

RODNO ODGOVORNO I KLIMATSKO FINANSIRANJE

Polazna studija za Bosnu i Hercegovinu i Srbiju

Autori/ce:

Sanja Nikolin
Azra Bećirović
Senad Mrkaljević
Zoran Kapor

Lektura:

Ferida Duraković

Dizajn:

Bojan Galić

Urednice:

Ermira Lubani, UN Women ECA regionalni ured
Edita Miftari, UN Women Bosna i Hercegovina
Olja Janković Leković, UN Women Srbija

Izrada ove publikacije podržana je u okviru regionalnog projekta „Transformativno finansiranje za unapređenje rodne ravnopravnosti: Ka transparentnijem, inkluzivnijem i odgovornijem upravljanju na Zapadnom Balkanu”, koji provodi UN Women, a podržava Švedska agencija za međunarodni razvoj i saradnju (Sida).

Stajališta iznesena u ovoj publikaciji izražavaju mišljenja autora/ica i ne predstavljaju nužno stavove UN Women i Švedske agencije za međunarodni razvoj i saradnju (Sida).

© UN Women 2023.

Objavljeno u augustu 2024.

RODNO ODGOVORNO I KLIMATSKO FINANSIRANJE

**Polazna studija za Bosnu i Hercegovinu
i Srbiju**

Pregled ključnih odrednica, politika i opcija programiranja

2023.

SADRŽAJ

Tabela grafikona	4
Lista skraćena	6
1 Obrazloženje	7
2 Okvir politika i institucionalni okvir	8
2.1 Klimatske promjene	8
2.1.1 Bosna i Hercegovina	8
2.1.2 Srbija	13
2.2 Rodna ravnopravnost	18
2.2.1 Bosna i Hercegovina	18
2.2.2 Srbija	19
3 Odabir sektora	21
4 Obim detaljnog pregleda	23
4.1 Poljoprivreda	23
4.1.1 Bosna i Hercegovina	23
4.1.2 Srbija	23
4.2 Energija	23
4.2.1 Bosna i Hercegovina	23
4.2.2 Srbija	24
5 Pregled interesnih strana	25
5.1 Bosna i Hercegovina	25
5.2 Srbija	26

6 Analiza budžetskih alokacija za borbu protiv klimatskih promjena i za rodnu ravnopravnost	28
6.1 Metodologija za procjenu učinka na rodnu ravnopravnost i borbu protiv klimatskih promjena	28
6.2 Analiza posmatranih budžetskih korisnika – Bosna i Hercegovina	35
6.2.1 Ministarstvo energije, rudarstva i industrije Federacije Bosne i Hercegovine	35
6.2.2 Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva Federacije Bosne i Hercegovine	37
6.2.3 Ministarstvo energetike i rudarstva Republike Srpske	39
6.2.4 Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske	41
6.2.5 Agencija za agrarna plaćanja Republike Srpske	44
6.3 Analiza posmatranih budžetskih korisnika – Srbija	46
6.3.1 Ministarstvo rudarstva i energetike	46
6.3.2 Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije	51
6.4 Naknadna analiza – vanbudžetski korisnici u Bosni i Hercegovini	56
6.4.1 Analiza Fonda za zaštitu okoliša Federacije Bosne i Hercegovine	56
6.4.2 Analiza Fonda za zaštitu životne sredine i energetske efikasnost Republike Srpske	61
6.5 Ključna opažanja	68
6.5.1 Poljoprivreda	68
6.5.2 Energija	69
7 Akcioni plan za poboljšanje utjecaja u oblasti rodne ravnopravnosti i borbe protiv klimatskih promjena	69
Prilog 1	
Izveštaj o radionici sa interesnim stranama u Sarajevu	86
Prilog 2	
Izveštaj o radionici sa interesnim stranama u Beogradu	87

TABELA GRAFIKONA

GRAFIKON 1 Državni/entitetski regulatorni okvir za oblast klimatskih promjena u BiH	11
GRAFIKON 2 Glavne institucije odgovorne za oblast klimatskih promjena na državnom, entitetskom nivou i u Distriktu Brčko	12
GRAFIKON 3 Nacionalni regulatorni okvir za okoliš i klimatske promjene u Srbiji	13
GRAFIKON 4 Pregled nadležnosti za teme relevantne za klimatske promjene u skladu sa Zakonom o ministarstvima („Službeni glasnik”, br. 128/2020)	17
GRAFIKON 5 Budžeti Ministarstva energije, rudarstva i industrije FBiH za period 2019–2021.	35
GRAFIKON 6 Rodni utjecaj budžeta Ministarstva energije, rudarstva i industrije FBiH za 2021. godinu	35
GRAFIKON 7 Klimatski utjecaj budžeta Ministarstva energije, rudarstva i industrije FBiH za 2021. godinu	36
GRAFIKON 8 Konsolidirana procjena rodnog i klimatskog učinka budžeta Ministarstva energije, rudarstva i industrije FBiH za 2021. godinu	36
GRAFIKON 9 Budžet Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH za period 2019–2021.	37
GRAFIKON 10 Rodni utjecaj budžeta Ministarstva za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo FBiH za 2021. godinu	38
GRAFIKON 11 Klimatski utjecaj budžeta Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede FBiH za 2021. godinu	38
GRAFIKON 12 Konsolidirani rodni i klimatski utjecaj budžeta Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH za 2021. godinu	39
GRAFIKON 13 Budžet Ministarstva energetike i rudarstva RS (BiH) za period 2019–2021.	39
GRAFIKON 14 Rodni utjecaj budžeta Ministarstva energetike i rudarstva RS za 2021. godinu	40
GRAFIKON 15 Klimatski utjecaj budžeta Ministarstva energetike i rudarstva RS za 2021. godinu	40
GRAFIKON 16 Konsolidirani rodni i klimatski utjecaj budžeta Ministarstva energetike i rudarstva RS za 2021. godinu	41
GRAFIKON 17 Budžeti Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS za period 2019–2021.	41
GRAFIKON 18 Rodni utjecaj budžeta Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS za 2021. godinu	42
GRAFIKON 19 Klimatski utjecaj budžeta Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS za 2021. godinu	42

GRAFIKON 20 Konsolidirani rodni i klimatski utjecaj na budžet Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS za 2021. godinu	43
GRAFIKON 21 Budžet Agencije za agrarna plaćanja RS za period 2019–2021.	44
GRAFIKON 22 Utjecaj budžeta Agencije za agrarna plaćanja RS za 2021. godinu na rodnu ravnopravnost	44
GRAFIKON 23 Klimatski utjecaj budžeta Agencije za agrarna plaćanja RS za 2021. godinu	45
GRAFIKON 24 Konsolidirani rodni i klimatski utjecaj budžeta Agencije za agrarna plaćanja RS za 2021. godinu	45
GRAFIKON 25 Studenti/ice koji/e posjeduju univerzitetsko obrazovanje prema oblasti obrazovanja i spolu 2019. godine	47
GRAFIKON 26 Budžet Ministarstva rudarstva i energetike Republike Srbije za 2021. prema rodnom utjecaju	49
GRAFIKON 27 Budžet Ministarstva rudarstva i energetike Republike Srbije za 2021. prema klimatskom utjecaju	50
GRAFIKON 28 Budžet Ministarstva rudarstva i energetike Republike Srbije za 2021. prema rodnom i klimatskom utjecaju	51
GRAFIKON 29 Budžet Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije za 2021. prema rodnom utjecaju na nivou budžetskog programiranja	54
GRAFIKON 30 Budžet Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije za 2021. godinu prema klimatskom utjecaju na nivou budžetskog programa	55
GRAFIKON 31 Budžet Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije za 2021. godinu prema kombiniranom rodnom i klimatskom utjecaju na nivou budžetskog programa	55
GRAFIKON 32 Konsolidirani rodni i klimatski utjecaj budžeta Fonda za zaštitu okoliša FBiH za 2020. godinu	59
GRAFIKON 33 Budžet Fonda za zaštitu okoliša FBiH za 2020. prema rodnom utjecaju	59
GRAFIKON 34 Budžet Fonda za zaštitu okoliša FBiH za 2020. prema klimatskom utjecaju	59
GRAFIKON 35 Konsolidirani rodni i klimatski utjecaj budžeta Fonda za zaštitu životne sredine i energetske efikasnost RS za 2020. godinu	64
GRAFIKON 36 Budžet Fonda za zaštitu životne sredine i energetske efikasnost RS za 2020. godinu prema rodnom utjecaju	64
GRAFIKON 37 Budžet Fonda za zaštitu životne sredine i energetske efikasnost RS za 2020. godinu prema klimatskom utjecaju	65

LISTA SKRAĆENICA

CC	Klimatske promjene
CSO	Organizacija civilnog društva
EnC	Energetska zajednica
ETS	Sistem trgovanja emisijama
EPFFBIH	Fond za zaštitu okoliša Federacije Bosne i Hercegovine
FEPEE	Fond za zaštitu životne sredine i energetske efikasnost Republike Srpske
GHG	Staklenički plin
GRB	Rodno odgovorno budžetiranje
IPA	Instrument pretpristupne pomoći
IPARD	Instrument pretpristupne pomoći za ruralni razvoj
LSG	Lokalna samouprava
NAP	Nacionalni plan prilagodbe
NDC	Nacionalno utvrđeni doprinos
NEEAP	Nacionalni akcioni plan energetske efikasnosti
NERP	Nacionalni plan smanjivanja emisija
NREAP	Nacionalni akcioni plan za obnovljivu energiju
PIMO	Ured za upravljanje javnim investicijama
PUC	Javno komunalno poduzeće
RE	Obnovljiva energija
RES	Obnovljivi izvor energije
SDG	Cilj održivog razvoja
SEPA	Agencija za zaštitu životne sredine Republike Srbije
WB	Zapadni Balkan
UNFCCC	Okvirna konvencija Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama

1 OBRAZLOŽENJE

Rodno odgovorno budžetiranje se u sve većoj mjeri prepoznaje kao važan alat za uvođenje rodno osviještenih politika i stvarno unapređenje rodne ravnopravnosti, davanje doprinosa postizanju Ciljeva održivog razvoja (SDG)¹, Programa održivog razvoja do 2030. godine i drugih globalnih ciljeva, kao i davanje doprinosa ispunjenju obaveza zemalja Zapadnog Balkana definiranih Rodnim akcionim planom u kontekstu vanjskih odnosa Evropske unije za period 2016–2020.

Rješavanje pitanja klimatskih promjena je istovremeno jedan od prioriteta vlasti i međunarodnih organizacija. Međunarodni monetarni fond je nedavno u nastojanju da pruži doprinos borbi protiv klimatskih promjena objavio bilješku o pristupu prilagođavanju postojećih praksi upravljanja javnim finansijama u cilju podrške politikama prilagodbe klimatskim promjenama² i pri tome uveo izraz „zeleno upravljanje javnim finansijama”.

Djelovanje protiv klimatskih promjena se smatra važnim potencijalnim katalizatorom rodne ravnopravnosti i osnaživanja, a također nudi priliku za sistematičnije uključivanje žena u planiranje i provedbu klimatskih mjera. Pored toga, postoji sve više dokaza za to da je rodna ravnopravnost i) katalizator okolišne održivosti i klimatskih mjera, kao i ii) da fokus na klimatskim mjerama nudi nove prilike za poboljšanje rodne jednakosti i ekonomskog osnaživanja. Stoga je važno temeljno poznavati prioritete oblasti za postizanje sinergija između klimatskih mjera i rodni pitanja.

Jedan od važnih načina za identificiranje ovih oblasti je istovremeno praćenje finansijskih tokova koji se od-

nose na rodnu ravnopravnost i borbu protiv klimatskih promjena. To se u praksi može postići kombinacijom metodologija praćenja i ciljanja sa obje strane jednačine, naime praćenja rodno odgovornog budžetiranja (GRB) i finansiranja borbe protiv klimatskih promjena. Kako bi se započelo sa radom na ovome, uredi UN Women u Bosni i Hercegovini i Srbiji su izradili kombiniranu metodologiju rodno odgovornog budžetiranja i tokova finansijskih sredstava za borbu protiv klimatskih promjena.³

Izveštaj o održivom razvoju⁴ iz 2021. godine sadrži procjenu koja BiH svrstava na 47, a Srbiju na 38. mjesto od ukupno 161 zemlje. Procjena pregleda indikatora Ciljeva održivog razvoja (nivoi i trendovi) za one ciljeve održivog razvoja koji se odnose na borbu protiv klimatskih promjena ukazuje na stagnaciju i značajne neriješene izazove za BiH, kao i na stagnaciju i značajne neriješene izazove za Srbiju. U slučaju onih ciljeva održivog razvoja koji se odnose na rodnu ravnopravnost, nivoi i trendovi za obje zemlje se procjenjuju kao umjereno rastući, uz značajne neriješene izazove.

Indeks globalne prilagodbe Univerziteta Notre Dame je svrstao BiH na 79. mjesto od ukupno 182 zemlje, uz napomenu da se rizicima može upravljati i da postoji potreba za poboljšanjima u cilju bolje prilagodbe budućim izazovima. Bosna i Hercegovina se nalazi na 49. mjestu kao jedna od najmanje ranjivih zemalja i na 82. mjestu kao jedna od najmanje spremnih zemalja. Srbija se nalazi na 72. mjestu od 182 zemlje koje i dalje imaju neriješene izazove, ali je u dobroj poziciji da se prilagodi istima. Srbija se nalazi na 89. mjestu kao jedna od najmanje ranjivih zemalja i na 74. mjestu kao jedna od najspremnijih zemalja.⁵

- 17 oblasti politika Ciljeva održivog razvoja uključuju: svijet bez siromaštva, svijet bez gladi, zdravlje i blagostanje, kvalitetno obrazovanje, rodnu ravnopravnost, čistu vodu i sanitarne uslove, pristupačnu energiju iz čistih izvora, dostojanstven rad i ekonomski rast, industriju, inovacije i infrastrukturu, smanjenje nejednakosti, održive gradove i zajednice, održivu potrošnju i proizvodnju, zaštitu od klimatskih promjena, očuvanje vodenog svijeta, očuvanje života na zemlji, mir, pravdu i snažne institucije, te partnerstva za postizanje ciljeva. Vidjeti <https://sdgs.un.org/goals>.
- Klimatski odgovorno upravljanje javnim finansijama - „Zeleno upravljanje javnim finansijama”.

3 UN Women, Kombinovana metodologija za praćenje rodno odgovornog budžetiranja i klimatskog finansiranja, 2021.

4 www.sdgindex.org.

5 Univerzitet Notre Dame, „ND-GAIN Country Index”, 2020. <https://gain.nd.edu/our-work/country-index/>.

Nažalost, ne postoji ažurno praćenje finansiranja klimatskih mjera u Bosni i Hercegovini ili Srbiji. Jedini relevantan rad u Srbiji je bila pilot Studija finansiranja u oblasti klimatskih promjena koju je izradio UNDP u decembru 2020. Rodno odgovorno budžetiranje je uvršteno u okvir politika u Srbiji uz podršku UN Women. Cilj je bio postići punu integraciju u sistem budžetiranja do 2024. U Bosni i Hercegovini, ovaj proces se nalazi u ranijoj fazi, uz postojanje različitih uslova i nivoa integriranosti na državnom i entitetskom nivou, ali se napredak ostvaruje paralelno kroz proces uvođenja programskog budžetiranja.

2 OKVIR POLITIKA I INSTITUCIONALNI OKVIR

2.1 Klimatske promjene

Evropska unija je najvažniji pokretač djelovanja protiv klimatskih promjena u Evropi. Instrukcijski okvir predstavlja osnovu za poboljšanje okolišne zaštite i prelazak na ekonomije razvoja sa niskim nivoom emisije ugljika u regiji Zapadnog Balkana. Iako cjelokupna regija kao takva još uvijek zaostaje za Evropskom unijom u gore navedenim oblastima, određeni napori su poduzeti tokom posljednjeg desetljeća i doveli su do konkretnih i ambicioznih ishoda. Zemlje Zapadnog Balkana su se u okviru Evropskog zelenog plana za Zapadni Balkan i Deklaracije iz Sofije obavezale na učešće u pet stupaca Evropskog zelenog plana: **klima, energija, mobilnost, cirkularna ekonomija, sprečavanje onečišćenja, održiva poljoprivreda, proizvodnja hrane i biološka raznolikost.**

I Bosna i Hercegovina i Srbija u okviru procesa pristupanja Evropskoj uniji rade na provedbi politika Evropske unije izradom svojih nacionalnih energetske i klimatskih planova i pregovaranjem o ciljevima energetske efikasnosti i obnovljive energije. Nadalje, to uključuje određivanje obaveznih ciljeva za smanjenje emisija CO₂ svake zemlje u regiji, kako bi evropski kontinent postigao neutralnost po pitanju emisija ugljika do 2050.

Sljedeća poglavlja predstavljaju pregled okvira politika i institucijskog okvira Bosne i Hercegovine i Srbije.

Cilj ove analize je dalje istraživanje prilika za istovremeno praćenje finansijskih tokova koji se odnose na pitanja roda i klime kroz analizu politika i budžetskih alokacija u odabranim sektorima, kako sa rodnog, tako i sa klimatskog aspekta, te davanje preporuka i izrada akcionih planova. Ovaj pristup doprinosi boljem razumijevanju sinergija pri radu na rodnoj jednakosti i borbi protiv klimatskih promjena, a istovremeno daje i uvid u mogućnosti za praćenje finansiranja (drugih) Ciljeva održivog razvoja.

2.1.1 Bosna i Hercegovina

Politička pitanja

Kada se radi o sektoru okoliša u Bosni i Hercegovini, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine (MOFTER) je odgovorno za koordinaciju aktivnosti i međunarodne odnose, a za okolišna pitanja u BiH su nadležne entitetske vlasti. To su Ministarstvo okoliša i turizma Federacije Bosne i Hercegovine, Ministarstvo prostornog planiranja, građevinarstva i ekologije Republike Srpske i Odjeljenje za komunalne poslove (Distrikt Brčko).

Bosna i Hercegovina (BiH) je zemlja kandidatkinja za članstvo u Evropskoj uniji. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) između BiH i EU je potpisan u junu 2008. kao Privremeni sporazum. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju je usvojen 01. juna 2015. i time je zamijenio Privremeni sporazum. Usvajanjem Odluke o koordinaciji procesa evropskih integracija u BiH („Službeni glasnik BiH”, br. 72/16) su definirani operativni i institucijski sistemi i koordinacija institucija u BiH za provedbu aktivnosti vezanih za proces evropskih integracija. Napredak ostvaren po pitanju reformi na putu ka EU je ograničen.

Jedan od najvažnijih ratificiranih međunarodnih sporazuma u oblasti zaštite okoliša je Okvirna konvencija Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama (UN-

FCCC). Bosna i Hercegovina je 2010. godine dostavila svoj inicijalni nacionalni izvještaj Sekretarijatu Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama u skladu sa Okvirnom konvencijom. Drugi nacionalni izvještaj u skladu sa Okvirnom konvencijom je usvojen i dostavljen Sekretarijatu konvencije 2013. godine, a treći nacionalni izvještaj i drugi polugodišnji ažurirani izvještaj o emisijama stakleničkih gasova u BiH su dostavljeni 2017. godine.

Bosna i Hercegovina je članica Energetske zajednice i kao takva ima obavezu da izrađuje strateške dokumente u oblasti obnovljive energije, energetske efikasnosti, okoliša i klimatskih promjena i izvještava o napretku po pitanju provedbe i postignutim rezultatima. Ispod je dat pregled napretka Bosne i Hercegovine ka ispunjenju njenih obaveza kao članice Energetske zajednice u gore navedenim oblastima.⁶

Obnovljiva energija	
<p>Nacionalni akcioni plan za obnovljivu energiju (NREAP) definiira nacionalne ciljeve za udio energije iz obnovljivih izvora energije namijenjen utrošku za transport, električnu energiju, grijanje i hlađenje u 2020. i odgovarajuće mjere koje je potrebno poduzeti u cilju postizanja ovih općih nacionalnih ciljeva.</p>	
Nacionalni akcioni plan za obnovljivu energiju	Izvještaji o napretku
<p>Dostavljen: Nacionalni akcioni plan za obnovljivu energiju za Bosnu i Hercegovinu – 12.04.2016.</p>	<p>Dostavljen: Četvrti izvještaj o napretku za Bosnu i Hercegovinu o promoviranju i upotrebi energije iz obnovljivih izvora – 14.06.2021. Treći izvještaj o napretku za Bosnu i Hercegovinu o promoviranju i upotrebi energije iz obnovljivih izvora – 31.07.2019.</p>
Energetska efikasnost	
<p>Nacionalni akcioni planovi energetske efikasnosti (NEEAP) pružaju okvir za izradu nacionalne strategije za najbolji način povećanja energetske efikasnosti. Ovi planovi također osiguravaju platformu za procjenu energetske ušteda koje su rezultat provedbe ovih strategija.</p>	
Nacionalni akcioni planovi energetske efikasnosti	Izvještaji o napretku
<p>Dostavljen: Nacionalni akcioni plan energetske efikasnosti za Bosnu i Hercegovinu za period 2016–2018. – 01.04.2017. U toku: Trenutno je u izradi treći Nacionalni akcioni plan energetske efikasnosti za Bosnu i Hercegovinu za period 2019–2021. Federacija Bosne i Hercegovine je već izradila i usvojila Akcioni plan energetske efikasnosti za FBiH za period 2019–2021. u decembru 2020, dok su Republika Srpska i Distrikt Brčko u završnoj fazi izrade ovog dokumenta.</p>	<p>Dostavljen: Četvrti godišnji izvještaj za Bosnu i Hercegovinu u skladu sa Direktivom o energetske efikasnosti – 31.08.2020.</p>

⁶ Izvor: Energetska zajednica. Vidjeti www.energy-community.org/implementation/Bosnia_Herzegovina/reporting.html; https://www.energy-community.org/implementation/Bosnia_Herzegovina/CLIM.html.

Okoliš	
<p>Postoje dva alternativna provedbena načina za postojeća velika postrojenja za sagorijevanje: 1) poštivanje graničnih vrijednosti emisija za SO₂, NO_x i prašinu na nivou pojedinačnih postrojenja ili 2) provedba Nacionalnog plana smanjivanja emisija (NERP). Svako postrojenje mora biti obuhvaćeno jednom od ove dvije opcije.</p>	
Nacionalni plan smanjivanja emisija:	Izveštaji o napretku:
<p>Dostavljen: Nacionalni plan smanjivanja emisija za Bosnu i Hercegovinu za 2015. – 31.12.2015.</p>	/
Klima	
Nacionalni sistemi za praćenje i izvještavanje o emisijama stakleničkih gasova	Nacionalni energetske i klimatski planovi (NECP)
<p>Bosna i Hercegovina još uvijek nije definirala sistem za prikupljanje i obradu podataka o emisijama stakleničkih gasova, osiguravanje kvalitete i kontrolu ulaznih podataka, sistem praćenja i izvještavanja, te nacionalno zakonodavstvo kojim se definiraju sistemi za politike, mjere i predviđanja.</p>	<p>Izrada Nacionalnog energetskog i klimatskog plana za Bosnu i Hercegovinu je u toku. Izveštaj nije dostavljen Sekretarijatu u svrhu davanja komentara do krajnjeg roka za izradu ovog izvještaja.</p>

Bosna i Hercegovina je ratificirala Pariški sporazum u martu 2017. Kao dio svoje posvećenosti borbi protiv klimatskih promjena, Bosna i Hercegovina je počela sa izradom Strategije razvoja sa niskim nivoima emisija (LEDS). Ona je predviđena Sporazumom iz Kopenhagena i fokusira se na mjere ublažavanja koje za cilj imaju potaći održivi razvoj, uključujući i osiguravanje međunarodne finansijske podrške. Strategija razvoja sa niskim nivoima emisija predstavlja opću mapu puta za članstvo u Evropskoj uniji u oblasti ublažavanja posljedica klimatskih promjena.

Srednjeročni makroekonomski i fiskalni okvir Bosne i Hercegovine ne upućuje na klimatske promjene ili ključne strategije za klimatski osjetljive sektore poput poljoprivrede ili sektora energije. Klimatski rizici i klimatske katastrofe još uvijek nisu uključeni u budžete na državnom ili entitetskom nivou. Jedna od ključnih prepreka za bolje planiranje i razumijevanje rizika vezanih za klimatske promjene je nedostatak pouzdanih informacija koje bi inače omogućile procjenu klimatskih promjena i njihov potencijalni učinak i time poboljšale dugoročno planiranje prilagodbe klimatskim promjenama. Pitanje klimatskih promjena je u određenoj mjeri zanemareno u bh. administrativnom aparatu zbog nedostatka ekonomskih i finan-

sijskih resursa. Ipak, vlasti na državnom, entitetskom nivou i u Distriktu Brčko nisu uspjele mobilizirati domaći kapital u ovu svrhu. U Federaciji Bosne i Hercegovine (FBiH) i Republici Srpskoj (RS), na primjer, postoje naknade za emisije, ali samo mali procenat ovih naknada se plasira kroz entitetske fondove: Fond za zaštitu životne sredine i energetske efikasnost Republike Srpske i Fond za zaštitu okoliša Federacije Bosne i Hercegovine.

Kada se radi o državnom/entitetskom regulatornom okviru, nadležna ministarstva su usvojila niz zakona i propisa u oblasti klimatskih promjena (Grafikon 2).

GRAFIKON 1

Državni/entitetski regulatorni okvir za oblast klimatskih promjena u BiH

BOSNA I HERCEGOVINA	
<p>Objavljeno:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nacionalno utvrđeni doprinos za Bosnu i Hercegovinu (NDC) za period 2020–2030. 2. Nacionalno utvrđeni doprinos za Bosnu i Hercegovinu (NDC) za period 2020–2030. <p>U izradi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nacrt četvrtog Nacionalnog izvještaja o klimatskim promjenama za Bosnu i Hercegovinu. 2. Prijedlog Strategije prilagodbe klimatskim promjenama i razvoja sa niskim nivoima emisija za Bosnu i Hercegovinu za period 2020–2030. 3. Mapa puta i Akcioni plan za provedbu utvrđenih doprinosa za Bosnu i Hercegovinu za period 2020–2030. 	
REPUBLIKA SRPSKA	FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
<p>Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju RS</p>	<p>Ministarstvo okoliša i turizma FBiH</p>
<p>Zaštita okoliša – zakoni:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zakon o upravljanju otpadom („Službeni glasnik Republike Srpske” br. 16/18, br. 70/20, br. 63/21) 2. Zakon o zaštiti životne sredine („Službeni glasnik Republike Srpske” br. 71/12, 79/15, 70/20) 3. Zakon o Fondu i finansiranju zaštite životne sredine („Službeni glasnik Republike Srpske” br. 117/11) 4. Zakon o zaštiti vazduha („Službeni glasnik Republike Srpske” br. 124/11, 46/17) <p>+ pravilnici i propisi koji proizilaze iz usvojenih zakona.</p> <p>Zaštita okoliša – strategije:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Plan upravljanja otpadom Republike Srpske 2. Program za usklađivanje zakonodavstva Republike Srpske sa pravnom stečevinom u oblasti zaštite životne sredine 3. Strategija upravljanja otpadom za period 2017–2026. („Službeni glasnik Republike Srpske” br. 67/17) 	<p>Zaštita okoliša – zakoni:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zakon o zaštiti okoliša („Službeni glasnik Federacije Bosne i Hercegovine” br. 15/21) 2. Zakon o upravljanju otpadom („Službeni glasnik Federacije Bosne i Hercegovine” br. 33/03, 72/09 i 92/17) 3. Zakon o zaštiti zraka („Službeni glasnik Federacije Bosne i Hercegovine” br. 33/03 i 4/10) 4. Zakon o zaštiti prirode („Službeni glasnik Federacije Bosne i Hercegovine” br. 66/13) 5. Zakon o Fondu za zaštitu okoliša („Službeni glasnik Federacije Bosne i Hercegovine” br. 33/03) 6. Zakon o vodama („Službeni glasnik Federacije Bosne i Hercegovine” br. 70/06) <p>+ pravilnici i propisi koji proizilaze iz usvojenih zakona.</p>
<p>Ministarstvo energetike i rudarstva RS</p>	<p>Ministarstvo energije, rudarstva i industrije FBiH</p>
<p>Zakoni vezani za klimatske promjene:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zakon o energetskej efikasnosti („Službeni glasnik Republike Srpske” br. 59/13) 2. Zakon o obnovljivim izvorima energije i efikasnoj kogeneraciji („Službeni glasnik Republike Srpske” br. 39/13, 108/13, 79/15 i 26/19) <p>+ pravilnici i propisi koji proizilaze iz usvojenih zakona.</p> <p>Strategija:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Strategija razvoja energetike Republike Srpske do 2035. <p>Dokumenti:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Akcioni plan za energetskej efikasnost Republike Srpske za period 2016–2018. + izmjene i dopune 	<p>Zakoni vezani za klimatske promjene:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zakon o energetskej efikasnosti 2. Zakon o obnovljivim izvorima energije i efikasnoj kogeneraciji <p>+ pravilnici i propisi koji proizilaze iz usvojenih zakona.</p> <p>Dokumenti:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Akcioni plan za energetskej efikasnost Federacije Bosne i Hercegovine za period 2019–2021. – EEAPF 2. Akcioni plan za energetskej efikasnost Federacije Bosne i Hercegovine za period 2016–2018. – EEAPF

Ključni strateški dokumenti u oblasti poljoprivrede su Srednjeročna strategija razvoja poljoprivrednog sektora Federacije Bosne i Hercegovine za period 2015–2019. (produžena do kraja 2021.) i Strateški plan razvoja poljoprivrede i ruralnih područja Republike Srpske za period 2016–2020.

Institucijski okvir

Kada se radi o institucijskom okviru, složenost države BiH i njenog zakonodavnog okvira usporava zemlju po pitanju pokretanja sveobuhvatne strategije borbe protiv klimatskih promjena. Prema zakonodavnim nadležnostima BiH, za okoliš su nadležna dva entiteta, Federacija Bosne i Hercegovine (FBiH) i Republika Srpska (RS), kao i Distrikt Brčko (Grafikon 3). FBiH i RS također imaju dodatno međuentitetsko okolišno tijelo koje je nadležno za izradu međuentitetskog okolišnog plana i akata u skladu sa potrebama.

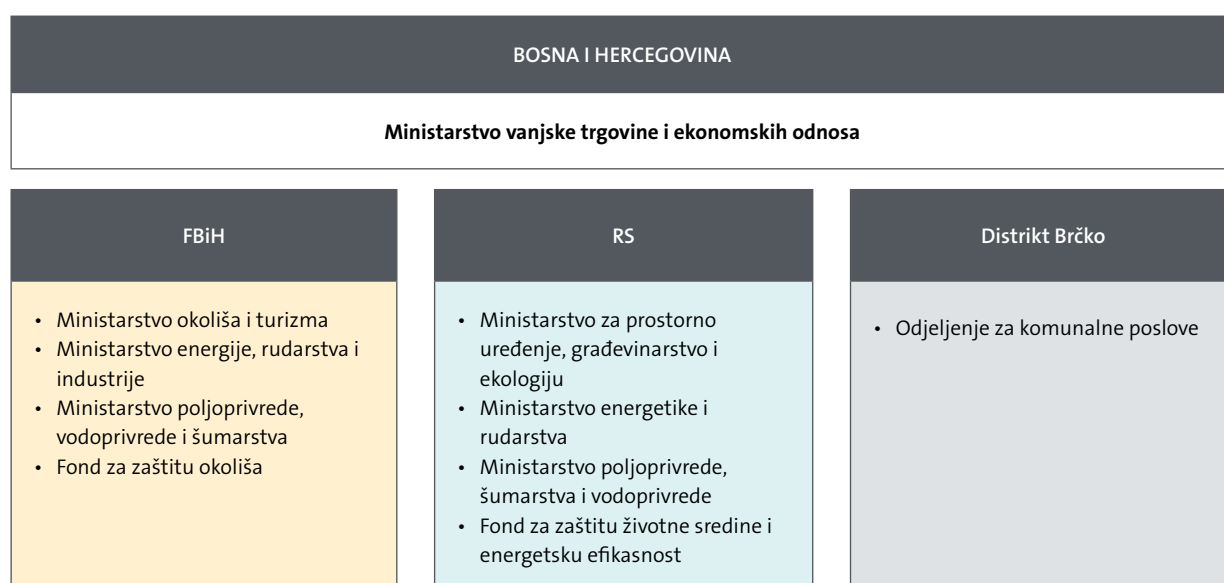
Glavne institucije BiH odgovorne za klimatske promjene na državnom, entitetskom nivou i u Distriktu Brčko su predstavljene u Grafikonu 2 ispod.

Glavno tijelo za donošenje odluka na državnom nivou je **Vijeće ministara Bosne i Hercegovine**. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa je odgovorno za koordinaciju aktivnosti i usklađivanje pojedinačnih entitetskih tijela i institucijskih planova na međunarodnom nivou za oblast energije, zaštite okoliša, razvoja i eksploatacije prirodnih resursa. Država ima koordinirajuću ulogu, ali entiteti i Distrikt Brčko upravljaju lokalnim okolišnim pitanjima na osnovu zakona, propisa i standarda. Stoga je nadležnost države nad klimatskim pitanjima ograničena na međunarodnu saradnju i koordinaciju, kao što je učešće u međunarodnim sporazumima koji se odnose na ublažavanje emisija stakleničkih gasova.

Na operativnom nivou, dva fonda zauzimaju odgovarajuće mjesto: Fond za zaštitu životne sredine i energetske efikasnosti Republike Srpske i Fond za zaštitu okoliša Federacije Bosne i Hercegovine. Djelatnost fondova uključuje prikupljanje sredstava, finansiranje, pripremu, provedbu i izradu programa, projekata i sličnih aktivnosti u oblasti očuvanja, zaštite i poboljšanja okoliša, energetske efikasnosti i upotrebe obnovljivih izvora energije.

GRAFIKON 2

Glavne institucije odgovorne za oblast klimatskih promjena na državnom, entitetskom nivou i u Distriktu Brčko

2.1.2 Srbija

Politička pitanja

Transponiranje pravne stečevine Evropske unije u oblasti okoliša i klimatskih promjena napreduje polako. Početkom 2020, pozicija Republike Srbije vezana za pregovore sa Evropskom unijom o **Poglavlju 27** –

Okoliš i klimatske promjene – je donesena zajedno sa deset (10) planova kojima se specificira provedba direktiva, višegodišnjim investicijskim i finansijskim planom i Akcionim planom za razvoj administrativnih kapaciteta. Međutim, proces pregovora tek treba da počne.

Ključni dijelovi okvira politika zaštite okoliša i klimatskih promjena u Srbiji su dati u Grafikonu 3 ispod.

GRAFIKON 3

Nacionalni regulatorni okvir za okoliš i klimatske promjene u Srbiji

SRBIJA
<p>Objavljeno:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Nacionalno utvrđeni doprinos Srbije (NDC) za period 2020–2030.2. Drugi nacionalni izvještaj Sekretarijatu Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama3. Prvi polugodišnji ažurirani izvještaj Sekretarijatu Okvirne konvencije4. Inicijalni nacionalni izvještaj Sekretarijatu Okvirne konvencije
<p>U izradi:</p> <ol style="list-style-type: none">5. Treći nacionalni izvještaj Sekretarijatu Okvirne konvencije6. Drugi polugodišnji ažurirani izvještaj Sekretarijatu Okvirne konvencije7. Revidiranje Nacionalno utvrđenog doprinosa
<p>Ministarstvo zaštite životne sredine Republike Srbije</p>
<p>Zaštita okoliša – zakoni:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Zakon o zaštiti životne sredine („Službeni glasnik”, br. 135/2004, 36/2009, 36/2009, 72/2009, 43/2011, 14/2016, 76/2018, 95/2018, 95/2018)2. Zakon o upravljanju otpadom („Službeni glasnik”, br. 36/2009, 88/2010, 14/2016 i 95/2018)3. Zakon o zaštiti vazduha („Službeni glasnik”, br. 36/2009, 10/2013, 26/2021)4. Zakon o klimatskim promjenama („Službeni glasnik”, br. 26/2021) <p>+ pravilnici i propisi koji proizilaze iz usvojenih zakona.</p>
<p>Zaštita okoliša – strategije:</p> <ol style="list-style-type: none">5. Strategija upravljanja otpadom za period 2010–2019. („Službeni glasnik”, br. 26/2010)6. Nacionalna strategija za aproksimaciju u oblasti životne sredine („Službeni glasnik”, br. 80/2011)
<p>Dokumenti:</p> <p>Nacionalni plan smanjivanja emisija („Službeni glasnik”, br. 10/2020)</p>
<p>U izradi:</p> <p>Strategija upravljanja otpadom za period 2019–2024. Strategija razvoja sa niskim nivoima emisija i Akcioni plan Nacionalni plan prilagodbe klimatskim promjenama</p>

Ministarstvo rudarstva i energetike Republike Srbije

Zakoni vezani za klimatske promjene:

1. Zakon o energetskej efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije („Službeni glasnik”, br. 40/2021)
 2. Zakon o korišćenju obnovljivih izvora energije („Službeni glasnik”, br. 40/2021)
- + pravilnici i propisi koji proizilaze iz usvojenih zakona.

Strategija:

3. Strategija razvoja energetike do 2050, uključujući projekcije do 2030. („Službeni glasnik”, br. 101/2015)
4. Program ostvarivanja Strategije razvoja energetike do 2025, uključujući projekcije do 2030. za period 2017–2023. („Službeni glasnik”, br. 104/2017)

Dokumenti:

Nacionalni akcioni plan energetske efikasnosti
Nacionalni akcioni plan za obnovljivu energiju

U izradi:

Nacionalni energetske i klimatske plan
Strategija razvoja energetike do 2050.

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede

Zakoni vezani za klimatske promjene:

1. Zakon o poljoprivredi i ruralnom razvoju („Službeni glasnik”, br. 41/2009, 10/2013, 101/2016, 67/2021)
 2. Zakon o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju („Službeni glasnik”, br. 10/2013, 142/2014, 103/2015, 101/2016)
 3. Zakon o šumama („Službeni glasnik”, br. 30/2010, 93/2012, 89/2015 i 95/2018)
- + pravilnici i propisi koji proizilaze iz usvojenih zakona.

Strategija:

4. Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja za period 2014–2024. („Službeni glasnik”, br. 85/2014)

Dokumenti:

5. Nacionalni program za poljoprivredu za period 2018–2020.
6. Nacionalni program za ruralni razvoj za period 2018–2020.
7. Instrument za pretpristupnu pomoć u oblasti ruralnog razvoja (IPARD program)

U izradi:

Program razvoja šumarstva

Kada se radi o najvažnijim oblastima **okoliša** (kvaliteta zraka, upravljanje otpadom i kvaliteta vode), postoje značajni nedostaci u okviru politika, kao što je nedostatak strategije za zaštitu zraka ili nove strategije upravljanja otpadom ili plana upravljanja vodom. Nakon odluke Vijeća ministara Energetske zajednice 2013. godine, članice Energetske zajednice trebaju uskladiti svoje zakonodavstvo sa Direktivom o velikim postrojenjima za sagorijevanje.⁷ Republika Srbija je

odabrala donošenje Nacionalnog plana smanjivanja emisija⁸ za svoj način postizanja usklađenosti sa Direktivom.

U oblasti **klimatskih promjena**, temelji okvira za borbu protiv klimatskih promjena u Srbiji su izrađeni, poput Zakona o klimatskim promjenama i nacrtu Strategije razvoja sa niskim nivoima emisija i Akcionog plana. Zakon o klimatskim promjenama⁹ je od ključnog

⁷ Direktiva o velikim postrojenjima za sagorijevanje (LCPD), 2001/80/EC.

⁸ „Službeni glasnik”, br. 10/2020.

⁹ „Službeni glasnik”, br. 26/2021.

značaja za integraciju klimatskih mjera u druge sektore. Zakon predviđa donošenje Strategije razvoja sa niskim nivoima emisija i Akcionog plana, kao i Nacionalnog plana prilagodbe i pruža zakonsku osnovu za donošenje daljeg zakonodavstva u oblasti borbe protiv klimatskih promjena. U skladu sa sistemom trgovanja emisijama i Uredbom o raspodjeli tereta EU, to omogućava usklađivanje zakonodavstva o praćenju, izvještavanju i provjeri emisija stakleničkih gasova. Zakon se fokusira na integriranje pitanja klimatskih promjena u druge sektore, međutim, on ne predviđa niti uvodi klimatski osjetljive budžetske alokacije.

Srbija redovno izvještava Sekretarijat Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama. Trenutno je u pripremi treći Nacionalni izvještaj¹⁰, kao i revizija Nacionalno utvrđenog doprinosa.

Predviđena je izrada Nacionalnog plana prilagodbe (NAP) u skladu sa Zakonom o klimatskim promjenama, a izradu Nacionalnog plana prilagodbe podržava projekat Spremnost za Zeleni klimatski fond (GCF) koji provodi UNDP pod pokroviteljstvom Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede.

Važno je pomenuti da Ministarstvo zaštite životne sredine u skladu sa hijerarhijom javnih politika koje definiira Zakon o planskom sistemu¹¹ planira dvije glavne strategije, naime Strategiju za zaštitu životne sredine i Strategiju razvoja sa niskim nivoima emisija. Posebni ciljevi prema oblastima, poput otpada ili kvalitete zraka, će biti definirani u Strategiji zaštite životne sredine, a pristup za postizanje ovih ciljeva će biti definiran u programima nižeg nivoa. Strategija razvoja sa niskim nivoima emisija i Akcioni plan su izrađeni uz pomoć IPA tehničke pomoći i bili su predmetom procesa konsultacija 2019/2020. godine, međutim, tek trebaju biti usvojeni.

Dva najvažnija propisa u okviru primarnog zakonodavstva u **sektoru energije** uključuju Zakon o obnovljivim izvorima energije i Zakon o energetske efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije. Zakon o obnovljivim izvorima energije¹² ima za cilj osigurati povoljan okvir za upotrebu obnovljive energije. On navodi da je nove ciljeve za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije potrebno odrediti u pred-

stojećem Nacionalnom energetske i klimatske planu (NECP), a njegova izrada je također počela pod pokroviteljstvom Ministarstva rudarstva i energetike. Zakon o energetske efikasnosti i racionalnoj upotrebi energije¹³ predstavlja ažuriranu verziju Zakona o efikasnom korišćenju energije¹⁴ i definiira različite instrumente za postizanje ciljeva energetske efikasnosti. Ovaj zakon također predviđa uspostavljanje uprave za finansiranje i promoviranje energetske efikasnosti kao odvojenog pravnog tijela koje će djelovati kao fond energetske efikasnosti. U trenutku izrade dokumenta, predloženo tijelo još uvijek nije osnovano.

Članstvo u Energetskoj zajednici znači da Srbija pored usklađivanja svog zakonodavstva u sektoru energije sa pravnom stečevinom također ima obavezu da izradi strateške dokumente u oblasti obnovljive energije, energetske efikasnosti, okoliša i klimatskih promjena i da izvještava o napretku provedbe i postignutim rezultatima. Ispod je dat preged napretka u gore navedenim oblastima.¹⁵

U **sektoru poljoprivrede**, strateški okvir čini Nacionalna strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014–2024.¹⁶ Ova strategija je temelj za trogodišnje programe, trenutno važeći Nacionalni program za poljoprivredu za period 2018–2020.¹⁷ i Nacionalni program za ruralni razvoj za period 2018–2020.¹⁸ Ključno primarno zakonodavstvo čini Zakon o poljoprivredi i ruralnom razvoju¹⁹ i Zakon podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju.²⁰ IPARD II je definiran kao ključni finansijski instrument u IPARD programu za period 2014–2020.

¹⁰ Podržano od strane UNDP-a.

¹¹ „Službeni glasnik”, br. 30/2018.

¹² „Službeni glasnik”, br. 40/2021.

¹³ „Službeni glasnik”, br. 40/2021.

¹⁴ „Službeni glasnik”, br. 25/2013.

¹⁵ Izvor: Energetska zajednica. Vidjeti www.energy-community.org/implementation/Bosnia_Herzegovina/reporting.html i www.energy-community.org/implementation/Bosnia_Herzegovina/CLIM.html.

¹⁶ „Službeni glasnik”, br. 85/2014.

¹⁷ „Službeni glasnik”, br. 102/17.

¹⁸ „Službeni glasnik”, br. 60/2018.

¹⁹ „Službeni glasnik”, br. 41/2009, 10/2013, 101/2016, 67/2021.

²⁰ „Službeni glasnik”, br. 10/2013, 142/2014, 103/2015, 101/2016.

Obnovljiva energija	
<p>Nacionalni akcioni plan za obnovljivu energiju (NREAP) definira nacionalne ciljeve za udio energije iz obnovljivih izvora energije namijenjen utrošku za transport, električnu energiju, grijanje i hlađenje u 2020. i odgovarajuće mjere koje je potrebno poduzeti u cilju postizanja ovih općih nacionalnih ciljeva.</p>	
Nacionalni akcioni plan za obnovljivu energiju	Izveštaji o napretku
<p>Dostavljen: Nacionalni akcioni plan za obnovljivu energiju za Srbiju – 2013.</p>	<p>Dostavljen: Četvrti izvještaj o napretku za Srbiju o promoviranju i upotrebi energije iz obnovljivih izvora – 31.12.2020. Treći izvještaj o napretku za Srbiju o promoviranju i upotrebi energije iz obnovljivih izvora – 03.01.2019. Drugi izvještaj o napretku za Srbiju o promoviranju i upotrebi energije iz obnovljivih izvora – 30.12.2016. Prvi izvještaj o napretku za Srbiju o promoviranju i upotrebi energije iz obnovljivih izvora – 12.01.2015.</p>
Energetska efikasnost	
<p>Nacionalni akcioni planovi energetske efikasnosti (NEEAP) pružaju okvir za izradu nacionalne strategije za najbolji način povećanja energetske efikasnosti. Ovi planovi također osiguravaju platformu za procjenu energetske ušteda koje su rezultat provedbe ovih strategija.</p>	
Nacionalni akcioni planovi energetske efikasnosti	Izveštaji o napretku
<p>Dostavljen: Prvi Nacionalni akcioni plan energetske efikasnosti Drugi Nacionalni akcioni plan energetske efikasnosti</p> <p>U toku: Treći Nacionalni akcioni plan energetske efikasnosti</p>	<p>Dostavljen: Peti godišnji izvještaj za Srbiju u skladu sa Direktivom o energetske efikasnosti – 14.07.2021. Četvrti godišnji izvještaj za Srbiju u skladu sa Direktivom o energetske efikasnosti – 17.09.2020. Treći godišnji izvještaj za Srbiju u skladu sa Direktivom o energetske efikasnosti – 31.07.2019. Drugi godišnji izvještaj za Srbiju u skladu sa Direktivom o energetske efikasnosti – 30.06.2018. Prvi godišnji izvještaj za Srbiju u skladu sa Direktivom o energetske efikasnosti – 01.06.2017.</p>
Okoliš	
<p>Postoje dva alternativna provedbena načina za postojeća velika postrojenja za sagorijevanje: 1) poštivanje graničnih vrijednosti emisija za SO₂, NO_x i prašinu na nivou pojedinačnih postrojenja ili 2) provedba Nacionalnog plana smanjivanja emisija (NERP). Svako postrojenje mora biti obuhvaćeno jednom od ove dvije opcije.</p>	
Nacionalni plan smanjivanja emisija	Izveštaji o napretku
<p>Dostavljen: Nacionalni plan smanjivanja emisija, 2020.</p>	/
Klima	
<p>Sistem za mjerenje, izvještavanje i provjeru je uveden u skladu sa Zakonom o klimatskim promjenama, dok je izrada podzakonskih akata u toku.</p>	<p>Izrada Nacionalnog energetskog i klimatskog plana je u toku. Nacrtni izvještaj nije dostavljen Sekretarijatu u svrhu davanja komentara do krajnjeg roka za izradu ovog izvještaja.</p>

Institucijski okvir

Institucijski okvir u oblasti klimatskih promjena određuje Zakon o ministarstvima.²¹ Ovaj zakon definira raspodjelu nadležnosti. Glavna ministarstva su (i) Ministarstvo zaštite životne sredine, (ii) Ministarstvo energetike i rudarstva, (iii) Ministarstvo poljoprivre-

de, šumarstva i vodoprivrede i (iv) Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture. Trenutno ne postoji jedno ministarstvo ili institucija (poput Ministarstva finansija ili Kabineta premijera) koje bi bilo nadležno za sve ove oblasti politika. Ispod je dat pregled.

GRAFIKON 4

Pregled nadležnosti za teme relevantne za klimatske promjene u skladu sa Zakonom o ministarstvima („Službeni glasnik”, br. 128/2020)

Nadležno ministarstvo	Podoblast
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Uprava za šume Republička direkcija za vode Republički hidrometeorološki zavod	<ul style="list-style-type: none">• Politika poljoprivredne proizvodnje.• Finansijska podrška za poljoprivrednu proizvodnju (Uprava za agrarna plaćanja).• Politika upravljanja šumama.• Višenamjenska upotreba vode.• Vodosnabdijevanje, osim distribucije vode, i zaštita vode.• Provedba vodozaštitnih mjera i planirane racionalizacije potrošnje vode.• Reguliranje vodnih režima.• Klimatološka mjerenja i posmatranja.• Analiza i prognoziranje vremenskih, klimatskih i vodnih uslova i promjena.• Izrada metoda i modela za vremenske, klimatske i vodne prognoze i njihove izmjene.
Ministarstvo zaštite životne sredine Agencija za zaštitu životne sredine Republike Srbije	<ul style="list-style-type: none">• Pitanja vezana za klimatske promjene.• Upravljanje otpadom.• Zaštita zraka.• Zaštita ozonskog omotača.• Prekogranično zagađenje zraka.• Provedba državnog praćenja kvalitete zraka.• Zaštita vode od zagađenja.• Vršenje državnog praćenja kvalitete vode.
Ministarstvo rudarstva i energetike	<ul style="list-style-type: none">• Klimatske promjene u sektoru energije.• Energetska efikasnost.• Obnovljivi izvori energije.
Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture	<ul style="list-style-type: none">• Rad javnih komunalnih poduzeća zaduženih za upravljanje otpadom, vodosnabdijevanjem i otpadnim vodama, kao i centralnim grijanjem.

²¹ „Službeni glasnik”, br. 128/2020.

Za oblast klimatskih promjena je nadležno Ministarstvo zaštite životne sredine Republike Srbije, međutim, za važne oblasti politika je nadležno Ministarstvo rudarstva i energetike i Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede. Ministarstvo rudarstva i energetike je nadležno za klimatske promjene u sektoru energije. Kada se radi o mjerama prilagodbe klimatskim promjenama, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede predvodi rad na mjerama prilagodbe u poljoprivredi i izradi Nacionalnog plana prilagodbe (NAP).

2.2 Rodna ravnopravnost

2.2.1 Bosna i Hercegovina

Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini²² je ključni propis u zemlji za uvođenje rodno osviještenih politika. Posebno član 24. Zakona definira obaveze svake institucije²³ po pitanju uvođenja rodno osviještenih politika.

To uključuje sljedeće:

- a) Izradu programa za postizanje rodne ravnopravnosti;
- b) Usklađivanje pravnog okvira sa odredbama ovog Zakona i međunarodnim standardima rodne ravnopravnosti;
- c) Provedbu Rodnog akcionog plana Bosne i Hercegovine, uključujući i osiguravanje budžetskih sredstava;
- d) Prikupljanje podataka, vođenje evidencije i analizu i predstavljanje statističkih podataka raščlanjenih prema rodu.

Kada se radi o programima i mjerama za postizanje rodne ravnopravnosti, rad treba uključivati rodnu analizu, usvajanje rodno odgovornih politika i mjera kako bi se premostile identificirane razlike između muškaraca i žena.

²² Službeni glasnik BiH, br. 32/10.

²³ Vlasti na državnom i entitetskom nivou, kantonalna tijela, jedinice lokalne samouprave, pravna lica sa javnim ovlaštenjima, te pretežno javna pravna lica.

U cilju osiguravanja provedbe Zakona i Rodnog akcionog plana, nadležna zakonodavna, izvršna i administrativna tijela na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini imaju obavezu da uspostave adekvatan institucijski mehanizam za osiguravanje jednakosti i koordiniraju postizanje definiranih ciljeva i njihovu usklađenost sa međunarodnim standardima i obavezama. Nadalje, institucije na svim nivoima imaju obavezu da pribave mišljenja rodni mehanizama o nivou usklađenosti predloženih propisa sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH.

Član 25. Zakona navodi da Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine nadzire provedbu Zakona, što predstavlja osnovu za uspostavljanje Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine u okviru organizacijske strukture Ministarstva.

Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine ima zadatak praćenja i izvještavanja o stanju rodne jednakosti u BiH na osnovu svoje analize i izvještaja entitetskih gender centara. Ona inicira i koordinira izradu Rodnog akcionog plana Bosne i Hercegovine u saradnji sa entitetskim gender centrima, prati provedbu Akcionog plana, daje mišljenja o nivou usklađenosti nacrti i prijedloga zakona, podzakonskih akata i drugih normi, strategija, planova i programa sa Zakonom i međunarodnim standardima o rodnoj jednakosti, razmatra žalbe građana u vezi sa kršenjem prava definiranih Zakonom i prati provedbu Zakona i ispunjavanje međunarodnih obaveza iz oblasti rodne ravnopravnosti.

Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine i Gender centar Republike Srpske prate primjenu Zakona na entitetskom nivou, kao što je to definirano članom 27, uključujući i usklađenost Zakona i drugih akata, politika, strategija, planova i programa usvojenih na entitetskom nivou sa domaćim i međunarodnim standardima rodne ravnopravnosti.

Uključivanje elemenata rodne ravnopravnosti u upravljanje javnim finansijama je provedeno samo djelimično i u različitim fazama na državnom i entitetskom nivou. Naime, Zakon o finansiranju institucija Bosne i Hercegovine ne uključuje odredbe o rodno odgovornom budžetiranju (GRB), međutim, Ministarstvo finansija i trezora objavljuje godišnje budžetske cirkulare koji sadrže određene elemente rodno odgovornog budžetiranja, dok sistem za planiranje budžeta zahtijeva navođenje rodne komponente za svaku katego-

riju izdataka.²⁴ U Federaciji Bosne i Hercegovine, rodno odgovorno budžetiranje je prepoznato u zakonima o izvršenju godišnjeg budžeta, okvirnim budžetskim dokumentima i budžetskim cirkularima. U Republici Srpskoj, s druge strane, nijedan od ovih dokumenata ne sadrži specifično upućivanje na rodno odgovorno budžetiranje. Samo Priručnik za upotrebu informacijskog sistema za planiranje budžeta (BPMIS) navodi sljedeće: „Nakon dodavanja mjere učinka, budžetski korisnik bi trebao unijeti vrijednost mjere učinka u polje ‚vrijednost‘ u panelu 3, te opciono primijeniti rodnu osjetljivost mjere učinka iz padajuće liste u koloni ‚rodno odgovorno budžetiranje‘”.

Spornost napredak pri uvođenju programskog budžetiranja na svim nivoima je u velikoj mjeri povezan sa ovim nedostacima.²⁵ Rezultat je činjenica da je postojeće budžetske programe koji se bave rodnom jednakosti teško pratiti na sveobuhvatan način.

2.2.2 Srbija

Institucijski okvir za rodnu ravnopravnost je definiran Zakonom o rodnoj ravnopravnosti.²⁶ Član 59. Zakona definira da izradu, provedbu i unapređivanje politika za ostvarivanje rodne ravnopravnosti vrši niz aktera. To uključuje Vladu, nadležna ministarstva i druge organe državne uprave u čijem su djelokrugu oblasti kojima se određuju i provode opće i posebne mjere za ostvarivanje i unapređenje rodne ravnopravnosti, Koordinaciono tijelo za rodnu ravnopravnost, organi autonomne pokrajine, organi jedinice lokalne samouprave i drugi organi javne vlasti, organizacije i institucije koje učestvuju u prevenciji rodno zasnovane diskriminacije i rodno zasnovanog nasilja.

Član 60. definira dužnosti Vlade u izradi, provedbi, praćenju i unapređenju politike za ostvarivanje rodne ravnopravnosti. Sljedećih šest dužnosti postavljaju

²⁴ „Rodni modul” je uključen u informacijski sistem za planiranje budžeta (BMIS) na državnom nivou i u oba entiteta. Uključuje obavezno pitanje za samoprocjenu za sve budžetske korisnike koje se odnosi na utjecaj programa/projekata/kategorija izdataka na rodnu ravnopravnost. Glavni problem sa provedbom BMIS sistema je da se pokazao kao čisto formalni uslov bez smislene upotrebe takvih informacija.

²⁵ Četverogodišnji program koji finansira EU ima za cilj formalno uvođenje programskog bužetiranja na državnom, entitetskom nivou i u Distriktu Brčko i trenutno se provodi.

²⁶ “Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 52/2021.

sveobuhvatan okvir za izvršnu vlast:

1. Usaglašavanje politika sa međunarodnim obavezama;
2. Izrada i provedba politike jednakih mogućnosti u svim sferama društvenog života, kojom se osigurava ravnopravno učešće žena i muškaraca u svim fazama planiranja, pripreme, donošenja i provedbe odluka koje utiču na položaj žena i muškaraca;
3. Određivanje mjera u cilju stvaranja jednakih mogućnosti za ostvarivanje prava i sloboda žena i muškaraca, sprečavanje i otklanjanje rodno zasnovane diskriminacije;
4. Usvajanje Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost i Akcionog plana za provedbu strategije;
5. Uspostavljanje Koordinacionog tijela za rodnu ravnopravnost sa zadatkom da usmjerava i koordinira rad državnih organa u ovoj oblasti, razmatra relevantna pitanja i unapređuje stanje rodne ravnopravnosti i Savjet za rodnu ravnopravnost kao savjetodavno tijelo u koje je uključeno civilno društvo;
6. Obavljanje i drugih poslova u ovoj oblasti, u skladu sa zakonom.

Uloga ministarstava i drugih javnih tijela je definirana u članu 61. Oni u osnovi učestvuju u izradi, provedbi, praćenju i evaluaciji sektorskih politika, izradi nacrtu zakona, podzakonskih akata, administrativnih odluka i aktivnosti u okviru svojih nadležnosti, a posebno u oblastima u kojima Zakon predviđa opće i posebne mjere u cilju unapređenja rodne ravnopravnosti.

Važno je istaći da pored nacionalnog mehanizma za rodnu ravnopravnost, Zakon također predviđa pokrajinske i lokalne mehanizme. Također navodi da sva javna tijela koja imaju više od 50 zaposlenih ili radno angažiranih lica moraju imati osobu nadležnu za rodnu ravnopravnost. Ova se dužnost obično povjerava menadžeru jedinice koji vodi evidenciju o podacima vezanim za rad, naime u okviru ljudskih resursa ili pravnih poslova.

Novi Zakon o rodnoj ravnopravnosti veći značaj daje rodnom podacima i praćenju napretka po pitanju rodne ravnopravnosti. Član 65. Evidentiranje podataka o ostvarivanju rodne ravnopravnosti propisuje vrste podataka koji se moraju prikupljati i staviti na raspolaganje raščlanjeni prema spolu u svim javnim

tijelima i svim uposlenicima u javnom i privatnom sektoru.²⁷

Član 66. propisuje obavezu javnih tijela da dostavljaju godišnje izvještaje o unapređenju rodne ravnopravnosti, uključujući procjenu statusa rodne ravnopravnosti u javnom tijelu ili poslodavcu, razloge za nepostizanje uravnotežene zastupljenosti žena i muškaraca, kao i izvještaj o provedbi plana upravljanja rizikom za javna tijela koja su obavezna da imaju takav plan. Ministarstvo nadležno za praćenje Zakona o rodnoj ravnopravnosti priprema zbirni godišnji izvještaj o napretku po pitanju postizanja rodne ravnopravnosti i dostavlja ga vlastima do 01. marta tekuće godine za prethodnu godinu. Zbirni izvještaj je javno dostupan na web stranici Vlade i nadležnog ministarstva.

Informacije i statistički podaci koje prikupljaju i arhiviraju javna tijela i poslodavci vezani za mjere rodne ravnopravnosti u svim oblastima moraju se staviti na raspolaganje sa raščlanjenim podacima prema spolu i

²⁷ Broj zaposlenih i radno angažiranih lica, broj i procenat zaposlenih i radno angažiranih lica, kao i procenat ukupno zaposlenih i radno angažiranih lica, razvrstanih po spolu, kvalifikacije koje posjeduju zaposleni i radno angažirana lica razvrstane po spolu, broj i procenat zaposlenih i radno angažiranih lica na izvršnim radnim mjestima i na položajima, razvrstani po spolu, plate i druge naknade, starosna dob novozaposlenih i osoba koje su otpuštene, uključujući i razloge za otkaz, razlozi zbog kojih su na pojedina radna mjesta zapošljavani u većem broju pripadnici određenog spola, razlozi zbog kojih su na pojedine položaje imenovani u većem broju pripadnici određenog spola, broj i procenat kandidata prijavljenih na konkurse razvrstanih po spolu i kvalifikacijama, broj primljenih prijava o seksualnom uznemiravanju ucjenjivanju ili drugom postupanju koje za posljedicu ima rodno zasnovanu diskriminaciju, način postupanja poslodavca po podnesenim prijavama, broj sudskih sporova koji su vođeni u vezi sa rodno zasnovanom diskriminacijom i broj sudskih sporova koji su okončani u korist uposlenog i način postupanja poslodavca po tim sudskim odlukama, broj zaposlenih i radno angažiranih lica, razvrstanih po spolu, uključenih u programe stručnog usavršavanja, stručnog osposobljavanja pripravnika i druge inicijative za usavršavanje zaposlenih, razvrstanih po spolu, broj i procenat zaposlenih u organima upravljanja i nadzornim organima, komisijama i drugim tijelima, razvrstanih po spolu, kvalifikacijama i starosnoj dobi, broj i procenat korisnika besplatne pravne pomoći, razvrstanih po spolu, broj i procenat prijavljenih slučajeva rodno zasnovanog nasilja, razvrstanih prema obliku nasilja, spolu počinioca i njegovog odnosa sa žrtvom, broj i procenat osoba koje su izvršile nasilje u porodici, razvrstanih prema spolu počinioca i žrtve i njihovom međusobnom odnosu, te broj i procenat presuda za rodno zasnovano nasilje i nasilje u porodici, razvrstanih prema spolu žrtve i počinioca.

starosnoj dobi u skladu sa članom 12. Podatke o neplaćenom radu prikuplja i konsolidira Republički zavod za statistiku Republike Srbije. Javna tijela imaju obavezu da objavljuju administrativne podatke o neplaćenom radu kako bi se omogućilo preuzimanje od strane Republičkog zavoda za statistiku i integriranje u izračune bruto domaćeg proizvoda.

Konačno, Zakon o rodnoj ravnopravnosti²⁸ potvrđuje obavezu rodno odgovornog budžetiranja koja je uvedena u Zakon o budžetskom sistemu²⁹ u decembru 2015. Zakon o budžetskom sistemu propisuje postepeno uvođenje rodno odgovornog budžetiranja (GRB) u budžetsko planiranje, izvršenje i izvještavanje na svim nivoima, počevši od 2016. do 2024. godine. Nakon 2024, rodno odgovorno budžetiranje mora biti potpuno integrirano u budžetski sistem i postati redovni dio budžetskog ciklusa. Postepenost ove reforme upravljanja javnim finansijama zahtijeva stalni napredak svih budžetskih korisnika na državnom, pokrajinskom i lokalnom nivou. Zapravo, osiguravanje napretka po pitanju rodne ravnopravnosti se promovira za cilj budžetskog sistema.³⁰ Rodno odgovorno budžetiranje se definiše³¹ kao integriranje rodne perspektive u budžetski proces, što uključuje rodnu analizu budžeta i restrukturiranje prihoda i rashoda u cilju unapređenja rodne ravnopravnosti.

Glavni dokument politika u oblasti rodne ravnopravnosti je Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period 2021–2030, usvojena u oktobru 2021. zajedno sa Akcionim planom. U vrijeme izrade ovog izvještaja Nacionalni akcioni plan za period 2021–2022. je bio izrađen i u procesu je usvajanja.

Stoga je institucionalni okvir i okvir politika za rodnu ravnopravnost u Republici Srbiji jak i u velikoj mjeri usklađen za okvirom Evropske unije. Međutim, pravila u teoriji zaostaju za stvarnošću u praksi, a pravne garancije se još uvijek ne primjenjuju u slučaju nedovoljno zastupljenih žena i najranjivijih grupa. Ono što je pozitivno je činjenica da postoji kontinuirana posvećenost vlasti rodnoj ravnopravnosti, uključujući i nagli napredak u netradicionalnim sektorima, kao

²⁸ Član 5.

²⁹ „Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 54/2009, 73/2010, 101/2010, 101/2011, 93/2012, 62/2013, 63/2013 - ispr, 108/2013, 142/2014, 68/2015, 103/2015, 99/2016, 113/2017, 95/2018, 31/2019, 72/2019 i 149/2020.

³⁰ Član 4.

³¹ Član 2, Definicije, 58v.

što je klimatska pravda i inovacije, te drugi sektori koji su neinkluzivni i rodno neosjetljivi i u kojima dominiraju muškarci. Poljoprivreda i ruralni razvoj su i dalje

u stalnom fokusu ženskih grupa u Srbiji, iako rodnu perspektivu tek treba integrirati na sistematičan i sveobuhvatan način.

3 ODABIR SEKTORA

Na osnovu pregleda dostupne dokumentacije i stručnog znanja o finansiranju klimatskih promjena i rodno odgovornog budžetiranja u BiH i Srbiji, dajemo sljedeće prijedloge.

Opće napomene

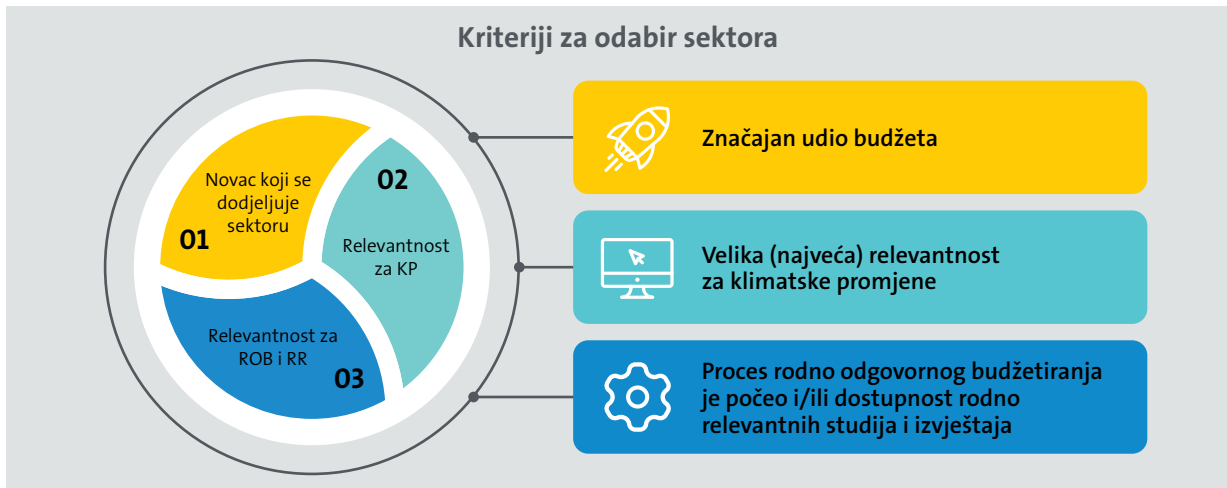
1. Kada se radi o pristupu, potrebno je analizirati **iste sektore** u obje zemlje kako bi se omogućilo poređenje i obavještanje ključnih interesnih strana i šire javnosti o Polaznoj studiji, u skladu s onim što je primjenjivo. To bi bila pilot aktivnost koja bi osigurala nove metodološke, proceduralne i budžetske preporuke. Od ključnog je značaja da ove preporuke budu jasne i primjenjive u obje ciljane zemlje, a u idealnom slučaju i u drugim kontekstima. U tu svrhu je bolje fokusirati se na iste sektore i uzeti u obzir kontekstualne sličnosti i razlike koje utiču na finansiranje borbe protiv klimatskih promjena i rodno odgovornog budžetiranja.
2. Pregled se treba fokusirati na **državni nivo**, obzirom da se i same politike odnose na državni nivo, većina sredstava dolazi sa državnog nivoa, a ne nivoa lokalne samouprave, a rodno odgovorno budžetiranje je također općenito naprednije na državnom nivou u odnosu na lokalni. Obzirom na institucijsku strukturu, fokus u slučaju BiH treba biti na entitetskom nivou, dok **državni nivo – institucije Bosne i Hercegovine – treba biti uključen u skladu sa relevantnim nadležnostima u odabranim sektorima**.
3. Uvid u strateško usmjerenje, intenzitet i kontinuitet finansijskih obaveza vezanih za borbu protiv klimatskih promjena i rodno odgovorno budžetiranje će biti bolji ukoliko se kao početna tačka analize uzme **srednjeročno budžetiranje** umjesto godišnjeg budžetiranja. Ovakav pristup bi doveo

do uravnoteženijeg pregleda svrha finansiranja i politika. On bi također povećao mogućnost poređenja situacije u BiH i Srbiji, obzirom na razlike između relevantnih sistema budžetiranja. Pregled godišnjeg budžeta bi se koristio za dopunu informacija o srednjeročnom budžetiranju. Prilikom odabira budžetskih godina koje će biti uzete u obzir u okviru analize, tim predlaže da se godine 2019. i 2020. analiziraju kao dva odvojena slučaja, što bi pomoglo da se razumije na koji način se finansiranje borbe protiv klimatskih promjena i finansiranje rodno odgovornog budžetiranja prioritiziraju u „uobičajenim” i „vanrednim” okolnostima.³²

Odabir dva sektora

Odabir sektora se zasnivao na osnovu izvještaja UN Women Metodologija rodno odgovornog budžetiranja i finansijskih tokova za borbu protiv klimatskih promjena. Sljedeći jedinstveni kriteriji su primijenjeni na odabir sektora:

³² Na primjer, u Srbiji je rodna analiza revizije budžeta iz 2020. godine pokazala da je Ministarstvo rudarstva i energetike zabilježilo značajno povećanje od 30%, budžet Kancelarije za upravljanje javnim ulaganjima se povećao za 97%, Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture je zabilježilo povećanje od 40%; budžet Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede se povećao za 8%, dok je budžet Ministarstva zaštite životne sredine smanjen za 26%. Interesantno je vidjeti da li je utjecaj ovih promjena na finansijska sredstva za borbu protiv klimatskih promjena bio neutralan, negativan ili pozitivan i da li postoje određene razlike u poređenju sa 2019. godinom kao „normalnom” godinom, odnosno godinom u kojoj nije bilo krize.

U skladu sa gore navedenim kriterijima, prvi sektor koji je odabran u obje zemlje je **poljoprivreda**. Predlažemo uključivanje ovog sektora u analizu iz sljedećih razloga:

- Značajan udio u budžetu u obje zemlje;
- Relevantnost za klimatske promjene, kako prilagodbu, tako i ublažavanje (kao što je to prikazano u izvještaju UNDP-a „Finansiranje u oblasti klimatskih promjena u Srbiji”);³³
- Relevantnost za rodnu jednakost.

U slučaju poljoprivrede, detaljna analiza budžetskih alokacija bi se radila u cilju identificiranja mjera koje imaju utjecaj na emisije stakleničkih gasova ili ranjivost po pitanju klimatskih promjena. U okviru analize bi se identificirale one mjere koje imaju utjecaj na sljedeće:

- ▶ **Upotreba umjetnih goriva** – Mjere kao što je pružanje subvencija za upotrebu umjetnih goriva, promoviranje organske poljoprivrede, propisa kojim se osigurava odgovarajuće gnojenje zemljišta i očuvanje kvalitete zemljišta.
- ▶ **Crijeva fermentacija** – Mjere kojima se povećava broj stoke.
- ▶ **Upravljanje stajskim gnojivom** – Mjere kojima se podržava anaerobno varenje i smanjuju emisije metana.
- ▶ Mjere relevantne za upotrebu **biomase** životinjskog i biljnog porijekla **za stvaranje obnovljive energije**.
- ▶ Mjere kojima se povećava **otpornost na klimatske promjene**, kao što je izgradnja sistema navodnjavanja i odvodnjavanja, odabir usjeva u skladu sa

klimatskim promjenama, sistemi protiv grada i mraza, promoviranje osiguranja usjeva i prenos znanja o prilagodbi.

- ▶ **Potrošnja energije u poljoprivredi**³⁴ – podrška za uvođenje mjera energetske efikasnosti za proizvodna postrojenja i kupovinu nove mehanizacije.

Kada se radi o drugom sektoru, predlažemo odabir sektora od najvećeg značaja za borbu protiv klimatskih promjena. U tom kontekstu, pored **poljoprivrede**, **sektor okoliša** i **energije** čini najvažnije sektore. Ipak, zaštita okoliša je u velikoj mjeri decentralizirana, što bi značilo da bi analiza trebala obuhvatiti niz vlasti na državnom i lokalnom nivou u skladu sa strukturom lokalnih jedinica samouprave, što je izvan opsega ove studije. Nadalje, iako je zaštita okoliša relevantna za borbu protiv klimatskih promjena, najveće emisije CO₂ i najveći potencijal za smanjenje takvih emisija u obje zemlje se nalazi u **sektoru energije**. Iz tog razloga je sektor energije odabran za drugi sektor koji će biti predmet analize.

Analiza će u okviru ovog sektora dovesti do određivanja mjera koje imaju utjecaj na ublažavanje klimatskih promjena – smanjenje emisija CO₂:

- ▶ Energetska efikasnost ponude i potražnje,
- ▶ Upotreba **obnovljivih izvora energije** za proizvodnju električne i toplinske energije.

Pored toga, analiza će u obje zemlje obuhvatiti određivanje programa i projekata koji se odnose na cirkularnu ekonomiju, što će osigurati pregled finansiranja cirkularne ekonomije.

³³ Izvor: www.klimatskepromeene.rs/wp-content/uploads/2021/07/ClimateFinancingStudy.pdf.

³⁴ Iako su ove emisije uračunate za oblast energije, ali ne i poljoprivrede.

4 OBIM DETALJNOG PREGLEDA

4.1 Poljoprivreda

Kada se radi o pregledu budžeta, fokus je na pregledu budžeta sljedećih budžetskih korisnika:

4.1.1 Bosna i Hercegovina

Budžeti i potrošnja sljedećih korisnika se analiziraju u slučaju Bosne i Hercegovine:

- ✓ Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva Federacije Bosne i Hercegovine;
- ✓ Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske;
- ✓ Agencija za agrarna plaćanja Republike Srpske.

Pregledana budžetska dokumentacija uključuje sljedeće:

- Dokumente budžetskog okvira FBiH i RS;
- Godišnje budžete za 2019, 2020. i 2021;³⁵
- Programsku strukturu budžeta revidiranih institucija za dati period (primljenu od ministarstava finansija);
- Izvještaje o izvršenju budžeta za 2019. i 2020.;
- Javne pozive za poljoprivredne subvencije za 2019, 2020. i 2021.;
- Program finansijske podrške u poljoprivredi i ruralnom razvoju FBiH za 2019, 2020. i 2021.;
- Odluku o poticajima u RS za 2019, 2020. i 2021.

4.1.2 Srbija

Budžeti i potrošnja sljedećih korisnika se analiziraju u slučaju Srbije:

- ✓ Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, uključujući:

- ✓ Republičku direkciju za vode, uključujući Fond za vodu;
- ✓ Uprava za šume, uključujući Fond za šumarstvo;
- ✓ Uprava za agrarna plaćanja.

Pregledana dokumentacija uključuje sljedeće:

- Prioritetne oblasti za finansiranje za period 2019–2021. i 2022–2024. – Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede.
- Budžeti za 2019, 2020. i 2021. i izvještaji o izvršenju budžeta za 2019. i 2020. za Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede.
- Izvještaj o napretku po pitanju rodno odgovornog budžetiranja za 2021. – Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, UN Women.
- Izvještaj o izvršenju rodno odgovornog budžeta za 2020. – Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, UN Women.
- Uprava za agrarna plaćanja – javni pozivi za 2019, 2020. i 2021. i kontrola finansiranih mjera u skladu sa Nacionalnim programom za poljoprivredu i IPARD II, kao i određivanje implikacija po rodnu jednakost i borbu protiv klimatskih promjena.

4.2 Energija

4.2.1 Bosna i Hercegovina

Kada se radi o pregledu budžeta, fokus je na pregledu budžeta sljedećih budžetskih korisnika:

- ✓ Ministarstvo rudarstva, energetike i industrije Federacije Bosne i Hercegovine;
- ✓ Ministarstvo rudarstva i energije Republike Srpske;
- ✓ Fond za zaštitu okoliša Federacije Bosne i Hercegovine;
- ✓ Fond za zaštitu životne sredine i energetske efikasnost Republike Srpske.

³⁵ Iako je budžet za 2021. trenutno u izvršenju i podlozan promjenama, predlažemo da se zahtijevaju dokumenti za sve tri godine. Konačna odluka o dokumentima koji će biti uključeni u detaljnu analizu će biti donesena po prijemu dokumenta.

Pregled obuhvata sljedeće dokumente:

- Dokumente okvirnog budžeta FBiH i RS;
- Godišnje budžete za 2019, 2020. i 2021;
- Programsku strukturu budžeta revidiranih institucija za dati period (primljenu od Ministarstava finansija);
- Izvještaje o izvršenju budžeta za 2019. i 2020;
- Javne pozive objavljene od strane Fonda za zaštitu okoliša Federacije Bosne i Hercegovine za 2019, 2020. i 2021;
- Javne pozive objavljene od strane Fonda za zaštitu životne sredine i energetska efikasnost Republike Srpske za 2019, 2020. i 2021.

- Zbornik radova sa konferencije „Energija, rodna ravnopravnost i održivi razvoj”;
- Žene u oblasti održive energije, klimatskih promjena i okolišne zaštite – vodstvo za promjenu, Centar za promociju održivog razvoja, 2018.³⁶

4.2.2 Srbija

Kada se radi o pregledu budžeta, fokus je na pregledu budžeta sljedećih budžetskih korisnika:

- ✓ Ministarstvo rudarstva i energetike, uključujući i Fond za energetska efikasnost;
- ✓ Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture;
- ✓ Kancelarija za upravljanje javnim ulaganjima.

Pregled obuhvata sljedeće dokumente:

- Prioritetne oblasti za finansiranje za period 2019–2021. i 2022–2024. – Ministarstvo rudarstva i energetike, Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture i Kancelarija za upravljanje javnim ulaganjima;
- Budžete za 2019, 2020. i 2021. i izvještaje o izvršenju budžeta za 2019. i 2020. za Ministarstvo rudarstva i energetike, Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture i Kancelariju za upravljanje javnim ulaganjima;
- Javne pozive koje je objavio Fond za energetska efikasnost 2019, 2020. i 2021;
- Izvještaj o napretku po pitanju rodno odgovornog budžetiranja za 2021. za Ministarstvo rudarstva i energetike, Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture i Kancelariju za upravljanje javnim ulaganjima i UN Women;
- Izvještaj o izvršenju rodno odgovornog budžeta za 2020. – Ministarstvo rudarstva i energetike, Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture i Kancelarija za upravljanje javnim ulaganjima i UN Women;

³⁶ <https://balkangreenenergynews.com/rs/wp-content/uploads/2018/03/WiseSee-S.pdf>

5 PREGLED INTERESNIH STRANA

5.1 Bosna i Hercegovina

Vlada Bosne i Hercegovine	
	Ministarstvo finansija i trezora Bosne i Hercegovine
	Ministarstvo trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine (odjeli za energiju, vodne resurse, turizam, zaštitu okoliša, poljoprivredu, hranu, šumarstvo i ruralni razvoj)
	Agencija za ravnopravnost spolova (u okviru Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine)
	Federacija Bosne i Hercegovine
	Fond za zaštitu okoliša Federacije Bosne i Hercegovine
	Ministarstvo energije, rudarstva i industrije Federacije Bosne i Hercegovine
	Ministarstvo okoliša i turizma Federacije Bosne i Hercegovine
	Ministarstvo prostornog uređenja Federacije Bosne i Hercegovine
	Ministarstvo finansija Federacije Bosne i Hercegovine
	Ministarstva finansija 10 kantona
	Ministarstva prostornog uređenja 10 kantona
	Ministarstvo komunalne privrede, infrastrukture, prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo
	Regulatorna komisija za energiju u Federaciji Bosne i Hercegovine (FERK)
	Kanton Sarajevo/Grad Sarajevo
	Općine: Novo Sarajevo, Centar i Novi Grad
	Općinska javna komunalna poduzeća
	Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva Federacije Bosne i Hercegovine
	Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine
	Republika Srpska
	Ministarstvo energetike i rudarstva Republike Srpske
	Ministarstvo finansija Republike Srpske
	Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske
	Regulatorna komisija za energetiku Republike Srpske (RERS)
	Fond za zaštitu životne sredine i energetske efikasnost Republike Srpske
	Grad Banja Luka
	Općinska javna komunalna poduzeća
	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske
	Gender centar Republike Srpske
Ekonomski subjekti	
	Investitori u obnovljive izvore energije
	Teška industrija
	Poljoprivrednici
	Proizvođači tehnologije vezane za energetske efikasnost
	Dobavljači tehnologije vezane za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije

Međunarodni donatori, organizacije i finansijske institucije

Evropska unija
Sekretarijat Energetske zajednice
Svjetska banka
Međunarodne finansijske institucije: KfW, EBRD, EIB
USAID
Švedska razvojna agencija – Sida
UN Women
UNDP
GIZ
Lokalne finansijske institucije: UCB d.d, UCB a.d, Sparkasse Bank; Intesa Sanpaolo Bank d.d; Nova Banka a.d.

Organizacije civilnog društva, mediji, akademska zajednica, građani

Razvojna agencija Serda BiH
Energis BiH
Centar za ekologiju i energiju
Domaćinstva
Univerziteti

5.2 Srbija

Vlada Republike Srbije

Ministarstvo rudarstva i energetike Republike Srbije
Ministarstvo zaštite životne sredine Republike Srbije
Agencija za zaštitu životne sredine Republike Srbije
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije
Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture Republike Srbije
Ministarstvo finansija Republike Srbije
Jedinice lokalne samouprave/općinska javna komunalna poduzeća
Grad Beograd
Pokrajinski sekretarijat za energetiku i mineralne sirovine
Pokrajinski sekretarijat za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu
Pokrajinski sekretarijat za urbanizam i zaštitu životne sredine
Agencija za energetiku Republike Srbije
Srbijašume/Vojvodinašume
Kancelarija za upravljanje javnim ulaganjima Republike Srbije

Ekonomski subjekti	
	Elektrodistribucija Srbije
	SEEPEX
	Investitori u obnovljive izvore energije
	Teška industrija
	Poljoprivrednici
	Dobavljači tehnologije vezane za energetska efikasnost i obnovljive izvore energije
Međunarodni donatori, organizacije i finansijske institucije	
	Evropska unija
	Sekretarijat Ekonomske zajednice
	Svjetska banka
	Međunarodne finansijske institucije: EIB, KfW, EBRD
	Švedska razvojna agencija – Sida
	UN Women
	Razvojni program Ujedinjenih nacija – UNDP
	Kancelarija Ujedinjenih nacija za projektne usluge – UNOPS
	Organizacija za hranu i poljoprivredu – FAO
	GIZ
Organizacije civilnog društva, mediji, akademska zajednica, građani	
	Stalna konferencija gradova i opština
	Trgovinsko-industrijska komora Srbije
	RES fondacija
	Centar za slobodne izbore i demokratiju – CESID
	Koalicija 27
	Domaćinstva
	SeCONS – grupa za razvojnu inicijativu
	Mixer
	Univerziteti
	Ženske grupe

6 ANALIZA BUDŽETSKIH ALOKACIJA ZA BORBU PROTIV KLIMATSKIH PROMJENA I ZA RODNU RAVNOPRAVNOST

6.1 Metodologija za procjenu učinka na rodnu ravnopravnost i borbu protiv klimatskih promjena

Procjena utjecaja intervencije u oblasti rodne ravnopravnosti i borbe protiv klimatskih promjena koja se finansira javnim sredstvima je vid prethodne procjene. Očekivani utjecaj finansijskih sredstava na status rodne ravnopravnosti i borbu protiv klimatskih promjena je prepoznat na osnovu ove procjene. Ova metodologija se također može koristiti naknadno u cilju procjene učinka potrošnje, u kombinaciji sa drugim dostupnim alatima.³⁷

Glavni cilj metodologije je sljedeći:

1. Pomoći budžetskim korisnicima da unaprijed prepoznaju potencijalni utjecaj finansijskih sredstava na rodnu jednakost i borbu protiv klimatskih promjena.
2. Podržati budžetske korisnike pri eliminiranju negativnih utjecaja na uočene varijable, naime rodnu ravnopravnost i/ili borbu protiv klimatskih promjena preusmjeravanjem sredstava na intervencije koje imaju povoljniji učinak.
3. Omogućiti budžetskim korisnicima da povećaju udio ishoda unutar budžeta koji su rodno transformativni i klimatski značajni.

Jasno je da konačni cilj, naime ključne rodno transformativne i klimatske intervencije, nije moguće postići u praksi naglom promjenom pravca djelovanja ili promjenom preko noći. Razlog za to je činjenica da je način budžetiranja proizvod naših navika koje potiču

iz prethodnih budžetskih ciklusa, naših prioriteta u oblasti politika koje su rezultat ključnih usvojenih politika i strategija, naših vrijednosnih sudova o značaju određenih investicija i njihovih prednosti po društvo. Također se odnosi na percipirane političke prednosti za donosioce odluka i dostupne kapacitete u javnoj upravi i drugim segmentima društva u cilju izrade, provedbe i praćenja rodno transformativnih i klimatski značajnih programa, programskih aktivnosti i projekata.

Stoga se radi o procesu koji se kontinuirano poboljšava u odnosu na inicijalnu procjenu. U kontekstu posmatranih sektora u Bosni i Hercegovini i Republici Srbiji, budžetski korisnici najčešće počinju od rodno neutralnih i rodno osjetljivih, klimatski nerelevantnih i klimatski značajnih investicija. Cilj je pomoći im da naprave najmanje jedan korak naprijed u sljedećem srednjeročnom planskom periodu te, kad god je to moguće, da se kreću prema rodno transformativnom i klimatski značajnoj budžetskoj potrošnji, odnosno da se osigura da je budžet u posmatranim sektorima „žut” ili „zelen”.

Važno je istaći da ova metodologija doprinosi eliminiranju svih intervencija koje bi mogle imati negativan učinak na pitanja roda ili klimatska pitanja. Na taj način metodologija ukazuje na potencijalne negativne učinke i sprečava štetu čiji bi troškovi inače mogli biti puno viši u slučaju sanacije nego prevencije.

Alat za procjenu utjecaja na ravnopravnost spolova i klimu

Procjena se vrši na osnovu matrice za procjenu utjecaja na ravnopravnost spolova i klimu date u Tabeli 1.

³⁷ Na primjer, rodna statistika, rodna analiza itd.

TABELA 1

Matrica za procjenu utjecaja na rodnu ravnopravnost i borbu protiv klimatskih promjena

Utjecaj na rodnu ravnopravnost / borbu protiv klimatskih promjena	Rodno negativan	Rodno neutralan	Od rodno osjetljivog do rodno pozitivnog	Rodno transformativan
Klimatski negativan	-1	-1	-1	-1
Klimatski nerelevantan	-1	0	1-2	2
Klimatski značajan	-1	1-2	2-4	2-4
Klimatski ključan	-1	2	2-4	5

Kombinirana matrica se sastoji od skale sa rasponom od šest ocjena, od -1 do 5. Ova matrica uključuje obje posmatrane varijable: rodnu ravnopravnost i borbu protiv klimatskih promjena. U cilju lakšeg shvatanja, ovih šest ocjena je grupirano u četiri grupe utjecaja na rodnu ravnopravnost (rodno negativan, rodno neutralan, rodno osjetljiv, rodno pozitivan i rodno transformativan), kao i četiri grupe utjecaja na klimatska pitanja (klimatski negativan, klimatski nerelevantan, klimatski značajan i klimatski ključan).

Vizuelna prezentacija je još lakša za upotrebu zahvaljujući smanjenju ukupnih rezultata na tri boje, poput boja semafora.

Crvena boja obilježava intervencije koje ne bi trebalo finansirati u njihovom trenutnom obliku, jer imaju negativan utjecaj na rodnu jednakost ili borbu protiv klimatskih promjena. One dobijaju broj bodova od -1. Navodno neutralne intervencije, odnosno one koje ne uključuju dovoljnu svijest o utjecaju na jedan i/ili drugi element, ili oba, su također obilježene crvenom bojom. Imajući na umu da je svrha ove metodologije jačanje svijesti o potrebi za integriranjem rodne perspektive i utjecaju na klimu, u svim slučajevima kada jedna od ove dvije perspektive nije integrirana, prisutna je crvena boja koja ukazuje na odsustvo takvih svjesnih napora. Ipak, iako je crvena boja primijenjena

i u BiH i u Srbiji, postoji namjerna razlika uvedena prilikom ponderiranja ocjena za rodno neutralne budžetske rashode u ove dvije zemlje.

- **Metodologija za Republiku Srbiju je strožija, jer postoji jača pravna osnova za rodno odgovorno budžetiranje.** Primjena rodno odgovornog budžetiranja je obavezna od 2016. godine u skladu sa **Zakonom o budžetskom sistemu**.³⁸ Ovaj ključni zakon definiira rodno odgovorno budžetiranje kao „integriranje rodne perspektive u budžetski proces, što podrazumijeva analizu rodno budžeta i restrukturiranje prihoda i rashoda u cilju postizanja rodne ravnopravnosti”. Nadalje propisuje da efikasna dodjela budžetskih resursa u cilju postizanja rodne ravnopravnosti predstavlja jedan od četiri budžetska cilja.³⁹ Obaveza rodno odgovornog budžetiranja je dodatno pojačana Zakonom o rodnoj ravnopravnosti⁴⁰ i Strategijom za rodnu ravnopravnost 2021–2030. Stoga, čak i kada je ocjena pozitivna za drugi posmatrani element, **obilježje ostaje negativno ukoliko je utjecaj „negativan” ili „neutralan” na rodnu ravnopravnost.** Prethodna procjena utje-

³⁸ “Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 54/2009, 73/2010, 101/2010, 101/2011, 93/2012, 62/2013, 63/2013, 108/2013, 142/2014, 68/2015, 103/2015, 99/2016, 113/2017, 95/2018, 31/2019, 72/2019 i 149/2020).

³⁹ Ibid, član 4.

⁴⁰ “Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 52/2021.

caja je pokušaj da se prije donošenja propisa, finansiranja ili provedbe osigura koherentna analiza razmišljanja koje stoji iza toga i predvidivih učinaka predložene mjere ili političke inicijative.⁴¹

Ukoliko, na primjer, određena intervencija dobije -1 po pitanju rodne ravnopravnosti i 3 po pitanju borbe protiv klimatskih promjena, i dalje će imati negativnu ukupnu ocjenu. Razlog za to je činjenica da je uključivanje rodne perspektive zakonski obavezno, a nerješavanje razlika između muškaraca i žena doprinosi povećanju takvih razlika kada se dodaju budžetska sredstva, te se time pomaže održati trenutno stanje.

- **Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH⁴² je ključni propis za uvođenje rodno osviještenih politika u Bosni i Hercegovini, zajedno sa Rodnim akcionim planom (2018–2022.). Rodno odgovorno budžetiranje se uvodi putem budžetskih cirkulara, a u Federaciji Bosne i Hercegovine samo kroz budžetske okvirne dokumente i godišnje zakone o izvršenju budžeta.⁴³** Stoga rodno neutralne intervencije u slučaju Bosne i Hercegovine imaju ocjenu 0, što ima utjecaj i na cjelokupnu ocjenu.

Ukoliko se, na primjer, određena intervencija smatra rodno neutralnom, bit će ocijenjena sa 0. U kombinaciji sa ocjenom 3 u oblasti borbe protiv klimatskih promjena to znači da će ukupna ocjena iznositi 1,5 (zaokružena na 2) ili prosjek ove dvije ocjene.

Žuta boja predstavlja obim prihvatljivih intervencija. Ona također pokazuje da je iz rodne perspektive i/ili klimatskog utjecaja moguće poboljšati pozitivne učinke. To znači da se novac iz budžeta usmjerava na značajnija i održivija poboljšanja na osnovu posmatranih varijabli.

Zelena boja predstavlja željenu situaciju, odnosno primjere intervencija koje doprinose i rodnoj ravnopravnosti i borbi protiv klimatskih promjena. Iz budžetske

perspektive, ove intervencije su najefikasniji način trošenja novca, obzirom da doprinose održivim rješenjima problema, naime eliminiranju prepreka za žene i muškarce.

Tabela 1 iznad pokazuje sve kombinacije ocjena i boja koje se primjenjuju u skladu sa ovom metodologijom.

Koraci za provedbu procjene utjecaja na rodnu ravnopravnost i klimu

Proces procjene utjecaja se sastoji od tri koraka:

1. Procjena utjecaja rodne ravnopravnosti
2. Procjena utjecaja na klimu
3. Procjena kombiniranih rezultata i oznaka bojom

Napomena: Matrica za procjenu utjecaja na rodnu ravnopravnost i klimu je stručni alat koji zahtijeva istovremenu dostupnost jakih kompetencija vezanih za rod i klimu. Međutim, rezultate procjene može koristiti svaka osoba uključena u budžetski proces.

Prvi korak je mjerenje utjecaja na rodnu ravnopravnost. Ovaj korak daje odgovor na pitanje „Da li će finansiranje određenog programa, programske aktivnosti ili projekta doprinijeti produbljavanju, očuvanju, smanjenju ili eliminiranju razlika između muškaraca i žena i rodno zasnovanih nejednakosti?“

U okviru ovog koraka analiziramo dostupne podatke vezane za sljedeće aspekte:

1. Dostupnost podataka raščlanjenih prema spolu i rodno relevantnih podataka.
2. Podaci o učešću žena i muškaraca iz različitih grupa u identificiranju potreba i izradi rješenja za ispunjenje tih potreba. Poticanje rodne ravnopravnosti implicira promoviranje učešća žena u javnoj sferi (politici, ekonomiji, zaposlenju, kulturi itd.) ili sektorima u kojima su nedovoljno zastupljene (energija, vlasništvo nad poljoprivrednim domaćinstvima, donošenje odluka o energetskej ili poljoprivrednoj politici) i povećanje učešća muškaraca u kućanskim poslovima i poslovima brige.

⁴¹ [www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2015\)528809](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2015)528809).

⁴² "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", br. 32/10.

⁴³ Detaljan pregled zakonodavnog i institucijskog okvira je dat u odjeljku 2.2.1. ove studije.

- Podaci o pristupu i kontroli resursa. Utjecaj će se smatrati rodno pozitivnim kada je predviđeno eliminiranje postojećih razlika između muškaraca i žena ili bar njihovo značajno smanjenje.
- Podaci o rodno zasnovanim društvenim normama i vrijednostima. Utjecaj će se smatrati pozitivnim kada se mehanizmi ili strukture koje omogućavaju širenje rodni nejednakosti promijene. Na primjer, djelovanje na podjelu rada, odnosno činjenicu da se određeni poslovi smatraju suštinski muškim ili ženskim profesijama ili na organizaciju privatnog života. U prvom slučaju se ostvaruje napredak po pitanju eliminiranja rodni stereotipa. Rodno transformativna intervencija eliminira temeljne uzroke negativnih rodni stereotipa.

Ocjene se kreću od „rodno negativan” do „rodno transformativan”. Moguće kategorije su „rodno negativan”, „rodno neutralan”, „rodno osjetljiv”, „rodno pozitivan” i „rodno transformativan”. Iako su druge

kategorije binarne (da/ne), samo jedna kategorija obuhvata niz od „rodno osjetljivog” do „rodno pozitivnog”. Sadrži tri nivoa ili potkategorije: a) „rodno osjetljiv”, b) „rodno osjetljiv plus” i c) „rodno pozitivan”. Razlog za ovaj prošireni niz unutar jedne kategorije je empirijski nalaz zasnovan na praćenju procesa rodno odgovornog budžetiranja. Ova kategorija uključuje veliki broj budžetskih programa, programskih aktivnosti i projekata koji u različitoj mjeri doprinose rodnoj ravnopravnosti. Na jednom kraju ovog niza se nalaze rodno osjetljivi programi koji samo prikupljaju korisničke podatke raščlanjene prema spolu, iako se ovi podaci trenutno ne koriste za oblikovanje procesa politika ili izradu budžetskih programa. S druge strane se nalaze programi, programske aktivnosti i projekti koji su na korak od rodno transformativnih budžetskih alokacija. Stoga je neophodno prepoznati ove razlike i uključiti poticaje (visoke ocjene) za poboljšanja u cilju postizanja rodno transformativnih intervencija u okviru metodologije. Detaljnija pojašnjenja svake od potkategorija su data ispod u Tabeli 2.

TABELA 2
Procjena utjecaja na rodnu ravnopravnost

Utjecaj na rodnu ravnopravnost	Ocjena	Pojašnjenje	Primjer
Rodno negativan	-1	Program, programska aktivnost ili projekat produbljuje razlike između muškaraca i žena i doprinosi rodnoj nejednakosti. Ova aktivnost je suprotna proglašenim politikama koje se odnose na rodnu ravnopravnost i nediskriminaciju i narušava prihvaćene međunarodne standarde u ovoj oblasti.	Pružanje dodatnih finansijskih poticaja za osobe prekomjerno zastupljenog spola bez pokušaja razumijevanja i/ili eliminiranja razloga za nedovoljnu zastupljenost ili povećanje prisustva nedovoljno zastupljenog spola.
Rodno neutralan	0 BiH -1 Srbija	Nije jasno kakav je utjecaj finansijskih sredstava na rodnu jednakost, jer rodna perspektiva nije integrirana i nedostaju rodno odgovorni podaci. Rodna neutralnost nije zapravo zaista neutralna, već samo ukazuje na oblasti u kojima rodna analiza budžeta još uvijek nije provedena.	Izgradnja kilometara autoputa bez povezivanja investicije sa utjecajem na žene i muškarce ili pregled njihovih programa mobilnosti i ekonomskih obrazaca.
Rodno osjetljiv	2	Aktivnost je prvi korak ka integriranju rodne perspektive u budžet prikupljanjem podataka o korisnicima raščlanjenih prema spolu. Ovi podaci nemaju za cilj dalje uključivanje rodne perspektive u izradu programa, a eliminiranje rodni razloga nije primarni cilj programa, niti se doprinos rodnoj ravnopravnosti uzima u obzir prilikom izražavanja cilja.	Finansiranje javnih poziva namijenjenih „svima koji ispunjavaju kriterije podobnosti”, uz raspoloživost podataka o broju primatelja bespovratnih sredstava raščlanjenih na osnovu spola.

Rodno osjetljiv +	3	Rodno specifična aktivnost je osmišljena sa namjerom da se riješe neki od uzroka rodno zasnovane nejednakosti. Međutim, ova aktivnost nije dovoljna kako bi se elimini- rale razlike između muškaraca i žena, jer utiče samo na nedovoljno zastupljenu grupu koju je potrebno „popra- viti”, a ne i na preraspodjelu moći, prestanak eksploata- cije ili pristup resursima i donošenje odluka koje uzrokuju neadekvatnu zastupljenost ili dovode u nepovoljniji polo- žaj tu nedovoljno zastupljenu grupu.	Finansiranje obuka za žene o poduzetništvu ili klimatskim promjenama.
Rodno pozitivan	4	Rodno zasnovane nejednakosti se smatraju jednim od najvažnijih parametara prilikom osmišljavanja aktivno- sti, a rodna perspektiva je integrirana u budžetske ciljeve i indikatore. Moguće je da se radi o posebno osmišljenom programu (posebnoj mjeri) koja se fokusira na nedo- voljno zastupljeni spol/grupu sa namjerom investiranja u smanjenje razlika između muškaraca i žena i elimini- ranje određenih rodno zasnovanih pitanja. Najveća ra- zlika između rodno pozitivne i rodno transformativne intervencije je ta da je rodno pozitivna intervencija vrlo ograničena po obimu, odnosno fokusira se na niz koji ne osigurava sistemsku promjenu.	Kvote za osiguravanje rav- nomjernije zastupljenosti ne- dovoljno zastupljenog spola u upravljanju javnim poduzećima i finansiranju mentorskog pro- grama u cilju pružanja podrške ženama na upravljačkim pozici- jama u javnom sektoru.
Rodno transformativan	5	Ova aktivnost za cilj ima prevazilaženje razlika između muškaraca i žena na način koji rješava temeljne uzroke, a ne samo posljedice. Ova aktivnost je u potpunosti uskla- đena sa prioritetima rodno- g plana i rodno odgovornog budžetiranja ili predstavlja napredak u novim oblastima koje nisu prepoznate u rodnom planu, ali koje se zasni- vaju na podacima i dokazima (na primjer kroz sektorske rodne analize). Ova aktivnost se fokusira na sistemsku promjenu, iako je u godišnjem budžetu, jer je tada dio šireg višegodišnjeg strateškog usmjerenja.	Doprinos javnih vlasti uravno- teženijoj preraspodjeli neplaće- nog rada.

Napomena: Boje u tabeli su odabrane kako bi bilo lakše razumjeti vrijednost ocjena. Međutim, obilježavanje bojom se vrši tek u trećem koraku.

Drugi korak je mjerenje utjecaja na klimu. Raspon ide od „klimatski negativnih” do „klimatski ključnih” in- tervencija.

Osnova za metodologiju je dokument Markeri Kon- vencije iz Rio de Janeira za klimu OECD-ovog Odbora za razvojnu pomoć: priručnik.⁴⁴ Moguće ocjene su „kli- matski negativan” (-1), „klimatski nerelevantan”(0), „klimatski značajan” (2 - 4) i „klimatski ključan” (5).

⁴⁴ www.oecd.org/dac/environment-development/Revised%20climate%20marker%20handbook_FINAL.pdf.

U odnosu na rangiranje koje se obično koristi za ove markere, ocjena 1 u ovom slučaju odgovara ocjenama 2-4, dok ocjena 2 odgovara ocjeni 5. Kao i u prethod- nom koraku, niz koji obuhvata najčešće identificiranu pozitivnu kategoriju „klimatski značajan” uključuje tri ocjene za široki niz praksi (2, 3 i 4), a objašnjenja su data u Tabeli 3.

TABELA 3

Procjena utjecaja na klimu

Utjecaj na klimu	Ocjena	Pojašnjenje	Primjer
Klimatski negativan	-1	Aktivnost dovodi do povećanja emisija stakleničkih gasova ili povećanja rizika od klimatskih promjena.	Izgradnja termoelektrana koje koriste fosilna goriva.
Klimatski nerelevantan	0	Aktivnost nema nikakav utjecaj na smanjenje, stabiliziranje ili povećanje emisija stakleničkih gasova ili prilagođavanje klimatskim promjenama.	Podrška razvoju MSP
Klimatski značajan	2	Aktivnost ima pozitivan učinak na borbu protiv klimatskih promjena, ublažavanje ili prilagodbu klimatskim promjenama, ali to nije njen glavni cilj. Pozitivan učinak se ne može precizno odrediti.	Izgradnja kapaciteta i savjetodavne usluge za poljoprivredne proizvođače, uključujući podršku organskoj proizvodnji i prilagodbu klimatskim promjenama
	3	Aktivnost ima pozitivan učinak na borbu protiv klimatskih promjena, ublažavanje ili prilagodbu klimatskim promjenama, ali to nije njen glavni cilj. Pozitivan učinak se može precizno odrediti, ali aktivnost nije dominantna u odnosu na druge aktivnosti u okviru programa.	Podrška modernizaciji proizvodnje za veću konkurentnost i efikasnost resursa, ali bez naznake energetske uštede
	4	Aktivnost ima pozitivan učinak na borbu protiv klimatskih promjena, ublažavanje ili prilagodbu klimatskim promjenama, ali to nije njen glavni cilj. Pozitivan učinak je moguće precizno odrediti i preovladava u odnosu na druge povezane aktivnosti u okviru programa. Sve aktivnosti koje imaju dvojnou prednost (ublažavanje i prilagodbu), ali nisu ključne, spadaju u ovu kategoriju.	Poboljšanje upravljanja otpadom, uključujući smanjenje odlagališta smeća na osnovu biološki razgradivog otpada
Klimatski ključan	5	Ova aktivnost ima za cilj borbu protiv klimatskih promjena	Podrška pri izgradnji postrojenja obnovljive energije

Napomena: Boje u tabeli su odabrane kako bi bilo lakše razumjeti vrijednost ocjena. Međutim, obilježavanje bojom se vrši tek u trećem koraku.

Treći korak podrazumijeva kombiniranje rezultata mjerenja (ocjena) sa prethodna dva koraka, a zatim izračun prosječne ocjene i obilježavanje odgovarajućom bojom.

Ukupni broj bodova se računa kao prosjek bodova vezan za utjecaj na rodnu ravnopravnost i klimu. Samo u slučaju kada je jedna od ocjena negativna (-1) za bilo koji od elemenata, opća ocjena postaje negativna, bez

obzira na drugu ocjenu, i polje se obilježava crvenom bojom. U svim drugim slučajevima se koriste boje prikazane u Tabeli 1: crvena za -1 i 0; žuta za niz 2 – 4, a zelena se koristi samo kada je prosjek 5, odnosno kada je alokacija rodno transformativna i klimatski ključna. Stoga zeleno obilježena polja predstavljaju primjere najboljih praksi.

Tabela 4 ispod pokazuje kako primjenjujemo metodologiju u analizi budžetskih programa odabranih sektora i institucija.

TABELA 4

Primjeri primjene metodologije u analizi budžetskih programa u odabranim sektorima i institucijama u Republici Srbiji i Bosni i Hercegovini

Programska aktivnost / projekat	Opis	Budžet za 2021. (lokalna valuta)	Udio ukupnog budžeta	Stepen rodne osjetljivosti	Stepen klimatskog značaja	Konsolidirana ocjena
1	2	3	4	5	6	7
Ministarstvo rudarstva i energetike Republike Srbije						
0001	Subvencije za poboljšanje energetske efikasnosti	500.240.000	6.01%	Rodno negativan (-1)	Klimatski ključan (5) (ublažavanje)	-1
Komentar:	Program uključuje projekte i aktivnosti koje doprinose poboljšanju energetske efikasnosti provedbom investicija i drugih aktivnosti u oblasti energetske efikasnosti. Program je rodno negativan, obzirom da nije provedena niti rodna analiza niti procjena rodnog utjecaja i ne postoje dokazi o postojanju podataka o korisnicima programa raščlanjenih prema rodu.					
Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH (Bosna i Hercegovina)						
240101	Poljoprivreda	90.349.556	92,21%	Rodno pozitivan (3) Potkategorija: Model ruralnog razvoja je rodno transformativan (5) Ostatak programa je rodno osjetljiv (2)	Klimatski značajan (3) (ublažavanje i prilagodba)	3
Komentar:	Indikator rodno učinka je definiran u budžetskom programu, ali očekivana vrijednost/cilj nije dodijeljen. Program subvencija i Priručnik ruralnog razvoja uključuju preferencijalni tretman žena i mladih u modelu ruralnog razvoja, pri čemu se iznos subvencije povećava za 5% za žene i mlade. Ovaj segment programa je rodno transformativan, dok je ostatak programa obilježen kao rodno osjetljiv: rodne analize su izrađene, a podaci o korisnicima su raščlanjeni prema spolu. Kada se radi o klimatskim promjenama, budžetski program obuhvata aktivnosti relevantne za borbu protiv klimatskih promjena, kao što su izrada sistema za navodnjavanje ili podrška organskoj proizvodnji. Ove aktivnosti imaju mjerljive učinke, ali nisu dominantne u okviru budžetskog programa.					

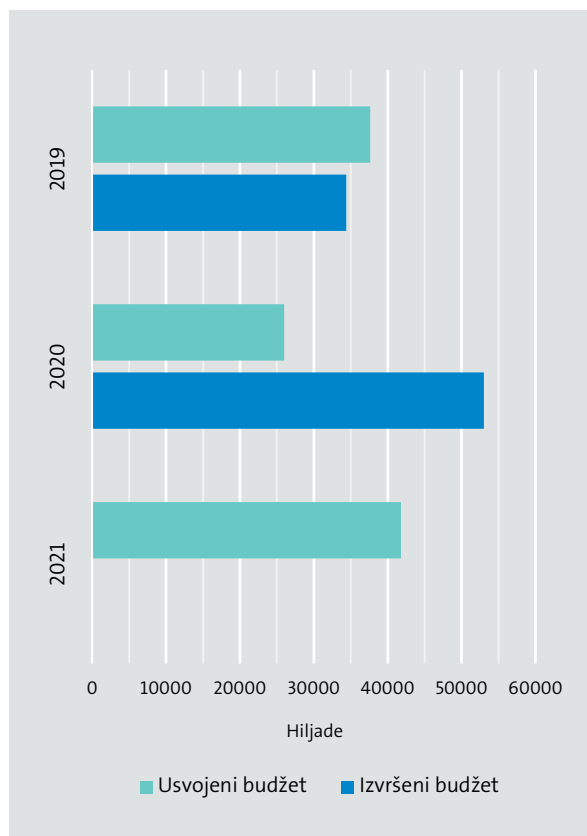
6.2 Analiza posmatranih budžetskih korisnika – Bosna i Hercegovina

6.2.1 Ministarstvo energije, rudarstva i industrije Federacije Bosne i Hercegovine

Podaci o ukupnom budžetu Ministarstva energije, rudarstva i industrije FBiH predstavljani u Grafikonu 5 ukazuju na značajne fluktuacije finansijskih sredstava tokom zadnjih par godina. Budžet je značajno smanjen 2020. u odnosu na 2019. godinu, ali se više nego udvostručio tokom izvršenja. Ministarstvo je dodijelilo skoro 30 miliona BAM u vidu subvencija privatnim poduzećima i poduzetnicima tokom 2020, što nije bilo planirano u prvobitnom budžetu, već je provedeno kao dio javnih programa oporavka. Budžet za 2021. ukazuje na trend rasta alokacija u ovom sektoru.

GRAFIKON 5

Budžeti Ministarstva energije, rudarstva i industrije FBiH za period 2019–2021.

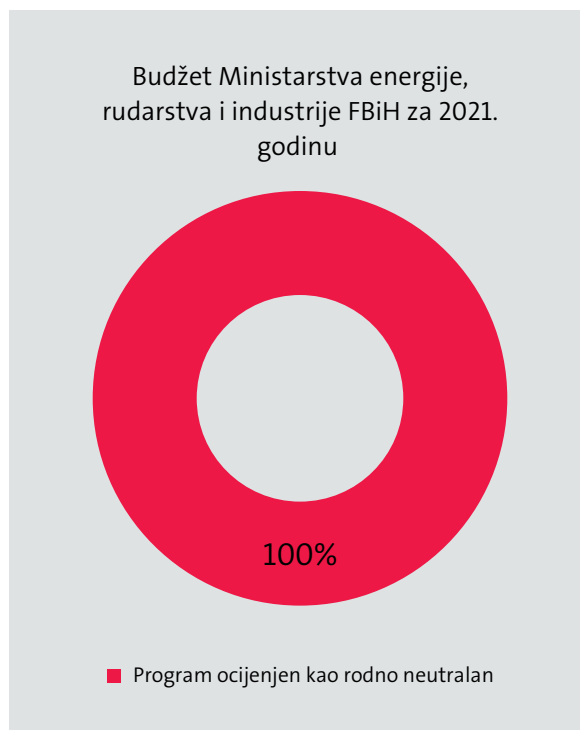
Budžet⁴⁵ Ministarstva je podijeljen u pet programa.

Budžetski program	Udio u cjelokupnom budžetu za 2021.
Ljudski i materijalni resursi	4%
Rudarstvo	3%
Industrija	39%
Namjenska industrija	12%
Energija	43%

Procjenu budžetskih programa počinjemo procjenom rodno učinka. U ovom slučaju, ukupni budžet Ministarstva energije, rudarstva i industrije FBiH je obilježen kao rodno neutralan. U skladu sa metodološkim smjernicama (s.28), rodno neutralna procjena budžeta je rezultat odsustva rodne analize budžetske potrošnje i situacije u kojoj nema dokaza da je rodni aspekt prepoznat u procesu planiranja budžeta, odnosno opisu i mjerama učinka budžetskih programa.

GRAFIKON 6

Rodni utjecaj budžeta Ministarstva energije, rudarstva i industrije FBiH za 2021. godinu

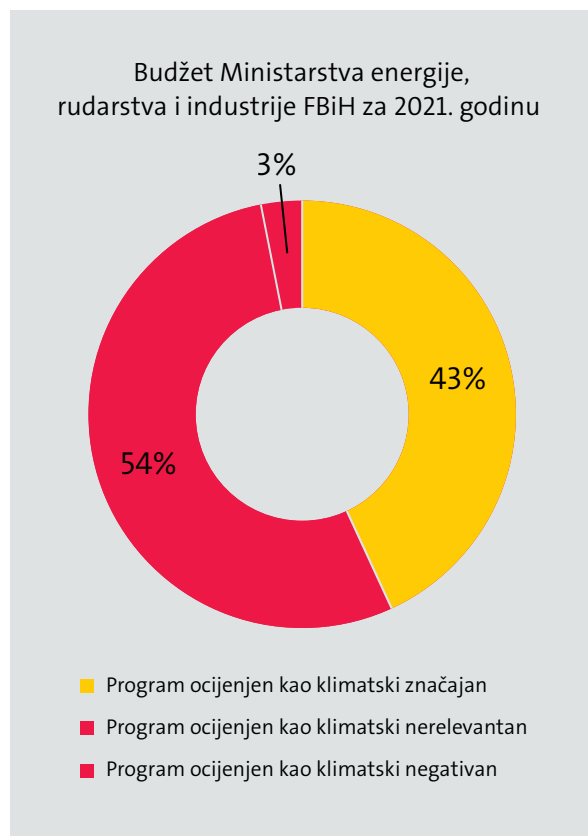

⁴⁵ S obzirom na nedostatak informacija o programima tokom 2021, u svrhe procjene je odabran budžet za 2020. godinu.

Klimatski segment procjene budžeta Ministarstva energije, rudarstva i industrije FBiH je rezultirao time da je 43% sredstava obilježeno kao klimatski značajno, 3% sredstava kao klimatski negativno, a preostalih 54% sredstava kao klimatski nerelevantno (Grafikon 7).

Značaj budžetskih alokacija za klimatske promjene je prepoznat u energetske programu, uključujući i izradu zakona i podzakonskih akata koji definiraju instrumente relevantne za energetske efikasnost, kao i izradu strategije za razvoj energetskeg sektora. Program rudarstva je ocijenjen kao klimatski negativan, s obzirom na to da predviđa mjere za dalju eksploataciju fosilnih goriva. Programi obilježeni kao nerelevantni po pitanju klimatskih promjena su preostali budžetski programi: ljudski i materijalni resursi, industrija i industrija posebne namjene. To se zasniva na dostupnoj budžetskoj dokumentaciji, opisu i indikatorima učinka za ove budžetske programe.

GRAFIKON 7
Klimatski utjecaj budžeta Ministarstva energije, rudarstva i industrije FBiH za 2021. godinu

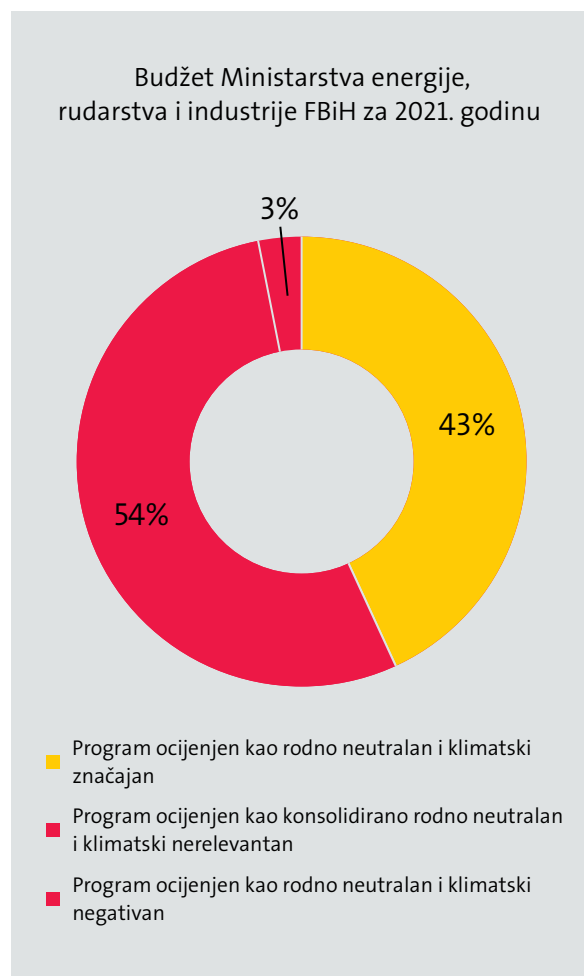

S obzirom na to da je ukupni budžet obilježen kao rodno neutralan, klimatski značaj je glavno obilježje ukupnog konsolidiranog rezultata.

Konsolidirana procjena programa je prikazana ispod u Grafikonu 8, pri čemu je 43% budžeta obilježeno kao značajno, a odnosi se na energetske program. Ovaj program uključuje izradu zakona i podzakonskih akata koji definiraju instrumente relevantne za energetske efikasnost, kao i izradu strategije za razvoj energetskeg sektora.

Istovremeno, 3% budžeta je obilježeno kao negativno. Preostalih 54% sredstava dodijeljenih Ministarstvu je obilježeno kao neutralno/nerelevantno, odnosno niti rodno osjetljivo niti klimatski značajno.

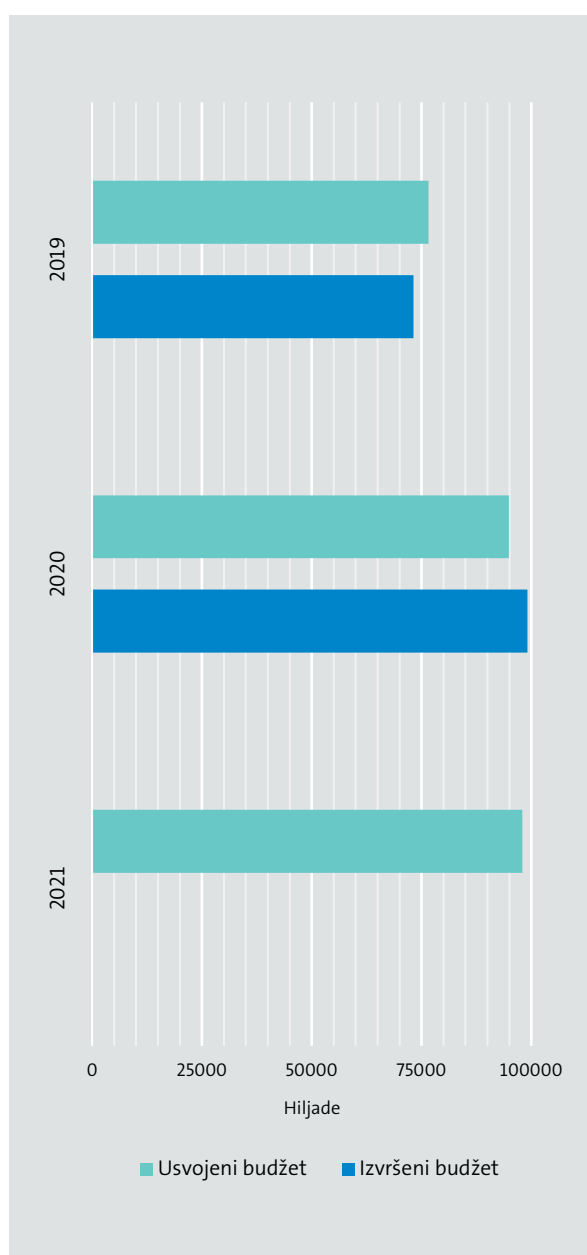
GRAFIKON 8
Konsolidirana procjena rodnog i klimatskog učinka budžeta Ministarstva energije, rudarstva i industrije FBiH za 2021. godinu

6.2.2 Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva Federacije Bosne i Hercegovine

Pregled budžetskih alokacija i kretanja za Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva Federacije Bosne i Hercegovine je dat ispod u Grafikonu 9.

GRAFIKON 9
Budžet Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH za period 2019–2021.

Budžet je podijeljen u pet programa.

Budžetski program	Udio u cjelokupnom budžetu za 2021. godinu
Vodoprivreda	0,32%
Poljoprivreda	92,21%
Veterinarstvo	2,94%
Administracija	2,52%
Šumarstvo	2,01%

Odvojene procjene rodnog i klimatskog učinka budžeta Ministarstva su date u grafikonima 10 i 11.

Poljoprivreda je najveći budžetski program koji daje glavni doprinos cjelokupnoj procjeni. Indikator rodnog učinka je prisutan, ali nisu utvrđene ciljne vrijednosti u dostupnoj dokumentaciji. Program subvencija pokazuje da se preferencijalni tretman u okviru modela ruralnog razvoja primjenjuje na podnositeljice zahtjeva i osobe mlađe od 40 godina. Ova potkategorija bi bila obilježena kao rodno transformativna, dok bi ostatak subvencioniranog programa bio obilježen kao rodno osjetljiv, obzirom da je pojedinačne korisnike moguće pratiti po rodu i osigurati osnovu za rodnu analizu.

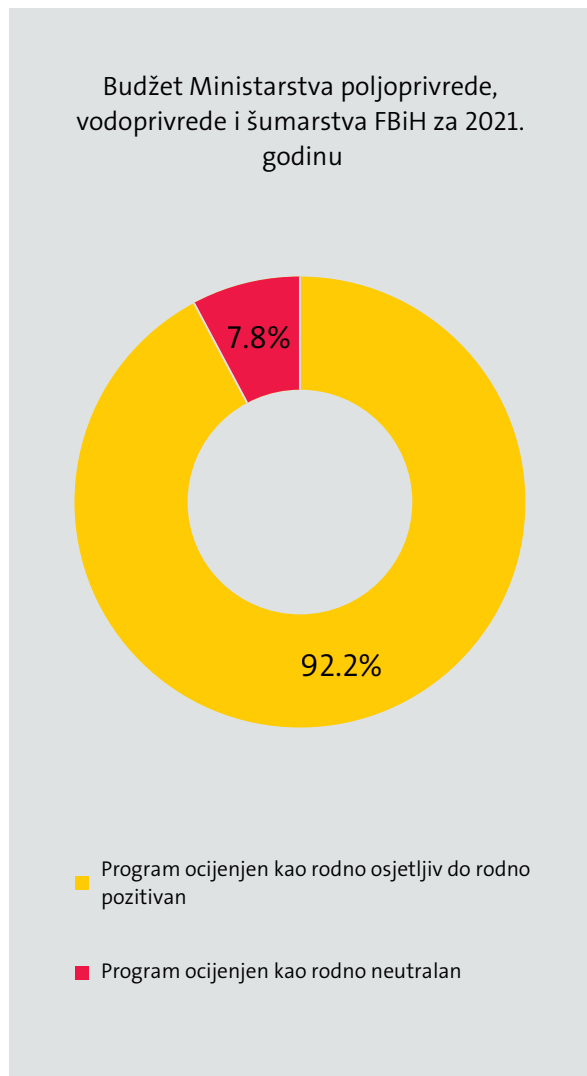
Programi vodoprivrede, šumarstva, veterinarstva i administracije su obilježeni kao rodno neutralni na osnovu pregledane dokumentacije.

Kada se radi o klimatskim promjenama, poljoprivredni program uključuje aktivnosti relevantne za prilagodbu i ublažavanje klimatskih promjena, kao što su sistemi navodnjavanja i uvođenje organske proizvodnje. Ove aktivnosti imaju mjerljiv utjecaj, ali nisu dominantne u okviru programa.

Ključne aktivnosti za klimatske promjene se mogu naći u programu šumarstva: intervencije koje doprinose održivom šumarstvu i očuvanju prirodnih spremnika ugljika su ključne za borbu protiv klimatskih promjena i stoga su obilježene kao klimatski ključne. Isti program je također obilježen kao rodno neutralan.

GRAFIKON 10

Rodni utjecaj budžeta Ministarstva za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo FBiH za 2021. godinu

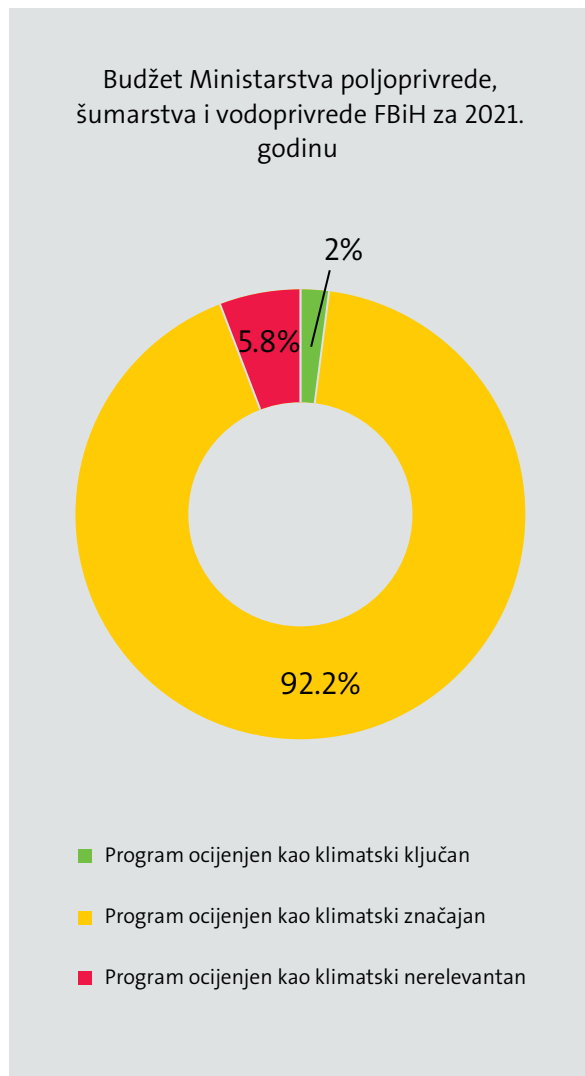

Kada se radi o klimatskim promjenama, poljoprivredni program uključuje aktivnosti relevantne za prilagodbu i ublažavanje klimatskih promjena, kao što su sistemi navodnjavanja ili uvođenje organske proizvodnje. Ove aktivnosti imaju mjerljiv utjecaj, ali nisu dominantne u okviru programa; stoga je cjelokupni poljoprivredni program obilježen kao klimatski relevantan.

Ključne aktivnosti za klimatske promjene se nalaze u programu šumarstva: intervencije koje doprinose održivom šumarstvu i očuvanju prirodnih spremnika ugljika su ključne za borbu protiv klimatskih promjena i stoga su obilježene kao klimatski ključne.

GRAFIKON 11

Klimatski utjecaj budžeta Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede FBiH za 2021. godinu

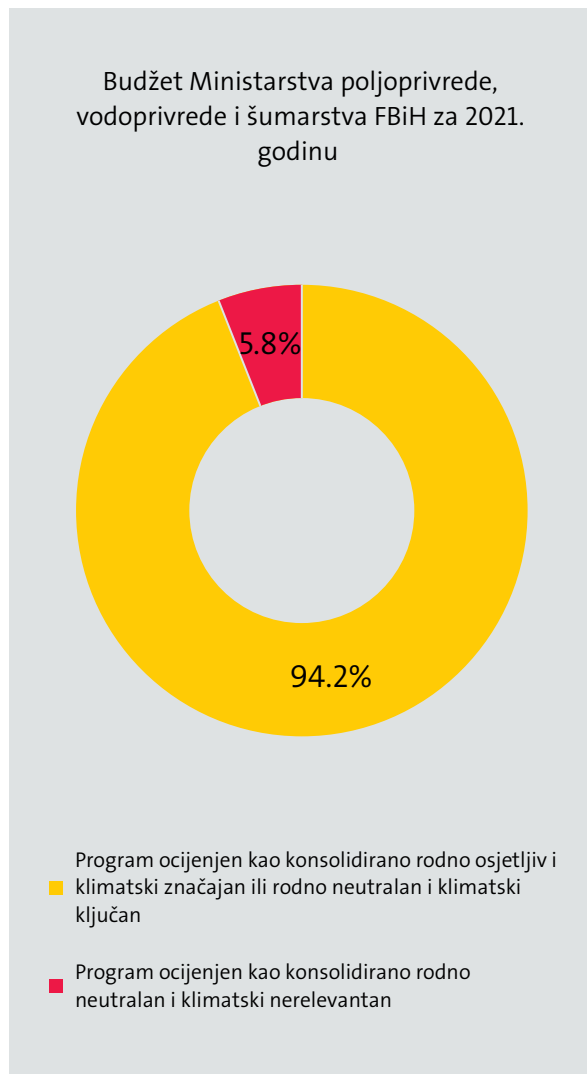

Preostali programi, vodoprivreda, veterinarstvo i administracija, su obilježeni kao klimatski nerelevantni na osnovu pregledane dokumentacije.

Konsolidirana procjena budžeta pokazuje da je 94,2% ukupnog budžeta značajno, odnosno rodno osjetljivo i klimatski značajno ili rodno neutralno i klimatski ključno, dok je preostalih 5,8% neutralno/nerelevantno.

GRAFIKON 12

**Konsolidirani rodni i klimatski utjecaj budžeta
Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i
šumarstva FBiH za 2021. godinu**

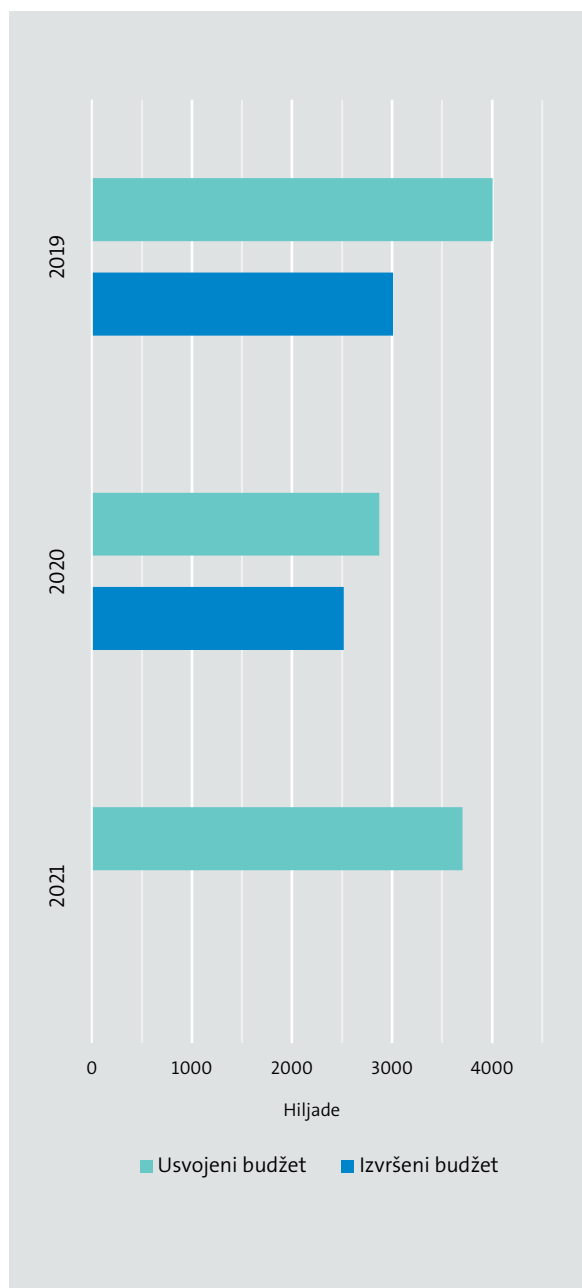

**6.2.3 Ministarstvo energetike i rudarstva
Republike Srpske**

Kretanja po pitanju budžetskih alokacija Ministarstva energetike i rudarstva Republike Srpske su data ispod. Značajna smanjenja su uočena 2020, a alokacije za 2021. su i dalje bile ispod nivoa iz 2019.

GRAFIKON 13

**Budžet Ministarstva energetike i rudarstva RS
za period 2019–2021.**

Budžet Ministarstva uključuje dva glavna programa.

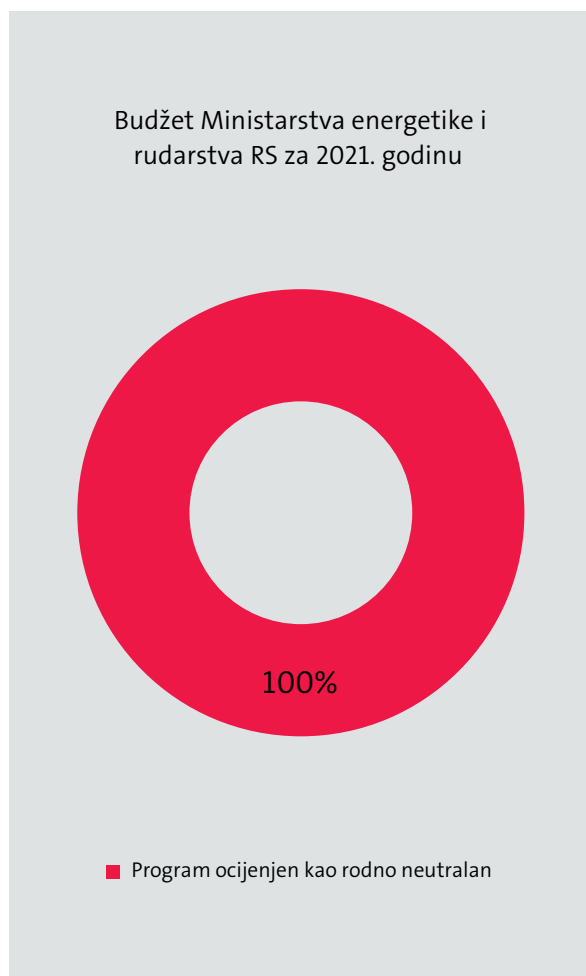
Budžetski program	Udio u cjelokupnom budžetu za 2021. godinu
Razvoj industrije	60,7%
a) Subvencije za ekonomski razvoj	
b) Upravljanje i administracija	
c) Podrška poduzećima pri upravljanju administrativnim/stečajnim postupcima	
Razvoj energetike	39,3%

Pregled procjena za rodnu osjetljivost i klimatsku relevantnost svake od komponenti je dat ispod u prikazima 14 i 15. Naime, rodna procjena cjelokupnog budžeta i svakog programa je obilježena kao rodno neutralna, s obzirom na to da nije pronađena naznaka za rodnu komponentu u postojećim budžetskim programima, niti rodni indikatori ili rodna analiza utjecaja budžetske potrošnje na žene i muškarce.

39,3% budžetskih alokacija Ministarstva je ocijenjeno kao klimatski osjetljive. Budžetski program za razvoj energetike je ocijenjen kao klimatski značajan zbog operativnog cilja povećanja udjela obnovljivih izvora energije i poboljšanja energetske efikasnosti. Međutim, indikatori učinka nisu vezani za ovaj operativni cilj i stoga je program obilježen kao značajan, ali ne ključan.

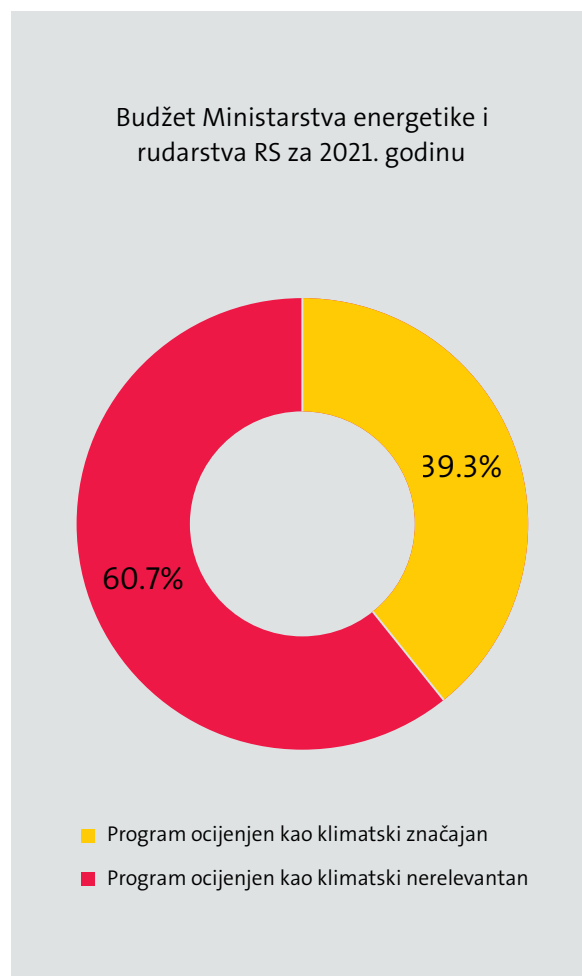
GRAFIKON 14

Rodni utjecaj budžeta Ministarstva energetike i rudarstva RS za 2021. godinu

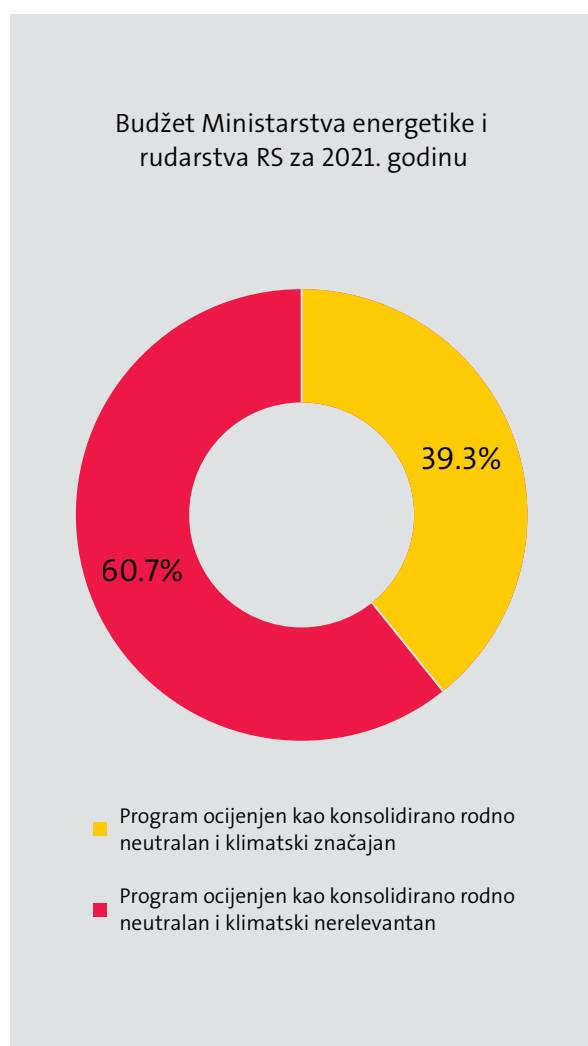
GRAFIKON 15

Klimatski utjecaj budžeta Ministarstva energetike i rudarstva RS za 2021. godinu

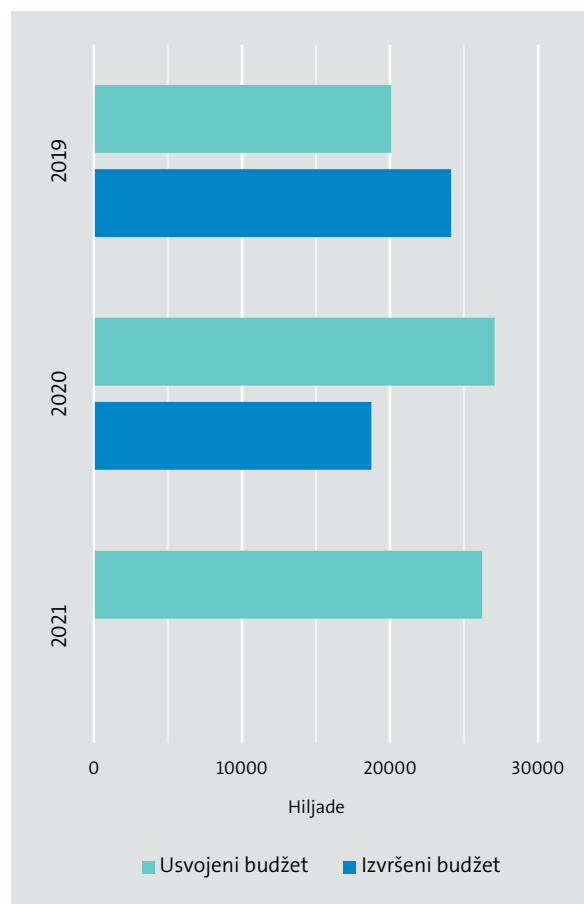
Opća procjena budžetskih programa je data u Grafikonu 14, pri čemu je 39,3% budžeta obilježeno kao udio sa kombiniranim utjecajem na rodnu ravnopravnost i klimatske promjene, a 60,7% kao udio koji ne doprinosi nijednoj od ovih kategorija.

GRAFIKON 16
Konsolidirani rodni i klimatski utjecaj budžeta Ministarstva energetike i rudarstva RS za 2021. godinu

6.2.4 Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske

GRAFIKON 17
Budžeti Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS za period 2019–2021.

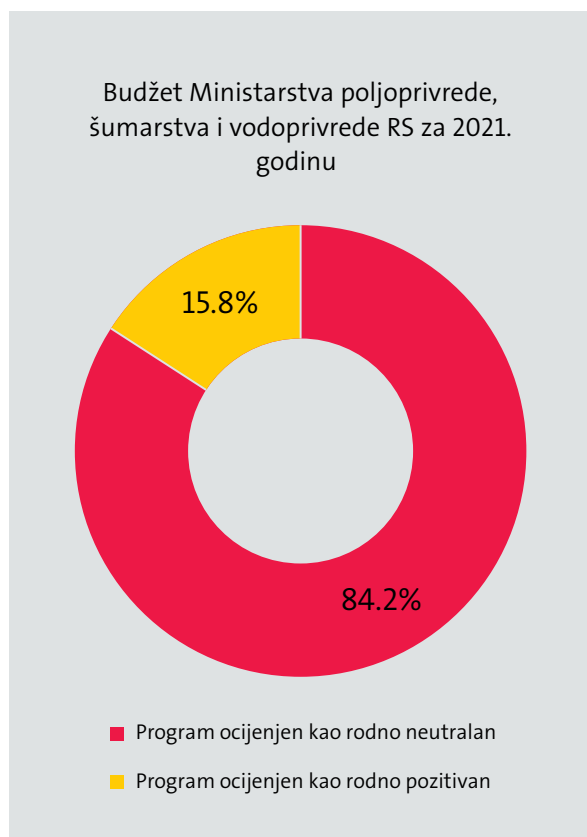
Budžet Ministarstva je podijeljen u šest programa.

Budžetski program	Udio u cjelokupnom budžetu za 2021.
Administrativne usluge	12%
Poljoprivreda, industrija hrane i ruralni razvoj	11%
Šumarstvo i lov	32%
Vodoprivreda	31%
Veterinarstvo	9%
Pružanje profesionalnih usluga u poljoprivredi	4%

Pregled procjena rodno i klimatskog učinka je dat u grafikonima 18 i 19.

GRAFIKON 18

Rodni utjecaj budžeta Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS za 2021. godinu

Programi obilježeni kao rodno osjetljivi su poljoprivreda, industrija hrane i ruralni razvoj, kao i pružanje profesionalnih usluga u poljoprivredi, sa ukupnim udjelom u budžetu od 15,8%.

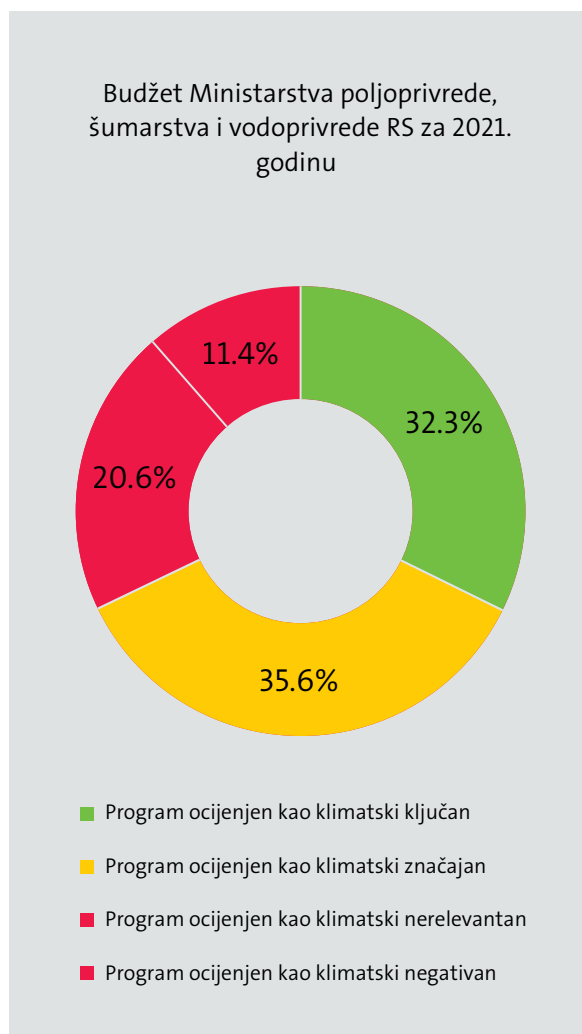
Program poljoprivrede, industrije hrane i ruralnog razvoja je obilježen kao rodno pozitivan jer je direktno vezan za poljoprivredne subvencije (koje provodi Agencija za agrarna plaćanja)⁴⁶ i odnosi se na osiguravanje okvira politika za subvencije. Slično tome, pružanje profesionalnih usluga u okviru poljoprivrednog programa je obilježeno kao rodno osjetljivo (+) jer se odnosi na savjetodavne usluge za poljoprivredne radnike/radnice i korisnike/korisnice subvencija, dakle i žene i muškarce.

⁴⁶ Procjena je data u sljedećem odjeljku.

Preostali programi, administrativne usluge, šumarstvo i lov, vodoprivreda i veterinarstvo sa kombiniranim udjelom od 84,2% ukupnog budžeta su obilježeni kao rodno neutralni zbog odsustva dokaza o rodnoj komponenti u pregledanoj dokumentaciji.

GRAFIKON 19

Klimatski utjecaj budžeta Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS za 2021. godinu

Program šumarstva i lova je obilježen kao klimatski ključan, obzirom da je navedeni cilj održivo upravljanje šumama. Nadalje, u opisu cilja se pominje podrška za jačanje dodatnih šumskih funkcija, iako ne postoje dodatna pojašnjenja, tako da nije jasno da li se to odnosi na funkcije koje su relevantne za klimatsku prilagodbu.

Programi obilježeni kao klimatski značajni su oni koji se odnose na pružanje profesionalnih usluga u poljoprivredi i programi upravljanja vodama. Pružanje profesionalnih usluga u okviru poljoprivrednog programa je obilježeno kao klimatski značajno zbog važnosti podizanja svijesti poljoprivrednih proizvođača o otpornosti na klimatske promjene. Ipak, aktivnosti i cilj programa ne uzimaju u obzir prilagodbu klimatskim promjenama, već samo zaštitu okoliša i podršku za procjenu šteta nakon prirodnih katastrofa, tako da stoga nisu obilježene kao klimatski ključne. Program upravljanja vodama je obilježen kao klimatski značajan, jer je njegov cilj zaštita voda.

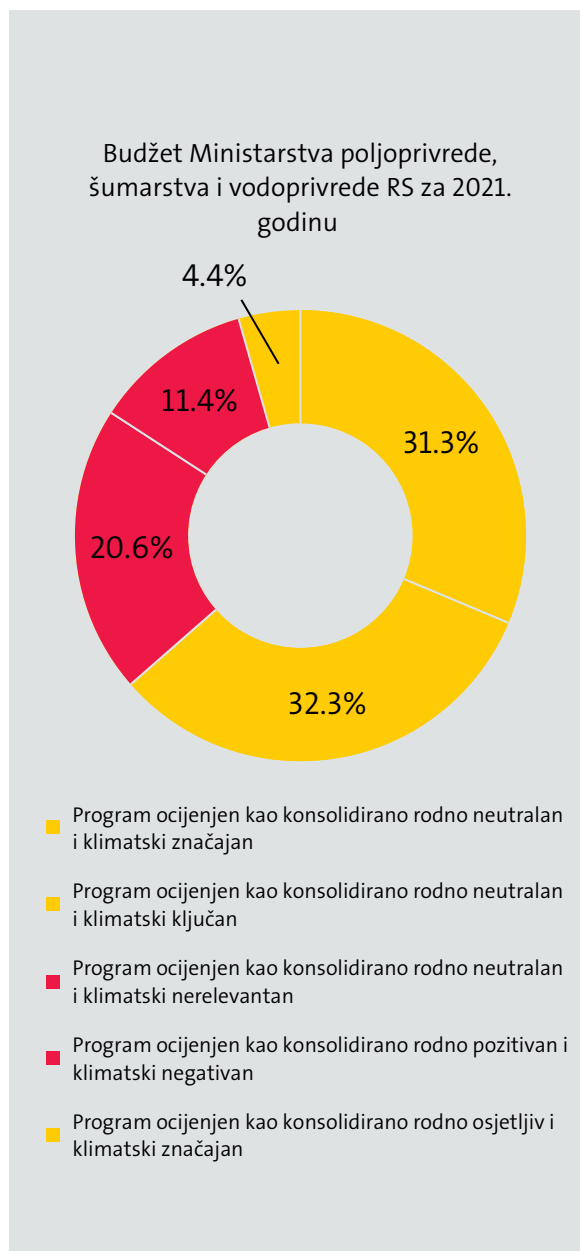
Program poljoprivrede, industrije hrane i ruralnog razvoja je obilježen kao klimatski negativan uprkos činjenici da je jedan od njegovih operativnih ciljeva poboljšati konkurentnost, uključujući i racionalnu upotrebu prirodnih resursa. Nema indikatora koji bi uzeli u obzir potrebu za smanjenjem emisija ili prilagodbu klimatskim promjenama. Prema postojećim indikatorima učinka, glavni cilj programa je povećati proizvodnju, a to dovodi do većih emisija.

Konačno, konsolidirana procjena predstavljena u Grafikonu 20 ukazuje da 68% budžeta ima utjecaj na rodnu ravnopravnost i klimatske promjene, uz veću nijansiranost u okviru programa, a 20,6% budžeta je neutralno/nerelevantno.

Ono što je interesantno je da je 11,4% budžeta obilježeno kao rodno pozitivno, ali klimatski negativno. Budžetski programi poput ovog bi trebali biti prioritet za kreatore politika. U ovom konkretnom slučaju, program poljoprivrede, industrije hrane i ruralnog razvoja u budžetu Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske bi imao koristi od intervencija u oblasti politike poljoprivredne potrošnje koje su usmjerene na borbu protiv klimatskih promjena, kako bi se pozitivan učinak ostvario u oba segmenta ove procjene.

GRAFIKON 20

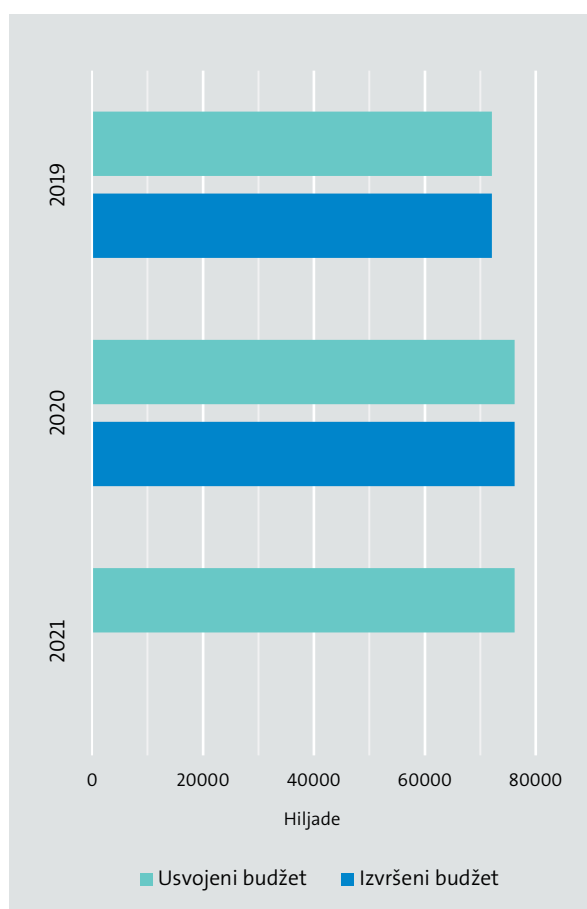
Konsolidirani rodni i klimatski utjecaj na budžet Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS za 2021. godinu

6.2.5 Agencija za agrarna plaćanja Republike Srpske

Budžet Agencije, kao što je to prikazano ispod, se povećavao tokom posljednjih godina, a posebno 2020. sa početkom pandemije, i ostao je na tom nivou u 2021. godini.

GRAFIKON 21
Budžet Agencije za agrarna plaćanja RS za period 2019–2021.

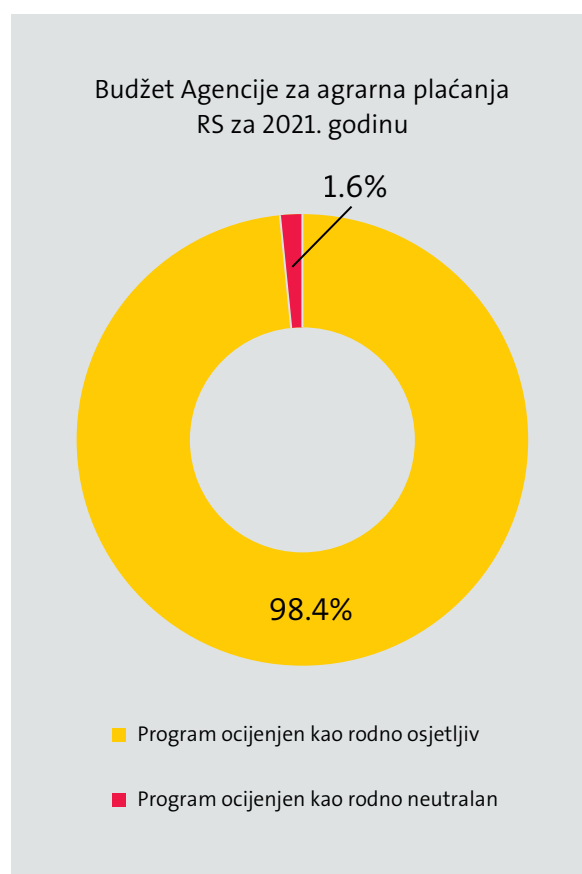
Struktura budžeta uključuje dva programa.

Budžetski program	Udio u ukupnom budžetu za 2021.
Administrativne usluge	1,6%
Subvencije za promoviranje poljoprivrede i ruralnog razvoja	98,4%

Odvojene procjene utjecaja na rod i klimu su date u grafikonima 22 i 23.

Subvencije u poljoprivredi i ruralnom razvoju koje čine najveći dio budžeta Agencije su obilježene kao rodno osjetljive do rodno pozitivne, s obzirom na to da se veliki dio sredstava može pratiti prema pojedinačnim korisnicima – ženama ili muškarcima. Nadalje, neke od subvencija se fokusiraju isključivo na žene u poljoprivredi i ruralnom razvoju i stoga daju pozitivan doprinos rodnoj ravnopravnosti i smanjenju razlika između spolova u ovom sektoru.⁴⁷ Samo program administrativnih usluga je obilježen kao rodno neutralan.

GRAFIKON 22
Utjecaj budžeta Agencije za agrarna plaćanja RS za 2021. godinu na rodnu ravnopravnost

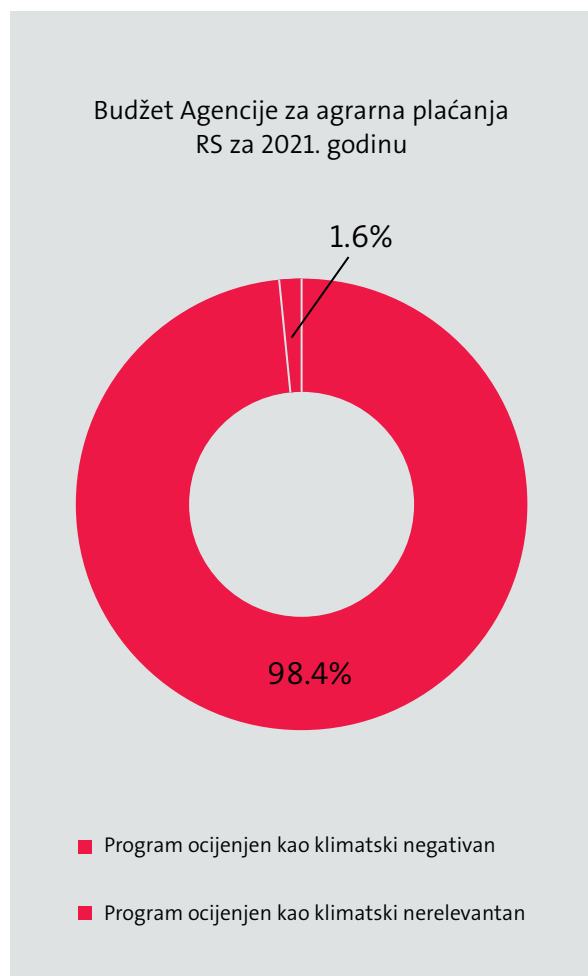
Klimatska osjetljivost programa subvencija je istovremeno obilježena kao negativna po pitanju klimatskih promjena. Cilj programa je povećati poljoprivrednu proizvodnju i stoga može imati potencijalno negativan utjecaj na emisije stakleničkih gasova. Međutim,

⁴⁷ Napomena: Ove potkategorije bi bile obilježene kao rodno transformativne, ali podaci o tačnim sredstvima koja su dodijeljena nisu bili dostupni u tom trenutku.

također može dovesti do efikasnije i konkurentnije proizvodnje, što bi dovelo do smanjenja emisija. S obzirom na nedostatak podataka, ovaj program se smatra klimatski negativnim.

GRAFIKON 23

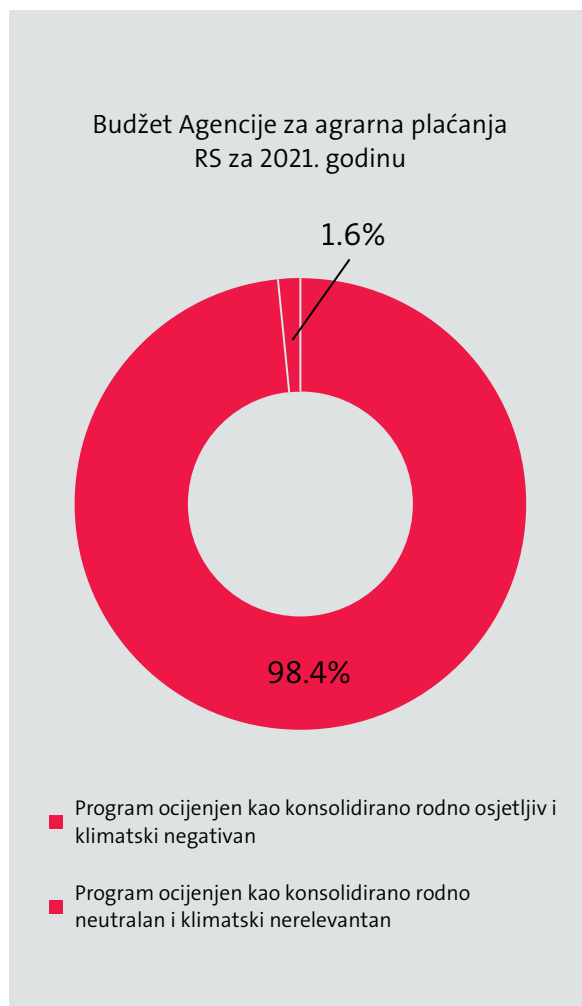
Klimatski utjecaj budžeta Agencije za agrarna plaćanja RS za 2021. godinu

Konsolidirana procjena budžeta Agencije za agrarna plaćanja Republike Srpske je data ispod u Grafikonu 24. Najveći udio budžeta, 98,4% je obilježen kao rodno osjetljiv, ali klimatski negativan. Kao što je to bio slučaj i sa povezanim budžetskim programom, programom poljoprivrede, industrije hrane i ruralnog razvoja u budžetu Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske, to treba biti prioritarna oblast za intervencije kreatora politika kako bi se kombinirao pozitivan rodni i klimatski utjecaj budžetske potrošnje i djelovalo protiv negativnih implikacija u oba segmenta.

GRAFIKON 24

Konsolidirani rodni i klimatski utjecaj budžeta Agencije za agrarna plaćanja RS za 2021. godinu

Ostatak budžeta (1,6%) općenito nema utjecaj na rodna ili klimatska pitanja. Ipak, ovo se očekuje, s obzirom na to da se odnosi na administrativne usluge.

Preporuke i konkretne mjere koje su izrađene u posljednjem odjeljku Polazne studije i Akcionog plana se temelje na nalazima ovih analiza budžetskih programa odabranih institucija u Bosni i Hercegovini. Predložene mjere imaju za cilj jačanje jedne ili obje oblasti utjecaja, roda i klime, kako bi se poboljšao opći konsolidirani utjecaj budžetske potrošnje.

6.3 Analiza posmatranih budžetskih korisnika – Srbija

6.3.1 Ministarstvo rudarstva i energetike

Ministarstvo rudarstva i energetike Republike Srbije obuhvata sljedećih sedam sektora: 1) Sektor za elektroenergetiku, 2) Sektor za zelenu energiju, 3) Sektor za energetska efikasnost i toplane, 4) Sektor za naftu i gas, 5) Sektor za geologiju i rudarstvo, 6) Sektor za međunarodnu saradnju i evropske integracije i 7) Sektor za inspekcijски nadzor. Ukupni budžet Ministarstva je iznosio 13,508,470,000 RSD 2021. godine.

Tabela ispod daje pregled budžetskih izdataka Ministarstva rudarstva i energetike 2019. i 2020.⁴⁸ i odobrenog budžeta u skladu sa Zakonom o budžetu za 2021.⁴⁹ Nije bio dostupan izvještaj o izvršenju budžeta za 2021. u vrijeme izrade ovog izvještaja.

Ključni strateški dokumenti kojima se vodi ovo Ministarstvo su Strategija razvoja energetike Republike Srbije do 2025. i projekcije do 2030.⁵⁰ i Strategija upravljanja mineralnim resursima Republike Srbije do 2030.⁵¹

Strategija razvoja energetike Republike Srbije do 2025. i projekcije do 2030. su usvojene 2016. godine. Ovaj strateški okvirni dokument ne sadrži rodnu perspektivu.

Na primjer, upućuje na potrošače samo na dva mjesta, u kontekstu ponašanja potrošača i zaštite potrošača, međutim bez razlikovanja između različitih grupa žena i muškaraca ili različitih poduzeća kao potrošača. Strategija ne uspostavlja vezu između željenih strateških promjena ili žena i muškaraca na koje će se one odraziti. Prepoznaje činjenicu da razvoj energetskog sektora u Republici Srbiji uključuje značajnu socijalnu dimenziju.⁵² Strategija sadrži diskusiju o potrebi za komponentom socijalne zaštite i u njoj se tvrdi da razvoj energetskog sektora mora biti „podnošljiv za društvo”. Prema SWOT analizi, „produbljivanje socijalne i ekonomske krize, povećanje siromaštva, zaduženosti i spor ekonomski razvoj zemlje su prepoznati, dok se održavanje principa ‚socijalnih cijena‘ energenata smatra prijetnjom po razvoj sektora”. Nadalje se priznaje da „je za održivost predviđenih promjena u energetskom sektoru neophodno uspostaviti adekvatan socijalni dijalog”.⁵³

Ipak, postoji prilika za integriranje rodne perspektive kroz vodeći strateški dokument, s obzirom na to da je Ministarstvo rudarstva i energetike započelo sa radom na novoj strategiji koja će obuhvatiti period do 2050, zajedno sa naručenim izvještajem o strateškoj procjeni utjecaja nove strategije na okoliš. Korisno je znati da je nadležna ministrica, dr. Zorana Mihajlović, također nadležna za nacionalni mehanizam rodne ravnopravnosti – koordinaciono tijelo za rodnu ravnopravnost – i da ima solidne rezultate po pitanju uvođenja rodno osviještenih sektorskih strategija, politika i procedura.

TABELA 5

Pregled potrošnje Ministarstva rudarstva i energetike za 2019. i 2020. i budžet za 2021.

Ministarstvo rudarstva i energetike	Izvršenje budžeta 2019.	Izvršenje budžeta 2020.	Budžet za 2021.
	10.663.118.257	15.912.505.028	13.508.470.000

48 Ibid. Izvor: <https://mfin.gov.rs/o-ministarstvu/izvršenje-budžeta>

49 "Službeni glasnik", br. 149/2020, 40/2021 i 100/2021.

50 <http://meemp-serbia.com/wp-content/uploads/2018/09/Legislative-Energy-Sector-Development-Strategy-of-the-public-of-Serbia-for-the-period-by-2025-with-projections-by-2030.pdf>.

51 <http://otvorenavlada.rs/strategija-mineralni-resursi0595-lat-doc/>.

Strategija upravljanja mineralnim resursima Republike Srbije je također rodno neosjetljiva. Dostupnost procjene socijalnog utjecaja (SIA) u sektoru rudarstva je od posebnog značaja iz rodne perspektive. Iako se procjene socijalnog utjecaja provode, podaci i izvještaji nisu uvijek javno dostupni.⁵⁴ Prema Svjetskoj

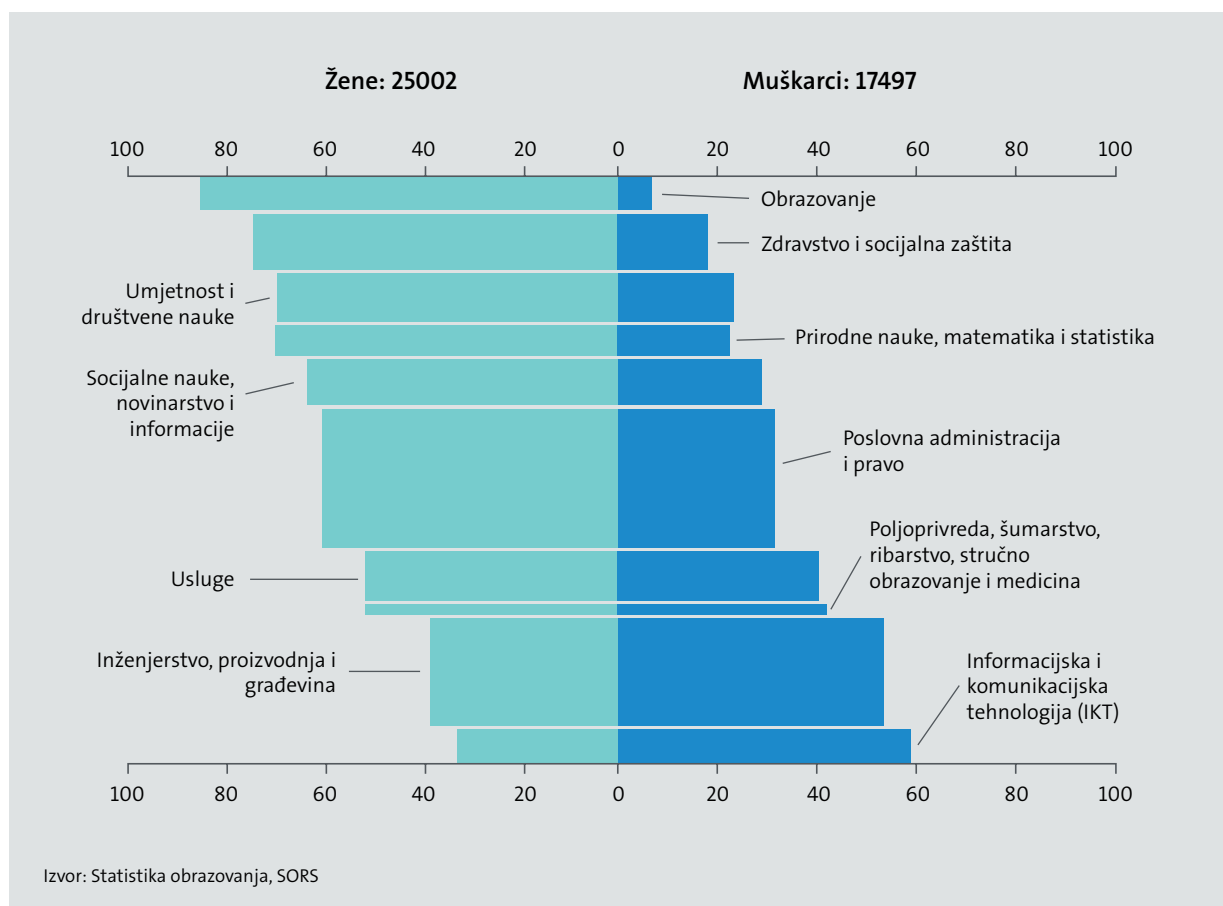
52 S.71.

53 Ibid.

54 Svjetska banka, Serbia Mining Sector Diagnostic (MSD), januar 2020.

GRAFIKON 25

Studenti/ice koji/e posjeduju univerzitetsko obrazovanje prema oblasti obrazovanja i spolu 2019. godine

banci, kada se objavljuju, nedostaju podaci o negativnom utjecaju raščlanjeni prema spolu. Nadalje, zakonski obavezne odredbe o konsultacijama između interesnih strana iz zajednice i pogođenih zajednica koje se moraju održavati tokom rada rudnika ne zahtijevaju ili ne predviđaju konkretno učešće žena.

Kada se radi o zaposlenju, i energetske i sektor rudarstva su pretežno muški sektori, iako se to postepeno mijenja sa većim brojem žena koje se upisuju u obrazovne ustanove u oblasti inženjerstva, proizvodnje i građevinarstva, odnosno uz veće naglašavanje rodne ravnopravnosti kroz rodno odgovorno budžetiranje, te na širi način kroz program rodne ravnopravnosti.⁵⁵

⁵⁵ Uključuje Zakon o rodnoj ravnopravnosti, Strategiju rodne ravnopravnosti i Akcioni plan, zakonodavstvo protiv diskriminacije, međunarodne obaveze u oblasti rodne ravnopravnosti (Pekinška deklaracija i Platforma za djelovanje, Ciljevi održivog razvoja, a posebno cilj br. 5 Rodna ravnopravnost, Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad že-

Kada se radi o potražnji, poslodavci počinju tražiti uposlenice u sektoru rudarstva i energetike, a kao što pokazuje grafikon ispod, žene su osnažene za obrazovanje i zaposlenje u ovim sektorima.

Budžet Ministarstva rudarstva i energetike obuhvata samo Ministarstvo, ali i Budžetski fond za unapređenje energetske efikasnosti⁵⁶ i Upravu za rezerve ener-

nama – CEDAW, Rezolucija Vijeća sigurnosti o ženama, miru i sigurnosti, Rodni indeks), kao i sve veće znanje na osnovu dostupnih rodni analiza i rodno osjetljivih podataka, što pomaže da se identificiraju ključni sektorski i međusektorski rodni nedostaci.

⁵⁶ Zakon o efikasnom korišćenju energije (“Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 25/13) predviđa uspostavljanje Budžetskog fonda za energetske efikasnosti Republike Srbije kao efikasan način za prikupljanje i dodjelu sredstava za finansiranje ili sufinansiranje projekata, programa i aktivnosti koje za cilj imaju efikasniju upotrebu energije. Sredstva se dodjeljuju u skladu sa postupcima i uslovima propisanim u pravilniku i na osnovu godišnjih finansijskih programa koje

genata.⁵⁷ Budžet Ministarstva rudarstva i energetike je organiziran u tri budžetska programa, podređene programske aktivnosti (PA) i različit broj projekata.

Budžetski programi su sljedeći:

- ▶ **0501 Planiranje i provedba energetske politike**
 - Ovaj program je uključivao četiri programske aktivnosti i pet projekata 2021)
- ▶ **0502 Energetska efikasnost**
 - Jedna programska aktivnost (0001 Podrška poboljšanjima energetske efikasnosti) i 6 projekata

donosi Vlada Republike Srbije. Sredstva se mogu dodijeliti pravnim licima i pojedincima putem javnih tendera. Krajem 2013. godine, Vlada Republike Srbije je usvojila Odluku o otvaranju Budžetskog fonda za poboljšanje energetske efikasnosti Republike Srbije ("Službeni glasnik Republike Srbije", br. 92/13). Budžetski fond je počeo sa djelovanjem 2014. U međuvremenu je provedeno šest javnih poziva za (su)finansiranje projekata za poboljšanje energetske efikasnosti u jedinicama lokalne samouprave i sklopljeno je 77 ugovora. Projekti su prvenstveno uključivali mjere za poboljšanje energetske efikasnosti toplotnog omotača zgrada (zamjena vrata i prozora i instaliranje toplotne izolacije), te mjere za poboljšanje termotehničkih sistema (instalacija kotlova za biomasu, termostatskih ventila, elektronski reguliranih cirkulacijskih pumpi i uređaja za mjerenje prenosa toplotne). Oni su najčešće ugrađivani u javne zgrade, kao što su predškolske institucije, zdravstveni centri, osnovne i srednje škole i administrativne zgrade jedinica lokalne samouprave.

⁵⁷ Uprava za rezerve energenata (u daljem tekstu: Uprava) obavlja izvršne i stručne poslove koji se odnose na formiranje, održavanje i stavljanje na tržište obaveznih rezervi prirodnog gasa i obaveznih rezervi nafte i derivata nafte, zaključuje ugovore o kupovini i prodaji prirodnog gasa, kao i pozajmicama prirodnog gasa u cilju formiranja, održavanja i puštanja obaveznih rezervi na tržište, priprema i prati provedbu dugoročnih, srednjoročnih i godišnjih programa za formiranje i održavanje obaveznih rezervi, određuje prioritete i predlaže odgovarajuće mjere i aktivnosti, vodi registar obaveznih rezervi, izvještava Vladu o provedbi godišnjeg programa obaveznih rezervi prirodnog gasa, izvještava Vladu o količini, strukturi, razmještaju i raspoloživosti obaveznih rezervi prirodnog gasa, saraduje i vrši koordinaciju sa nadležnim državnim tijelima, vrši praćenje provedbe međudržavnih sporazuma i sporazuma vezanih za obavezne rezerve, izrađuje ugovore i nacрте akata vezane za obavezne reforme i druge poslove za koje je nadležna. Sljedeće interne jedinice su osnovane za vršenje poslova u okviru nadležnosti Uprave u skladu sa zakonom: Grupa za Centralno skladišno tijelo – CST i Grupa za poslove javnih nabavki, finansijske i opšte poslove. Izvor: www.mre.gov.rs/en/ministarstvo/sekretarijat-ministarstva/uprava-rezerve-energenata.

▶ **0503 Upravljanje mineralnim resursima**

- Postojala je jedna programska aktivnost i 2 projekta (1 IPA projekat koji upućuje konkretno na zaštitu okoliša i klimatske promjene)

▶ **0902 Socijalna zaštita**

- Jedna programska aktivnost pod naslovom energetske ranjiv klijent

Pored toga, budžet Ministarstva rudarstva i energetike uključuje alokacije za sljedeće oblasti:

Budžetski fond za unapređenje energetske efikasnosti sa jednim budžetskim programom.

▶ **0502 Energetska efikasnost (nije finansirana 2021)**

- Jedna programska aktivnost se odnosi na poticaje za energetske efikasnost

Upravu za rezerve energenata sa jednim budžetskim programom.

▶ **2403 Upravljanje obaveznim rezervama**

- Sa jednim budžetskim programom koji se odnosi na formiranje i održavanje obaveznih rezervi nafte, naftnih derivata i prirodnog gasa

Dok su ukupne alokacije za Ministarstvo rudarstva i energetike u velikoj mjeri varirale tokom posmatranog perioda (2019–2021.), promjene strukture programskog budžeta su bile minimalne, što olakšava primjenu metodologije procjene utjecaja na rodnu ravnopravnost i klimu.

Ukoliko se budžetski programi iz 2021. uzmu kao primjer za procjenu na osnovu metodologije opisane u prethodnom poglavlju, glavni zaključak je da je ovaj **budžetski korisnik**, kao što je to prikazano na grafikonu, **uveo rodnu perspektivu za 8,5% (1,46 milijardi RSD) ukupnog budžeta ove institucije**. Grafikon istovremeno pokazuje da rodna perspektiva nije uvedena za budžetske alokacije u vrijednosti od 12.361.952.000 RSD ili 91,5% ukupnog budžeta Ministarstva rudarstva i energetike.

TABELA 6

Pregled budžeta Ministarstva rudarstva i energetike za 2021. u skladu sa budžetskim programom

Budžetski programi Ministarstva rudarstva i energetike	Iznos	Procenat ukupnog budžeta
0501 Planiranje i provedba energetske politike	1.146.518.000	8,49%
0502 Energetska efikasnost	863.154.000	6,39%
0503 Upravljanje mineralnim resursima	5.004.269.000	37,04%
0902 Socijalna zaštita	1.302.876.000	9,64%
Ukupno	8.316.817.000	61,57%
Budžetski fond za unapređenje energetske efikasnosti	Iznos	Procenat ukupnog budžeta
0502 Energetska efikasnost	Nije finansirano 2021.	0%
Uprava za rezerve energenata	Iznos	Procenat ukupnog budžeta
2403 Upravljanje obaveznim rezervama	5.191.653.000	38,43%
Ukupno u okviru budžeta Ministarstva	13.508.470.000	100%

GRAFIKON 26

Budžet Ministarstva rudarstva i energetike Republike Srbije za 2021. prema rodnom utjecaju

Integriranje rodne perspektive je postignuto uvođenjem cilja rodno odgovornog budžetiranja u okviru programa 0501 Planiranje i provedba energetske politike. Cilj rodno odgovornog budžetiranja je „Postavljanje prioriteta za unapređenje rodne ravnopravnosti u sektoru rudarstva i energetike”. Jasno je da budžetski korisnik neće zapravo potrošiti najveći dio iznosa od 1,46 milijardi na provedbu ovog cilja. Stvarni trošak ove aktivnosti uključuje trošak angažiranja vanjskog pružatelja usluge rodne analize i planiranja aktivnosti na osnovu analize. Ipak, to je dobar primjer za to kako inicirati rad na rodnoj ravnopravnosti u ovom sektoru koji ne raspolaže sa previše rodno osjetljivih podataka i koji može djelimično da se oslanja na dostupne analize, ali ipak mora osigurati poveznicu između širih analitičkih i budžetskih podataka.

To potencijalno također može postati rodno transformativna primjena rodno odgovornog budžetiranja u sektoru. Međutim, ovaj budžetski korisnik odgađa provedbu vlastite obaveze provedbe rodne analize i izrade akcionog plana zadnje četiri godine. Stoga je cilj rodno odgovornog budžetiranja budžetskom korisniku donio ocjenu 3. To je relativno visoka ocjena na osnovu shvatanja da je to ispravna stvar za učiniti u datom sektoru kao prvi korak za uvođenje rodno odgovornog budžetiranja, a utjecaj rodne analize, nakon što se provede, će se proširiti u najmanju ruku na cjelokupni program, ako ne i cjelokupni budžet ovog budžetskog korisnika.

Ipak, čak i na osnovu takve slobodne računice rodno osjetljivog budžetskog programa, 91,5% budžeta Ministarstva rudarstva i energetike ostaje crveno, odnosno rodno neutralno. Kao što je to navedeno u odjeljku o metodologiji, crvena boja znači da je potrebno hitno djelovanje za finaliziranje rodne analize budžeta i integriranje rodne perspektive u planiranje, provedbu i praćenje budžeta u skladu sa Zakonom o budžetskom sistemu.

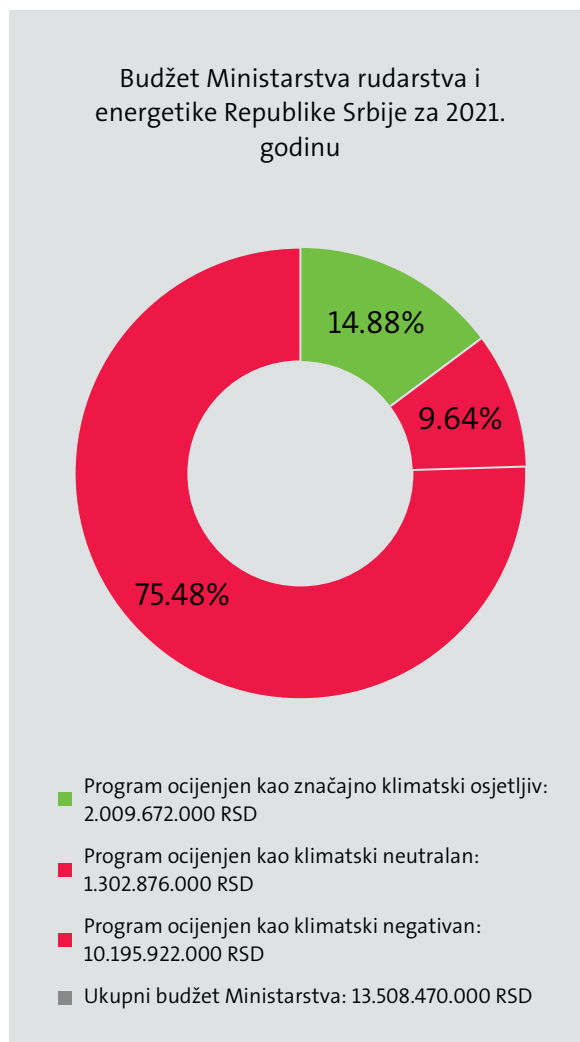
Trenutno ne postoje rodno transformativni primjeri na nivou budžetskih programa, programskih aktivnosti ili projekata Ministarstva rudarstva i energetike. Kao što je to prethodno navedeno, to bi se moglo promijeniti tokom naknadne procjene, s obzirom na to da Ministarstvo radi na uvođenju rodno osviještenih strategija, politika i procedura i planiranju uvođenja rodno odgovornih mjera, kao što je to navedeno tokom informacijskih sesija o rodno odgovornom budžetiranju koje su održane u junu 2021.

Ministarstvo rudarstva i energetike je interesantno i iz rodne perspektive kao aktivan korisnik pretpristupne pomoći (IPA). U saradnji sa UN Women i Delegacijom Evropske unije u Srbiji, Vlada Srbije kroz podršku Koordinacionom tijelu za rodnu ravnopravnost podržava uvođenje rodne dimenzije u IPA tokom zadnjih pet godina. U tom procesu su izrađeni rodni prilozi za različite sektore, uključujući i sektor energije. Svrha rodnih priloga je omogućavanje uključenja rodne perspektive u projektno planiranje, provedbu i praćenje. Zato je procijenjeno da se radi o rodno osjetljivim IPA projektima iz budžeta i dodijeljena je ocjena 2. Međutim, to je hipotetska procjena koju Ministarstvo treba provjeriti za svaki pojedinačni projekat.

Kada se radi o procjeni druge posmatrane varijable – klime – situacija je bolja, s obzirom na to da se skoro 15% budžeta za 2021. godinu, odnosno nešto preko 2 milijarde RSD smatra klimatski ključnim. Iako je ovo korak u pravom pravcu, važno je napomenuti da klimatski negativne investicije čine 75% budžeta zbog velikih investicija u eksploataciju uglja.

GRAFIKON 27

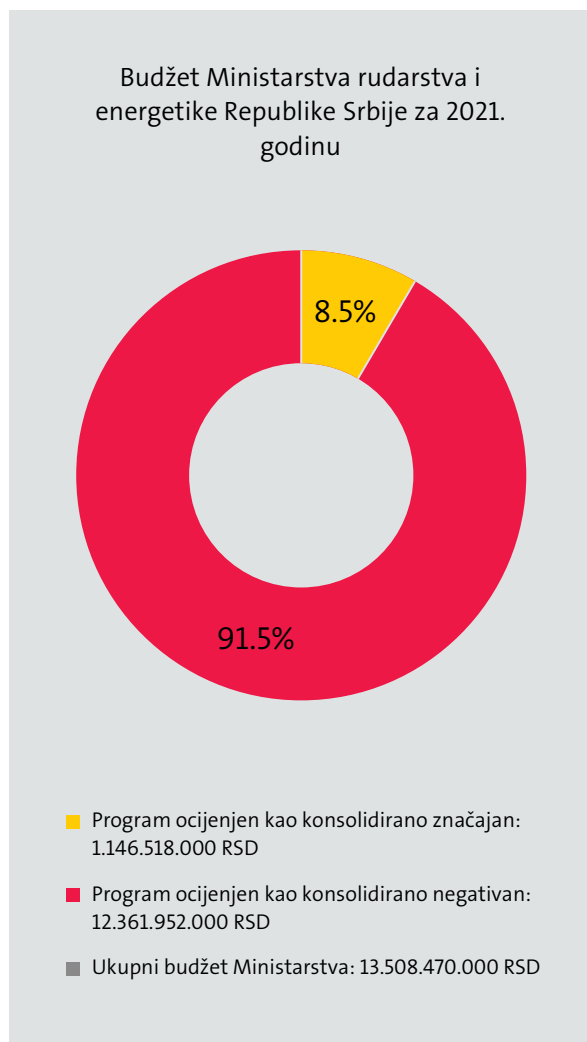
Budžet Ministarstva rudarstva i energetike Republike Srbije za 2021. prema klimatskom utjecaju

Konačni grafikon predstavlja kombiniranu ocjenu nakon razmatranja oba elementa: doprinosa rodnoj jednakosti i ublažavanju i/ili prilagodbi klimatskim promjenama. Kao udio cjelokupnog budžeta, rodno osjetljivi i klimatski značajni konsolidirani programi su imali vrijednost od 1.146.518.000 RSD ili 8,50% ukupnog budžeta za 2021. Procjena rodno i klimatski negativnog konsolidiranog programa je istovremeno iznosila 12.361.952.000 RSD ili 91,50% ukupnog budžeta. Konsolidirana ocjena se temelji na načelu da ukoliko je bilo koja od varijabli – rod ili klima – negativna ili neutralna, onda je konsolidirani rezultat negativan i obojen crvenom, kao što je to prikazano na grafikonu.

GRAFIKON 28

Budžet Ministarstva rudarstva i energetike Republike Srbije za 2021. prema rodnom i klimatskom utjecaju

Najveća kombinirana ocjena 4 je data programu 0501 Planiranje i provedba energetske politike.

Na osnovu pregleda iznad, postoje tri niza aktivnosti koje bi bile rezultat procjene:

1. Aktivnosti koje zahtijevaju hitno djelovanje kako bi se zaustavili ili izmijenili programi koji dovode do rodno i klimatski negativnog utjecaja.
2. Aktivnosti koje za cilj imaju jačanje budžetske alokacije za rodnu ravnopravnost i ublažavanje/prilagodbu klimatskim promjenama.
3. Aktivnosti koje za cilj imaju smanjenje udjela budžeta koji je rodno/klimatski neutralan.

Detaljna prezentacija sljedećih koraka je data u predloženom akcionom planu za jačanje rodno i klimatskog utjecaja.

6.3.2 Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije je jedan od najvećih budžetskih korisnika sa ukupnim odobrenim sredstvima od 58.333.695.000 RSD u 2021. godini. Prema izvještajima o izvršenju budžeta, ova institucija je potrošila iznos od 48.610.549.010 RSD u 2019. godini i 54.051.190.261 RSD u 2020. godini.

Budžet ovog ministarstva obuhvata 12 institucija/fondova. Nazivi institucija i njihovih budžetskih programa (masnim slovima), kao i informacijama o broju programskih aktivnosti i projekata su dati ispod.

1. Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije
 - ▶ **0101 Reguliranje i nadzor u oblasti poljoprivrede**
 - Sa četiri programske aktivnosti i pet projekata koji su budžetirani 2021.
2. Fond za poticaje razvoja poljoprivredne proizvodnje u Republici Srbiji (nije finansiran 2021)
 - ▶ **0103 Poticaji za poljoprivredu i ruralni razvoj**
 - Sa jednom programskom aktivnošću za podršku poljoprivredi u vidu zajmova i jednim projektom (sprečavanje i ublažavanje posljedica pandemije COVID-19 izazvane virusom SARS - CoV 2)
3. Uprava za veterinu Republike Srbije
4. Uprava za zaštitu bilja Republike Srbije
5. Direkcija za vode Republike Srbije
 - ▶ **0401 Integrirano upravljanje vodama**
 - Sa šest programskih aktivnosti i šest projekata budžetiranih 2021.
6. Budžetski fond za vode Republike Srbije (nije finansiran 2021)
 - ▶ **0401 Integrirano upravljanje vodama** (nije finansirano 2021)
 - Sa četiri programske aktivnosti i dva projekta (nije finansirano 2021)
7. Uprava za šume
 - ▶ **0106 Razvoj šumarstva i lova**
 - Sa četiri programske aktivnosti

8. Budžetski fond za šume Republike Srbije (nije finansiran 2021)
 - ▶ **0106 Razvoj šumarstva i lova** (nije finansiran 2021)
 - Sa jednom programskom aktivnošću (nije finansirana 2021)
9. Budžetski fond za razvoj lova Republike Srbije (nije finansiran 2021)
10. Direkcija za nacionalne referentne laboratorije Republike Srbije
11. Uprava za agrarna plaćanja
 - ▶ **0103 Poticaji za poljoprivredu i ruralni razvoj**
 - Sa pet programskih aktivnosti i tri projekta finansirana 2021.
12. Uprava za poljoprivredno zemljište Republike Srbije
 - ▶ **0102 Zaštita, obrada, upotreba i upravljanje poljoprivrednim zemljištem**
 - Sa tri programske aktivnosti

Budžetska alokacija Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije za 2021. godinu u skladu sa budžetskim programom je prikazana u sljedećoj Tabeli 7.

Ključni strateški dokument je Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014–2024.⁵⁸ Ova strategija prepoznaje činjenicu da su rodne nejednakosti u oblasti ekonomskog učešća vrlo izražene kod ruralnog stanovništva. Žene čine manji udio u ovoj aktivnosti, u manjoj mjeri pronalaze zaposlenje i manje žena radi izvan poljoprivrede u odnosu na muškarce.

Uočen je nedostatak lako dostupnih podataka o poljoprivrednim domaćinstvima i vlasništvu nad zemljištem raščlanjenih prema spolu, kao i statusu poljoprivredne proizvodnje u stvarnom vremenu za procese izrade politika kao prepreka za različite rodne analize i izradu Nacionalnog akcionog plana za oblast poljoprivrede. Dodatna rodna pitanja se odnose na nedovoljne investicije u ruralni razvoj, ruralnu infrastrukturu i usluge.

Iz tog razloga Koordinaciono tijelo za rodnu ravnopravnost i Ministarstvo finansija Republike Srbije, uz podršku UN Women, rade na preporukama o upotrebi rodno osjetljivog budžetiranja u cilju pružanja podrške poboljšanju ekonomskog statusa žena iz ru-

⁵⁸ "Službeni glasnik", br. 85/2014.

ralnih područja. Izvještaj se očekuje do kraja 2021.

Iz rodne perspektive, politike i programi u poljoprivredi nisu u dovoljnoj mjeri fokusirani na mala poljoprivredna domaćinstva u kojima se većinom nalaze žene. Organska poljoprivreda kao aktivnost dodatne vrijednosti koja je pogodna za manje proizvođače je marginalizirana u odnosu na konvencionalnu proizvodnju.

Neriješena pitanja za žene uključuju pristup tržištu za manje poljoprivredne proizvođače i pristup ažurnim informacijama i znanju o poljoprivredi i agrobiznisu. Kada se radi o statusu, žene i mladi su češće pomažići u poljoprivrednim domaćinstvima bez pristupa penziji. Poljoprivredne penzije ne pokrivaju osnovne potrebe, posebno za starije osobe u domaćinstvima koja broje samo jednog člana.

Alokacija resursa u poljoprivredi se, uz manje i nedavne izuzetke, fokusira na finansiranje statusa quo, pri čemu su muškarci najvećim dijelom vlasnici poljoprivrednog zemljišta, vlasnici poljoprivrednih gazdinstava i mašina. Učešće žena u donošenju odluka u okviru gazdinstva je malo, a žene upravljaju sa samo 15,9% gazdinstava. Udio žena koje posjeduju registrirana gazdinstva se povećao od 2012. i trenutno iznosi 26,7%. Od ovog broja, samo 23% ispunjava uslove za subvencije. Rodna analiza provedena 2015. godine je pokazala da gazdinstva u vlasništvu žena u prosjeku dobijaju 26% manje finansijskih sredstava nego muškarci, odnosno 155 EUR po pojedinačnom gazdinstvu.

Ipak, rodno osjetljiv pristup ruralnom razvoju i poljoprivredi se ne fokusira samo na žene. On također uzima u obzir sljedeće ranjive kategorije: vlasnike/vlasnice najmanjih poljoprivrednih domaćinstava, mlade žene i muškarce u ruralnim područjima, žene u ruralnim područjima, nezaposlene osobe, osobe koje pomažu u poljoprivrednim domaćinstvima, žene i muškarce koji ne posjeduju zemlju, starije žene i muškarce u ruralnim područjima, osobe koje su jedini članovi domaćinstava u ruralnim područjima, žene i muškarce u udaljenim ruralnim područjima koja su daleko od većih gradova i u planinskim područjima, žene i muškarce sa invaliditetom u ruralnim područjima i djevojčice i dječake u ruralnim područjima.

Rodna procjena utjecaja budžeta Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije za 2021. godinu je dovela do sljedećih rezultata.

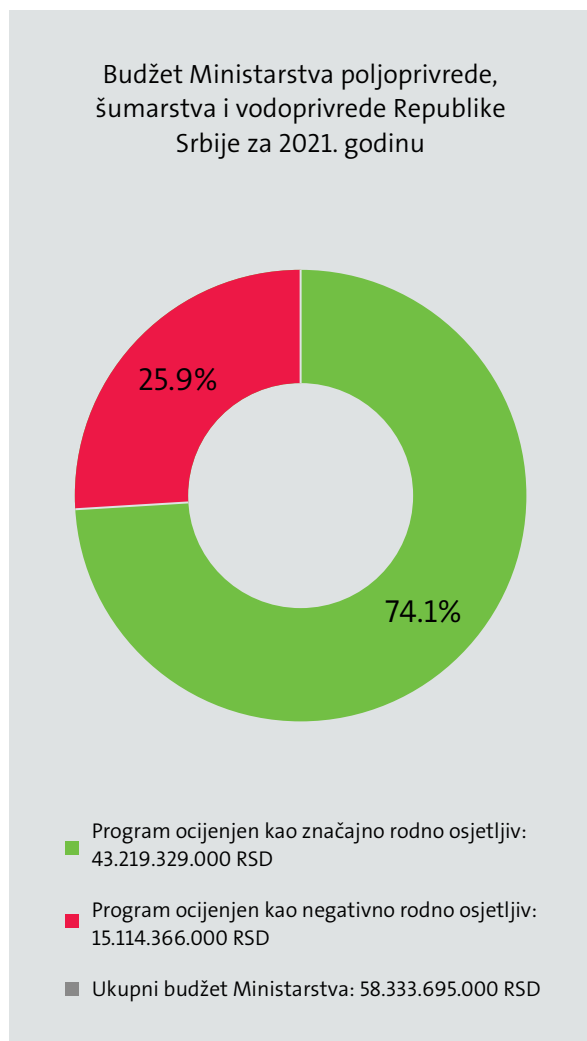
TABELA 7

Pregled budžeta Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije za 2021. godinu u skladu sa budžetskim programom

Budžetski programi Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije	Iznos	Procenat ukupnog budžeta
0101 Reguliranje i nadzor u oblasti poljoprivrede	1.220.467.000	2,09%
Fond za poticaje razvoja poljoprivredne proizvodnje u Republici Srbiji	Nije finansiran 2021.	0%
0103 Poticaji za poljoprivredu i ruralni razvoj	Nisu finansirani 2021.	0%
Uprava za veterinu Republike Srbije	4.413.338.000	7,56%
Uprava za zaštitu bilja Republike Srbije	1.248.507.000	2,14%
Direkcija za vode Republike Srbije	5.974.723.000	10,24%
0401 Integrirano upravljanje vodama	5.974.723.000	10,24%
Budžetski fond za vode Republike Srbije	Nije finansiran 2021.	0%
Uprava za šume	1.400.593.000	2,40%
0106 Razvoj šumarstva i lova	1.400.593.001	2,40%
Budžetski fond za šume Republike Srbije	Nije finansiran 2021.	0%
0106 Razvoj šumarstva i lova	Nije finansiran 2021.	0%
Budžetski fond za razvoj lova Republike Srbije	Nije finansiran 2021.	0%
Direkcija za nacionalne referentne laboratorije Republike Srbije	288.474.000	0,49%
Uprava za agrarna plaćanja Republike Srbije	43.219.329.000	74,08%
0103 Poticaji za poljoprivredu i ruralni razvoj	43.219.329.000	74,08%
Uprava za poljoprivredno zemljište Republike Srbije	568.264.000	0,97%
0102 Zaštita, obrada, upotreba i upravljanje poljoprivrednim zemljištem	568.264.000	0,97%
Ukupni budžet Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije za 2021. godinu	58.333.695.000	100%

GRAFIKON 29

Budžet Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije za 2021. prema rodnom utjecaju na nivou budžetskog programiranja

Kada se radi o rodnom utjecaju, rezultati Uprave za agrarna plaćanja idu u korist rodno transformativnog pristupa zahvaljujući njihovom programu O103 Poticaji za poljoprivredu i ruralni razvoj, u okviru programskog cilja „Poboljšanje stanja stalne imovine poljoprivrednih gazdinstava koja se bave primarnom poljoprivrednom proizvodnjom”. Rodna perspektiva se uvodi kroz sljedeće indikatore: udio investicija u prerađivačke kapacitete gazdinstava koja su podržana u odnosu na ukupne investicije, udio investicija u fizičku imovinu gazdinstava koja su podržana, udio domaćinstava na čijem čelu su žene u odnosu na cjelokupnu vrijednost investicija u prerađivačke kapacitete i udio domaćinstava na čijem čelu su žene u odnosu na cje-

lokupnu vrijednost investicija u fizičku imovinu. Ovi indikatori se zajednički odnose na neke od osnovnih uzroka lošeg statusa žena u poljoprivredi: nedostatkom pristupa investicijama i fizičke imovine. Odabir indikatora rodno osjetljivog budžetiranja vezanih za investicije u prerađivačke kapacitete je od velikog značaja, obzirom da poljoprivredna gazdinstva u vlasništvu žena trebaju biti uključena u sektore više vrijednosti, a trenutno nisu dovoljno zastupljena. S obzirom na veličinu gazdinstava koja su znatno manja kada se radi o domaćinstvima u vlasništvu žena, može biti neophodno podržati provedbu dodatnim mjerama i aktivnostima, kao što su dodatne promotivne aktivnosti i informacije, kao i pomoć pri prijavljivanju.

Osiguravanjem dostupnosti podataka korisnika raščlanjenih prema spolu vlasnika domaćinstva, Ministarstvo doprinosi poboljšanju rodni podataka u skladu sa uslovima Zakona o rodnoj ravnopravnosti.

Kao što je to navedeno u izvještaju o napretku rodno odgovornog budžetiranja, Republika Srbija dodjeljuje značajna sredstva za direktna plaćanja u poljoprivredi i druge poticaje. Od izrazitog je značaja, posebno za efikasnost, pratiti uspjeh ovih mjera na temelju niza indikatora kako bi se sredstva u poljoprivredi bolje planirala. Na primjer:

- Ukupan broj poljoprivrednih domaćinstava koja imaju pravo na subvencije, raščlanjenih prema spolu glave domaćinstva.
- Ukupan broj poljoprivrednih domaćinstava koja su dostavila zahtjev za vršenje prava na subvenciju, kao udio ukupnog broja podobnih domaćinstava prema spolu glave domaćinstva, prema općini i da li se bave poljoprivredom kao glavnom djelatnošću.
- Prosječan iznos subvencije po poljoprivrednom domaćinstvu prema spolu glave domaćinstva, prema općini u kojoj je poljoprivredno domaćinstvo registrirano i vrsti poljoprivredne proizvodnje.

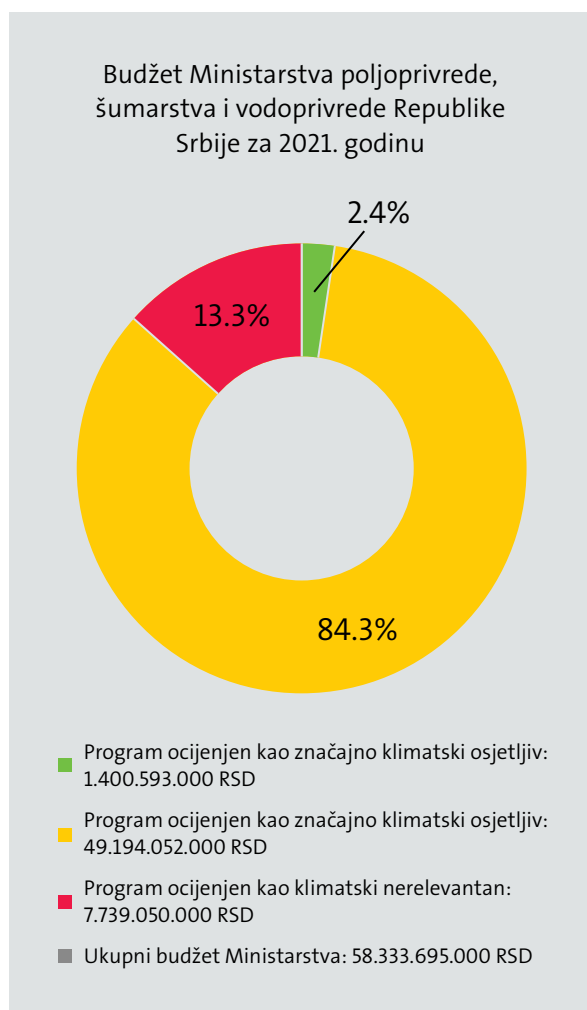
Kada se radi o stvarnoj potrošnji na rodnu ravnopravnost, jasno je da je pretjerano tvrditi da je cjelokupni iznos od 43 milijarde RSD dat kao doprinos. Trenutno nisu dostupni precizni podaci o udjelu sredstava koja su podržala postizanje rodne ravnopravnosti. Jedan od budućih ciljeva Ministarstva finansija treba biti da se omogući preciznije identificiranje i evidentiranje rodno utjecaja budžeta. To bi također doprinijelo izvještavanju u kontekstu indikatora Ciljeva održivog

razvoja 5.c.1. Treba napomenuti da je Republika Srbija dostavila svoj prvi izvještaj o cilju 5.c.1. 2021. godine.

Kada se radi o klimatskom utjecaju, većina (84,3%) alokacija se procjenjuje kao značajna, a aktivnosti se kreću od ublažavanja klimatskih promjena, preko povećanja efikasnosti resursa do mjera prilagodbe klimatskim promjenama (npr. savjetodavne usluge vezane za prilagodbu klimatskim promjenama). Procjenjuje se da je oko 13,3% negativno, s obzirom na to da programi doprinose povećanju emisija stakleničkih gasova. Konačno, oko 2,4% se procjenjuje kao ključno za borbu protiv klimatskih promjena, uključujući i aktivnosti poput pošumljavanja ili sprečavanja poplava.

GRAFIKON 30

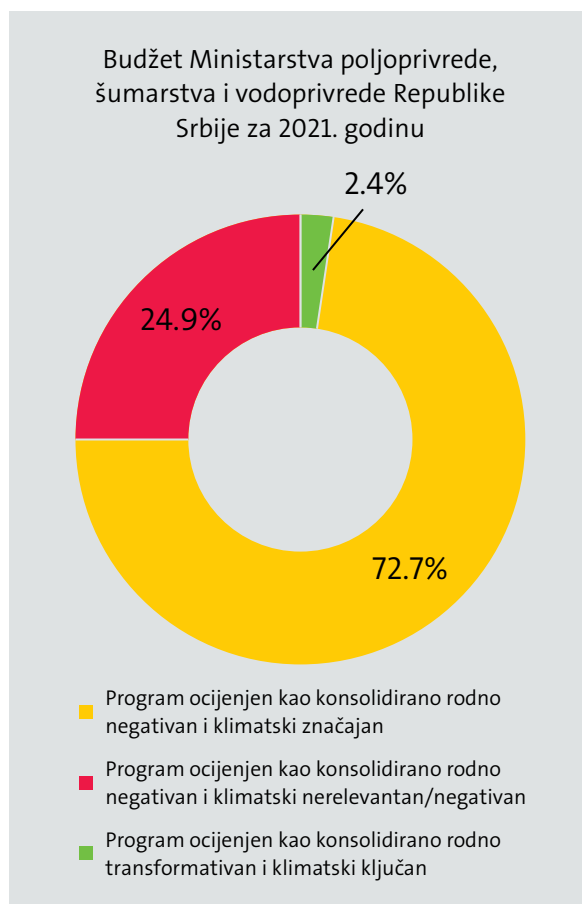
Budžet Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije za 2021. godinu prema klimatskom utjecaju na nivou budžetskog programa

Konačni grafikon predstavlja kombiniranu ocjenu za rodni i klimatski utjecaj.

GRAFIKON 31

Budžet Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije za 2021. godinu prema kombiniranom rodnom i klimatskom utjecaju na nivou budžetskog programa

Konsolidirana procjena utjecaja na rod i klimu ukazuje na Upravu za agrarna plaćanja i njene programske poticaje za poljoprivredu i ruralni razvoj kao pozitivan primjer. Rodna transformativna ocjena (5) za ove programe se smanjuje kada se kombinira sa oznakom klimatskog značaja (2) na još uvijek jaku kombiniranu ukupnu ocjenu od 4 i obilježavanje žutom bojom. Obzirom na njegov značajan udio u budžetu, ovaj program poboljšava poziciju cjelokupne institucije. Ipak, treba istaći da svi drugi budžetski programi nose crvenu boju. Također je važno istaći da postoje određeni pozitivni trendovi na nivou programskih aktivnosti i projekata u kontekstu investicija u rodnu ravnopravnost i klimatsku pravdu. Neophodno je pojačati ove

trendove i osigurati se da se programi obilježeni crvenom bojom raščlane i analiziraju prije sljedećeg niza budžetskih investicija.

6.4 Naknadna analiza – vanbudžetski korisnici u Bosni i Hercegovini

U slučaju Bosne i Hercegovine, dva vanbudžetska korisnika igraju važnu ulogu u finansiranju intervencija u oblasti borbe protiv klimatskih promjena: Fond za zaštitu okoliša Federacije Bosne i Hercegovine i Fond za zaštitu životne sredine i energetske efikasnost Republike Srpske.

Imajući u vidu njihovu specifičnu prirodu i značaj, ova dva vanbudžetska korisnika su analizirana odvojeno. S obzirom na nedostatak planskih dokumenata, analizirane su protekle tri godine: 2018, 2019. i 2020. Kako su također bile dostupne određene informacije o finansiranim projektima, analiza ovih vanbudžetskih korisnika je uzeta kao primjer za naknadnu primjenu ove metodologije.⁵⁹

6.4.1 Analiza Fonda za zaštitu okoliša Federacije Bosne i Hercegovine

1. Analiza postojećih vrsta naknada Fonda za zaštitu okoliša FBiH

Član 18. Zakona o Fondu za zaštitu okoliša Federacije Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik FBiH”, br. 33/03) propisuje da se sredstva za finansiranje projekata, programa i drugih aktivnosti u oblasti zaštite okoliša Fonda dobijaju na osnovu prikupljenih naknada. Jedan dio okolišnih naknada se prikuplja i dijeli na osnovu Zakona o fondu, dok se drugi dio naknada prikuplja na osnovu drugih zakona – Zakona o vodama, Zakona o upravljanju otpadom i Zakona o energetskej efikasnosti.

a) Sredstva za finansiranje se u skladu sa Zakonom o Fondu za zaštitu okoliša FBiH obezbjeđuju na osnovu:

- Naknada okolišnih zagađivača,
- Naknada okolišnih korisnika,
- Posebnih okolišnih naknada koje se plaćaju prilikom svake registracije motornih vozila.

Do sada su prihodi ostvareni od naknada za sljedeće okolišne zagađivače:

- Naknada za zagađenje zraka,
- Naknada za plastične kese tregerice čija debljina stijenke ne prelazi 20 mikrona, koje odbačene onečišćuju okoliš,
- Posebnih okolišnih naknada koje se plaćaju prilikom svake registracije motornih vozila.

70% sredstava prikupljenih u skladu sa Zakonom o fondu se najprije dodjeljuju kantonima, a preostalih 30% ostaje u Fondu za provedbu projekata u skladu sa Strategijom zaštite okoliša. Kantoni ne podnose izvještaj Fondu o namjeravanoj upotrebi sredstava koja im se dodjeljuju, s obzirom na da to nije predviđeno postojećim Zakonom o Fondu. **Stoga se 70% ovih sredstava troši na kantonalnom nivou na različite projekte, od kojih neki u budućnosti mogu pružiti direktnu podršku rodno odgovornom budžetiranju.** Detaljna analiza budžetskih izdataka pokazuje da neki od projekata imaju potencijal za rodno pozitivan utjecaj.

b) Prihodi Fonda u skladu sa Zakonom o vodama

Oni se obezbjeđuju na osnovu općih i posebnih vodnih naknada u skladu sa članom 177. Zakona o vodama („Službeni glasnik FBiH”, br. 70/06) koji predviđa da 15% prihoda ostvarenog od općih i posebnih vodnih naknada pripada Fondu za zaštitu okoliša FBiH. Isti zakon propisuje svrhu ovih sredstava, odnosno da moraju biti potrošena na projekte zaštite voda od značaja za FBiH.

c) Prihod Fonda u skladu sa Zakonom o upravljanju otpadom

Prihod se do danas ostvaruje na osnovu usvojenog Pravilnika o upravljanju ambalažom i ambalažnim otpadom i Pravilnika o upravljanju otpadom od električnih i elektronskih proizvoda. Međutim, podzakonski akti za reguliranje ostvarivanja prihoda od naknada za zagađenje okoliša u slučaju drugih proizvoda koji nakon upotrebe postaju dio tokova posebnog otpada i upravljanje opasnim otpadom još uvijek nisu usvojeni.

⁵⁹ Informacije o podržanim projektima su bile dostupne samo za Fond za zaštitu okoliša FBiH.

Sredstva prikupljena u skladu sa Zakonom o upravljanju otpadom su namijenjena za investicije u sistem upravljanja otpadom u skladu sa Strategijom zaštite okoliša i Planom upravljanja otpadom FBiH.

d) Ostali prihodi

Ostali prihodi Fonda potiču iz namjenskih transfera sa višeg nivoa vlasti i prihoda od kamata.

Treba istaći da se prihodi prikupljeni u skladu sa Zakonom o Fondu najprije dijele tako što se 70% prenosi na kantone, dok preostalih 30% ostaje u Fondu za provedbu projekata u skladu sa Strategijom zaštite okoliša. Kantoni nisu obavezni izvještavati Fond o namjeravanoj upotrebi sredstava koja im se dodjeljuju, s obzirom na to da postojeći Zakon o fondu to ne predviđa. Preostala prikupljena sredstva se koriste za oblasti za koje su prikupljena (otpad i vode). Također treba reći da je priliv prihoda koji se prikupljaju za Fond stabilan, ali da je 2020. došlo do značajnog smanjenja sredstava. Razlog za to je bila poznata situacija vezana za pandemiju Covid-19, uslijed koje se Fond suočio sa određenim problemima pri prikupljanju sredstava od pojedinačnih poreskih obveznika (velikih poduzeća). Fond najveće prihode ostvaruje od naknada za registraciju vozila, koje čine oko 50% ukupnih prikupljenih sredstava, a drugi najveći izvor su naknade za zagađenje okoliša (zrak).

2. Izdaci Fonda

Analiza provedenih aktivnosti je pokazala da je Fond u periodu od 2018. do 2020. svake godine u manjoj ili većoj mjeri provodio sljedeće aktivnosti:

a) Projekti od značaja za FBiH

Među provedenim projektima **nije bilo nijednog projekta kod kojeg je specifično uključen faktor roda.**

b) Drugi okolišni projekti

Provedeni projekti **nisu uključivali niti jedan projekat u koji je rodna perspektiva uključena na konkretan način u godine koje su bile predmet posmatranja.**

c) Projekti koji se odnose na poboljšanje i upotrebu energije

c.1) Energetska efikasnost stambenih (kolektivno

stanovanje) i nestambenih zgrada (praćenje i izvještavanje). **Projekti koji su finansirani su se fokusirali na detaljne energetske revizije pretežno javnih zgrada, ali i nekoliko stambenih zgrada.**

c.2) Energetska efikasnost u oblasti javnih usluga (praćenje i izvještavanje)

c.3) Energetska efikasnost u industriji (praćenje i izvještavanje)

c.4) Poboljšanje upotrebe energije (javni poziv 2020-2-LOT5). Fond je u okviru javnog poziva stavio na raspolaganje finansijske resurse za investicije u sve veću energetska efikasnost stambenih zgrada (kolektivno stanovanje) i nestambenih zgrada, javnih usluga (komunalnih usluga kao što su javni sistemi rasvjete, sistemi centralnog grijanja, sistemi vodosnabdijevanja i ostali sistemi u komunalnom sektoru) i u industrijskim procesima. Podržani su **projekti energetske revizije, tehničke dokumentacije** i provedba projekata energetske efikasnosti u cilju povećanja mjera u slučaju postojećih objekata/sistema/procesa u skladu sa preporukama energetskih revizija i studija provodivosti.

d) Sufinansiranje programa i projekata sa međunarodnim institucijama

Projekti provedeni 2020. nisu uključivali **niti jedan projekat kod kojeg je uključena rodna perspektiva. Neki od finansiranih projekata, kao što je GIZ-ov projekat Dekarbonizacije energetskog sektora u BiH, i povećane investicije u javna postrojenja sa niskim emisijama ugljika u BiH su imali indirektan utjecaj na blagostanje korisnika i imaju potencijal da postanu rodno osjetljivi.**

e) Uspostavljanje Revolving fonda za energetska efikasnost

Aktivnosti na praćenju projekata u okviru kojih su odobreni zajmovi iz oba revolving fonda, od kojih je jedan bio za energetska efikasnost, su uvedene 2016. Finansijska sredstva Revolving fonda za energetska efikasnost su planirana za 2020. kako bi se proveo pilot projekat za novi finansijski mehanizam koji je razvijan u okviru projekta Pokretanje okolišnog finansiranja u svrhu razvoja uz niske emisije ugljika u saradnji sa UNDP-om. Uslovi za ovu aktivnost nisu ispunjeni do 2020. Uprava Fonda nije planirala dodatna sredstva za

finansiranje projekata kroz Revolving fond ili dodjelu novih sredstava kroz Revolving fond 2020. Nisu objavljeni dodatni javni pozivi niti su odabrani novi projekti. Čini se da postojeći Revolving fond za energetska efikasnost nije bio u potpunosti funkcionalan, iako je nekoliko pravnih lica koristilo sredstva Revolving fonda od 2016.

f) Transferi za kantone u skladu sa Zakonom o Fondu

Transferi za kantone predstavljaju najznačajniji rashod Fonda za zaštitu okoliša FBiH u iznosu od preko 50% ukupnih rashoda. Fond za zaštitu okoliša FBiH nema utjecaja na to kako kantoni koriste prenesena sredstva ili mogućnost uvođenja sistema praćenja i izvještavanja o adekvatnosti utrošenih sredstava.

Kada se radi o rashodima vezanim za sufinansiranje/finansiranje projekata Fonda za zaštitu okoliša FBiH, koji čine 25% do 30% ukupnih godišnjih izdataka, samo mali dio se može potrošiti na projekte vezane za energiju (energetska efikasnost i obnovljive izvore energije), s obzirom na to da sredstva prikupljena od naknada za vodu i u skladu sa Zakonom o upravljanju otpadom moraju biti na odgovarajući način potrošena u ovim oblastima.

To se može vidjeti na osnovu sljedeće tabele, u kojoj su rashodi za poboljšanje upravljanja energijom prikazani u odnosu na ukupne izdatke za projekte Fonda za zaštitu okoliša FBiH (tekući transferi). Rashodi variraju od 1% do 2,7% u odnosu na ukupne tekuće transfere (projekti Fonda za zaštitu okoliša FBiH) za posmatrani period.

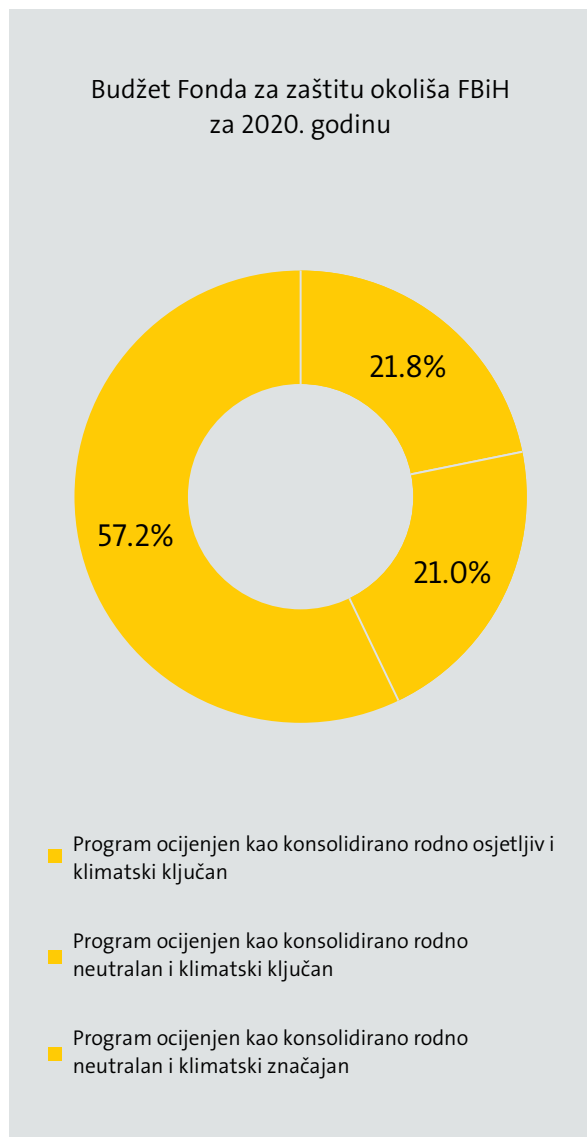
Ukupni rashodi Fonda za zaštitu okoliša FBiH	2018	2019	2020
Trenutni transferi i drugi tekući rashodi (za projekte)	7.130.136	9.401.093	9.302.103
Transferi za kantone	17.329.559	17.311.285	16.006.993
Drugi rashodi (tekući i kapitalni)	4.235.185	3.986.515	4.354.238
Ukupni rashodi	28.694.880	30.698.893	29.663.334

Ukupni rashodi za trenutne transfere Fonda za zaštitu okoliša	2018	2019	2020
Energetska efikasnost u stambenim i nestambenim zgradama	166.804	260.266	94.334
Energetska efikasnost javne rasvjete	107.937	14.866	89.040
Energetska efikasnost u industriji	3.032	0	175.860
Ukupno za programe poboljšanja upotrebe energije	277.773	275.132	359.234
Ukupno za druge programe (trenutni transferi)	6.852.363	9.125.961	8.942.869
Ukupno trenutni transferi (za projekte)	7.130.136	9.401.093	9.302.103

Prikazi dati ispod sadrže pregled procjene rodno i klimatskog učinka.

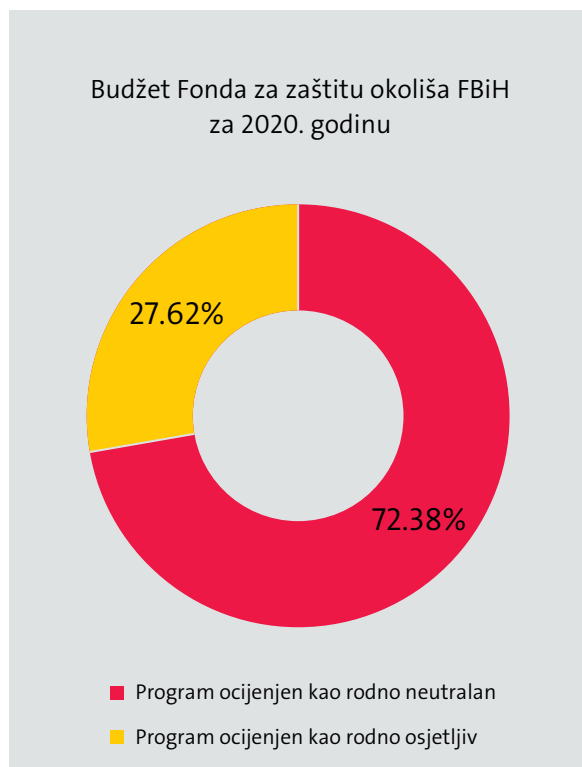
GRAFIKON 32

Konsolidirani rodni i klimatski utjecaj budžeta Fonda za zaštitu okoliša FBiH za 2020. godinu

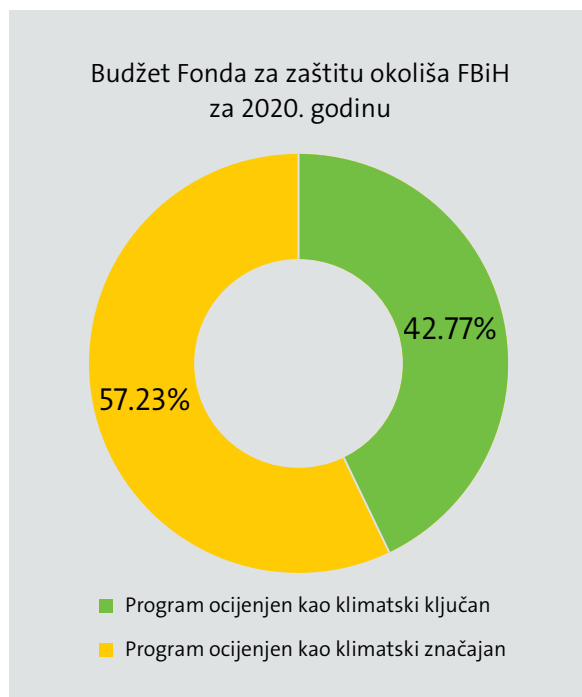
GRAFIKON 33

Budžet Fonda za zaštitu okoliša FBiH za 2020. prema rodnom utjecaju

GRAFIKON 34

Budžet Fonda za zaštitu okoliša FBiH za 2020. prema klimatskom utjecaju

Kao zaključak ove analize se može reći da je većina aktivnosti **važna ili čak ključna za klimatske promjene**. Međutim, rodni aspekt nije uzet u obzir, a potencijal za pozitivan rodni učinak je neiskorišten. To je posebno relevantno za investicije kao što je utopljanje javnih zgrada i javna rasvjeta.

Kao što je prethodno pomenuto, 70% prikupljenih sredstava se dodjeljuje kantonima i postoje **pozitivni primjeri** koji se mogu koristiti kao pilot projekti, uključujući i rodne aspekte i uvođenje rodno odgovornog budžetiranja.

Pozitivni primjeri koje su provele kantonalne uprave

1.1. Kanton Sarajevo

Izvršeni budžet Kantona Sarajevo za 2020. godinu je iznosio 879.217.597 BAM. Dio budžeta vezan za energetske projekte, posebno u oblasti energetske efikasnosti, je realiziran kroz transfere kapitala neprofitnim organizacijama. Transferi kapitala neprofitnim organizacijama tokom posmatranog perioda su iznosili 16.669.471 BAM ili 20,35% u odnosu na ukupne transfere kapitala. **Program energetske efikasnosti je proveden u iznosu od 1.902.853 BAM.**

Kada se radi o razvojnim i investicijskim projektima koji se finansiraju iz međunarodnih zajmova u oblasti energije, može se uočiti sljedeće:

- a) Projekat Energetske efikasnosti u Bosni i Hercegovini sa planiranim zajmom u iznosu od 490.994 BAM od Svjetske banke kroz Udruženje za međunarodni razvoj za Srednju školu za okoliš i drveni dizajn. Ukupna korištena sredstva za 2020. su iznosila 490.994 BAM.
- b) Projekat Energetske efikasnosti u javnim objektima u Kantonu Sarajevo (8 miliona EUR + 2 miliona EUR bespovratnih sredstava), finansiran od strane EBRD-a do iznosa od 8 miliona EUR; uz dodatna kreditna sredstva za provedbu projekta će biti dodijeljena bespovratna sredstva do 2 miliona EUR.
- c) Projekat Energetske efikasnosti – dodatno finansiranje u iznosu od 1,29 miliona EUR. Dana 28. maja 2020, Vlada Kantona Sarajevo je donijela Odluku o odobrenju učešća Ministarstva zdravstva Kan-

tona Sarajevo u dodatnom finansiranju za projekat Energetske efikasnosti u Bosni i Hercegovini za FBiH za period 2020–2024. Finansira se putem zajma Svjetske banke. Objekti u okviru nadležnosti Ministarstva zdravstva Kantona Sarajevo koji su uključeni u ovaj projekat i nalaze se na predloženoj listi objekata Ministarstva prostornog uređenja, građenja i zaštite okoliša Kantona Sarajevo uključuju Kliniku za urgentnu medicinu (procijenjena vrijednost investicije, uključujući PDV iznosi 1.928.612,23 BAM, odnosno oko 98.608,39 EUR) i Kliniku za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju (procijenjena vrijednost investicije, uključujući PDV iznosi 599.788 BAM, odnosno oko 306.666 EUR).

Opći zaključak: **Projekti koji se fokusiraju na utopljanje javnih zgrada su ključni za ublažavanje klimatskih promjena. Oni imaju potencijal da postanu rodno pozitivni, a takav potencijal treba iskoristiti provedbom relevantne rodne analize i određivanjem odgovarajućih indikatora.**

1.2. Tuzlanski kanton

Iako je Tuzlanski kanton imao značajan godišnji budžet u iznosu od oko 405.000.000 BAM za 2019. i 435.000.000 BAM za 2020, i prihode od naknada za zaštitu okoliša u iznosu od oko 7.800.000 BAM 2019. i 11.800.000 BAM 2020, **Tuzlanski kanton nema nikakve programe vezane za finansiranje projekata energetske efikasnosti općenito.**

Ako pogledamo raspodjelu sredstava koja prikupljaju kantoni i koja Fond za zaštitu okoliša FBiH dijeli kantonima (70% prikupljenih sredstava), očigledno je da je Tuzlanski kanton primio 4,8 miliona BAM 2018, 4,2 miliona BAM 2019. i 3,7 miliona BAM 2020.

1.3. Grad Tuzla

Grad Tuzla je 2020. zabilježio budžetski prihod od 66.556.425 BAM, pri čemu su rashodi iznosili 56.431.904 BAM (višak od nešto više od 10 miliona BAM). Situacija je 2018. bila slična, ostvareni prihod je bio 64.396.495 BAM, a rashodi su iznosili 53.373.237 BAM (višak od oko 11 miliona BAM). Godine 2018. je ostvaren budžetski višak od oko 12 miliona BAM.

Tokom posmatranog perioda, Grad Tuzla je proveo ne-

koliko energetske projekata. Neki od ovih projekata su pozitivni primjeri i mogu se indirektno povezati sa rodnom odgovornošću.

- a) Bespovratna sredstva za nabavku i instalaciju podstanica gradskog grijanja i troškove korištenih kapaciteta u lokalnim zajednicama Šićki Brod, Bukinje i Husino, kao i bespovratna sredstva za energetske efikasnost u iznosu od 676.814 BAM 2020. i 721.579 BAM 2019. u okviru stavke kapitalna bespovratna sredstva za pojedince (sredstva se dodjeljuju u skladu sa prethodno definiranim kriterijima koji se odnose na interesne strane lošijeg finansijskog stanja).
- b) Bespovratna sredstva za projekte energetske efikasnosti za Turističku zajednicu Grada Tuzla, Centar za autizam i vjerske zajednice u iznosu od 176.200 BAM u okviru stavke kapitalna bespovratna sredstva za pojedince.

U Službi za komunalne poslove, izgradnju i poslove mjesnih zajednica, pod budžetskom stavkom 05 05 0505 su navedeni rashodi od sredstava prikupljenih putem naplate naknada i prihoda ostvarenih od rada termoelektrana korišteni za finansiranje provedbe sljedećih projekata:

- a) Tekući rashodi pokriveni bespovratnim sredstvima za energetske efikasnost u iznosu od 515.232 BAM 2020. i 5.000 BAM 2019.
- b) Tekući rashodi pokriveni kapitalnim bespovratnim sredstvima dodijeljenim za učešće u međunarodnim i EU projektima energetske efikasnosti u iznosu od 150.000 BAM.
- c) Projekti energetske efikasnosti vezani za zgrade kojima upravlja Javna ustanova Centar za kulturu Tuzla u iznosu od 46.207 BAM 2020.

Pod stavkom rashodi sredstava od naknade za prihode ostvarene od rada termoelektrana kroz Službu za komunalne poslove, izgradnju i poslove mjesnih zajednica je utrošen ukupan iznos od 6.992.055 BAM 2020, odnosno 2.777.015 BAM 2019. i 1.488.917 BAM 2018. godine.

Slično kao i u Kantonu Sarajevo, navedene intervencije imaju potencijal za rodnu osjetljivost, ali ona tek treba biti iskorištena.

6.4.2 Analiza Fonda za zaštitu životne sredine i energetske efikasnost Republike Srpske

Član 17. Zakona o Fondu i finansiranju zaštite životne sredine Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 117/11, 63/14 i 90/16), propisuje da se sredstva za finansiranje projekata, programa i drugih aktivnosti u oblasti zaštite okoliša i energetske efikasnosti fonda finansiraju iz naknada.

Član 17. propisuje da se sredstva za finansiranje Fonda, zaštite okoliša, energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije u skladu sa ovim zakonom osiguravaju iz namjenskih sredstava:

- a) Naknade koju plaćaju zagađivači okoliša;
- b) Naknade za opterećivanje okoliša otpadom;
- c) Naknade za zaštitu voda koju plaćaju vlasnici transportnih sredstava koja koriste naftu ili naftne derivate u skladu sa Zakonom o vodama („Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 50/06 i 92/09);
- d) Sredstava ostvarenih po osnovu međunarodnih programa, projekata i drugih aktivnosti u oblasti zaštite okoliša, energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije;
- e) Priloga, donacija, poklona i pomoći; i
- f) Iz drugih izvora u skladu sa zakonom.

Planirano je da dio naknada bude prikupljen i podijeljen u skladu sa Zakonom o Fondu i finansiranju zaštite životne sredine Republike Srpske, dok će dio naknada biti prikupljen na osnovu drugih zakona (Zakon o vodama, Zakon o upravljanju otpadom, **Zakon o obnovljivim izvorima energije i efikasnoj kogeneraciji**).

Prema Zakonu o obnovljivim izvorima energije i efikasnoj kogeneraciji, Fond dobija 10% sredstava koja se prikupljaju u cilju poticanja proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora energije i efikasne kogeneracije za provedbu mjera energetske efikasnosti i poticanje proizvodnje energije iz obnovljivih izvora.

Prema izvještaju o provedbi radnog i finansijskog plana Fonda za zaštitu životne sredine i energetske efikasnost Republike Srpske za period od 01. januara do 31. decembra 2020, operativni prihod Fonda je uključivao prihod od sljedećeg:

a) Naknada za zaštitu voda u skladu sa Zakonom o vodama

Član 194. Zakona o vodama predviđa da Fond dobija 15% sredstava od ukupnog prihoda prikupljenog u Republici Srpskoj za naknade za zaštitu voda na račun za posebne namjene u svrhu zaštite okoliša u Republici Srpskoj. Od 31.12.2020, Fond je ostvario prihode od naknade za zaštitu voda u skladu sa Zakonom o vodama u ukupnom iznosu od **2.110.191,42 BAM**, što je **11,15%** manje od planiranog iznosa.

U skladu sa preporukama Glavne službe za reviziju javnog sektora u Republici Srpskoj, u okviru podgrupe 655, naknade za vodu su također evidentirani prihod koji pripada Fondu u skladu sa Izvještajem o višestrukoj kompenzaciji; obaveze Ministarstva finansija na osnovu poravnanja sa drugim korisnicima iznose **3.060,32 BAM**. U okviru podgrupe 655, prihodi u iznosu od **4.040,85 BAM** su zabilježeni u vezi sa primjenom Pravilnika o načinu vraćanja i prenosu viška ili pogrešno plaćenih javnih prihoda („Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 18/08 i 111/11).

b) Naknada u skladu sa Zakonom o obnovljivim izvorima energije i efikasnoj kogeneraciji

Prihodi od naknade za poticaje za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora energije i efikasne kogeneracije se zasnivaju na provedbi Zakona o obnovljivim izvorima energije i efikasnoj kogeneraciji i Odluke o naknadi za stimulaciju proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora i efikasne kogeneracije koju je usvojila Regulatorna komisija za energetiku Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 120/18). Iznos za 2020. je bio u visini **2.814.370 BAM**.

Od 31.12.2020, iznos **5.053.592,50 BAM** je evidentiran kao neplaćeni dug MH Elektroprivreda Republike Srpske a.d. Trebinje u skladu sa potpisanim Ugovorom o poravnanju duga između Fonda i MH Elektroprivrede Republike Srpske a.d. Trebinje od 30.11.2020. (preostalih 15 rata u iznosu od 290,000 BAM). Iznos od **4.350.000 BAM** i naknade izračunate na osnovu posljednja tri mjeseca 2020. su iznosile **703.592,50 BAM**. Fond i MH Elektroprivreda Republike Srpske a.d. Trebinje su prilagodili ovaj iznos 31.12.2020.

Tokom pripreme završnih izvještaja za 2020. MH Elektroprivreda Republike Srpske a.d. Trebinje je Fondu dostavila doznačena sredstva za namirenje dijela potraživanja evidentiranih 31.12.2020. na redovnoj osnovi.

c) Naknada za zagađenje okoliša za motorna vozila u skladu sa Zakonom o zaštiti vazduha

Prihod od **naknada za zagađenje okoliša za motorna vozila** se temelji na primjeni člana 70. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti vazduha („Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 46/17) i Odluci o izmjenama i dopunama Odluke o jediničnim naknadama za zagađenje životne sredine za motorna vozila („Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 119/18). Prihodi za 2020. su planirani u iznosu od 3.600.000 BAM. U skladu sa Pravilnikom o računovodstvu i računovodstvenim politikama Fonda, prihodi Fonda od naknade za zagađenje okoliša za motorna vozila se evidentiraju u gotovini.

Od 31.12.2020, Fond je ostvario prihode od naknade za zagađenje okoliša za motorna vozila u skladu sa Zakonom o zaštiti vazduha u iznosu od **3.560.726,26 BAM**, što je bilo **1,09%** manje od planiranog iznosa.

d) Prihodi od pružanja usluga – organizacija profesionalne obuke za vršenje energetske revizije zgrada, u skladu sa članom 91. Zakona o uređenju prostora i građenju

U skladu sa članom 91. Zakona o uređenju prostora i građenju, Fond je u periodu od 01. januara do 31. decembra 2020. organizirao obuku za vršenje energetske revizije zgrada. Ona je provedena u skladu sa programom obuke i profesionalnog razvoja osoba koje vrše energetske revizije zgrada. Ukupni broj učesnika na obuci je bio **osam kandidata (redovna obuka pet kandidata i tri kandidata koja su započela proceduru utvrđivanja ekvivalencije programa obuke)**.

Na osnovu ovog programa i Odluke o iznosu i trošku obuke i profesionalnog razvoja br. 1506/15 od 06.11.2015. i br. 1506-01/15 od 15.12.2015, kao i odluka o iznosu i trošku postupka za utvrđivanje ekvivalencije programa obuke i uvjerenja o kompetencijama, provedbi obuke i ispita kao dio programa, za kandidate čija je obuka za energetske revizije zgrada provedena izvan Republike Srpske, br. 1042/16 od 13.06.2016,

Fond je u periodu od 01. januara do 31. decembra 2020. ostvario prihode u visini od **8.040,00 BAM** (podgrupa 611).

e) Prihodi od izdavanja energetske certifikata u skladu sa članom 91. i 94. Zakona o uređenju prostora i građenju

U skladu sa Pravilnikom o provođenju energetske revizije i izdavanju energetske certifikata („Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 30/15) i zahtjevima dostavljenim od strane ugovornog organa, ovlaštenog pravnog lica 2020. godine, Fond je ispostavio 215 faktura i uvjerenja o ostvarenom prihodu u iznosu od **63.305,67 BAM** (podgrupa 611).

f) Naknada za zagađenje okoliša ambalažnim otpadom u skladu sa Zakonom o upravljanju otpadom

Prema finansijskim podacima koji se uredno vode u računovodstvenoj i knjigovodstvenoj evidenciji i Informacijskom sistemu za praćenje platilaca naknada, Fond je u periodu od 01. januara do 31. decembra 2020. na osnovu dostavljenih godišnjih izvještaja proizvođača, uvoznika, pakiratelja/punitelja i dobavljača za 2020. izdao ukupno **240 odluka poreskim obveznicima**, utvrdivši obavezu plaćanja naknade za zagađenje okoliša ambalažnim pakovanjem i **dvije odluke operateru, utvrdivši obavezu plaćanja naknade za opterećenje okoliša ambalažnim otpadom 2018. i 2019. godine.**

g) Ostali prihodi Fonda

Ostali prihodi u ovom izvještajnom periodu su uključivali manje prihode od druge finansijske imovine (prihod od kamata sa računa Fonda), kao i prihode od određenih povrata (Fond za zaštitu djeteta, prihod od donacija, prihodi od prodaje opreme, itd.).

Treba naglasiti da je Fond tokom 2020. prvi put ostvario prihode od donacija u vidu sredstava primljenih na devizni račun na temelju potpisanog Ugovora o partnerstvu za provedbu projekta 959 KRUG od 14.05.2020. između Fonda i nekoliko evropskih partnera putem Interreg programa (u iznosu od 15.910 BAM).

1.4. Rashodi Fonda za zaštitu životne sredine i energetske efikasnosti

Analiza provedenih projektnih aktivnosti u oblasti energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije je pokazala da je Fond proveo sljedeće grupe aktivnosti u periodu 2019–2020.

- Projekti energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije u okviru stalnog javnog poziva za dodjelu sredstava za sufinansiranje programa i projekata u oblasti zaštite okoliša, energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije:
 - 15 projekata iz kategorije nestambenih zgrada,
 - 42 projekata iz kategorije stambenih zgrada,
 - 10 projekata iz kategorije ostalo (naučni radovi, naučne konferencije itd.).

Među provedenim projektima je i 57 projekata u oblasti direktnih mjera energetske efikasnosti u stambenom sektoru za 2019. i 2020. godinu. Ukupna vrijednost provedenih projekata za navedeni period je iznosila 3.053.297,13 BAM (zajedničko učešće Fonda i korisnika sredstava za sve kategorije projekata navedene iznad). To je uključivalo projekte provedene u skladu sa Odlukama Vlade Republike Srpske.

- Provedba projektnih aktivnosti u oblasti energetske efikasnosti tokom 2020.

U okviru provedenih projekata (isključujući projekat Zelenog ekonomskog razvoja – GED), primijenjene su sljedeće mjere:

- ✓ Ugradnja energetske efikasne toplotne izolacije;
- ✓ Ugradnja PVC vrata i prozora;
- ✓ Ugradnja solarnih panela u urbanim područjima;
- ✓ Uvođenje sistema grijanja iz obnovljivih izvora energije;
- ✓ Obnova, uključujući proširenja i poboljšanja, što je također uključivalo zamjenu stolarije i ugradnju toplotne izolacije na zidove i krov.

Pored gore navedenih mjera su sufinansirani projekti koji su uključivali promotivne i obrazovne aktivnosti, kao što je izrada studija energetske efikasnosti i obrazovanje o okolišu i energiji. Značajni učinci su postignuti u vidu energetske uštede i smanjenja emisija stakleničkih gasova, kao i promocije energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije.

Tokom 2020, ukupna vrijednost investicija u projekte energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije, koji su sufinansirani na osnovu odluka Vlade Republike Srpske, je iznosila 1.798.000 BAM, od čega su vlastite investicije korisnika iznosile 1.170.000,00 BAM, odnosno 65,10 %, dok je investicija Fonda iznosila 628.000,00 BAM, odnosno 34,90%. Sufinansirano je ukupno sedam projekata. Ukupna vrijednost investicija u projekte energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije koji su sufinansirani na osnovu općih akata Fonda je iznosila 243.307 BAM, od čega su vlastite investicije korisnika iznosile 112.057 BAM, odno-

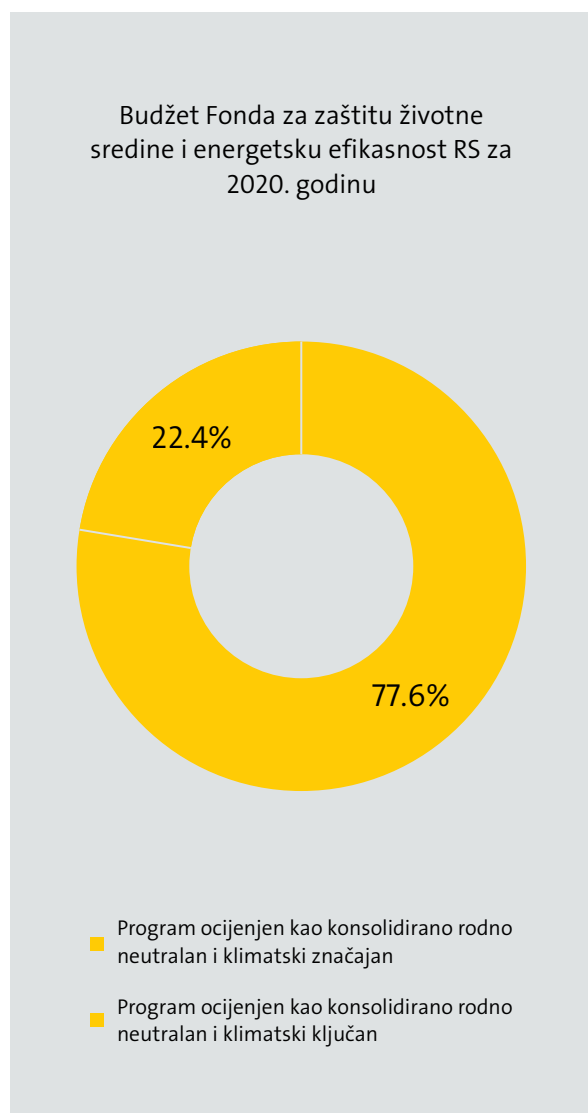
sno 46,06%, a investicija Fonda je iznosila 131.250,00 BAM, odnosno 53,94%. Sufinansirano je ukupno 34 projekta.

Prema dostupnim informacijama, rodna ravnopravnost nije uzeta u obzir tokom planiranja i provedbe projekata energetske efikasnosti. Međutim, utjecaj je odražen u očigledno pozitivnom indirektnom utjecaju i to je bez sumnje dovelo do pozitivnog utjecaja na ugodnost stanovanja građana.

Procjena rodnog i klimatskog utjecaja je data ispod.

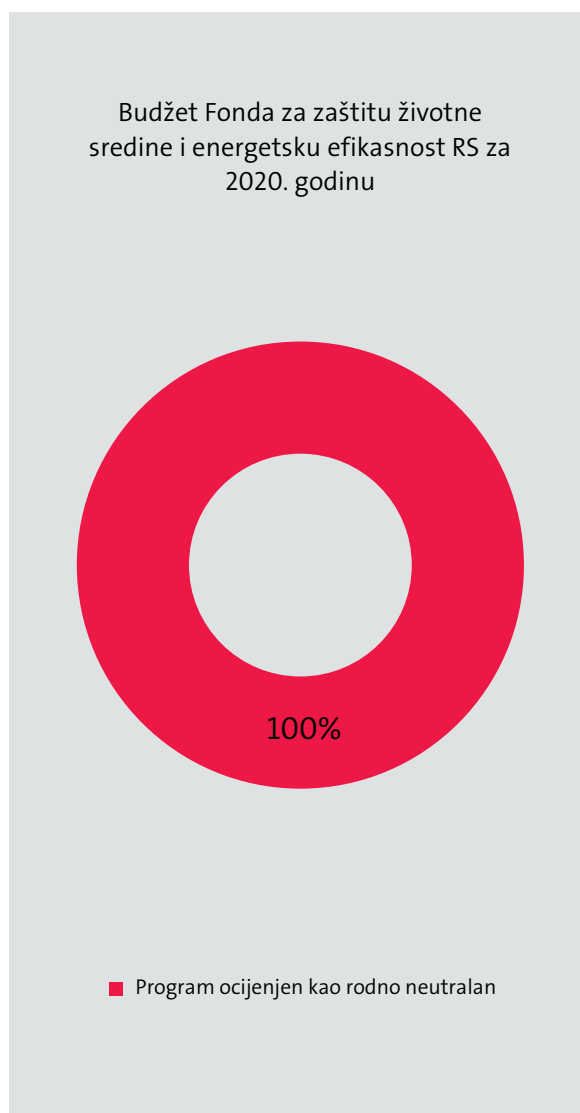
GRAFIKON 35

Konsolidirani rodni i klimatski utjecaj budžeta Fonda za zaštitu životne sredine i energetske efikasnost RS za 2020. godinu

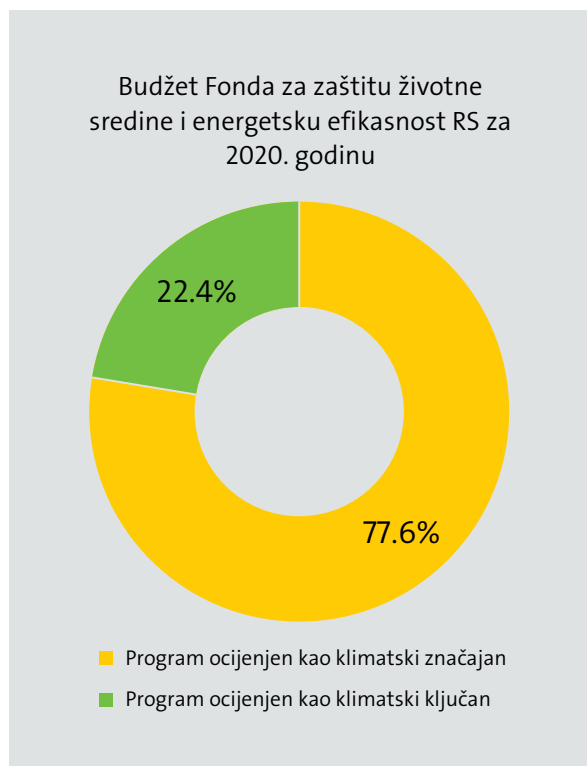
GRAFIKON 36

Budžet Fonda za zaštitu životne sredine i energetske efikasnost RS za 2020. godinu prema rodnom utjecaju

GRAFIKON 37

Budžet Fonda za zaštitu životne sredine i energetska efikasnost RS za 2020. godinu prema klimatskom utjecaju

Pored projekata finansiranih kroz prethodno pomenuti stalni javni poziv, važno je navesti projekte koji su provedeni kao rezultat saradnje Fonda sa međunarodnim partnerima: međunarodna saradnja u oblasti energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije.

Projekti u saradnji sa Razvojnim programom Ujedinjenih nacija (UNDP)

- Zeleni ekonomski razvoj – Program zelenog ekonomskog razvoja 2**

Ovaj program je proveden u cilju organizacije strateškog pristupa upravljanju energijom, pri čemu Fond igra važnu ulogu. Svrha projekta „Jačanje kapaciteta i smanjenje troškova korisnika javnih zgrada u Republici Srpskoj povećanjem energetske efikasnosti, poboljšanjem upravljanja energijom i smanjenjem emisija u zrak” je povećati mjere energetske efikasnosti jačanjem kapaciteta javnih institucija za provođenje projekata energetske efikasnosti.

TABELA 8

Provedene projektne aktivnosti u okviru projekta Zelenog ekonomskog razvoja tokom 2020. i pregled utroška sredstava

Pregled aktivnosti u 2020. godini u Republici Srpskoj (u okviru projekta Zelenog ekonomskog razvoja – GED)					
GED	Izvršeni radovi	Građevinski radovi, Modriča - Srednjoškolski centar „Jovan Cvijić”	*	**	100.000,00 BAM
		* (Zgrada je obnovljena u skladu sa modelom paralelnog finansiranja u saradnji sa Ministarstvom za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske pomoću zajma od Svjetske banke.			
		Građevinski radovi, Mrkonjić Grad – Srednješkolski centar „Mrkonjić Grad”	*	**	324.148,00 BAM
		Građevinski radovi, Modriča – Centar za socijalni rad	*	**	97.511,58 BAM
		Građevinski radovi, Foča – Zgrada Crvenog križa	*	**	28.193,37 BAM

GED	Izvršeni radovi	Građevinski radovi, Banja Luka – Vrtić „Kuljani“	*	**	468.755,12 BAM
		Građevinski radovi, Sokolac – Vrtić „Sokolac“	*	**	57.235,69 BAM
		Građevinski radovi, Sokolac – zgrada Opštine Sokolac	*	**	52.364,95 BAM
		Građevinski radovi, Banja Luka – javna rasvjeta	*	**	406.382,30 BAM
	Pružene usluge	Provedba konceptualnog i provedbenog projekta obnove i prenamjene prostora u prostor vrtića „Kuljani“ u Banja Luci	*	*	7.590,00 BAM
		Provedba projekta za mjere energetske efikasne gradnje u zgradama u Mrkonjić Gradu	*	**	7.200,00 BAM
		Priprema projektno-tehničke dokumentacije za potrebe dostave i ugradnje sistema za zagrijavanje vode i revidiranje dokumenata bolničke zgrade „Sveti vračevi“ u Bijeljini	*	**	4.200,00 BAM
		Izrada detaljnih energetske revizije za 20 javnih zgrada i 30 projekata javne rasvjete			215.050,00 BAM
UKUPNO (BAM)					1.902.707,69 BAM

U skladu sa ciljem su postignute sljedeće projektne aktivnosti i značajni učinci u oblasti energetske efikasnosti:

1. Provedba detaljnih energetske revizije za javne zgrade u Republici Srpskoj,
2. Provedba energetske efikasne infrastrukturnih mjera,
3. Priprema projektno-tehničke dokumentacije.

• **Projekat Povećanja investicija u javne zgrade sa niskim emisijama ugljika u Bosni i Hercegovini**

Godine 2018. je počela provedba projekta Povećanje investicija u javne zgrade sa niskim emisijama ugljika u Bosni i Hercegovini. Planirano trajanje projekta je do 2026. Ukupna vrijednost projekta iznosi 122.564.000 USD, od čega bespovratna sredstva Zelenog klimatskog fonda (GCF) iznose 17.646 USD, sredstva UNDP-a 4.050.000 USD, a učešće vlasti i partnera kroz sufinansiranje iznose 100.868.000 USD. Glavni cilj projekta je

pružiti tehničku pomoć interesnim stranama iz javnog i privatnog sektora na općinskom, kantonalnom, entitetskom i državnom nivou u Bosni i Hercegovini kako bi se pomogle otkloniti nefinansijske prepreke i stvorile povoljne politike, propisi i kapaciteti za provedbu nacionalnog investicijskog okvira za javne zgrade sa niskim emisijama ugljika.

• **Projekat Pokretanja okolišnog finansiranja u svrhu urbanog razvoja sa niskim emisijama ugljika (URBAN LED)**

Globalni okolišni instrument (GEF) je odobrio bespovratna sredstva u iznosu od 2,37 miliona USD za finansiranje projekta Pokretanje okolišnog finansiranja u svrhu urbanog razvoja sa niskim emisijama ugljika (URBAN LED), a Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) pruža 3,5 miliona USD za sufinansiranje pratećih aktivnosti, što ukupno čini 5,8 miliona USD.

TABELA 9

Provedene projektne aktivnosti u okviru projekta URBAN LED 2020. godine uz pregled utroška sredstava

Pregled aktivnosti u 2020. godini u Republici Srpskoj (u okviru projekta URBAN LED)						
URBAN LED	Izvršeni radovi		*	**		
			*	**		
			*	**		
	Pružene usluge	Konceptualni model upravljanja otpadom za regiju Banja Luka	*	*		3.919,20 BAM
		Izmjene i dopune Zakona o upravljanju otpadom RS	*	**		9.798,00 BAM
		Studija ekonomske izvodivosti za obnovu 3 (tri) javne zgrade kroz projekat javno-privatnog partnerstva u Republici Srpskoj	*	**		11.040,00 BAM
		Izrada modela ESCO finansiranja (analiza rizika, konceptualni model, analiza održivosti, računovodstveni model)	*	**		115.510,00 BAM
		Priprema i održavanje obuke upravljanja projektnim ciklusom	*	**		52.380,00 BAM
	UKUPNO (BAM)					192.647,20 BAM

Provedba ovog projekta je planirana u periodu od 2018. do 2023. godine. UNDP je provedbena agencija, a učestvuju i institucije iz oblasti okoliša. Cilj projekta URBAN LED je investicija u koncept urbanog razvoja sa niskim emisijama ugljika u BiH kroz promoviranje sigurnih, čistih i zdravih gradova i istovremeno smanjenje emisija stakleničkih gasova.

- **GIZ-ovi projekti**

Institucije Republike Srpske i Federacije Bosne i Hercegovine su uključene u projekat, a ključni partneri su dva entitetska saveza općina i gradova, Fond za zaštitu okoliša FBiH i akademska zajednica.

Tokom proteklog perioda su provedeni sljedeći značajni projekti:

- Dekarbonizacija energetske sektora,
- Provedba Zakona o energetske efikasnosti u Republici Srpskoj – akcioni planovi energetske efikasnosti u jedinicama lokalne samouprave,
- Otpočinjanje procesa razvoja informacijskog sistema za energetske efikasnost u Republici Srpskoj.

- **Projekat koji je dobio sredstva Svjetske banke, SVJETSKA BANKA – Energetska efikasnost u Bosni i Hercegovini – projekat energetske efikasnosti u BiH**

Jedan od ciljeva projekta je pokazati prednosti energetske efikasnosti i povećati nivo svijesti o energetskej efikasnosti. Imajući na umu da su postignuti dobri rezultati i povećan obim poboljšanja energetske efikasnosti u sektoru javnih zgrada u okviru već provedenog projekta, dodatna sredstva su predložena kao nastavak projekta BEEP. Dana 16.05.2019, Narodna skupština Republike Srpske je usvojila Odluku o prihvaćanju zaduženja Republike Srpske prema Svjetskoj banci – Međunarodnoj banci za obnovu i razvoj, za dodatna sredstva u okviru projekta Energetske efikasnosti u Bosni i Hercegovini (8906-BA) u iznosu od 10.910.796 EUR, što je 40% od ukupnog iznosa zajma za Bosnu i Hercegovinu u visini od 27.276.989 EUR.

Razvojni cilj projekta je poboljšati energetske efikasnost u zgradama u javnom sektoru i pružiti podršku za razvoj i provedbu fleksibilnih modela finansiranja energetske efikasnosti. Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske, koje u svom sastavu također ima Jedinicu za pripremu i provedbu projekata, je nadležno za provedbu ovog projekta u Republici Srpskoj.

Građevinski radovi su počeli 2020. godine na 22 zgrade, a u međuvremenu su završeni radovi na 4 zgrade. Fond je 2020. nastavio učestvovati u aktivnostima ovog projekta pružanjem tehničke i finansijske podrške.

- **Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD) – projekat provedbe mjera energetske efikasnosti**

Ovaj projekat uključuje uvođenje mjera energetske efikasnosti u 20 javnih zgrada u cilju postizanja višeg standarda grijanja i hlađenja, kao i veću ugodnost za korisnike ovih zgrada. Mjere uključuju toplotnu izolaciju vanjskih zidova, toplotnu izolaciju krovova, zamjenu prozora, instalaciju energetske efikasne osvjjetljenja i obnovu sistema grijanja, hlađenja i ventilacije. Očekivani rezultati uključuju smanjenje potrošnje energije od 30% do 50% i smanjenje emisija CO₂. Projekat je u skladu sa strategijom EBRD-a za period 2017–2022. Ovaj projekat je prvi projekat u Republici Srpskoj koji je predstavio neregistrirani zajam za usluge.

Slično projektima koje je podržao direktno Fond, rodni aspekt nije uključen u ove projekte, iako imaju potencijal da budu rodno osjetljivi ili rodno pozitivni uslijed povećanja ugodnosti i radnih/životnih uslova za korisnike.

6.5 Ključna opažanja

Analiza provedena za dva pilot sektora je pokazala da postoje sličnosti između dvije zemlje. Stoga su ključna opažanja data prema sektorima. One su osnova za izradu preporuka kako bi se osigurale sinergije i akcioni plan.

6.5.1 Poljoprivreda

Ključna opažanja za sektor poljoprivrede uključuju sljedeće:

- ▶ Ovaj sektor ima potencijal za ostvarenje velikog utjecaja na klimatske promjene i rodnu ravnopravnost. Ovaj potencijal je trenutno nedovoljno naglašen, iako se daju značajne budžetske alokacije za ovaj sektor.
- ▶ Kada se radi o klimatskim promjenama, očekuje se da će ovaj sektor povećati svoj udio u cjelokupnim emisijama stakleničkih gasova tokom sljedećih godina i stoga utjecaj na emisije stakleničkih gasova treba biti uzet u obzir prilikom određivanja prioriteta.
- ▶ Ovaj sektor je istovremeno vrlo izložen rizicima klimatskih promjena, tako da mjere prilagodbe trebaju biti prioritet.
- ▶ Intervencije u ovom sektoru stoga imaju potencijal značajnog utjecaja u oblasti borbe protiv klimatskih promjena.
- ▶ Kako bi se iskoristio ovaj potencijal, neophodno je uzeti u obzir značaj potreba u kontekstu klimatskih promjena pri izradi budžeta, definiranju ciljeva kako bi se pokazao značaj klimatskih promjena i definiranju indikatora koji uključuju i razmatranja vezana za klimatske promjene.
- ▶ U slučaju rodne ravnopravnosti, već postoje pozitivni primjeri rodno transformativnih intervencija i potrebno ih je širiti.
- ▶ Postoji dovoljno rodno relevantnih podataka i

rodnih analiza za poljoprivredni sektor u regiji za izradu rodno odgovorne politike i budžetsko planiranje.

- ▶ Nedovoljno investiranje u ruralni razvoj ima negativan utjecaj na žene.
- ▶ Dualni pristup uvođenja rodno osviještenih politika i budžeta i izradu i finansiranje posebnih mjera za djelovanje protiv rodni nejednakosti u poljoprivredi i ruralnom razvoju treba se provoditi na sistematičniji način.
- ▶ Ovaj sektor pruža brojne prilike za rodno transformativne intervencije.

6.5.2 Energija

Ključna opažanja za energetski sektor uključuju sljedeće:

- ▶ Ovaj sektor ima jak utjecaj na klimatske promjene, a trenutna politika i prakse planiranja budžeta se fokusiraju na rodno neutralne intervencije.

- ▶ Neophodno je eliminirati pojam rodne neutralnosti sektora oslanjanjem na široku upotrebu alata za uključivanje rodne perspektive, odnosno rodno relevantnih podataka, rodne analize i rodno odgovornog budžetiranja. Već je u nastanku osnova rodno odgovornih politika i budžetiranja u ovom sektoru.
- ▶ Intervencije koje imaju negativan utjecaj na oblast borbe protiv klimatskih promjena predstavljaju značajan dio relevantnog budžeta u obje zemlje. Iako su intervencije koje vode ka dekarbonizaciji prisutne, one čine znatno manji dio budžeta.
- ▶ Aktivnosti koje su relevantne za borbu protiv klimatskih promjena često nemaju borbu protiv klimatskih promjena za svoj cilj ili, čak i ukoliko je to slučaj, to nije odraženo u indikatorima, tako da je nemoguće pratiti utjecaj klimatskih promjena.

7 AKCIONI PLAN ZA POBOLJŠANJE UTJECAJA U OBLASTI RODNE RAVNOPRAVNOSTI I BORBE PROTIV KLIMATSKIH PROMJENA

U skladu sa primjenjivim zakonima o rodnoj ravnopravnosti u Srbiji i Bosni i Hercegovini, **rodna ravnopravnost** implicira jednaka prava, odgovornosti i prilike, jednako učešće i jednaku zastupljenost žena i muškaraca u svim oblastima društvenog života. To implicira jednake prilike za ostvarivanje prava i sloboda, upotrebu ličnog znanja i vještina za lični i društveni razvoj, jednake prilike i prava pristupa robama i uslugama i postizanje jednakih koristi od rezultata rada. To, nadalje, implicira poštivanje bioloških, društvenih i kulturnih razlika između muškaraca i žena i različitih interesa, potreba i prioriteta žena i muškaraca prili-

kom izrade javnih i drugih politika i odlučivanja o pravima, obavezama i zakonskim i ustavnim odredbama.

Akcioni plan definiira preporučene mreže sa općim ciljem povećanja konsolidiranog utjecaja na rodnu ravnopravnost i borbu protiv klimatskih promjena i postizanja veće ocjene na osnovu metodologije za procjenu. Preporuke su date na temelju detaljne analize budžetskih dokumenata u dva sektora. Uzimajući u obzir činjenicu da je zakonski okvir različit u ove dvije zemlje, kao i da je nivo provedbe između budžetskih korisnika različit, Akcioni plan također uključuje

mjere koje se odnose samo na poboljšanje rodno ili klimatskog utjecaja. Ove mjere su predložene samo kao privremeni korak i ne trebaju se smatrati dovoljnim za postizanje općeg cilja.

Akcionni plan obuhvata period od 2022. do 2024. iz dva razloga. Prvi je taj da je to vremenski okvir tokom kojeg treba biti završeno uvođenje procesa rodno odgovornog budžetiranja u budžet svih budžetskih korisnika u Republici Srbiji. Isto tako, 2024. je posljednja godina regionalnog projekta „Transformativno finansiranje za rodnu ravnopravnost: ka transparentnijem, inkluzivnijem i odgovornijem upravljanju na Zapadnom Balkanu”⁶⁰ koji provodi UN Women.

U Bosni i Hercegovini ovaj period također pokriva trajanje drugog projekta od velikog značaja za upravljanje javnim finansijama, naime projekat „Dalje podrške upravljanju javnim finansijama u Bosni i Hercegovini” koji finansira EU i koji za cilj ima poboljšanje procesa planiranja budžeta i formalno uvođenje programskog budžetiranja. Ovaj projekat predstavlja priliku za uvrštenje nekih od preporuka iz ove studije.

Pored Akcionog plana su dati primjeri programa ili aktivnosti iz tekućih budžeta koje imaju potencijal za krajnje konsolidiran utjecaj, kao i preporuke o tome kako postići taj potencijal.

Preporuke su usklađene sa primjenjivim zakonima o rodnoj ravnopravnosti, budžetskim sistemima i sektorom energije u ove dvije zemlje. Nadalje, Zakon o planskom sistemu⁶¹ Republike Srbije definira principe upravljanja javnim politikama u članu 3. Jedan od 14 principa je „princip integriteta i održivog rasta i razvoja, što znači da izrada i provedba mjera uzima u obzir uslove zaštite okoliša, borbe protiv klimatskih promjena, ublažavanje učinaka klimatskih promjena, sprečavanje prekomjerne upotrebe prirodnih resursa, povećanje energetske efikasnosti i upotrebe obnovljivih izvora energije i smanjenje emisija stakleničkih gasova, njihovog učinka na društvo, a posebno na lokalne zajednice, njihov razvoj i specifičnosti, ranjive kategorije stanovništva, rodnu ravnopravnost, i borbu protiv siromaštva”⁶².

60 Finansira ga Vlada Kraljevine Švedske preko Švedske agencije za međunarodni razvoj i saradnju (SIDA).

61 Zakon o planskom sistemu Republike Srbije („Službeni glasnik Republike Srbije”, br. 30/2018).

62 Ibid, član 3.

Nova Strategija rodne ravnopravnosti Republike Srbije⁶³ nastoji ići dalje od tradicionalno rodno relevantnih sektora⁶⁴ u cilju integriranja javne politike i uključivanja sektora koji do sada nisu bili uključeni u nacionalne smjernice o rodnoj ravnopravnosti, poput klimatskih promjena ili pristupa energiji i energetske efikasnosti. Sistematsko i sveobuhvatno učešće svih ranjivih grupa je vezano za dosljedniju upotrebu alata u svrhu unapređenja rodne ravnopravnosti (rodni podaci, rodna analiza, rodno odgovorno budžetiranje, rodno odgovorno planiranje politika, procjena rodno učinka itd.). Sve javne politike i budžeti trebaju uključivati rodnu perspektivu. Sistematsko uključivanje rodne perspektive također zahtijeva dodatni fokus na transparentnosti, učešće i konsultacije sa civilnim društvom i drugim akterima koji su nadležni za rodnu ravnopravnost, uz istovremeni rad na izgradnji kapaciteta institucija.

Posebne mjere se uvode u cilju postizanja pune rodne ravnopravnosti, zaštite i napretka osoba koje su predmet diskriminacije, odnosno koje se nalaze u nejednakom položaju⁶⁵ na osnovu njihovog spola, roda ili rodni karakteristika. Upravo suprotno, takve mjere su dobrodošle kao prateće mjere uz uvođenje rodno osviještenih politika i budžeta koji sami po sebi ne mogu dovoljno brzo unaprijediti rodnu ravnopravnost.

Tabele date ispod sadrže mjere/preporuke prema sektoru i zemlji. Napominjemo da smo uključili prijedloge za budžetske indikatore. Pored toga, rad UN Women u Srbiji na izvještaju „Mapiranje rodno osjetljivih podataka o zaštiti životne sredine i klimatskim promjenama” daje dodatne sektorske indikatore koje treba uzeti u obzir za konkretne intervencije.

63 <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/usvojena-strategija-za-rodnu-ravnopravnost-od-2021-do-2030-godine/>.

64 Kao što je socijalna zaštita, obrazovanje, zaposlenje, ekonomija itd, pri čemu i dalje postoji potreba za unapređenjem rodne ravnopravnosti, ali rad samo u tim sektorima neće dovesti do pune rodne ravnopravnosti.

65 Zaštita majčinstva i očinstva (roditeljstva), usvajanja, udovljenja, starateljstva, mjere za zaštitu na radu uposlenika različitog spola, u skladu sa propisima koji se primjenjuju na radne odnose i sigurnost i zdravlje na radu.

Tabela sa oznakama u boji za aktivnosti iz Akcionog plana prema vrsti aktivnosti

1.	Aktivnosti koje zahtijevaju hitno djelovanje ili obustavljanje ili izmjenu programa koji dovode do rodno ili klimatski negativnih utjecaja	Plava
2.	Aktivnosti koje za cilj imaju jačanje budžetskog doprinosa rodnoj ravnopravnosti i ublažavanju klimatskih promjena/prilagodbi klimatskim promjenama	Zelena
3.	Aktivnosti koje imaju za cilj smanjiti udio budžeta koji je rodno/klimatski neutralan	Narandžasta

Ponekad se dešava da je, iako se radi o istoj vrsti intervencije, ista vrsta aktivnosti obilježena plavom, zelenom ili narandžastom bojom. Razlog za to je činjenica da se, zavisno od trenutnog statusa budžetskih intervencija, predlažu različiti pristupi koji su usklađeni sa tri vrste djelovanja. Uvođenje rodne perspektive kao intervencije, na primjer, je obilježeno različitim bojama u Akcionom planu. U slučaju uvođenja rodne perspektive u budžetski program 0501, cilj „Planiranje i provedba energetske politike dodavanjem rodno odgovornog budžetiranja na nivou budžetskog programa” je obilježeno narandžastom bojom, jer nastoji da smanji udio budžeta koji je rodno neutralan povećanjem udjela politika i mjera koje uključuju rodni aspekt. Drugim riječima, budžet prestaje biti neutralan i postaje rodno i/ili klimatski odgovoran.

Još jedan primjer se odnosi na uvođenje rodne perspektive u programsku aktivnost 0001, Reguliranje sistema u oblasti energetske efikasnosti, obnovljivih izvora energije i zaštite okoliša u energetsom sektoru. Ovdje je korištena zelena boja za obilježavanje, jer je fokus na povećanju pristupa i učešća manje zastupljenog spola, odnosno jačanju budžetskog doprinosa za postizanje rodne ravnopravnosti i ublažavanja klimatskih promjena/prilagodbe klimatskim promjenama. Drugim riječima, budžet se usmjerava na vrlo konkretnu svrhu.

U okviru programske aktivnosti 0003, „Strateško planiranje u energetsom sektoru”, se predlaže uvođenje rodne i klimatske perspektive preformuliranjem rečenice tako da glasi „Rodno i klimatski odgovorno strateško planiranje u energetsom sektoru”. Ova stavka je obilježena plavom bojom, s obzirom na to da su strateške revizije u toku i radi se o visokom (strateškom) nivou intervencije koja predstavlja polaznu tačku za uvođenje rodno osviještenih politika, a uko-

liko se ova prilika propusti, bit će teško nadoknaditi to u okviru perioda važenja sljedeće strategije. Intervencija je iz tog razloga obilježena plavom bojom, odnosno kao hitna. Slična logika se koristi za IPA projekte kod kojih su potrebne hitne intervencije.

Br. Mjera / preporuka	Fokus (rod, klimatske promjene ili konsolidiran)	Opis	Cilj	Indikator	Odgovorna institucija	Vremenski okvir	Izvor finansiranja	Komentar (npr. drugi relevantni projekti UN Women ili projekti drugih donatora)
SEKTOR: ENERGETIKA, Republika Srbija 2022–2024.								
1	Uvođenje rodne perspektive u budžetski program 0501, Planiranje i provedba energetske politike dodavanjem cilja koji se odnosi na rodno osjetljivo budžetiranje na nivou budžetskog programa.	Ukoliko se rodna perspektiva ne uključi u ključne planske dokumente, neće biti moguće osigurati efektivno budžetiranje za napredak u oblasti rodne ravnopravnosti.	Uvođenje rodno osviještenih politika i praksi.	Broj energetske politika i strategija koje sadrže rodnu komponentu tokom perioda izvještavanja. Broj preporuka na osnovu sektorske rodne analize provedene tokom perioda izvještavanja.	Ministarstvo rudarstva i energetike Republike Srbije	2022–2024.	Budžet ministarstva	Potrebna je podrška UN Women.
2	Uvođenje rodne perspektive u programsku aktivnost 0001, Reguliranje sistema u oblasti energetske efikasnosti, obnovljivih izvora energije i zaštite životne sredine u energetske sektoru.	Ukoliko se rodna perspektiva ne uključi u ključne planske dokumente, neće biti moguće osigurati efektivno budžetiranje i povećanje budžetskog doprinosa za rodnu ravnopravnost.	Osiguravanje uravnoteženog pristupa i učešća žena i muškaraca u oblasti energetske efikasnosti, obnovljivih izvora energije i zaštite okoliša u energetske sektoru.	Broj mjera koje su uvedene tokom perioda izvještavanja u cilju povećanja pristupa i učešća manje zastupljenog spola, prema vrsti mjere.	Ministarstvo rudarstva i energetike Republike Srbije	2022–2024.	Budžet ministarstva	Potrebna je podrška UN Women.

Br. Mjera / preporuka	Fokus (rod, klimatske promjene ili konsolidiran)	Opis	Cilj	Indikator	Odgovorna institucija	Vremenski okvir	Izvor finansiranja	Komentar (npr. drugi relevantni projekti UN Women ili projekti drugih donatora)
3	Uvođenje rodne perspektive u programsku aktivnost 0002. Električna energija, nafta i prirodni gas i sistemi centralnog grijanja, te jačanje klimatske perspektive	<p>Provođenje rodne analize utjecaja na korisnike i jačanje dostupnosti rodno odgovornih podataka o korisnicima u cilju boljeg razumijevanja utjecaja na žene i muškarce iz različitih grupa. Na primjer, razvoj sistema centralnog grijanja i grijanja na gas doprinosi širenju pristupa za žene i muškarce, ali su određene grupe i dalje izostavljene. Zavisno od cijene, to može pogoršati životne situacije i zahtijevati mjere zaštite za žene i muškarce koji nemaju pristup redovnom prihodu i žive ispod linije siromaštva.</p> <p>Podrška i podizanje svijesti javnosti je također potrebno za prelazak sa klimatski negativnih na klimatski pozitivne prakse u domaćinstvima, odnosno prelazak sa klimatski negativnog na klimatski ključno. Neophodan je prelazak sa povećanja kapaciteta za proizvodnju električne energije upotrebom fosilnih goriva na obnovljive izvore energije, a time i osiguravanje da je intervencija klimatski ključna.</p>	<p>Provedba procjene rodnog i klimatskog utjecaja planiranih mjera u okviru programske aktivnosti Električna energija, nafta i prirodni gas i sistemi centralnog grijanja.</p> <p>Širenje pristupa električnoj energiji, nafti, prirodnom gasu i sistemima centralnog grijanja za „energetski siromašne“.</p>	<p>Broj provedenih rodno i klimatski odgovornih procjena (1).</p> <p>Broj domaćinstava kojima je osiguran pristup energiji, prema spolu glave domaćinstva i općini.</p> <p>Broj domaćinstava koja su podržana tokom tranzicije na klimatski pozitivne energetske prakse, prema spolu glave domaćinstva, općini i vrsti podrške.</p>	Ministarstvo rudarstva i energetike Republike Srbije	2022–2023.	Budžet ministarstva	Potrebna je podrška UN Women.

Br. Mjera / preporuka	Fokus (rod, klimatske promjene ili konsolidiran)	Opis	Cilj	Indikator	Odgovorna institucija	Vremenski okvir	Izvor finansiranja	Komentar (npr. drugi relevantni projekti UN Women ili projekti drugih donatora)
4	Konsolidiran	Nova energetska strategija treba uključivati ciljeve za energetske efikasnost, obnovljive izvore energije i emisije, u skladu sa Nacionalnim energijskim i klimatskim planom.	Usklađivanje nove strategije sa Nacionalnim energijskim i klimatskim planom.	Ciljevi vezani za obnovljive izvore energije i energetske efikasnost.	Ministarstvo rudarstva i energetike Republike Srbije	2022.	Budžet ministarstva	Konsultacije sa organizacijama civilnog društva o rodnoj ravnopravnosti i klimatskim promjenama zahtijevaju rokove.
5	Rod	Potrebno je osigurati da su svi podaci i uposlenicima (puno radno vrijeme, pola radnog vremena, ugovori za privremene i povremene poslove i konsultantski rad), donosiocima odluka, nagradama i priznanjima, učesnicima obuka, itd. dostupni raščlanjeni prema spolu. Ukoliko je to potrebno, mogu se uvesti posebne mjere kako bi se potaklo učešće manje zastupljenog spola na pozicijama za donošenje odluka ili drugim oblastima, u skladu sa potrebama.	Usklađivanje baza podataka i registara sa uslovima Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Informacijske i obrazovne mjere za promoviranje rodne ravnopravnosti i sprečavanje diskriminacije u energetske sektoru.	Udio baza podataka i registara usklađenih sa uslovima Zakona o rodnoj ravnopravnosti Komunikacija sa ciljnim grupama prema broju, vrsti i spolu	Ministarstvo rudarstva i energetike Republike Srbije	2022–2024.	Budžet ministarstva	Potrebna je podrška UN Women. To treba uraditi u konsultacijama sa ženskim organizacijama i stručnjacima / stručnjakinjama za pitanja roda koji djeluju u energetske sektoru.

Br. Mjera / preporuka	Fokus (rod, klimatske promjene ili konsolidiran)	Opis	Cilj	Indikator	Odgovorna institucija	Vremenski okvir	Izvor finansiranja	Komentar (npr. drugi relevantni projekti UN Women ili projekti drugih donatora)
6	Uvođenje rodno aspekta u sve IPA projekte.	Pretpristupna pomoć zavisi od uključivanja rodne perspektive. To je prilika za budžetskog korisnika da iskoristi eksterne sredstva za razvoj kapaciteta, podataka i specifičnih aktivnosti koje doprinose rodnoj ravnopravnosti.	To će zavistiti od projekta.	To će zavistiti od projekta.	Ministarstvo rudarstva i energetike Republike Srbije	2022–2024.	EU/ IPA	Potrebna je podriška Delegacije EU i UN Women za uvođenje rodno aspekta u IPA.
7	Programska aktivnost 0502, Energetska efikasnost, je prioritet i iz perspektive klimatskih promjena.	Osiguravanje uključivanja preporuka iz analitičkih dokumenata o rodnoj ravnopravnosti i energetske efikasnosti Promoviranje žena u energetskom sektoru kao uzora Kombiniranje modernizacije sa povećanjem efikasnosti i uvođenjem obnovljivih izvora energije u sisteme centralnog grijanja. Ova mjera treba osigurati povećanje cjelokupnog budžetskog doprinosa i konsolidiranog pozitivnog utjecaja.	Podriška unapređenju energetske efikasnosti stambenih, javnih i profesionalnih zgrada Uklanjanje rodno zasnovanih prepreka za promoviranje upravljanja energijom na državnom nivou, pokrajinskom nivou i nivou jedinica lokalne samouprave Osiguravanje da primarni cilj modernizacije postrojenja za centralno grijanje bude energetska efikasnost i prelazak na obnovljive izvore energije	Broj žena i muškaraca koji su imali koristi od podrške i unapređenja energetske efikasnosti Broj upravljačkih struktura za energetske efikasnost u koje je uključena rodna komponenta ⁶⁶ Ukupna vrijednost poticaja za unapređenje energetske efikasnosti prema nivou vlasti Udio obnovljivih izvora energije u sektoru centralnog grijanja i nivo efikasnosti sistema centralnog grijanja	Ministarstvo rudarstva i energetike Agencija za energetske efikasnost Pokrajinski sekretariat za energetiku, građevinarstvo i saobraćaj, APV Stalna konferencija gradova i opština	2022–2024.	Budžet Ministarstva rudarstva i energetike Budžeti jedinica lokalne samouprave	Određeni broj partnera međunarodnog razvoja djeluju u ovoj oblasti (UN, GIZ, Svjetska banka, EBRD i Kancelarija Švicarske agencije za saradnju u Srbiji). Potrebna je koordinacija napora vezanih za uvođenje rodno osviještenih politika.

⁶⁶ 1) Povoljni okviri, 2) institucijski aranžmani 3) mehanizmi koordinacije. U okviru prve stavke, povoljni okviri su zakoni i odluke, strategije i akcioni planovi, te mehanizmi finansiranja. U okviru druge stavke, institucijski aranžmani su provedbene agencije, uslovi za osiguravanje resursa, uloga pružatelja energije, angažman interesnih strana, saradnja javno-privatnog sektora i međunarodna pomoć. Konačno, u okviru treće stavke, mehanizmi koordinacije su koordinacija vlasti, ciljevi i evaluacije. Izvor: Priručnik za upravljanje energetskom efikasnošću. Međunarodna agencija za energiju.

Br. Mjera / preporuka	Fokus (rod, klimatske promjene ili konsolidiran)	Opis	Cilj	Indikator	Odgovorna institucija	Vremenski okvir	Izvor finansiranja	Komentar (npr. drugi relevantni projekti UN Women ili projekti drugih donatora)
8	Rod	U različitim budžetskim programima u energetske sektoru, a posebno u vezi sa energetske efikasnošću, postoje različite subvencije i poticaji koji se fokusiraju na jedinice lokalne samouprave i pojedinačne građane. Razlika između spolova se može smanjiti ili čak eliminirati tokom vremena tako što će se osigurati da su žene upućene, uključene i ojačane kroz ove mehanizme direktne podrške.	Osiguravanje uravnoteženog učešća manje zastupljenog spola po pitanju pristupa i prednosti finansijskih poticaja i subvencija.	Broj korisnika finansijskih poticaja i subvencija prema spolu i općini.	Ministarstvo rudarstva i energetike Republike Srbije	2023–nadalje	Budžet ministarstva	Potrebna je podrška Ministarstva finansija i UN Women.
9	Rod	To uključuje posebne mjere za djelovanje protiv sektorskih razlika između spolova. Ova mjera će povećati budžetski doprinos za rodnu kvalitetu.	Djelovanje protiv razlika među spolovima po pitanju plata ⁶⁸ u energetske sektoru. Promoviranje vodstva ⁶⁹ žena u energetske sektoru. Jačanje učešća manje zastupljenog spola u donošenju odluka u energetske sektoru.	Broj inicijativa za borbu protiv sektorskih razlika između spolova po pitanju plate, prema vrsti Broj žena iz energetske sektora koje se promoviraju kao uzori Doseg događaja u cilju promoviranja vodstva žena u energetske sektoru Broj strateških pozicija za donošenje odluka prema spolu osobe koja se nalazi na poziciji donosioca odluka ⁷⁰ Udio žena u srednjem menadžmentu u energetske sektoru	Ministarstvo rudarstva i energetike Republike Srbije	2023–nadalje	Budžet ministarstva	Potrebna je podrška Ministarstva finansija i UN Women.

⁶⁷ Treba biti uključeno u sve programe, programske aktivnosti ili projekte koji nude poticaje.

⁶⁸ U oblasti snabdijevanja električnom energijom, žene zarađuju 1.474.000, a muškarci 1.600.000, što čini razliku u platama od 8%.

⁶⁹ Žene u oblasti održive energije, klimatskih promjena i zaštiti okoliša – vodstvo za promjenu. Kancelarija Švicarske agencije za saradnju u Srbiji; Energetska efikasnost u lokalnim vladinim asocijacijama - EeMA, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

⁷⁰ To uključuje Ministarstvo rudarstva i energetike, Pokrajinski sekretarijat za energetiku, građevinarstvo i saobraćaj, javna poduzeća i Budžetski fond.

Br. Mjera / preporuka	Fokus (rod, klimatske promjene ili konsolidiran)	Opis	Cilj	Indikator	Odgovorna institucija	Vremenski okvir	Izvor finansiranja	Komentar (npr. drugi relevantni projekti UN Women ili projekti drugih donatora)
Br. SEKTOR: POLJOPRIVREDA, Republika Srbija 2022–2024.								
1	Uvođenje rodno osviještenih politika u program 0101, Reguliranje i nadzor u oblasti poljoprivrede	Uvođenje rodno osviještenih politika predstavlja osnovu za rodno odgovorno planiranje i budžetiranje	Uvođenje rodno osviještenih poljoprivrednih politika i praksi	Broj rodno osviještenih poljoprivrednih politika koje su uvedene tokom izvještajnog perioda Broj preporuka vezanih za rodnu ravnopravnost ⁷¹ provedenih tokom izvještajnog perioda	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	2022–2024.	Budžet Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	Potrebna je podrška UN Women. Potrebno je provesti u konsultaciji sa organizacijama civilnog društva, stručnjacima za rodna pitanja i ženskim organizacijama iz ruralnih predjela.
2	Uključivanje rodne i klimatske perspektive u programsku aktivnost 0001, Reguliranje u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja	Određivanje i ispunjavanje specifičnih potreba žena i muškaraca u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja Sektor poljoprivrede je važan onečišćivač uslijed emisije stakleničkih gasova, a programska aktivnost treba osigurati da se utjecaj klimatskih promjena uzima u obzir za sve aktivnosti.	Podrška za uravnoteženu zastupljenost manje zastupljenog spola u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja Omogućavanje određivanja prioriteta i finansiranja aktivnosti relevantnih za borbu protiv klimatskih promjena	Broj regulatornih inicijativa koje su rodno osviještene Broj regulatornih inicijativa koje sadrže posebne mjere za manje zastupljeni spol Broj regulatornih inicijativa koje podržavaju ublažavanje klimatskih promjena Broj regulatornih inicijativa koje podržavaju prilagodbu klimatskim promjenama	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	2023.	Budžet Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	U saradnji sa UN Women, ženskim zadrugama, organizacijama civilnog društva i stručnjacima za rodnu ravnopravnost, poljoprivredu i ruralni razvoj

⁷¹ Iz Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW), Nacionalni izvještaj o Pekinskoj deklaraciji i platformi za djelovanje +25, rodne analize i izvještaji o napretku i provedbi rodno odgovornog budžetiranja.

⁷² Oslanjanje na resursne materijale UN Women: Preporuke za poboljšanje ekonomske pozicije žena iz ruralnih područja primjenom rodno odgovornog budžetiranja na nivou države i pokrivanja; Rodni aneks za poljoprivredu Nacionalnog akcionog dokumenta; Rodna analiza Pokrajinskog sekretarijata za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu i druge dostupne rodne analize i statistički podaci o vlasništvu nad poljoprivrednim gazdinstvima, podjelu žena i muškaraca u poljoprivredi i nepoljoprivrednim aktivnostima u ruralnim područjima, vlasništvo nad imovinom i učešće u doprinosima na platu, penzionim doprinosima i njihovom korištenju.

Br. Mjera / preporuka	Fokus (rod, klimatske promjene ili konsolidiran)	Opis	Cilj	Indikator	Odgovorna institucija	Vremenski okvir	Izvor finansiranja	Komentar (npr. drugi relevantni projekti UN Women ili projekti drugih donatora)
3	Programska aktivnost 0003, Rodno i klimatski odgovorni sistemi i baze podataka u oblasti poljoprivrede	Usklađivanje prikupljanja podataka sa uslovima Zakona o rodnoj ravnopravnosti i priprema za rodno i klimatski odgovornu izradu politika utemeljenih na dokazima	Usklađivanje sistema i baza podataka u oblasti poljoprivrede sa rodno i klimatski odgovornom izradom politika i uslovima vezanim za praćenje	Udio izmjena i prilagodbi koje su izvršene u odnosu na ukupni broj izmjena neophodnih kako bi se omogućila rodno i klimatski odgovorna izrada politika i praćenja	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	2023–2024.	Budžet Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	Preporučuju se konsultacije sa interesnim stranama iz oblasti rodne ravnopravnosti i klimatskih promjena
4	Programska aktivnost 4004, Upravljanje rodno odgovornim investicijama u oblasti poljoprivrede	Rodna ravnopravnost je jedan od ciljeva budžetskog sistema. Sve investicije moraju uključivati rodnu perspektivu. Ova mjera će osigurati da budžetska intervencija ima konsolidirano pozitivan utjecaj.	Metodologija izrade za upravljanje rodno odgovornim investicijama u oblasti poljoprivrede	Indikator ključnih etapa – napredak pri izradi rodno odgovorne metodologije: a. Metodologija ne postoji, b. Metodologija je izrađena, c. Metodologija je testirana, d. Metodologija je finalizirana, e. Metodologija je usvojena, f. Metodologija je rodno osvijetljena i redovno se koristi.	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	2022–2023.	Budžet Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	Potrebna je podrška Ministarstva finansija i UN Women.
5	Uvođenje rodno osvijetljenih politika i uzimanje u obzir klimatskog utjecaja svih IPA i drugih projekata koje finansiraju eksterni donatori	Podrška EU u vidu eksterne pomoći, kao i domaći okvir za izradu politika i budžeta obavezno zahtijevaju uvođenje rodno osvijetljenih politika. Podrška u vidu eksterne pomoći u oblasti poljoprivrede treba da uključuje izbjegavanje povećanja emisija stakleničkih gasova i poboljšanje prilagodbe klimatskim promjenama.	Uvođenje rodne perspektive u IPA i druge projekte koje finansiraju eksterni donatori Osiguravanje da projekti doprinose borbi protiv klimatskih promjena	Udio ukupnog broja IPA i drugih projekata koje finansiraju eksterni donatori koji uključuju rodnu perspektivu	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	2022–2024.	Budžet Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (IPA).	Potrebna je podrška Delegacije EU i UN Women za podršku uključivanju rodnog aspekta u IPA.

Br. Mjera / preporuka	Fokus (rod, klimatske promjene ili konsolidiran)	Opis	Cilj	Indikator	Odgovorna institucija	Vremenski okvir	Izvor finansiranja	Komentar (npr. drugi relevantni projekti UN Women ili projekti drugih donatora)
6	Konsolidiran	Svrha je korištenje budžetskih resursa za maksimalno ziranje utjecaja na rodnu ravnopravnost i klimatske promjene, pored postizanja sektorskih prioriteta.	Osiguravanje da se utjecaj na klimatske promjene uzima u obzir prilikom odobravanja finansijskih sredstava Priprema rodno i klimatski odgovornih subvencija u poljoprivredi Priprema rodno i klimatski odgovornih subvencija za ruralni razvoj Provedba rodno i klimatski odgovornih subvencija za poljoprivredu Provedba rodno i klimatski odgovornih subvencija za ruralni razvoj	Broj i vrsta novih rodno i klimatski odgovornih subvencija osmišljenih za poljoprivredu Broj i vrsta novih rodno i klimatski odgovornih subvencija osmišljenih za ruralni razvoj Broj korisnika prema spolu i vrsti subvencije Ukupna sredstva utrošena za provedbu rodno i klimatski odgovornih subvencija za poljoprivredu Broj korisnika prema spolu i vrsti subvencije Ukupna sredstva utrošena za provedbu rodno i klimatski odgovornih subvencija za ruralni razvoj Procjena smanjenja emisija stakleničkih gasova kroz mjere ublažavanja relevantnih projekata Broj podržanih projekata koji su relevantni za prilagodbu klimatskim promjenama	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	2022.	Budžet Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	
7	Konsolidiran	Osiguravanje boljeg pristupa sredstvima za rodno i klimatski odgovorne inicijative u poljoprivredi	Povećanje pristupa sredstvima za žene u poljoprivredi Osiguravanje da se utjecaj na klimatske promjene uzima u obzir i koristi pri odobravanju sredstava	Broj žena u poljoprivredi koje su dobile finansijsku podršku Procjena smanjenja emisija stakleničkih gasova kroz mjere ublažavanja relevantnih projekata	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	2024–nadalje	Budžet Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede i druge institucije (banke, jedinice lokalne samouprave).	Potrebna je podrška UN Women.

Br. Mjera / preporuka	Fokus (rod, klimatske promjene ili konsolidiran)	Opis	Cilj	Indikator	Odgovorna institucija	Vremenski okvir	Izvor finansiranja	Komentar (npr. drugi relevantni projekti UN Women ili projekti drugih donatora)
8	Rod	Rodna dimenzija mora biti integrirana u sva sredstva koja se odnose na posljedice prirodnih katastrofa i/ili katastrofa koje je izazvao čovjek.	Rodno odgovorna prevencija i ublažavanje posljedica pandemije COVID-19	Broj direktnih korisnika/ica prema spolu Broj provedenih mjera Ukupan, srednji i prosječni iznos koji je isplaćen, prema spolu korisnika	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	2022–2023.	Budžet Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	Moguće je oslanjati se na brojne rodne analize utjecaja pandemije COVID-19 na rodnu ravnopravnost. Mnoge od njih su objavljene na web stranici UN Women.
9	Konsolidiran	Vrlo je teško pratiti cjelokupna budžetska sredstva namijenjena rodnoj jednakosti i/ili borbi protiv klimatskih promjena. Moguće je dodati oznaku u budžetskoj klasifikaciji u svrhu praćenja ovih doprinosa. Slična praksa obilježavanja postoji i u slučaju ljudskih prava.	Doprinos jedinstvenom izvještavanju o finansiranju rodne jednakosti i borbe protiv klimatskih promjena	Ukupna sredstva dodijeljena / utrošena za rodnu ravnopravnost tokom izvještajnog perioda Ukupna sredstva dodijeljena / utrošena za borbu protiv klimatskih promjena tokom perioda izvještavanja Ukupna sredstva dodijeljena / utrošena za konsolidirani rodni i klimatski utjecaj	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	2023–2024.	Budžet Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	Potrebna je podrška Ministarstva finansija i UN Women.

Br. Mjera / preporuka	Fokus (rod, klimatske promjene ili konsolidiran)	Opis	Cilj	Indikator	Odgovorna institucija	Vremenski okvir	Izvor finansiranja	Komentar (npr. drugi relevantni projekti UN Women ili projekti drugih donatora)
10	Prijedlog za dodavanje nove programske aktivnosti: Promoviranje rodne ravnopravnosti u poljoprivredi i ruralnom razvoju	To je način za organiziranje posebnih mjera kojima se doprinosi rodnoj ravnopravnosti u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja. Na taj način je moguće djelovati na pitanjima neplaćenog rada, vlasništva nad imovinom, podrške ženama za pristup uslugama i kapitalu, itd.	Doprinos uklanjanju rodno zasnovanih prepreka u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja	<p>Broj mjera koje su osmišljene i provedene tokom izvještajnog perioda prema vrsti:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Regulatorne mjere, 2) Poticaji, 3) Informativne i obrazovne mjere, 4) Institucijske, upravljačke i organizacijske mjere, 5) Pružanje dobara i usluga. <p>Broj žena koje imaju koristi od ovih mjera</p> <p>Broj prepreka koje su riješene mjerama koje se finansiraju u okviru ovog cilja (npr. nasilje nad ženama, vlasništvo nad imovinom, pristup uslugama, pristup donošenju odluka, pristup resursima, neplaćeni rad, itd.)</p>	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	2023–nadalje	Budžet Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	Moguće je koristiti preporuke UN Women za poboljšanje ekonomske pozicije žena iz ruralnih područja i druge dopune rodne analize.

Br. Mjera / preporuka	Fokus (rod, klimatske promjene ili konsolidiran)	Opis	Cilj	Indikator	Odgovorna institucija	Vremenski okvir	Izvor finansiranja	Komentar (npr. drugi relevantni projekti UN Women ili projekti drugih donatora)
SEKTOR: POLJOPRIVREDA, Bosna i Hercegovina 2022–2024.								
1	Provedba rodne analize svih poljoprivrednih programa i projekata	Rodno odgovorno budžetiranje je prisutno samo u programima ruralnog razvoja.	Davanje doprinosa uvođenju rodno osviještenih politika i izrada rodno osjetljivih mjera.	Rodna analiza je provedena		2022.	Donatorska sredstva	
2	Izrada rodno osjetljivih ključnih indikatora učinka za sve programe i projekte u poljoprivredi	Prethodno je definiran samo jedan rodno osjetljiv ključni indikator učinka u programskoj strukturi institucija koje su predmet revizije, dok je sve programe subvencija za pojedince moguće pratiti prema spolu korisnika.		Rodno osjetljivi ključni indikatori učinka su definirani i uključeni u dokumentaciju programskog budžeta.	Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS, Agencija za agrarna plaćanja RS	2022.	Budžet Ministarstva / Agencije	Možda je potrebna podrška vanjskih stručnjaka.
3	Osmišljavanje posebnih mjera za povećanje rodne ravnopravnosti u poljoprivredi			Ciljane mjere su uključene u budžetske programe i kriterije za isplatu subvencija u poljoprivredi.		2023.	Budžet Ministarstva / Agencije	Možda je potrebna podrška vanjskih stručnjaka.

Br. Mjera / preporuka	Fokus (rod, klimatske promjene ili konsolidiran)	Opis	Cilj	Indikator	Odgovorna institucija	Vremenski okvir	Izvor finansiranja	Komentar (npr. drugi relevantni projekti UN Women ili projekti drugih donatora)
4	Klimatske promjene	Većina programa ne uzima u obzir utjecaj na klimatske promjene. Procjena treba dovesti do boljeg ciljanog djelovanja u oblasti javne potrošnje u svrhu smanjenja negativnog utjecaja klimatskih promjena.	Osiguravanje da se utjecaj na klimatske promjene uzima u obzir i koristi prilikom odobravanja sredstava	Ciljne mjere su uključene u budžetske programe i kriterije za isplatu subvencija u poljoprivredi. Procjena emisija stakleničkih gasova je ostavljena za projekat koji se tiče ublažavanja. Broj projekata koji su podržani i koji su relevantni za prilagodbu klimatskim promjenama	Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS	2023.	Budžet Ministarstva / Agencije	Možda je potrebna podrška vanjskih stručnjaka.
5	Konsolidiran	Povećanje kvalitete vodosnabdijevanja i zaštite od poplava su prepoznati kao indikatori učinka u oblasti budžetskih programa za upravljanje vodama, dok različiti učinci na žene i muškarce nisu.		Procjena rodnihi potreba je provedena.	Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede RS	2023.	Donatorska sredstva	Neophodna su sredstva donatora.

Br. Mjera / preporuka	Fokus (rod, klimatske promjene ili konsolidiran)	Opis	Cilj	Indikator	Odgovorna institucija	Vremenski okvir	Izvor finansiranja	Komentar (npr. drugi relevantni projekti UN Women ili projekti drugih donatora)
SEKTOR: ENERGIJA, Bosna i Hercegovina, 2022–2024.								
1	Rod	Žene i muškarci imaju različite potrebe po pitanju potrošnje energije	Davanje doprinosa uvođenju rodno osviještenih politika i rodno osjetljivog budžeta u sektoru energije	Analiza je provedena	Ministarstvo energetike, rudarstva i industrije FBiH, Ministarstvo energetike i rudarstva RS	2023.	Donatorska sredstva	Neophodna su sredstva donatora.
2	Konsolidiran	Nova energetska strategija treba uključivati ciljeve za energetske efikasnost, obnovljive izvore energije i emisije u skladu sa Nacionalnim energetskim i klimatskim planom.	Usklađivanje nove strategije sa Nacionalnim energetskim i klimatskim planom	Ciljevi vezani za obnovljive izvore energije i energetske efikasnost	Ministarstvo energetike, rudarstva i industrije FBiH, Ministarstvo energetike i rudarstva RS	2022.	Budžeti ministarstava	Nacionalni energetske i klimatski plan (NECP) je ključni dokument koji definiše način na koji će zemlje Jugoistočne Evrope postići planirane ciljeve u oblasti klimatskih promjena i energetske efikasnosti do 2030. u skladu sa obavezama iz ugovora sa Energetskom zajednicom.
3	Konsolidiran	Osiguravanje uključivanja kriterija rodne ravnopravnosti u projekte energetske efikasnosti i zaštite okoliša koji se sufinansiraju kroz javne pozive sredstvima za zaštitu okoliša i energetske efikasnost Promoviranje rodne ravnopravnosti (žene, ranjive grupe) kroz projekte energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije	Rodna ravnopravnost je integrirana kao jedan od kriterija za projekte energetske efikasnosti i zaštite okoliša koji se sufinansiraju kroz javne pozive sredstvima za zaštitu okoliša i energetske efikasnost.	Broj odabranih projekata energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije koji uzimaju u obzir rodnu ravnopravnost Procjena emisija stakleničkih gasova je sačuvana	Fond za zaštitu okoliša FBiH Fond za zaštitu životne sredine i energetske efikasnosti RS	2022–2024.	Javni prihodi (naknade za električnu energiju, obnovljive izvore energije, zagađenje iz zraka itd.)	Određeni broj partnera međunarodnog razvoja rade na ovoj oblasti (UN, GIZ, Svjetska banka, EBRD). Potrebna je koordinacija napora vezanih za uvođenje rodno osviještenih politika.

Br. Mjera / preporuka	Fokus (rod, klimatske promjene ili konsolidiran)	Opis	Cilj	Indikator	Odgovorna institucija	Vremenski okvir	Izvor finansiranja	Komentar (npr. drugi relevantni projekti UN Women ili projekti drugih donatora)
4	Konsolidiran	Osiguravanje uključivanja kriterija rodne ravnopravnosti u projektima energetske efikasnosti i zaštite okoliša koji se sufinansiraju kroz planove obaveza u pogledu energetske efikasnosti Promoviranje rodne ravnopravnosti (žene i ranjive grupe) kroz planove obaveza u pogledu energetske učinkovitosti	Rodna ravnopravnost je integrirana kao jedan od kriterija za projekte energetske efikasnosti i zaštite okoliša koji se sufinansiraju kroz planove obaveza u pogledu energetske učinkovitosti	Broj odabranih projekata energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije koji uzimaju u obzir rodnu ravnopravnost Procjena emisija stakleničkih gasova koje su uštedene	Fond za zaštitu okoliša FBiH Fond za zaštitu životne sredine i energetske efikasnosti RS	2022–2024.	Planovi obaveza u pogledu energetske učinkovitosti	Učesće entitetskih vlasti
5	Konsolidiran	Osiguravanje uključivanja kriterija rodne ravnopravnosti u projektima energetske efikasnosti i zaštite okoliša koji se sufinansiraju kroz alternativne mehanizme finansiranja Promoviranje rodne ravnopravnosti (žene, ranjive grupe) kroz projekte energetske efikasnosti i zaštite okoliša	Rodna jednakost je uključena kao jedan od kriterija za projekte energetske efikasnosti i zaštite okoliša koji se sufinansiraju kroz alternativne mehanizme finansiranja.	Broj odabranih projekata energetske efikasnosti i zaštite okoliša koji uzimaju u obzir rodnu ravnopravnost u obzir Procjena uštedenih emisija stakleničkih gasova	Fond za zaštitu okoliša FBiH Fond za zaštitu životne sredine i energetske efikasnosti RS	2022–2024.	Alternativni mehanizmi finansiranja	Učesće entitetskih vlasti

Prilog 1

IZVJEŠTAJ O RADIONICI SA INTERESNIM STRANAMA U SARAJEVU

Radionica o finansiranju borbe protiv klimatskih promjena i rodno odgovornom budžetiranju

Zgrada Ujedinjenih nacija u Sarajevu, 4. novembar 2021.

Učesnici

Kada se radi o učešću, u radionici su učestvovali predstavnici relevantnih ministarstava iz oba entiteta, kao i nevladinih organizacija koje se bave rodnom ravnopravnošću i borbom protiv klimatskih promjena:

- Ministarstvo finansija i trezora Bosne i Hercegovine
- Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine
- Agencija za agrarna plaćanja Republike Srpske
- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Federacije Bosne i Hercegovine
- Agencija za ravnopravnost spolova BiH – Ministarstvo ljudskih prava i izbjeglica Bosne i Hercegovine
- Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine
- Ured specijalnog predstavnika Evropske unije u Bosni i Hercegovini
- Razvojni program Ujedinjenih nacija

Zaključci

- Uvođenje programskog budžetiranja je hitno potrebno kako bi se osiguralo planiranje i praćenje javnih rashoda.
- Uvođenje rodno odgovornog budžetiranja je potrebno kako bi se osiguralo da finansirane intervencije imaju pozitivnu ulogu u smanjenju razlika između spolova ili da u idealnom slučaju dovedu do promjena.
- Postoje brojne aktivnosti koje su relevantne za rodnu ravnopravnost ili za borbu protiv klimatskih promjena; međutim, taj značaj nije odražen u programskim dokumentima.
- Potrebna je veća podrška UN Women za koordinaciju i izgradnju kapaciteta.
- Predstavnik Regionalnog vijeća za saradnju je pozvao UN Women da podrži izradu godišnjeg izvještaja o provedbi Zelenog plana za Zapadni Balkan i pruži situacijsku analizu relevantnosti rodne jednakosti za zelenu tranziciju.

Prilog 2

IZVJEŠTAJ O RADIONICI SA INTERESNIM STRANAMA U BEOGRADU

Radionica o finansiranju borbe protiv klimatskih promjena i rodno odgovornom budžetiranju

Online sastanak, 5. novembar 2021.

Radionica je organizirana u saradnji sa Koordinacionim tijelom za rodnu ravnopravnost.

Učesnici

Kada se radi o učešću, 25 predstavnika (21 žena i 4 muškarca) relevantnih ministarstava i nevladinih organizacija koje se bave rodnom ravnopravnošću i borbom protiv klimatskih promjena su učestvovala u radionici:

- Ministarstvo rudarstva i energetike Republike Srbije
- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srbije
- Ministarstvo zaštite životne sredine Republike Srbije
- Koordinaciono tijelo za rodnu ravnopravnost
- Ministarstvo finansija Republike Srbije
- Delegacija Evropske unije u Srbiji
- Stalna konferencija gradova i opština, Kuća rodnih znanja i politika, Mladi istraživači Srbije

Zaključci

- Svi budžetski korisnici ne ispunjavaju pravne uslove za rodno odgovorno budžetiranje, a u mnogim slučajevima nije provedena rodna analiza.
- Iako postoje određeni programi koji se fokusiraju na energetska efikasnost i upotrebu obnovljivih izvora energije, borba protiv klimatskih promjena nije uključena kao cilj.
- Postoji veliki broj aktivnosti koje su relevantne za rodnu ravnopravnost ili borbu protiv klimatskih promjena; međutim, njihov značaj nije odražen u programskim dokumentima.
- Finansijski planovi budžetskih korisnika se trebaju u većoj mjeri fokusirati na rodno i klimatski transformativne i značajne intervencije.
- Predstavnik Regionalnog vijeća za saradnju je pozvao UN Women da podrži izradu godišnjeg izvještaja o provedbi Zelenog plana za Zapadni Balkan i pruži situacijsku analizu relevantnosti rodne jednakosti za zelenu tranziciju.

ANALIZA RODNO ODGOVORNOG I KLIMATSKOG FINANSIRANJA U BOSNI I HERCEGOVINI

S preporukama za bolje usklađivanje akcija
vezanih za rodnu ravnopravnost i klimu

ANALIZA RODNO ODGOVORNOG I KLIMATSKOG FINANSIRANJA U BOSNI I HERCEGOVINI

S preporukama za bolje usklađivanje akcija vezanih za
rodnu ravnopravnost i klimu

Oktober 2023.

SADRŽAJ

SPISAK SLIKA	5
SPISAK TABELA	5
SKRAĆENICE	6
1 UVOD	7
2 OKVIR ZA RAD NA RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI I KLIMATSKIM MJERAMA I POLITIKAMA U POSMATRANIM JEDINICAMA LOKALNE SAMOUPRAVE	8
3 ANALIZE U ODABRANIM JEDINICAMA LOKALNE SAMOUPRAVE U BiH	13
3.1 Metodologija za procjenu uticaja na rodnu ravnopravnost i klimu	13
3.2 Grad Banja Luka	20
3.2.1 Uvod o jedinici lokalne samouprave	20
3.2.2 Pregled osnovnih strateških dokumenata od značaja za ovu analizu	20
3.2.3 Pregled budžeta jedinice lokalne samouprave iz perspektive rodne ravnopravnosti i borbe protiv klimatskih promjena	21
3.2.4 Analiza javne potrošnje iz rodne i klimatske perspektive: Primjena Kontrolne liste razvijene na osnovu metodologije iz 2021. godine na javne pozive lokalne jedinice samouprave	22
3.2.5 Preporuke u cilju donošenja rodno odgovornih i klimatski relevantnih budžetskih odluka u jedinici lokalne samouprave	23
3.3 Općina Centar Sarajevo	24
3.3.1 Uvod o jedinici lokalne samouprave	24
3.3.2 Pregled osnovnih strateških dokumenata značajnih za ovu analizu	25
3.3.3 Pregled budžeta jedinice lokalne samouprave iz perspektive rodne ravnopravnosti i borbe protiv klimatskih promjena	26
3.3.4 Analiza javne potrošnje iz rodne i klimatske perspektive: Primjena Kontrolne liste razvijene na osnovu metodologije iz 2021. godine na javne pozive lokalne jedinice samouprave	27
3.3.5 Preporuke za donošenje rodno odgovornih i klimatski relevantnih budžetskih odluka u jedinici lokalne samouprave	27

3.4 Opština Istočna Ilidža	29
3.4.1 Uvod o jedinici lokalne samouprave	29
3.4.2 Pregled osnovnih strateških dokumenata od značaja za ovu analizu	29
3.4.3 Pregled budžeta jedinice lokalne samouprave iz perspektive rodne ravnopravnosti i borbe protiv klimatskih promjena	30
3.4.5 Analiza javne potrošnje iz rodne i klimatske perspektive: Primjena Kontrolne liste razvijene na osnovu metodologije iz 2021. godine na javne pozive lokalne jedinice samouprave	32
3.4.6 Preporuke u cilju donošenja rodno odgovornih i klimatski relevantnih budžetskih odluka u jedinici lokalne samouprave	33
3.5 Grad Lukavac	34
3.5.1 Uvod o jedinici lokalne samouprave	34
3.5.2 Pregled osnovnih strateških dokumenata od značaja za ovu analizu	34
3.5.3 Pregled budžeta jedinice lokalne samouprave iz perspektive rodne ravnopravnosti i borbe protiv klimatskih promjena	35
3.5.4 Analiza javne potrošnje iz rodne i klimatske perspektive: Primjena Kontrolne liste razvijene na osnovu metodologije iz 2021. godine na javne pozive lokalne jedinice samouprave	36
3.5.5 Preporuke u cilju donošenja rodno odgovornih i klimatski relevantnih budžetskih odluka u jedinici lokalne samouprave	37
3.6 Općina Tešanj	38
3.6.1 Uvod o jedinici lokalne samouprave	38
3.6.2 Pregled osnovnih strateških dokumenata od značaja za ovu analizu	38
3.6.3 Pregled budžeta jedinice lokalne samouprave iz perspektive rodne ravnopravnosti i borbe protiv klimatskih promjena	39
3.6.4. Analiza javne potrošnje iz rodne i klimatske perspektive: Primjena Kontrolne liste razvijene na osnovu metodologije iz 2021. godine na javne pozive jedinice lokalne samouprave	40
3.6.5. Preporuke u cilju donošenja rodno odgovornih i klimatski relevantnih budžetskih odluka u jedinici lokalne samouprave	41

3.7 Grad Trebinje	42
3.7.1 Uvod o jedinici lokalne samouprave	42
3.7.2 Pregled osnovnih strateških dokumenata od značaja za ovu analizu	43
3.7.3 Pregled budžeta jedinice lokalne samouprave iz perspektive rodne ravnopravnosti i borbe protiv klimatskih promjena	43
3.7.4 Analiza javne potrošnje iz rodne i klimatske perspektive: Primjena Kontrolne liste razvijene na osnovu metodologije iz 2021. godine na javne pozive lokalne jedinice samouprave	44
3.7.5 Preporuke u cilju donošenja rodno odgovornih i klimatski relevantnih budžetskih odluka u jedinici lokalne samouprave	45
4 ZAKLJUČCI I PREPORUKE	46
4.1 Stanje implementacije rodno odgovornog i klimatski značajnog budžetiranja u analiziranim jedinicama lokalne samouprave u Bosni i Hercegovini	46
4.2 Preporuke za adekvatnija rješenja u budućim intervencijama na lokalnom nivou	47

SPISAK SLIKA

SLIKA 1 Pregled budžeta Grada Banje Luke za 2022. godinu	22
SLIKA 2 Pregled budžeta Općine Centar Sarajevo za 2022. godinu	26
SLIKA 3 Pregled budžeta Opštine Istočna Ilidža za 2022. godinu	30
SLIKA 4 Rashodi za zaštitu životne sredine i zajedničke stambene poslove 2020–2023.	31
SLIKA 5 Zajednica etažnih vlasnika – ovlaštena lica	32
SLIKA 6 Pregled budžeta Grada Lukavca za 2022. godinu	36
SLIKA 7 Pregled budžeta Općine Tešanj za 2022. godinu	40
SLIKA 8 Pregled budžeta Grada Trebinja za 2022.godinu	44

SPISAK TABELA

TABELA 1 Pregled napretka BiH u vezi s obavezama prema Energetskoj zajednici	9
TABELA 2 Državni/entitetski regulatorni okvir u oblasti klimatskih promjena u BiH	10
TABELA 3 Glavne institucije na državnom, entitetskom i nivou Brčko Distrikta odgovorne za klimatske promjene	11
TABELA 4 Obavezne politike i mjere za JLS u BiH	12
TABELA 5 Dobrovoljne politike i mjere za JLS u BiH	13
TABELA 6 Provjera elemenata rodne ravnopravnosti u planiranju	14
TABELA 7 Provjera elemenata klime u planiranju	16
TABELA 8 Matrica za procjenu uticaja na rodnu ravnopravnost i klimatske promjene	19

SKRAĆENICE

AP	Akcioni plan
BiH	Bosna i Hercegovina
CO₂	Ugljen dioksid
DOB	Dokumenti okvirnog budžeta
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FZzS	Federalni zavod za statistiku
GAP	Gender akcioni plan
GCF	Zeleni klimatski fond
GHG	Emisija stakleničkih plinova
JLS	Jedinica lokalne samouprave
KEAP	Kantonalni plan zaštite okoliša
KM	Bosanskohercegovačka konvertibilna marka
KS	Kanton Sarajevo
LEAP	Lokalni ekološki akcioni plan
MVTEO	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine
MZ	Mjesna zajednica
NDC	Državno utvrđeni doprinos
NEEAP	Državni akcioni plan energetske efikasnosti
NECP	Državni energetski i klimatski plan
NERP	Državni plan za smanjenje emisija
NREAP	Državni akcioni plan za obnovljivu energiju
PJI	Program javnih investicija
PPB	Porodice poginulih boraca
ROB	Rodno odgovorno budžetiranje
RS	Republika Srpska
RVI	Ratni vojni invalidi
SEAP	Akcioni plan energetski održivog razvoja
SECAP	Akcioni plan energetski održivog razvoja i klimatskih promjena
SSP	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
UNDP	Razvojni program Ujedinjenih nacija
UNFCCC	Okvirna konvencija Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama
ZEV	Zajednica etažnih vlasnika zgrada

1 UVOD

Kako bi se značajan posao koji je obavljen u vezi s integracijom rodne perspektive u budžetu tokom protekle dvije decenije produbio i dopunio novim inicijativama, te kako bi se osigurala održivost intervencija vezanih za rodno odgovorno budžetiranje (ROB), agencija UN Women pokrenula je regionalni program u saradnji sa Albanijom, Bosnom i Hercegovinom, Kosovom*, Srbijom i Sjevernom Makedonijom. Regionalni program nosi naziv **Transformativno finansiranje za unapređenje rodne ravnopravnosti u pravcu transparentnijeg, inkluzivnijeg i odgovornijeg upravljanja na Zapadnom Balkanu 2020–2024**. Osnovni pristup samog programa počiva na rodno transformativnom finansiranju kao načinu da se omoguće političke i finansijske akcije koje ubrzavaju implementaciju postojećih državnih i međunarodnih obaveza u vezi s rodnom ravnopravnošću i osnaživanjem žena na Zapadnom Balkanu i dostizanje pune rodne ravnopravnosti u svim sferama društva.

Akcije u vezi s klimom prepoznate su kao važne mjere koje imaju potencijal da ubrzaju rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena jer pružaju priliku za sistematičnije uključivanje žena u planiranje, provedbu i praćenje akcija vezanih za klimu. Pored toga, postoji sve više dokaza da rodna ravnopravnost također: i) ubrzava postizanje održivosti životne sredine i akcija vezanih za klimu; ii) fokusira se na akcije vezane za klimu te time pruža nove mogućnosti za unapređenje rodne ravnopravnosti i ekonomskog osnaživanja. Stoga je važno imati dobro razumijevanje prioriteta za postizanje sinergije između klime i rodne ravnopravnosti.

Jedan od važnih načina za identifikaciju ovih područja je istovremeno praćenje finansijskih tokova usmjerenih na rodnu ravnopravnost i klimu. U praktičnom smislu ovo se može postići kombinacijom metoda praćenja i usmjeravanja s obje strane jednačine, odnosno rodno odgovornog budžetiranja i praćenja finansija vezanih za klimu. Tokom 2021. godine agencija UN Women je razvila metodologiju za kombinovanje ROB

i praćenje finansija vezanih za klimu, provela osnovnu studiju i testirala praćenje finansijskih tokova usmjerenih na rodnu ravnopravnost i klimu u odabranim ministarstvima u Bosni i Hercegovini i Srbiji. Pilot studija analizirala je budžete na nivou državnih i entitetskih vlasti za sektore energetike i poljoprivrede i dokazala svoju primjenjivost u obje države.

U 2022. godini ured UN Women je pokrenuo aktivnost koja ima za cilj povećanje kapaciteta različitih aktera u primjeni razvijene metodologije za kombinaciju ROB i praćenja finansija vezanih za klimu, kao i povećanje kapaciteta partnera za razvoj novih inicijativa ili testiranje inovativnih rešenja koja kombinuju i ROB i praćenje finansija vezanih za klimu na lokalnom nivou.

U okviru ove aktivnosti podržano je šest jedinica lokalne samouprave (JLS) u Bosni i Hercegovini – Grad Banja Luka, Općina Centar Sarajevo, Opština Istočna Ilidža, Grad Lukavac, Općina Tešanj i Grad Trebinje – kroz razvoj kapaciteta za određivanje međusobnog uticaja akcija u vezi s klimom i rodnom ravnopravnošću, testiranje lokalnih inicijativa za razvoj i provedbu inovativnih rešenja za borbu protiv klimatskih promjena koja uzimaju u obzir rodne aspekte, kao i određivanje uticaja klimatskih promjena na različite grupe građana i građanki.

* Sve reference na Kosovo trebaju se razumjeti u kontekstu Rezolucije 1244 (1999) Vijeća sigurnosti UN-a.

2 OKVIR ZA RAD NA RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI I KLIMATSKIM MJERAMA I POLITIKAMA U POSMATRANIM JEDINICAMA LOKALNE SAMOUPRAVE

Evropska unija je najvažniji pokretač klimatskih akcija u Evropi. Institucionalni okvir postavlja osnovu za unapređenje zaštite životne sredine i prelaz na nisko-karbonske razvojne ekonomije u regionu Zapadnog Balkana. Iako region u cjelini još zaostaje za EU u navedenim oblastima, u prethodnoj deceniji uloženi su određeni naponi s konkretnim kao i dvosmislenim ishodima. Zelenom agendom EU za Zapadni Balkan i Sofijskom deklaracijom zemlje Zapadnog Balkana obavezale su se da će se uključiti u pet stubova Zelenog dogovora EU: klimu, energiju, mobilnost, cirkularnu ekonomiju, uklanjanje zagađenja, održivu poljoprivredu i proizvodnju hrane i biodiverzitet.

Politički okvir

U sektoru okoliša u BiH, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine (MVTEO) nadležno je za koordinaciju aktivnosti i međunarodne odnose, ali su pitanja okoliša u BiH u nadležnosti entitetskih vlada. Nadležni organi su Ministarstvo okoliša i turizma Federacije BiH, Ministarstvo prostornog uređenja, građevinarstva i ekologije Republike Srpske i Odjeljenje za komunalne poslove BDBiH.

Bosna i Hercegovina je kandidatkinja za članstvo u EU. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) između Bosne i Hercegovine i EU potpisan je u junu 2008. godine kao Privremeni sporazum, koji je zamijenjen Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju koji je usvojen 1. juna 2015. godine. Usvajanjem Odluke o koordinaciji procesa evropskih integracija u BiH (Službeni glasnik BiH br. 72/16) definisani su operativni i institucionalni sistemi i koordinacija institucija u BiH na provedbi aktivnosti u vezi s procesom evropskih integracija. U decembru 2022. godine BiH je dobila kandi-

datski status, uslovljen provedbom reformi u oblasti vladavine prava, borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, upravljanja migracijama i fundamentalnih prava. Međutim, napredak ka reformama EU je ograničen.

Najvažniji ratifikovani međunarodni sporazumi u oblasti zaštite životne sredine uključuju Okvirnu konvenciju Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama (UNFCCC). BiH je 2010. godine podnijela svoj Inicijalni državni izvještaj u skladu s Okvirnom konvencijom Ujedinjenih naroda o klimatskim promjenama Sekretarijatu UNFCCC. U 2013. godini usvojeno je Drugo državno saopćenje u okviru UNFCCC i proslijeđeno Sekretarijatu Konvencije, a 2017. godine Treće državno saopćenje i Drugi dvogodišnji ažurirani izvještaj o emisijama stakleničkih plinova (GHG) u Bosni i Hercegovini.

BiH je članica Energetske zajednice EU i dužna je izraditi strateške dokumente u oblasti obnovljive energije, energetske efikasnosti, životne sredine i klimatskih promjena, te podnositi izvještaje o napretku implementacije i postignutim rezultatima. Slijedi pregled napretka BiH u skladu s obavezama prema Energetskoj zajednici u navedenim oblastima.

TABELA 1

Pregled napretka BiH u skladu s obavezama prema Energetskoj zajednici

Obnovljiva energija	
Državni akcioni plan za obnovljivu energiju (NREAP) koji postavlja državne ciljeve za udio energije iz obnovljivih izvora utrošene u transport, električnu energiju i grijanje i hlađenje u 2020. godini i odgovarajuće mjere koje treba poduzeti za postizanje ovih općih državnih ciljeva.	
Državni akcioni plan za obnovljivu energiju	Izveštaji o napretku
Poslano: Državni akcioni plan za obnovljive izvore energije Bosne i Hercegovine: 12.04.2016.	Poslano: Bosna i Hercegovina – Četvrti izvještaj o napretku u promociji i korištenju energije iz obnovljivih izvora: 14.06.2021. Treći izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine u promociji i korištenju energije iz obnovljivih izvora energije: 31.07.2019.
Energetska efikasnost	
Državni akcioni planovi energetske efikasnosti (NEEAP) pružaju okvir za razvoj državne strategije o tome kako najbolje povećati energetska efikasnost. NEEAP također pružaju platformu za procjenu ušteda energije koje su rezultat implementacije ovih strategija.	
Državni akcioni planovi energetske efikasnosti	Izveštaji o napretku
Poslano: Plan energetske efikasnosti Bosne i Hercegovine 2016–2018: 01.04.2017. U toku: Treći NEEAP BiH za 2019–2021. trenutno u toku. Federacija BiH već je završila i usvojila APEE FBiH 2019–2021. u decembru 2020. godine, a Republika Srpska i BDBiH su u završnoj fazi izrade dokumenata.	Poslano: Četvrti godišnji izvještaj Bosne i Hercegovine prema Direktivi o energetske efikasnosti: 31.08.2020.
Životna sredina	
Za postojeća velika postrojenja za sagorijevanje postoje dva načina implementacije: ili usklađenost sa graničnim vrijednostima emisije za SO ₂ , NOx i prašinu na nivou pojedinačnog postrojenja, ili implementacija Državnog plana za smanjenje emisija (NERP). Svako postrojenje mora biti pokriveno jednom od dvije opcije.	
Državni plan za smanjenje emisija u BiH:	Izveštaji o napretku:
Poslano: Državni plan za smanjenje emisija u Bosni i Hercegovini, 2015: 31.12.2015.	/
Klima	
Državni sistemi praćenja i izvještavanja o emisijama stakleničkih plinova	Državni energetske i klimatski planovi – NECP
Bosna i Hercegovina još uvijek treba definisati sistem za prikupljanje i obradu podataka o emisijama stakleničkih plinova, osiguranje kvaliteta i kontrolu ulaznih podataka, sistem izvještavanja i praćenja i državno zakonodavstvo koje definiše sisteme za politike, mjere i projekcije.	Nacrt NECP pripremljen je i poslan Sekretarijatu Energetske zajednice na komentare. Javne konsultacije u BiH su u toku. Čeka se da Ured za zakonodavstvo postavi dokument na javni uvid i komentare.

U martu 2017. godine BiH je ratifikovala Pariški sporazum. Kao dio svoje posvećenosti borbi protiv klimatskih promjena, u decembru 2020. godine BiH je izradila Strategiju prilagođavanja na klimatske promjene i niskoemisioni razvoj Bosne i Hercegovine za period 2020–2030. godina, koja se fokusira na mjere ublažavanja klimatskih promjena podsticanjem odr-

živoj razvoja, uključujući stvaranje međunarodne finansijske podrške. Strategija pruža generalnu mapu puta ka članstvu u EU u oblasti ublažavanja klimatskih promjena. Kada je u pitanju državni/entitetski regulatorni okvir, nadležna ministarstva su donijela niz zakona i propisa iz oblasti klimatskih promjena (Tabela 2).

TABELA 2

Državni/entitetski regulatorni okvir u oblasti klimatskih promjena u Bosni i Hercegovini

BOSNA I HERCEGOVINA	
<p>Objavljeno: Utvrđeni doprinos Bosne i Hercegovine (NDC) za period 2020–2030. godina Državno utvrđeni doprinos Bosne i Hercegovine (NDC) za period 2020–2030. godina</p> <p>U proceduri: Nacrt IV državnog izvještaja BiH o klimatskim promjenama Strategija adaptacije na klimatske promjene i niskoemisioni razvoj BiH za period 2020–2030. godina Mapa puta i Akcioni plan za implementaciju utvrđenih doprinosa BiH za period 2020–2030. godina</p>	
REPUBLIKA SRPSKA	FEDERACIJA BiH
Ministarstvo za prostorno planiranje, građevinarstvo i ekologiju	Federalno ministarstvo okoliša i turizma
<p>Zaštita životne sredine – zakoni:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zakon o upravljanju otpadom (<i>Službeni glasnik Republike Srpske</i> br. 16/18, br. 70/20, br. 63/21) 2. Zakon o zaštiti životne sredine (<i>Službeni glasnik Republike Srpske</i> br. 71/12, br. 79/15, br. 70/20) 3. Zakon o fondu i finansiranju zaštite životne sredine (<i>Službeni glasnik Republike Srpske</i> br. 117/11) 4. Zakon o zaštiti vazduha (<i>Službeni glasnik Republike Srpske</i> br. 124/11, br. 46/17) <p>+ pravilnici i propisi proizašli iz usvojenih zakona</p> <p>Zaštita životne sredine – strategije:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Republički plan upravljanja otpadom 2. Program usklađivanja zakonodavstva RS sa <i>acquis communautaire</i> u oblasti zaštite životne sredine 3. Strategija upravljanja otpadom za period 2017–2026. godina (<i>Službeni glasnik Republike Srpske</i> br. 67/17) 	<p>Zaštita životne sredine – zakoni:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zakon o zaštiti okoliša (<i>Službene novine Federacije BiH</i> br. 15/21) 2. Zakon o upravljanju otpadom (<i>Službene novine Federacije BiH</i> br. 33/03, 72/09 i 92/17) 3. Zakon o zaštiti zraka (<i>Službene novine Federacije BiH</i> br. 33/03 i 4/10) 4. Zakon o zaštiti prirode (<i>Službene novine Federacije BiH</i> br. 66/13) 5. Zakon o Fondu za zaštitu okoliša (<i>Službene novine Federacije BiH</i> br. 33/03) 6. Zakon o vodama (<i>Službene novine Federacije BiH</i> br. 70/06) <p>+ pravilnici i propisi proizašli iz usvojenih zakona</p>
Ministarstvo energetike i rudarstva	Ministarstvo energetike, rudarstva i industrije
<p>Zakoni koji se odnose na klimatske promjene:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zakon o energetskej efikasnosti (<i>Službeni glasnik Republike Srpske</i> br. 59/13) 2. Zakon o obnovljivim izvorima energije i efikasnoj kogeneraciji (<i>Službeni glasnik Republike Srpske</i> br. 39/13, 108/13, 79/15 i 26/19) <p>+ pravilnici i propisi proizašli iz usvojenih zakona</p> <p>Strategija:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Strategija razvoja energetike Republike Srpske do 2035. godine <p>Dokumenti:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Akcioni plan za energetskej efikasnost Republike Srpske za period 2016–2018. + izmjene 	<p>Zakoni koji se odnose na klimatske promjene:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zakon o energetskej efikasnosti 2. Zakon o obnovljivim izvorima energije i efikasnoj kogeneraciji <p>+ pravilnici i propisi proizašli iz usvojenih zakona</p> <p>Dokumenti:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Akcijski plan energetskej efikasnosti u Federaciji BiH za period 2019–2021. – EEAPF 2. Akcijski plan energetskej efikasnosti u Federaciji BiH za period 2016–2018. – EEAPF

U sektoru poljoprivrede ključni strateški dokumenti su: Srednjoročna strategija razvoja sektora poljoprivrede FBiH 2015–2019. (produžena do kraja 2021. godine) i Strateški plan razvoja poljoprivrede i ruralnih područja RS 2016–2020. godine.

Institucionalni okvir

Što se tiče institucionalnog okvira, složenost države BiH i njenog zakonodavnog okvira uspoređuju zemlju

u pokretanju sveobuhvatne strategije za rješavanje klimatskih promjena. Zakonodavna nadležnost za okoliš u nadležnosti je dva glavna entiteta, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske, kao i BDBiH. Dva entiteta dodatno imaju međuentitetsko tijelo za zaštitu okoliša, koje je zaduženo za izradu međuentitetskog ekološkog plana i djeluje po potrebi.

Glavne institucije BiH na državnom, entitetskom i nivou Brčko Distrikta odgovorne za klimatske promjene predstavljene su u Tabeli 3.

TABELA 3

Glavne institucije na državnom, entitetskom i nivou Brčko Distrikta odgovorne za klimatske promjene

BOSNA I HERCEGOVINA		
Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa		
FBiH	RS	Distrikt Brčko
<ul style="list-style-type: none"> • Federalno ministarstvo okoliša i turizma • Ministarstvo energetike, rudarstva i industrije • Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva • Federalni fond za zaštitu životne sredine 	<ul style="list-style-type: none"> • Ministarstvo prostornog planiranja, građevinarstva i zaštite životne sredine • Ministarstvo energetike i rudarstva • Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede • Fond za zaštitu životne sredine i energetske efikasnost 	<ul style="list-style-type: none"> • Odjeljenje za komunalne radove

Na državnom nivou glavno tijelo za donošenje odluka je Vijeće ministara BiH. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa nadležno je za koordinaciju aktivnosti i harmonizaciju vladinih tijela i institucionalne planove na međunarodnom nivou u oblasti energetike, zaštite životne sredine, razvoj i eksploataciju prirodnih resursa. Država djeluje kao posrednik, ali entiteti i BDBiH upravljaju lokalnim ekološkim pitanjima kroz zakone, propise i standarde. Stoga je nadležnost države u klimatskim pitanjima međunarodna saradnja i koordinacija napora za učešće u međunarodnim sporazumima za ublažavanje emisije stakleničkih plinova (GHG).

Na operativnom nivou njihovo mjesto zauzimaju dva fonda: Fond za zaštitu životne sredine i energetske efikasnost RS i Federalni fond za zaštitu okoliša.

Aktivnosti oba fonda obuhvataju kampanje prikupljanja sredstava, kao i finansiranje, pripremu, realizaciju i razvoj programa, projekata i sličnih aktivnosti u oblasti očuvanja, zaštite i unapređenja životne sredine, te u oblasti energetske efikasnosti i korištenja obnovljivih izvora energije.

Osnov za intervencije na lokalnom nivou i sektorske fokus studije

Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini¹ ključna je regulativa o rodnoj ravnopravnosti u zemlji. Konkretno, članom 24. Zakona definisane su obaveze svih institucija² u vezi s urođnjavanjem (eng. *gender mainstreaming*), uključujući:

- Razvoj programa za postizanje rodne ravnopravnosti;
- Usklađivanje pravnog okvira sa odredbama ovog zakona i međunarodnim standardima za rodnu ravnopravnost;
- Implementaciju Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine, uključujući osiguranje budžetskih sredstava;
- Prikupljanje podataka, vođenje evidencije, analizu i prezentaciju statistike razvrstane po spolu.

U smislu programa mjera za postizanje rodne ravnopravnosti, institucije su obavezne da izrađuju rodne analize, da provode usvojene rodno odgovorne politike kroz akcijske planove za rodnu ravnopravnost i donose mjere za premošćivanje identifikovanih rod-nih jazova.³

Zakon takođe definiše prioritete oblasti s aspekta rodne ravnopravnosti,⁴ uključujući zapošljavanje, rad i pristup svim oblicima resursa, a posebno se ističe obaveza da se osigura „jednak tretman i jednake mogućnosti, te eliminacija diskriminacije za žene na selu kako bi se omogućio njihov ekonomski opstanak i opstanak njihove obitelji.“⁵

U Bosni i Hercegovini zakoni i propisi koji uređuju obavezne i dobrovoljne javne politike u vezi s klimatskim promjenama mogu se razlikovati i ovisno o entitetu i lokalnim zakonima. U nastavku prikazu-jemo generalni pregled:

TABELA 4

Obavezne politike i mjere za jedinice lokalne samouprave (JLS) u BiH

Vrsta politike/Mjere	Zakon	Opis
Planovi energetske efikasnosti	Zakon o energetskej efikasnosti	JLS u BiH obavezne su razvijati planove energetske efikasnosti koji uključuju mjere za smanjenje potrošnje energije u javnim zgradama i infrastrukturi.
Prilagođavanje klimatskim promjenama	Zakon o zaštiti od katastrofa i zaštiti i spašavanju stanovništva	JLS obavezne su razvijati planove prilagođavanja klimatskim promjenama kako bi se nosile s lokalnim izazovima poput poplava, suša i ekstremnih temperatura.
Obavezno izvještavanje o emisijama CO₂	Okvirna konvencija UN-a o promjeni klime (UNFCCC) i njeni protokoli	JLS obavezne su učestvovati u državnom izvještavanju o emisijama stakleničkih plinova na osnovu međunarodnih sporazuma.

1 Službeni glasnik BiH br. 32/10.

2 Organi vlasti na državnom i entitetskom nivou, kantonalni organi, jedinice lokalne samouprave, pravna lica s javnim ovlastima, pravna lica koja su u većinskom državnom vlasništvu.

3 Član 24, stav 1 i 2 ZORS.

4 Obrazovanje, zapošljavanje, rad i pristup svim oblicima resursa; socijalna i zdravstvena zaštita; sport i kultura, javni život.

5 Član 15. stav 2 ZORS.

TABELA 5

Dobrovoljne politike i mjere za JLS u BiH

Vrsta politike/Mjere	Zakon	Opis
SECAP (Lokalni akcioni plan za energiju i klimu)	Nema specifičnog zakona	SECAP je dobrovoljni alat Evropske unije koji pomaže lokalnim vlastima u planiranju i implementaciji mjera za smanjenje emisija stakleničkih plinova i prilagođavanju klimatskim promjenama. Ovo nije obavezno za sve JLS, ali mnoge JLS u BiH su sudjelovale u SECAP kako bi razvile vlastite akcione planove.
Promocija obnovljivih izvora energije	Zakon o obnovljivim izvorima energije	JLS mogu dobrovoljno promovisati i podržavati korištenje obnovljivih izvora energije, poput vjetroelektrana, solarnih elektrana itd., kako bi smanjile ovisnost o fosilnim gorivima.
Edukacija i svijest građana i građanki o klimatskim promjenama	Nema specifičnog zakona	JLS mogu dobrovoljno provoditi programe edukacije i podizanja svijesti građana/ki o klimatskim promjenama.

Važno je napomenuti da specifične politike i mjere mogu varirati ovisno o entitetu u BiH te o lokalnim zakonima i sporazumima koje BiH ima s međunarodnim tijelima.

3 ANALIZE U ODABRANIM JEDINICAMA LOKALNE SAMOUPRAVE U BiH

U ovom poglavlju daje se pregled osnovnih karakteristika, saznanja i rezultata angažmana GFA SEE i UN Women u šest odabranih jedinica lokalne samouprave u Bosni i Hercegovini, a to su: Grad Banja Luka, Općina Centar Sarajevo, Opština Istočna Ilidža, Grad Lukavac, Općina Tešanj i Grad Trebinje.

3.1 Metodologija za procjenu uticaja na rodnu ravnopravnost i klimu

Procjena uticaja javno finansiranih intervencija na rodnu ravnopravnost i klimu predstavlja oblik *ex ante* analize. Na osnovu ove procjene prepoznaje se očekivani uticaj finansiranja u pravcu rodne ravnopravnosti i klimatskih promjena. Ova metodologija može

takođe biti korištena *ex post* kako bi se procijenili efekti potrošnje, u kombinaciji sa drugim dostupnim alatima.

Osnovni ciljevi ove metodologije su sljedeći:

1. Pomoć korisnicima/ama budžeta da unaprijed prepoznaju potencijalne uticaje finansiranja na rodnu ravnopravnost i klimu;
2. Podrška korisnicima/ama budžeta u eliminaciji negativnih uticaja na posmatrane varijable – rodnu ravnopravnost i/ili klimu – preusmjeravanjem sredstava na intervencije koje imaju povoljniji uticaj;
3. Osnažiti korisnike/ce budžeta da povećaju udio rezultata u budžetu koji su transformativni u vezi s rodnom ravnopravnošću i ključni za pitanja klime.

Jasno je da se krajnji cilj – implementacija intervencija koje su transformativne u vezi s rodnom ravnopravnošću i ključne za klimu – u praksi ne može postići naglim zaokretom ili promjenama preko noći, jer je način budžetiranja rezultat navika ukorijenjenih u prethodnim ciklusima budžeta, naših prioriteta proizašlih iz ključnih usvojenih politika i strategija, naših procjena važnosti određenih investicija i njihove koristi za društvo, kao i percipirane političke koristi za donosiocel odluka. Osim toga, dostupni kapaciteti u javnoj upravi i drugim segmentima društva igraju važnu ulogu u osmišljavanju, provedbi i praćenju programa, aktivnosti i projekata koji su, kako je rečeno, transformativni po pitanju rodne ravnopravnosti i ključni za klimu.

Zbog toga se radi o procesu koji bilježi stalno poboljšanje u odnosu na početnu procjenu. U kontekstu posmatranih sektora u šest lokalnih samouprava u BiH, korisnici/e budžeta najčešće kreću od investicija koje su neutralne po pitanju rodne ravnopravnosti i osjetljive na rodnu ravnopravnost, ali irelevantne za klimu ili značajne za klimu. Cilj je pomoći im da se pomjere barem za jedan korak naprijed ka budžet-

skom trošenju koje je transformativno po pitanju rodne ravnopravnosti i ključno za klimu, odnosno, da se osigura da je budžet u posmatranim sektorima ili “žut” ili “zelen”.

Važno je istaći da ova metodologija doprinosi potpunoj eliminaciji svih intervencija koje bi mogle imati negativan uticaj na rodnu ravnopravnost ili na klimu. Na taj način metodologija prepoznaje potencijalne negativne efekte i sprečava potencijalnu štetu, čija popravka bi koštala znatno više od troškova njenog sprečavanja.

Alati za procjenu uticaja na rodnu ravnopravnost i klimu

Kako bismo utvrdili odvojene rodne i klimatske uticaje koje imaju aktivnosti u budžetu lokalne samouprave, konsultovali smo *check-listu* predstavljenu u tabelama dalje u tekstu. Pitanja prikazana u Tabeli 6 koriste se da bi se definisao uticaj budžetskih alokacija na rodnu ravnopravnost, dok se pitanja prikazana u Tabeli 7 koriste za procjenu njihovog uticaja na klimu.

TABELA 6

Provjera elemenata rodne ravnopravnosti u planiranju

Br.	Osnovna pitanja i procesi	Ponuđeni odgovori	Ocjena
1.	Da li postoje veze s međunarodnim, državnim ili lokalnim obavezama vezanim za rodnu ravnopravnost? <i>Molimo vas da se pozovete na Strategiju za rodnu ravnopravnost i Akcioni plan, da se konsultujete sa stručnjacima za rodnu ravnopravnost i pregledate sektorske analize u vezi s rodnom ravnopravnošću.</i>	Da	5 poena
		Ne	-1 poen
		Ne znamo	0 poena
Primjer:			
<i>Molimo vas da objasnite specifične obaveze na koje se pitanje odnosi i navedete izvor tih obaveza.</i>			

2.	<p>Ko su korisnici/e dobara i/ili usluga koje pruža predlagač budžeta, posebno u okviru budžetskog programa, programske aktivnosti ili projekta?</p> <p>Podaci se dobijaju iz:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Srednjoročnih prioriteta za finansiranje i podataka o korisnicima/ama u posljednjem godišnjem izvještaju o izvršenju. b. Pregleda analize uticaja na rodnu ravnopravnost ili mjeru koja će biti finansirana, ako je dostupna. c. Predložene vrijednosti indikatora za korisnike/ce trenutnog prijedloga finansiranja (razvrstani prema spolu). 	Ne postoje podaci o korisnicima/ama	-1 poen
		Postoje podaci o korisnicima/ama, ali nisu razvrstani prema spolu	0 poena
		Prethodni podaci o korisnicima/ama postoje i razvrstani su prema spolu	3 poena
		Postoje podaci o uticaju na rodnu ravnopravnost	2 poena
<p>Primjer:</p>			
<p><i>Molimo vas da detaljnije objasnite svoj odgovor.</i></p> <p><i>Maksimalni broj bodova za ovo pitanje je 5 u slučaju da su ispunjeni uslovi c. i d., tj. da su dostupni prethodni podaci o korisnicima/ama razvrstani po spolu, kao i podaci o ciljanim korisnicima/ama i/ili očekivani uticaj finansiranja na rodnu ravnopravnost.</i></p>			
3.	<p>Da li na osnovu dostupnih informacija postoji dokaz o populacionim grupama koje su formalno ili faktički isključene iz pristupa dobrima i/ili uslugama koje će biti obezbijedene u okviru budžetskog programa, programske aktivnosti ili projekta?</p>	Da	3 poena
		Provode se posebne mjere kako bi se uključile nedovoljno zastupljene grupe	5 poena
		Ne	0 poena
		Ne znamo	-1 poen
<p>Primjer:</p>			
<p><i>Molimo vas da detaljnije objasnite svoj odgovor.</i></p> <p><i>Molimo vas da imate na umu da dodjela sredstava vrlo rijetko obuhvata cjelokupno stanovništvo. U ovisnosti o iznosu sredstava i kriterija za dodjelu, neke grupe mogu biti isključene, namjerno ili nenamjerno. Važno je znati ko je uključen, a ko neće dobiti pružene usluge ili druge pogodnosti. Ovo se posebno odnosi na isključenje ranjivih grupa kako je definisano zakonom o rodnoj ravnopravnosti i zakonom o nediskriminaciji. Iako bi bilo idealno uvijek usmjeravati finansiranje i investicije tako da se prevaziđu prepreke za inkluziju, jednako je važno utvrditi koje će osobe/grupe imati koristi, a vjerovatno su isključene iz općih javno finansiranih dobara i/ili usluga.</i></p> <p><i>Ako ste odabrali "Da", molimo navedite ko ima koristi i gdje postoje dostupni dokazi.</i></p>			

4.	Da li su dostupne preporuke rodne analize uključene i finansirane?	Da	5 poena
		Ne	-1 poen
		Još nemamo informacije o tome. Istraživanje nije završeno.	-1 poen
		Ne postoji rodna analiza	0 poena
Primjer:			
<i>Molimo vas da detaljnije objasnite posebne preporuke ukoliko ste odabrali odgovor pod 1. „Da“</i>			
<p><i>Ukupan rezultat: zbir poena dobijenih odgovorima na pitanja: 1+2+3+4 podijeljen sa 4.</i> <i>Ukoliko je ukupan rezultat ispod 0, vaša konačna ocjena je -1. Decimalni brojevi se zaokružuju.</i> Vaš rezultat:</p>			

Sistem ocjenjivanja prikazuje tri nivoa uticaja na rodnu ravnopravnost:

- **Rodno negativan – ocjena -1**
- **Rodno neutralan – ocjena -1**
- **Rodno pozitivan – ocjene 2 - 4**
- **Rodno transformativan – ocjena 5**

TABELA 7

Provjera elemenata klime u planiranju

Br.	Osnovna pitanja i procesi	Ponuđeni odgovori	Ocjena
1.	Da li je cilj mjere usklađen s međunarodnim obavezama u vezi sa klimatskim promjenama (Pariški sporazum, Ciljevi Energetske zajednice za period do 2030. godine)? <i>Molimo vas da pregledate sektorske strategije i konsultujete stručnjake/inje za klimu.</i>	Da	5 poena
		Ne	-1 poen
		Ne znamo	0 poena
Primjer:			
Doprinos ostvarivanju ciljanog smanjenja emisija plinova sa efektom staklene bašte (GHG), ušteda energije ili povećanje udjela obnovljive energije.			
<i>Molimo vas da objasnite usklađenost.</i>			

2.	Da li intervencija doprinosi adaptaciji/otpornosti na prirodne nepogode uzrokovane klimatskim promjenama (ekstremni vremenski uslovi: suše, poplave, obilne kiše)?	Da, i to je osnovni cilj intervencije (tj. ne bi se desila intervencija u slučaju odsustva klimatskih promjena)	5 poena
		Da, ali to nije glavni cilj. Doprinos adaptaciji na klimatske promjene prevladava u ukupnoj budžetskoj alokaciji.	4 poena
		Da, ali doprinos adaptaciji na klimatske promjene ne prevladava u ukupnoj budžetskoj alokaciji, ili ne postoje podaci o tome.	2 poena
		Ne postoji doprinos	0 poena
<p>Primjer:</p> <p>Investicije u sisteme za navodnjavanje, sisteme za zaštitu od poplava, osiguranje usjeva itd.</p>			
<p><i>Ukoliko ste odabrali odgovor pod 1. „Da“, molimo vas objasnite.</i></p>			
3.	Da li intervencija doprinosi povećanju emisija plinova s efektom staklene bašte (GHG), što je suprotno međunarodnim obavezama (Pariški sporazum, ciljevi Energetske zajednice za period do 2030. godine)?	Da	-1 poen
		Ne	5 poena
<p>Primjer:</p> <p>Finansiranje eksploatacije uglja, investicije u nove elektrane koje koriste fosilna goriva.</p>			
<p><i>Ukoliko ste odabrali odgovor pod 1. „Da“, molimo vas objasnite.</i></p>			
4.	<p>Važi samo u slučaju da je odgovor na pitanje 3. “Ne”</p> <p>Da li intervencija ima komponente koje doprinose smanjenju emisije plinova s efektom staklene bašte? (npr. unapređenje energetske efikasnosti, investicije u obnovljive izvore energije, smanjenje emisije iz biorazgradivog otpada, prelaz s fosilnih goriva na obnovljive izvore energije, povećanje ugljičnih ponora (eng. <i>carbon sinks</i>) kroz pošumljavanje itd.)?</p>	Da, i glavni cilj aktivnosti je smanjenje emisija plinova s efektom staklene bašte (tj. ne bi se desila intervencija u slučaju odsustva klimatskih promjena).	5 poena
		Da	4 poena
		Nije ciljano	3 poena

<p>Primjer:</p> <p>Finansiranje novih elektrana koje rade na obnovljive izvore energije kao mjera za dekarbonizaciju energetskog sektora kao glavni cilj ima borbu protiv klimatskih promjena. S druge strane, investicije u upravljanje čvrstim otpadom mogu dovesti do ušteda u emisiji plinova s efektom staklene bašte zbog smanjenja količine biorazgradivog otpada koji se odlaže na deponije, ali klimatske promjene nisu glavni cilj.</p>			
5.	<p>Važi samo u slučaju da je odgovor na pitanje 4. „Da, i glavni cilj aktivnosti je smanjenje emisije plinova s efektom staklene bašte” ili „Da“</p>	Da	5 poena
	<p>Da li se mjeri doprinos smanjenju GHG emisija?</p>	Ne	3 poena
<p>Primjer:</p> <p>Predviđeni iznos uštedenih tCO₂ ekvivalenata (ili ušteda energije u %) u poređenju s baznom godinom je dostupan, a predviđeno je i praćenje ostvarivanja tog cilja.</p>			
6.	<p>Važi samo u slučaju da je odgovor na pitanje 4 „Da, i glavni cilj aktivnosti je smanjenje emisija plinova sa efektom staklene bašte”, ili „Da“</p>	Da	5 poena
	<p>Da li je komponenta koja doprinosi smanjenju emisija plinova s efektom staklene bašte dominantna u poređenju sa ukupnom budžetskom alokacijom?</p>	Ne, ili ne postoje podaci	3 poena
<p>Primjer:</p> <p>Alokacija budžeta predviđa podršku za nekoliko mjera, od kojih samo neke doprinose smanjenju emisije GHG. Ako su podaci dostupni, utvrdite da li je predviđena alokacija za takve mjere dominantna u ukupnoj alokaciji. Na primjer, podrška za poboljšanje konkurentnosti može obuhvatiti modernizaciju opreme koja dovodi do uštede energije i time doprinosi ublažavanju klimatskih promjena, ali to nije dominantno u ukupnoj budžetskoj alokaciji.</p>			
<p><i>Molimo vas da objasnite svoj odgovor.</i></p>			
<p><i>Ukupan rezultat: zbir poena dobijenih odgovorima na pitanja podijeljen sa brojem pitanja.</i> <i>Ukoliko je odgovor na 4. pitanje „Nije ciljano“, zbir poena se dijeli sa 4.</i> <i>Ukoliko je ukupan rezultat ispod 0, vaša konačna ocjena je -1. Decimalni brojevi se zaokružuju.</i> Vaš rezultat:</p>			

Sistem ocjenjivanja prikazuje tri nivoa uticaja na klimu:

- **klimatski negativan – ocjena -1**
- **klimatski irelevantan – ocjena 0**
- **klimatski značajan – ocjene 2 - 4**
- **klimatski ključan – ocjena 5**

Nakon definisanja odvojenih uticaja aktivnosti unutar budžeta lokalne samouprave na rodnu ravnopravnost i klimu, konsolidovani rezultat izračunava se na osnovu matrice ocjenjivanja predstavljene u tabeli ispod (Tabela 8).

TABELA 8

Matrica za procjenu uticaja na rodnu ravnopravnost i klimatske promjene

Uticaj na rodnu ravnopravnost / klimu	Rodno negativan	Rodno neutralan	Rodno osjetljiv	Rodno transformativan
Klimatski negativan	-1	-1	-1	-1
Klimatski irelevantan	-1	0	1-2	2
Klimatski značajan	-1	1-2	2-4	2-4
Klimatski ključan	-1	2	2-4	5

Individualne ocjene konsoliduju se sabiranjem bodova i dijeljenjem sa 2. Međutim, ako je ijedna ocjena negativna, konsolidovani rezultat je negativan zbog principa 'ne nanijeti štetu'.

Vizuelna prezentacija dodatno je olakšala prikaz svođenjem rezultata na tri boje, kao kod semafora:

Crvena boja označava intervencije koje ne bi trebalo finansirati u njihovom trenutnom obliku jer imaju negativan uticaj na rodnu ravnopravnost ili klimu. One dobijaju ocjenu -1/0. Navodno neutralne intervencije, odnosno one koje nemaju dovoljno osviješten uticaj ni na jedan ni na drugi element, ili na oba elementa, takođe su obilježene crveno. Imajući u vidu da je svrha metodologije jačanje svijesti o potrebi za integracijom rodnog aspekta i svjesnog uticaja na klimu, gde god jedan od ova dva aspekta nije integrisan, boja markera će biti crvena.

Žuta boja označava obuhvat prihvatljivih intervencija. Takođe, žuta boja označava da je moguće povećati pozitivne efekte s gledišta rodne ravnopravnosti i/ili s aspekta uticaja na klimu tako da se novac iz budžeta usmjeri na značajnija i održivija poboljšanja u odnosu na posmatrane varijable.

Zelena boja predstavlja željenu situaciju, odnosno primjere intervencija koje doprinose kako rodnoj ravnopravnosti tako i klimatskim promjenama. Iz perspektive budžeta, ove intervencije su najefikasniji način trošenja novca jer doprinose održivim rješenjima problema, odnosno uklanjanju prepreka i za žene i za muškarce.

Tabela 8 prikazuje sve kombinacije ocjena i primijenjenih boja u skladu s ovom metodologijom.

Detaljna procedura za utvrđivanje uticaja na rodnu ravnopravnost i klimatske promjene objašnjena je korak po korak u vodiču pod nazivom **Vodič za praćenje rodno odgovornog i klimatski relevantnog finansiranja za Bosnu i Hercegovinu i Republiku Srbiju** (*Gender-responsive and climate financing tracking guide for Bosnia and Herzegovina and Republic of Serbia*).

Koristeći opisanu metodologiju, procijenjeni su uticaji budžetskih alokacija vezanih za poljoprivredu i energetiku u šest odabranih jedinica lokalne samouprave (JLS) u BiH, a to su: Grad Banja Luka, Općina Centar Sarajevo, Opština Istočna Ilidža, Grad Lukavac, Općina Tešanj i Grad Trebinje.

3.2 Grad Banja Luka

3.2.1 Uvod o jedinici lokalne samouprave

Grad Banja Luka drugi je po veličini grad u Bosni i Hercegovini i politički, administrativni, finansijski i kulturni centar entiteta Republika Srpska. Zauzima 96,2 km² i nalazi se na obje obale rijeke Vrbas. Banja Luka ima snažnu privredu s razvijenom industrijskom bazom. Banja Luka u posljednjih 20 godina sve više usvaja principe tržišne ekonomije, a strateškim razvojem nastoji razvijati trgovinu, turizam, poljoprivredu i prehrambenu industriju. Ekonomijom Grada Banje Luke uglavnom dominiraju srednja preduzeća orijentisana na usluge. Banja Luka proživljava period ubrzanog razvoja, a kako njena privreda raste, mnoga područja grada postala su gradilišta s mnogim novim projektima koji se implementiraju. Ipak, ovaj grad još uvijek opravdava reputaciju 'grada zelenila' zahvaljujući svojim brojnim zelenim površinama, uključujući parkove, mada i dalje postoji značajan potencijal za povećanje količine zelenila u unutrašnjem urbanom području. Banja Luka je poznata i kao grad mladih, sporta i kulture. Prema dostupnim informacijama, ukupan broj zaposlenih u Gradu Banjoj Luci kao udio ukupno zaposlenih u RS-u porastao je sa 25,33% u 2012. godini na 26,18% u 2016. godini. U periodu od 2012. do 2017. godine stanovništvo Banje Luke poraslo je sa 179.174 na 183.557, što je povećanje od 3%. Udio radno sposobnog stanovništva smanjen je sa 70,75% u 2012. godini na 68,6% u 2016. godini, dok je populacija djece i mladih povećana sa 14,61% na 15,1% u istom periodu. U 2016. godini bila je značajna većina žena u populaciji (52,1%).

Iako je Banja Luka drugi grad po veličini u BiH, određen broj strateških dokumenata nije izrađen ili ih je potrebno ažurirati. Na primjer, trenutno ne postoje usvojene strategije za lokalne komunalne usluge (vodovod, kanalizacija, javna rasvjeta, javno zelenilo, daljinsko grijanje), a jedina prethodna povezana strategija koja postoji je Plan upravljanja otpadom, koji je istekao.

Jedan od glavnih problema razvoja grada je i energetska efikasnost u zgradama, koja nije adekvatno riješena, te saobraćajne gužve u gradskom području, koje kao rezultat velike i sve veće upotrebe privatnih automobila i niskog udjela javnog prevoza doprinose većem stepenu zagađenja zraka, što se mora riješiti po hitnom postupku.

3.2.2 Pregled osnovnih strateških dokumenata od značaja za ovu analizu

► **Strategija razvoja Banje Luke za period 2018–2027. godina**

Prilikom analize navedenog dokumenta utvrdili smo da rodna ravnopravnost nije direktno obrađivana. U analizi tekućih projekata pod definisanom mjerom „podrška zapošljavanju i samozapošljavanju“, kao podmjera navedena je mjera „podsticaj za žensko poduzetništvo“. Prema dostupnim informacijama, do kraja 2022. godine najmanje 50 žena je dobilo podsticaje i pokrenulo vlastiti biznis. Detaljnije informacije o iznosima podsticaja i kategorijama poslovnih sektora nisu na raspolaganju.

► **Lokalni Gender akcioni plan (GAP)**

Godine 2019. Grad Banja Luka započeo je s izradom strateškog dokumenta Lokalni gender akcioni plan za 2022–2025. godinu u saradnji s projektom Razvojnog programa Ujedinjenih nacija (UNDP) „Žene na izborima“. Uz podršku agencije UNDP, te uz stručnu i savjetodavnu pomoć Gender centra – Centra za ravnopravnost i jednakost polova Vlade Republike Srpske, tokom februara 2020. godine izrađena je Analiza stanja ravnopravnosti polova u Banjoj Luci, oslanjajući se na administrativne podatke Grada i službene podatke Republičkog zavoda za statistiku Republike Srpske, kao i drugih nadležnih institucija. U decembru 2021. godine Akcioni plan je finaliziran i objavljen.

► **Akcioni plan energetske održivosti (SEAP) – prvi u Bosni i Hercegovini, bazna godina 1990, plan do 2020. godine**

Grad Banja Luka jedna je od prvih lokalnih zajednica u BiH koja je pristupila inicijativi Evropske komisije potpisivanjem Sporazuma gradonačelnika evropskih gradova (*Covenant of Mayors*). Na taj način, između ostalog, obavezala se i na smanjenje emisije ugljen-dioksida (CO₂) za 20% do 2020. godine, što bi bio rezultat povećanja energetske efikasnosti za 20% i 20% udjela

izvora obnovljive energije u kombinaciji sa drugim energijama (20:20:20). Zbog zastarjelosti dokumenta Odjeljenje za komunalne poslove i poslove saobraćaja pristupilo je reviziji, te izradi novog Akcionog plana energetske efikasnosti, koji bi bio u skladu sa donešenom zakonskom regulativom iz oblasti energetske efikasnosti – Zakonom o energetskej efikasnosti (*Službeni glasnik Republike Srpske* br. 59/13).

► **Akcioni plan energetskei održivog razvoja i klimatskih promjena (SECAP) do 2030. godine**

Ovim dokumentom će se ažurirati informacije iz prethodnog SEAP. Grad Banja Luka pokrenuo je proces izrade Akcionog plana energetskei održivog razvoja i klimatskih promjena (SECAP) do 2030. godine, a u okviru projekta „Povećanje ulaganja u javne objekte s niskom emisijom ugljen-dioksida”, koji realizuje UNDP uz finansijsku podršku Zelenog klimatskog fonda (GCF).

3.2.3 Pregled budžeta jedinice lokalne samouprave iz perspektive rodne ravnopravnosti i borbe protiv klimatskih promjena

Grad Banja Luka je u 2022. godini imao budžet u iznosu od 131.787.739 KM⁶, od čega se najveći dio odnosi na troškove administracije (56,87%), odnosno na plate i naknade zaposlenih, te izdatke za materijal, sitni inventar i usluge.

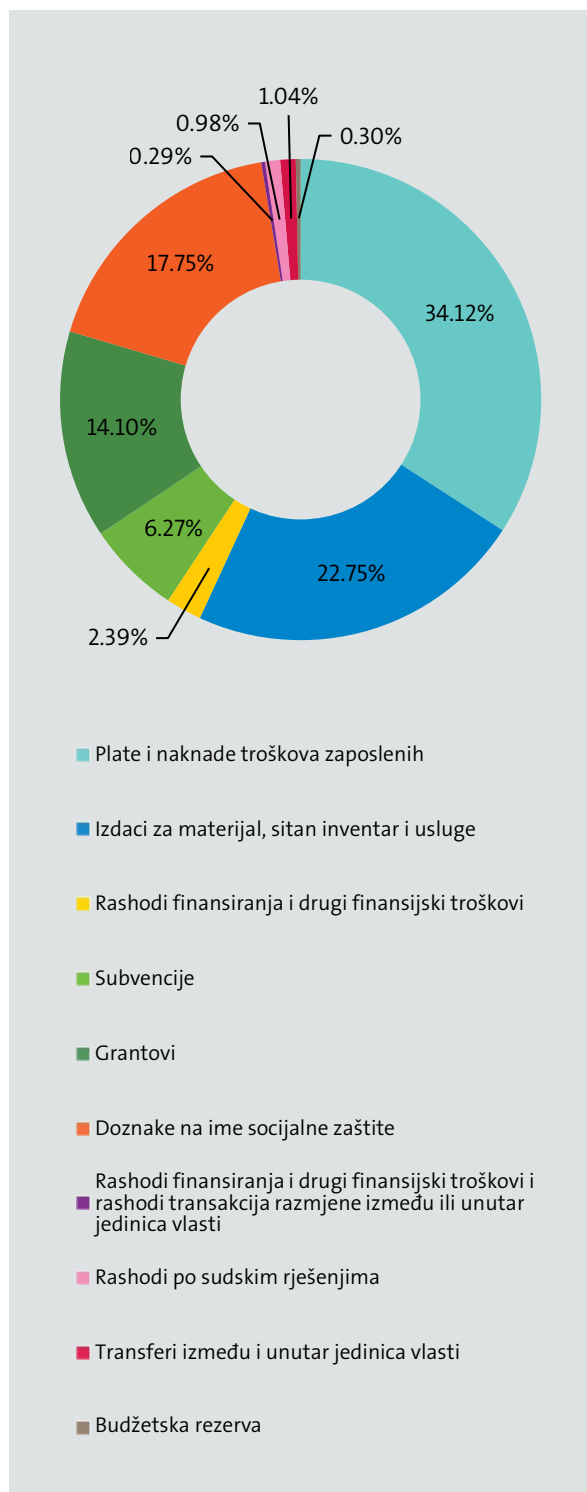
Sa aspekta značaja za rodnu ravnopravnost i klimatske promjene, bilo bi potrebno detaljnije analizirati prvenstveno pozicije subvencija, grantova i doznaka na ime socijalne zaštite, na koje se odnosi ukupno 38,12% budžeta Grada u 2022. godini. Zbog nemogućnosti praćenja posebnih izdvajanja po oblastima, odnosno budžetskih programa, naša analiza se nastavlja na nivou pojedinačnih javnih poziva putem kojih se plasiraju javna sredstva s ciljem provedbe konkretnih mjera u odabranim sektorima.

Jedinica lokalne samouprave	Strategija razvoja	Trogodišnji plan – strategija razvoja	Plan za tekuću godinu – Strategija razvoja	Izvještaj Strategije razvoja	LEAP (Lokalni ekološki akcioni plan)	AP SEAP (Akcioni plan energetskei održivog razvoja)	SECAP (Akcioni plan energetskei održivog razvoja i klimatskih promjena)	Akcioni plan Zeleni grad	GAP (Gender akcioni plan)	Napomena
Grad Banja Luka	2018 – 2027.			2019-2020.	2016-2021.		2020.	2018.	2022-2025.	

6 Bez izdataka za nefinansijsku imovinu.

SLIKA 1

Pregled budžeta Grada Banje Luke za 2022. godinu

3.2.4 Analiza javne potrošnje iz rodne i klimatske perspektive: Primjena Kontrolne liste razvijene na osnovu metodologije iz 2021. godine na javne pozive lokalne jedinice samouprave

Primjena metodologije i Kontrolne liste za Grad Banju Luku pripremljena je na primjeru iz oblasti energije: Javni poziv za dodjelu sredstava za sufinansiranje mjera za poboljšanje energetske efikasnosti i smanjenje ukupne potrošnje energije u zgradama na području Grada Banje Luke.⁷ Predmet podrške je sufinansiranje stvarnih troškova mjera poboljšanja energetske efikasnosti fasada na stambenim i stambeno-poslovnim zgradama, sa učešćem iz budžeta zajednica etažnih vlasnika zgrada u minimalnom iznosu od 50%. Korisnici podrške su zajednice etažnih vlasnika zgrada (ZEV).

Kriteriji za dodjelu sredstava su sljedeći:

- Procenat učešća ZEV u stvarnim troškovima
- Izmirenje komunalnih naknada
- Starost objekta
- Lokacija objekta
- Posjedovanje projektne dokumentacije objekta
- Izvršena energetska procjena objekta.

U slučaju istog broja bodova prednost se daje prijavi koja su po datumu predate ranije.

Primjena Kontrolne liste rezultirala je sljedećim ocjenama za konkretnu budžetsku potrošnju:

- ▶ Ne postoje jasne veze s preuzetim obavezama o rodnoj ravnopravnosti na međunarodnom, državnom ili lokalnom nivou;
- ▶ Podaci o korisnicima su dostupni, ali nisu razvrstani prema spolu;
- ▶ Ne postoje indicije niti dokazi da će neke grupe koje su inače formalno ili faktički isključene i kojima je onemogućen ili otežan pristup dobrima i/ili uslugama biti obezbijeđene kroz ovaj projekat;
- ▶ Nisu rađene rodne analize iz ove oblasti, te time nisu ni mogle biti implementirane preporuke na tom osnovu.

⁷ Javni poziv za dodjelu sredstava za sufinansiranje mjera za poboljšanje energetske efikasnosti i smanjenje ukupne potrošnje energije u zgradama na području Grada Banja Luka - Grad Banja Luka (banjaluka.rs.ba).

Navedeno je rezultiralo ocjenom da je intervencija **rodno neutralna**.

Sa aspekta klimatskih promjena rezultati su sljedeći:

- ▶ Cilj mjere/intervencije usaglašen je s međunarodnim opredjeljenjima za borbu protiv klimatskih promjena;
- ▶ Intervencija doprinosi prilagođavanju/rezilijentnosti na prirodne nepogode prouzrokovane klimatskim promjenama (ekstremne vremenske prilike: suše, poplave, obilne kiše), i to joj je značajan cilj, ali ne primarni;
- ▶ Intervencija ne doprinosi povećanju emisija GHG, što bi bilo u suprotnosti s međunarodnim ciljevima (Pariški sporazum, Ciljevi Energetske zajednice do 2030. godine);
- ▶ Intervencija cilja na to da doprinese smanjenju emisija GHG ili pravednoj tranziciji u borbi protiv klimatskih promjena, ali se ne mjeri smanjenje emisije GHG; ipak, smatra se da je komponenta intervencije koja doprinosi smanjenju emisija većinska.

Navedeno je rezultiralo ocjenom da je intervencija **klimatski značajna**.

Konsolidovano: odabrana intervencija, odnosno način raspodjele budžetskog novca putem ovog javnog poziva, ocijenjena je relevantnom – klimatski značajnom, ali rodno neutralnom. Preporuke u smislu veće relevantnosti intervencija, odnosno veće efikasnosti budžetske potrošnje u cilju ispunjenja vladinih preuzetih obaveza u obje oblasti date su dalje u tekstu.

3.2.5 Preporuke u cilju donošenja rodno odgovornih i klimatski relevantnih budžetskih odluka u jedinici lokalne samouprave

Primjena Kontrolne liste, odnosno ocjena budžetskih programa (projekata, aktivnosti) sa aspekta rodne ravnopravnosti i borbe protiv klimatskih promjena podrazumijeva dubinsku analizu pojedinačne intervencije u odnosu na trenutno stanje i preuzete obaveze iz oblasti rodne ravnopravnosti i borbe protiv klimatskih promjena. U tom smislu potreban je zajednički angažman stručnjaka iz oblasti u kojoj se vrše intervencije,

ali i stručnjaka za rodnu ravnopravnost i borbu protiv klimatskih promjena te finansijskih eksperata.

Na analiziranom primjeru budžetske potrošnje, na primjer, intervencija se može unaprijediti sa aspekta značaja za rodnu ravnopravnost na način da se posebno istaknu žene kao nositeljice projekata u ime zajednice etažnih vlasnika (ZEV), odnosno da se kriteriji postave tako da, pod istim ostalim uslovima, preferiraju prijave koje obuhvataju veći broj vlasnica stambenih jedinica, i sl. Primjenom Kontrolne liste za procjenu budžetskih intervencija može se poboljšati rodna i klimatska osjetljivost u planiranju intervencije, odnosno mogu se identifikovati elementi kojim će se na adekvatniji način osigurati ispunjavanje obaveza javnih organa u oblastima rodne ravnopravnosti i upravljanja klimatskim promjenama.

U strateškim dokumentima koji su navedeni u prethodnom dijelu detaljno su predstavljeni ciljevi koje je potrebno implementirati. Sama implementacija zahtijeva velika ulaganja u nekoliko ključnih segmenata. Ljudski, finansijski i drugi segmenti igraju primarnu ulogu u realizaciji zadatih ciljeva.

Također, ažurirani Zakon o obnovljivim izvorima energije Republike Srpske (*Službeni glasnik Republike Srpske* br. 15/22 od 03.03.2022.) omogućava veće učesće pojedinaca i zajednice u energetskej tranziciji. Navedeni zakon omogućuje aktivno učesće građana/ki po principu individualni kupac-proizvođač (eng. *prosumer*), kao i razvijanje zajednica obnovljive energije. Ovakav pristup, naročito iz ekonomske perspektive, predstavlja priliku za građane/ke Banje Luke, a s druge strane daje signal da se Grad mora uključiti u navedene procese. Kao jedan od pokretača inicijative, predlažemo veće učesće Gradske razvojne agencije (CIDEA). Glavna uloga CIDEA je da nudi savjetodavne usluge u svim fazama osnivanja i razvoja preduzeća, da priprema i realizuje programe obuke profesionalnog usavršavanja za efikasno upravljanje u privatnom sektoru i dokvalifikaciju radnika, te lakši pristup finansijama kroz razne vrste programa finansijske podrške razvojnim projektima preduzeća usmjerenih na povećanje broja radnih mjesta i širenje proizvodnje (npr. grantovi, kreditno-garantni fond).

Monitoring Akcionog plana energetskej održivog razvoja i klimatskih promjena (SECAP) kroz različite indikatore predstavlja pravilan put u realizaciji zadatih ciljeva. Indikatori su različiti, ali naročita pažnja se

mora posvetiti sljedećim indikatorima:

- Procentu smanjenja emisija CO₂;
- Pokazateljima korištenja energije generisane iz obnovljivih izvora i uštedi za svaku radnju [MWh].

Indikatori povezani s ranjivošću:

- dužina prevozne mreže (npr. ceste/pruge) u područjima rizika (npr. poplave/suše/šumskog ili drugog požara);
- broj uzastopnih dana/noći bez kiše.

Indikatori povezani s uticajem:

- Procenat prevoza, energije, vode, otpada;
- Procenat gubitka stoke zbog zaraza/patogena.

Indikatori povezani s ishodom:

- Procenat prevoza, energije, vode, otpada;
- Procenat obnovljene šume.

Uključivanje rodne komponente u SECAP:

Potrebno je definisati konkretne mjere i akcije koje će promovirati rodnu ravnopravnost u SECAP-u, naravno uključujući mjere za podršku ženama i promociju rodne ravnopravnosti u sektorima kao što su energika i klimatska politika. Potrebno je razviti adekvatan alat za monitoring kako bi se osigurali implementacija i mjerenje učinka i time se rodna komponenta adekvatno integrisala u SECAP i ostvarila planirane ciljeve.

U procesu izvještavanja obavezno je praćenje inventara emisija (MEI) svake četiri godine, a standardizovan i obavezan izvještaj podnosi se svake dvije godine. U dogledno vrijeme Grad Banja Luka će revidirati SECAP, što predstavlja dobru priliku da se provede urodnjavanje plana, odnosno da se rodno osjetljive mjere i indikatori uvrste gdje je to primjenjivo, prvenstveno tamo gdje se intervencije odnose na fizička lica. Time bi se otvorila mogućnost uvezivanja mjera s onima iz npr. Gender akcionog plana, tj. s mjerama iz oblasti poljoprivrede koje su usmjerene na žene, odnosno s mjerama podrške poduzetništvu žena.

3.3 Općina Centar Sarajevo

3.3.1 Uvod o jedinici lokalne samouprave

Općina Centar administrativno pripada Kantonu Sarajevo, zajedno sa osam ostalih općina (Novi Grad Sarajevo, Stari Grad Sarajevo, Novo Sarajevo, Ilidža, Trnovo (FBiH), Ilijaš, Vogošća i Hadžići). Općinske organe čine Općinsko vijeće i općinski načelnik. Općinsko vijeće je predstavničko tijelo građana i građanki, a općinski načelnik je izvršno-upravni organ Općine. Za obavljanje upravnih i drugih stručnih poslova iz samoupravnog djelovanja Općine osnivaju se službe za upravu. Na osnovu Zakona o principima lokalne samouprave FBiH, u okviru djelokruga Općine Centar su, između ostalog, utvrđivanje i provedba politike uređenja prostora i zaštite čovjekove okoline, upravljanje, finansiranje i unapređenje djelatnosti i objekata lokalne komunalne infrastrukture, uključujući prikupljanje i odlaganje čvrstog otpada, održavanje javne čistoće i dr. Međutim, kako novi Zakon o lokalnoj samoupravi KS nije usvojen, prema važećem Zakonu o lokalnoj samoupravi KS nisu precizirane nadležnosti Općine koje se odnose na zaštitu okoliša, kao ni za prikupljanje i odlaganje čvrstog otpada i održavanje javne čistoće.

Prema popisu stanovništva iz 2013. godine, u općini Centar evidentirano je 55.181 stanovnika, 25.369 muškaraca i 29.812 žena. Prema procjeni Federalnog zavoda za statistiku (FZzS) iz 2017. godine, u općini Centar živi 53.652 stanovnika. Od ukupnog broja stanovnika, 14,68% su stanovnici od 0 do 14 godina, 65,31% su stanovnici od 15 do 64 godina i 20,01% stanovnici od 65 i stariji od 65 godina.

Prema podacima FZzS iz 2018. godine, u Općini Centar registrovana su ukupno 8.964 privredna subjekta, od kojih je 4.935 pravnih lica, 1.562 poslovnice u sastavu pravnih lica i 2.467 obrta. Općina Centar je sjedište trgovine, državne uprave i agencija, te sjedište banaka, finansijskih agencija i osiguravajućih društava, predstavništva stranih i domaćih firmi, međunarodnih organizacija, zdravstvenih i obrazovnih institucija, a najveći dio društvenog bruto proizvoda stvara se u tercijarnom i kvartarnom sektoru.

3.3.2 Pregled osnovnih strateških dokumenata značajnih za ovu analizu

Općina Centar ima kontinuitet razvoja strateških dokumenata, pa ćemo navesti one koji su korišteni do 2021. i od 2021. godine:

Korišteni do 2021. godine:

► **Akcioni plan energetske održivosti razvoja (SEAP) za period do 2020. godine**

Akcioni plan energetske održivosti razvoja (eng. *Sustainable Energy Action Plan – SEAP*) ključni je dokument Sporazuma gradonačelnika; on predstavlja način na koji će lokalne vlasti ispuniti obaveze preuzete njegovim potpisivanjem do 2020. godine. U planu se koriste rezultati Referentnog inventara emisija s ciljem identifikacije najznačajnijih područja u kojima je moguće poduzeti konkretne akcije i koja nude najviše potencijala da lokalne vlasti dostignu ciljanu redukciju CO₂. Plan definiše konkretne mjere redukcije, kao i vremenske okvire i odgovornosti koji će dugoročnu strategiju pretvoriti u konkretne provodive aktivnosti.

- **Akcioni plan implementacije Strategije razvoja za 2018, 2019, 2020 i 2021. godinu**
- **Formiranje obiteljskih farmi na području Općine Centar**
- **Općinski plan upravljanja otpadom 2013–2018. godina (Nacrt)**
- **Strategija razvoja za period 2016–2022. godina**

Važeći strateški dokumenti:

► **Lokalni ekološki akcioni plan 2019–2024. (LEAP)**

Lokalni ekološki akcioni plan Općine Centar je dugoročni plan djelovanja na polju zaštite i unapređenja okoliša u okvirima razvoja općine. Zakon o zaštiti okoliša Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) je temeljni zakonski akt koji uređuje očuvanje, zaštitu, obnovu i poboljšanje ekološkog kvaliteta i kapaciteta okoliša, kao i kvaliteta života na prostoru FBiH. Zakon propisuje obavezu izrade Kantonalnog plana zaštite okoliša (KEAP) koji, naslanjajući se na strateške dokumente višeg reda, treba da odredi strateški pravac u kojem kantoni treba da planiraju zaštitu okoliša. Kada je riječ

o politikama lokalnog nivoa, član 49. Zakona ostavlja mogućnost da Skupština kantona donese propis kojim će regulisati donošenje općinskih planova zaštite okoliša i njihov sadržaj.

► **Strategija razvoja Općine Centar za period 2021–2027. godina**

Strategija je integrisani, multisektorski strateški dokument Općine Centar Sarajevo, usaglašen s planovima viših nivoa vlasti, koji definiše javnu politiku, usmjerava socioekonomski razvoj na području općine Centar i predstavlja osnovu za izradu godišnjeg programa rada službi Općine Centar Sarajevo, programa javnih investicija (PII), trogodišnjih i godišnjih planova rada stručnih službi Općine Centar Sarajevo, dokumenta okvirnog budžeta (DOB) i godišnjeg budžeta.

► **Gender akcioni plan**

Gender akcioni plan Općine Centar Sarajevo odnosi se na period od 2023. do 2027. godine i usklađen je s odgovarajućim strateškim dokumentima i politikama koje se odnose na tematiku rodne ravnopravnosti i lokalnog razvoja, i to sa Zakonom o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine, Gender akcionim planom Bosne i Hercegovine (2018–2022), kao i sa drugim strategijama na državnom, entitetskom, kantonalnom i lokalnom nivou.

Od značaja za našu analizu je tačka 1.3. Plana, kojom je predviđena provedba analize dostupnosti administrativnih podataka razvrstanih po spolu, te unapređenje administrativne baze podataka (za ove aktivnosti nisu predviđena posebna finansijska sredstva), zatim tačka 1.4. Budžet Općine, koji sadrži procjenu uticaja na rodnu ravnopravnost (rodno odgovorno budžetiranje).

Na osnovu člana 26. stav 1. tačka 2. Statuta Grada Sarajeva (*Službene novine Kantona Sarajevo* broj 34/08 – prečišćeni tekst), Gradsko vijeće Grada Sarajeva je na 35. sjednici, održanoj 29.1.2020. godine, donijelo odluku da Grad Sarajevo pristupa Sporazumu gradonačelnika za klimu i energiju, čime se obavezuje da će smanjiti emisiju CO₂ za najmanje 40% do 2030. godine u odnosu na baznu godinu i povećati otpornost na klimatske promjene na svojoj teritoriji. SECAP će se razvijati na nivou grada Sarajeva, dok se LEAP razvija i implementira na nivou općine.

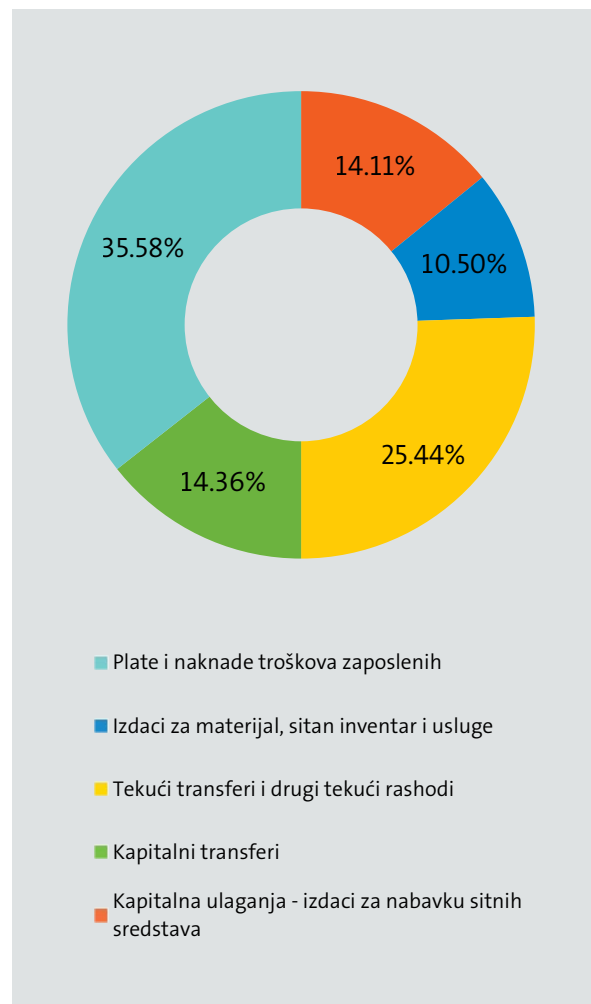
Jedinica lokalne samouprave	Strategija razvoja	Trogodišnji plan – strategija razvoja	Plan za tekuću godinu – Strategija razvoja	Izveštaj Strategije razvoja	LEAP (Lokalni ekološki akcioni plan)	AP SEAP (Akcioni plan energetske održivosti razvoja)	SECAP (Akcioni plan energetske održivosti razvoja i klimatskih promjena)	Akcioni plan Zeleni grad	GAP (Gender akcioni plan)	Napomena
Općina Centar Sarajevo	2021–2027.	2019; 2020; 2021.		2019; 2020.	2019–2024.	Do 2020.		2020.*	2023–2027.	*uključen u GCAP Kanton Sarajevo

3.3.3 Pregled budžeta jedinice lokalne samouprave iz perspektive rodne ravnopravnosti i borbe protiv klimatskih promjena

Sa aspekta značaja za rodnu ravnopravnost i klimatske promjene, bilo bi potrebno detaljnije analizirati prvenstveno pozicije tekućih i kapitalnih grantova, na koje se odnosi ukupno 39,8% budžeta Općine Centar Sarajevo. Zbog nemogućnosti praćenja posebnih izdvajanja po oblastima, odnosno budžetskih programa, naša analiza nastavlja se na nivou pojedinačnih javnih poziva putem kojih se plasiraju javna sredstva s ciljem provedbe konkretnih mjera u odabranim sektorima.

SLIKA 2

Pregled budžeta Općine Centar Sarajevo za 2022. godinu

3.3.4 Analiza javne potrošnje iz rodne i klimatske perspektive: Primjena Kontrolne liste razvijene na osnovu metodologije iz 2021. godine na javne pozive lokalne jedinice samouprave

Primjena metodologije i Kontrolne liste u Općini Centar Sarajevo pripremljena je na primjeru iz oblasti poljoprivrede, tj. Javnog poziva za dodjelu plastenika površine 50 m² sa dodatnom opremom na području Općine Centar Sarajevo za 2023. godinu.⁸ Predmet podrške je dodjela plastenika, a korisnici podrške su lica koja obavljaju obrtničku poljoprivrednu djelatnost i fizička lica.

Kriteriji za dodjelu sredstava su sljedeći:

- a. Pogodnost zemljišta (50% ocjene)
- b. Adekvatnost podnosioca (50% ocjene)
 - da je podnosilac zahtjeva registrovan kao poljoprivredni proizvođač u Općini Centar ili da ima Rješenje o registraciji subjekta kod nadležnog organa20 bodova;
 - da je podnosilac zahtjeva upisan u Registar poljoprivrednih gazdinstava i Registar klijenata i da je ažurirao podatke u nadležnoj Službi u 2022. godini.....20 bodova;
 - da podnosilac zahtjeva nije imao plasteničku proizvodnju.....10 bodova.

Ukoliko dva ili više kandidata imaju isti broj bodova, prednost će imati kandidat koji je po datumu ranije izvršio prijavu na Javni poziv.

Primjena Kontrolne liste rezultirala je sljedećim ocjenama za konkretnu budžetsku potrošnju:

- ▶ Ne postoje jasne veze s preuzetim obavezama u vezi sa rodnom ravnopravnošću na međunarodnom, državnom ili lokalnom nivou;
- ▶ Podaci o korisnicima su dostupni, ali nisu razvrstani po spolu;
- ▶ Ne postoje indicije niti dokazi da će grupe koje su inače formalno ili faktički isključene i kojima je onemogućen ili otežan pristup dobrima i/ili uslugama biti obezbijedene kroz ovaj projekat;
- ▶ Nisu rađene rodne analize iz ove oblasti, te time

⁸ javni-poziv.centar.ba

nisu ni mogle biti implementirane preporuke na tom osnovu.

Navedeno je rezultiralo ocjenom da je intervencija **rodno neutralna**.

Sa aspekta klimatskih promjena rezultati su sljedeći:

- ▶ Cilj mjere/intervencije jeste usaglašen sa međunarodnim opredjeljenjima za borbu protiv klimatskih promjena;
- ▶ Intervencija doprinosi prilagođavanju/rezilijentnosti na prirodne nepogode prouzrokovane klimatskim promjenama (ekstremne vremenske prilike: suše, poplave, obilne kiše), ali joj to nije glavni cilj;
- ▶ Intervencija ne doprinosi povećanju emisija GHG, što je u suprotnosti s međunarodnim ciljevima (Pariški sporazum, Ciljevi Energetske zajednice do 2030. godine);
- ▶ Intervencija ne cilja na to da doprinese smanjenju emisija GHG ili pravednoj tranziciji u borbi protiv klimatskih promjena, što rezultira time da se i ne mjeri smanjenje emisije GHG.

Navedeno je rezultiralo ocjenom da je navedena intervencija **klimatski značajna**.

Konsolidovano: odabrana intervencija, odnosno način raspodjele budžetskog novca putem ovog javnog poziva ocijenjena je relevantnom – klimatski značajnom, ali rodno neutralnom. Preporuke u smislu veće relevantnosti intervencija, odnosno veće efikasnosti budžetske potrošnje u cilju ispunjenja preuzetih vladinih obaveza, date su dalje u tekstu.

3.3.5 Preporuke za donošenje rodno odgovornih i klimatski relevantnih budžetskih odluka u jedinici lokalne samouprave

Primjena Kontrolne liste, odnosno ocjena budžetskih programa (projekata, aktivnosti) podrazumijeva dubinsku analizu pojedinačne intervencije u odnosu na trenutno stanje i preuzete obaveze iz oblasti rodne ravnopravnosti i borbe protiv klimatskih promjena. U tom smislu potreban je zajednički angažman stručnjaka/inja iz oblasti u kojoj se vrši intervencija, ali i

stručnjaka/inja za rodnu ravnopravnost i borbu protiv klimatskih promjena, te finansijskih stručnjaka/inja.

Analizirani primjer subvencija u oblasti poljoprivrede mogao bi se unaprijediti s aspekta rodne ravnopravnosti tako da se pod istim ostalim formalnim uslovima prednost daje ženama koje se prijavljuju.⁹ To je uspostavljena praksa u programima podsticaja u poljoprivredi u oba entitetska ministarstva u BiH, ali u ograničenim kategorijama za subvencije. Provedba rodne analize u oblasti poljoprivrede dala bi jasniju sliku o postojanju rodni jazova i o potrebi za rodno osjetljivim intervencijama.

Kako bi djelovanje Općine bilo potpuno usklađeno s višim nivoima vlasti, potrebno je prvenstveno uskladiti sve pravne norme. Naime, Statut Općine, koji je usvojen na osnovu kantonalnog Zakona, nije u potpunosti u skladu sa Zakonom o principima lokalne samouprave FBiH. To vodi do činjenice da Općina, kao i ostale općine u KS, nemaju nadležnosti u zaštiti okoliša koje su im propisane Zakonom o principima lokalne samouprave FBiH.

Potrebno je naglasiti da Općina Centar iz godišnjeg budžeta izdvaja sredstva za sufinansiranje obnove fasada stambenih zgrada. Jedna od posljednjih inicijativa koje vrijedi spomenuti je udruživanje finansijskih sredstva sa vlasnicima individualnih stambenih objekata, odnosno s etažnim vlasnicima, a u cilju obnove fasada i povećanja energetske efikasnosti. Godišnji javni pozivi u posljednjih nekoliko godina postali su redovni. Dodavanje nove aktivnosti koja se odnosi na rodnu ravnopravnost u procesu obnove fasade zgrade koju finansira Općina može biti važno iz različitih aspekata. Evo nekoliko mogućih aspekata:

a. Promocija socijalne pravde: Rodna ravnopravnost ključna je komponenta socijalne pravde. Dodavanjem aktivnosti usmjerene na rodnu ravnopravnost Općina može pridonijeti stvaranju pravednijeg društva, gdje svi građani, bez obzira na spol/rod, imaju jednake prilike i pristup resursima. Broj domaćinstava je jedinica mjere koja mnogo skriva, a malo otkriva što se tiče rodne perspektive. Koliko je među tim domaćinstvima porodica s jednim roditeljem, koliko žena i muškaraca kojima

ova mjera neće pomoći da se izvuku iz energetskog i ekonomskog siromaštva? Potrebno je da se ova mjera udruži sa drugim ciljanim mjerama. Zato je važno da se domaćinstva broje po spolu osobe koja vodi domaćinstvo, a da se rade dodatne ankete kojima se utvrđuju druge nezadovoljene potrebe u projektu sanacija zgrada.

- b. Zakonski zahtjevi: U mnogim zemljama postoje zakoni i propisi koji zahtijevaju da se rodna ravnopravnost uključi u različite sektore društva, uključujući javne projekte poput obnove zgrada. Dodavanje aktivnosti usklađenih s takvim zakonima može postati obavezno.
- c. Povećanje svijesti: Uključivanje aktivnosti vezanih za rodnu ravnopravnost može pridonijeti povećanju svijesti o važnosti ovog pitanja u lokalnoj zajednici. To može podstaknuti razgovore i obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti.
- d. Unapređenje učinka projekta: Raznolikost i inkluzivnost često su povezane s boljim projektnim rezultatima. Uključivanje različitih perspektiva i iskustava može dovesti do inovacija i do boljih odluka.
- e. Međunarodna podrška i finansiranje: Ako Općina saraduje s međunarodnim organizacijama, ili ako traži međunarodno finansiranje za projekt obnove, uslov da se uključi može biti aspekt rodne ravnopravnosti kojim bi se osigurala saglasnost s međunarodnim standardima.

Uključivanje rodne ravnopravnosti u proces obnove fasade zgrada može imati širok spektar koristi i može doprinijeti boljem društvu i projektu obnove.

Kao što smo ranije naglasili, Strategija razvoja 2021–2027. i Lokalni ekološki akcioni plan (LEAP) predstavljaju osnovne strateške dokumente. Radi efikasnije realizacije ciljeva preporučuje se ažuriranje sistema praćenja i evaluacije uspješnosti u provedbi politika u vezi s klimom. Uz pomoć eksperata/kinja potrebno je odrediti koja je metodologija za praćenje i izračun pokazatelja potrošnje energije na lokalnom i sektorskom nivou najuspješnija pa je prilagoditi po potrebi.

⁹ Dok se, na primjer, u tekstu analiziranog oglasa navodi da će se kod istog broja bodova prednost dati prijavi koja je zaprimljena ranije.

3.4 Opština Istočna Ilidža

3.4.1 Uvod o jedinici lokalne samouprave

Opština Istočna Ilidža nalazi se u središnjem dijelu Republike Srpske i Bosne i Hercegovine. Graniči sa opštinama Istočno Novo Sarajevo i Trnovo. Opština administrativno pripada Gradu Istočno Sarajevo, odnosno jedna je od šest opština grada Istočno Sarajevo. Prostire se na površini od 29 km², što je 2,04% površine grada od 1.425,77 km². Prema popisu stanovništva iz 2013. godine, na teritoriji opštine živi 14.437 stanovnika, što čini 24,10% od 59.916 stanovnika Istočnog Sarajeva. Posmatrano po starosnoj strukturi, učešće svih populacija Opštine u odnosu na ukupan broj stanovnika grada je značajno (mlađa populacija 24,15%, radni kontingent 24,50%, a stanovništvo starije od 65 godina 22,38%).

Opština Istočna Ilidža pripada Područnoj privrednoj komori Istočno Sarajevo, koja obuhvata teritoriju 12 opština. Kada je u pitanju struktura privrede, evidentno je da je trgovina najzastupljenija, tako da najveći prihodi dolaze iz te privredne grane, kao i igara na sreću. Iz ovoga se može zaključiti da nema značajnijeg učešća realnog sektora u bruto proizvodu. Sve ovo ukazuje na lošu strukturu privrede, koja je uglavnom sirovinaska, iako je ovo područje veoma bogato prirodnim resursima (šume i vode). Iako zauzima samo 0,80% teritorije regiona, Opština Istočna Ilidža ostvaruje 27,7% svih prihoda ostvarenih u ovoj regiji ili 1,7% svih prihoda ostvarenih u Republici Srpskoj.

3.4.2 Pregled osnovnih strateških dokumenata od značaja za Analizu

► Strategija razvoja Opštine Istočna Ilidža 2021–2030.

Strategija razvoja Opštine za period od 2021. do 2030. godine ključni je strateško-planski dokument Opštine Istočna Ilidža, koji i dalje treba da podstiče započeti razvoj opštine. Strategija je nastala kao okvir za definisanje zajedničkih ciljeva, podsticanje lokalnih snaga, ali i kao odgovor na izazove dugoročnog razvoja opštine i ukupnog života u njoj. Strateški i prioritetni ciljevi usmjereni su na poboljšanje kvaliteta života u opštini, a za potrebe praćenja implementacije Strategije definisani su indikatori implementacije Strategije. Važno je naglasiti da Strategija, kroz Operativni i Akcioni plan, sadrži listu programa i mjera za svaki strateški i prioritetni cilj. Oni omogućavaju realizaciju postavljenih ciljeva kroz operativne aktivnosti, čime se stvaraju temelji za ukupnu implementaciju Strategije. Osim toga, programi i projekti nisu samo osnova za korištenje općinskih i drugih domaćih izvora sredstava, već i dobra baza za pristup vanjskim izvorima sredstava poput IPA programa Evropske unije, ali i drugih programa podrške u Bosni i Hercegovini.

► Opština Istočna Ilidža trenutno nema važeći gender akcioni plan.

► SECAP Istočna Ilidža za period do 2030. godine

U okviru Akcionog plana energetske održivosti razvoja i klimatskih promjena (SECAP) izrađen je kontrolni inventar emisija CO₂ za 2020. godinu u odnosu na baznu 2010. godinu, kako bi se utvrdilo do sada ostvareno smanjenje emisija i utvrdile preostale obaveze smanjenja emisije CO₂ u odnosu na cilj postavljen u SECAP-u.

Jedinica lokalne samouprave	Strategija razvoja	Trogodišnji plan – strategija razvoja	Plan za tekuću godinu – Strategija razvoja	Izveštaj Strategije razvoja	LEAP (Lokalni ekološki akcioni plan)	AP SEAP (Akcioni plan energetske održivosti razvoja)	SECAP (Akcioni plan energetske održivosti razvoja i klimatskih promjena)	Akcioni plan Zeleni grad	GAP (Gender akcioni plan)	Napomena
Opština Istočna Ilidža	2021–2030.						2020.			

3.4.3 Pregled budžeta jedinice lokalne samouprave iz perspektive rodne ravnopravnosti i borbe protiv klimatskih promjena

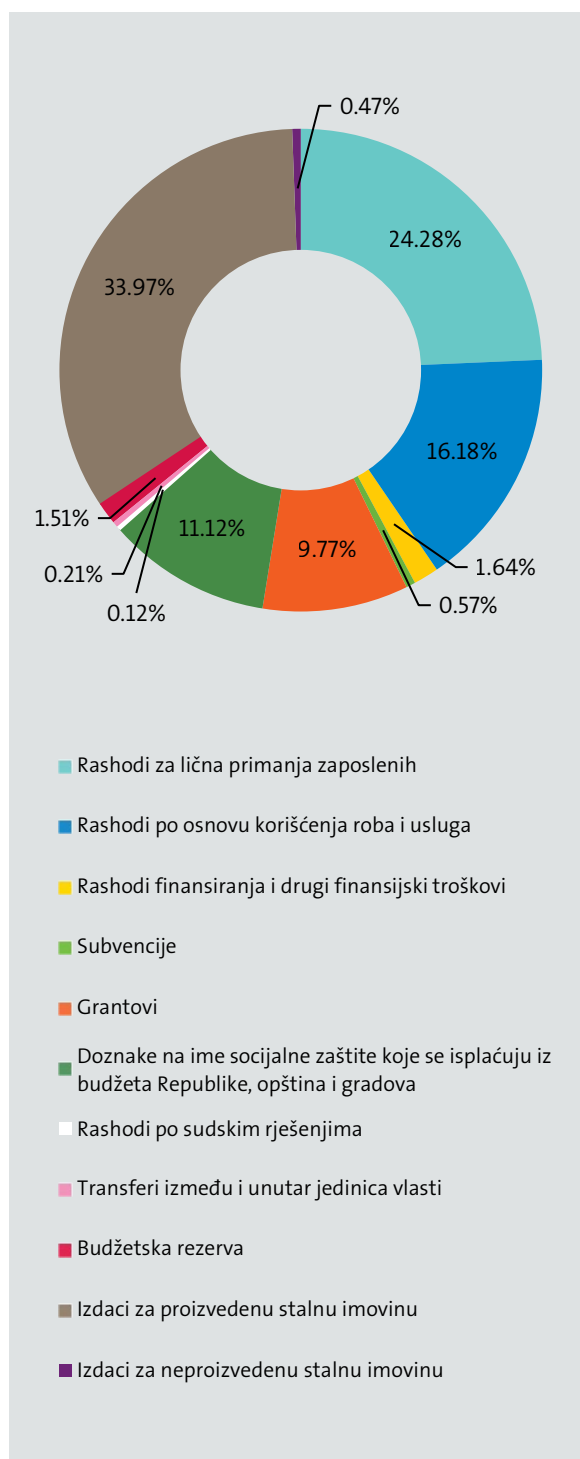
Prema dokumentu budžeta Opštine Istočna Ilidža za 2022. godinu, budžet je iznosio 10.602.810 KM. Najviše finansijskih sredstava je bilo raspoloživo za izdatke za proizvedenu stalnu imovinu, rashode za lična primanja zaposlenih, rashode po osnovu korišćenja roba i usluga i usluga i grantove.¹⁰

Sa aspekta značaja za rodnu ravnopravnost i klimatske promjene, bilo bi potrebno detaljnije analizirati prvenstveno pozicije subvencija, grantova i doznaka na ime socijalne zaštite, na koje se odnosi ukupno 21,46% budžeta Opštine Istočna Ilidža u 2022. godini. Zbog nemogućnosti praćenja posebnih izdvajanja po oblastima, odnosno budžetskih programa, naša analiza nastavlja se na nivou pojedinačnih javnih poziva putem kojih se plasiraju javna sredstva s ciljem provedbe konkretnih mjera u odabranim sektorima.

Na prostoru Istočne Ilidže analizirali smo izdatke koji se alociraju za unapređenje životne sredine, kao i za stambene i zajedničke poslove, jer su ti izdaci direktno vezani za klimatske primjene, a kroz stambene poslove i energetska efikasnost posredno i kroz toplifikaciju stambenih prostora za zajedničko stanovanje.

SLIKA 3

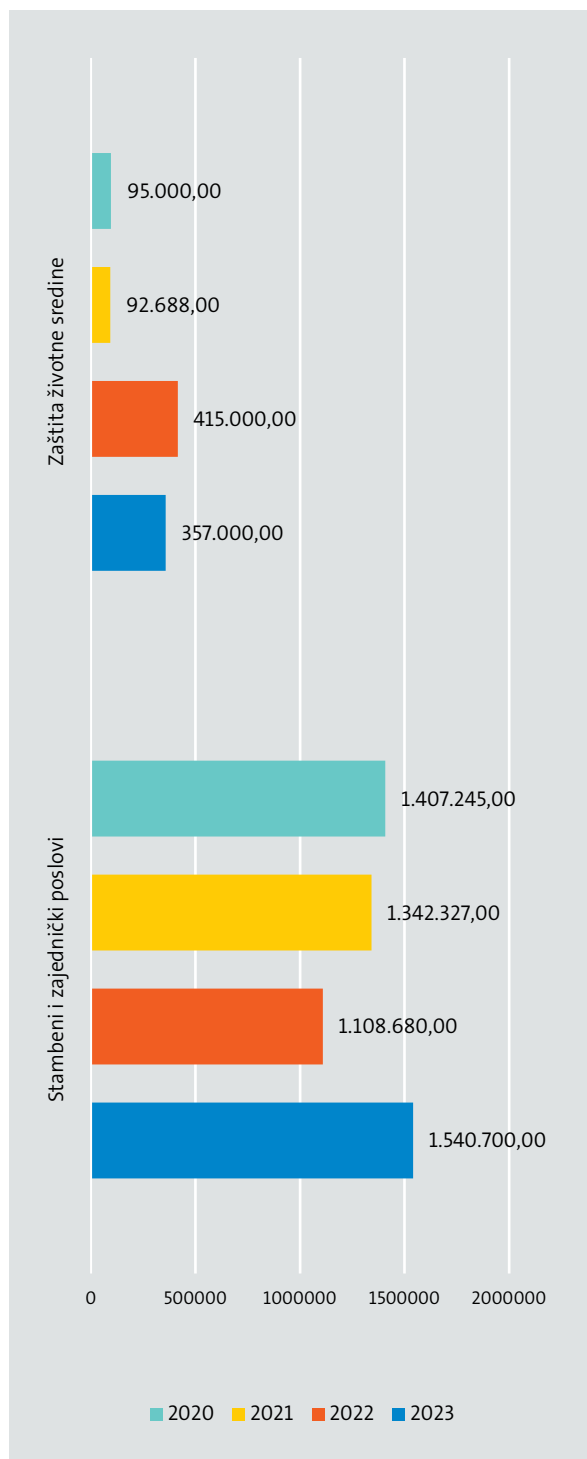
Pregled budžeta Opštine Istočna Ilidža za 2022. godinu

¹⁰ Podaci iz analize UN Women.

SLIKA 4

Rashodi za zaštitu životne sredine i stambeni zajednički poslovi 2020–2023.

Tokom posmatranog perioda za zaštitu životne sredine izdvajan je iznos koji se mijenjao tokom perioda od 2020. do 2023. godine. Generalni zaključak je da se javlja trend smanjenja u godinama pandemije, dok se ekspanzija dešava tokom 2022. i 2023. godine s povećanjem do četiri puta.

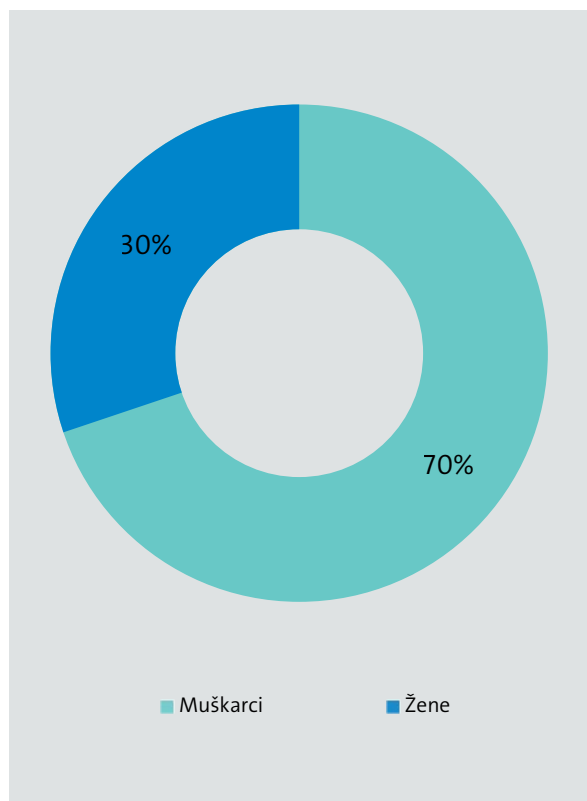
Tokom posmatranog perioda za stambene i zajedničke poslove alocirani iznos je manje-više stabilan za period 2020–2023. godina, s određenjem smanjenjem u 2022. godini za oko 25%, dok se u 2023. godini vratio na prvobitni, pa i najviši nivo.

Nismo imali dostupne disagregirane podatke o krajnjim korisnicima, što je dodatni otežavajući faktor prilikom analize. Imali smo podatke o ovlaštenim licima za zajednice etažnih vlasnika na osnovu kojih smo mogli da izvučemo određene podatke i analiziramo ih. Dodatni fokus odnosio se i na Javni poziv zajednicama etažnih vlasnika stambenih zgrada za sufinansiranje projekata zajednica etažnih vlasnika na području Opštine Istočna Ilidža. Putem ovog javnog poziva finansira se sljedeće:

- Veliki projekti od 10.000,00 do 30.000,00 KM koji se odnose na radove na sanaciji fasada, krovopokrivačke i druge radove koje zajednica etažnih vlasnika kandiduje. Ova sredstva odnose se na dio troškova radova na stambenim zgradama uz učešće zajednica etažnih vlasnika u minimalnom iznosu od 50%.
- Mali projekti do 1.500,00 KM odnose se na sufinansiranje projekata (završne radove u građevinarstvu, nabavku opreme i tehnike, protivpožarne zaštite i druge projekte, uz minimalno učešće zajednice etažnih vlasnika od 50%). Predmjer i predračun za ove projekte izdaje JP Uslužni servis a.d. Istočna Ilidža. Nabavku opreme koja se uklapa u ovu vrstu projekata vrše zajednice etažnih vlasnika.

SLIKA 5

Zajednica etažnih vlasnika – ovlaštena lica

Na osnovu prikupljenih podataka, u 70% slučajeva ovlaštena lica i lica koja raspolažu novcem od projekata namijenjenih zajednicama etažnih vlasnika su muškarci, dok su žene u 30% slučajeva ovlaštena lica zajednica etažnih vlasnika. Tako možemo zaključiti da postoji rodni jaz na koji treba reagovati. Iako u samom Javnom pozivu ne postoje diskriminativni kriteriji, ono što može pomoći su podsticajni kriteriji koji bi pomogli i „pozitivno favorizirali“ zajednice etažnih vlasnika u kojima su žene ovlaštena lica, čime bi se podstakao izbor žena kao ovlaštenih lica.

3.4.5 Analiza javne potrošnje iz rodne i klimatske perspektive: Primjena Kontrolne liste razvijene na osnovu metodologije iz 2021. godine na javne pozive lokalne jedinice samouprave

Primjena metodologije i Kontrolne liste kod Opštine Istočna Ilidža pripremljena je na primjeru iz oblasti poljoprivrede: Obavještenje za poljoprivredne proizvođače o podjeli sadnog materijala od 18.3.2023. godine.¹¹ Predmet podrške je podjela sadnog materijala, a korisnici podrške stanovnici Opštine. Što se tiče kriterija, obavještenjem je određeno da će prednost prilikom dodjele sadnog materijala imati nezaposlena lica, višečlane porodice, porodice poginulih boraca (PPB), demobilisani borci i ratni vojni invalidi (RVI), penzioneri/ke i korisnici/ce Centra za socijalni rad Opštine.

Primjena Kontrolne liste rezultirala je sljedećim ocjenama za konkretnu budžetsku potrošnju:

- ▶ Ne postoje jasne veze s preuzetim obavezama o rodnoj ravnopravnosti na međunarodnom, državnom ili lokalnom nivou;
- ▶ Podaci o korisnicima su dostupni, ali nisu razvrstani po spolu;
- ▶ Postoje indicije da će nekim grupama koje su inače formalno ili faktički isključene i kojima je onemogućen ili otežan pristup dobrima i/ili uslugama one biti obezbijedene kroz ovaj projekat;¹²
- ▶ Nisu rađene rodne analize iz ove oblasti, te time nisu ni mogle biti implementirane preporuke iz njih.

Navedeno je rezultiralo ocjenom da je navedena intervencija **rodno neutralna**, s tim da se prepoznaje socijalni aspekt intervencije, pa bi bilo moguće, uz dodatnu analizu, procijeniti efekat na rodnu ravnopravnost uzimajući u obzir da često u ranjivim kategorijama kao što su nezaposleni i penzioneri ima više žena.

¹¹ Obavještenje za poljoprivredne proizvođače o podjeli sadnog materijala – Opština Istočna Ilidža (istocnailidza.net)

¹² Kao što je definisano u tekstu Obavještenja, odnosi se na kategorije nezaposlenih, te višečlanih porodica, PPB, demobilisanih boraca i RVI, penzionera i korisnika Centra za socijalni rad Opštine.

Sa aspekta klimatskih promjena rezultati su sljedeći:

- ▶ Nije poznato da li je cilj mjere/intervencije usaglašen sa međunarodnim opredjeljenjima za borbu protiv klimatskih promjena (nema dovoljno informacija);
- ▶ Intervencija nije definisana tako da doprinosi prilagođavanju/rezilijentnosti na prirodne nepogode prouzrokovane klimatskim promjenama (ekstremne vremenske prilike: suše, poplave, obilne kiše);
- ▶ Intervencija ne doprinosi povećanju emisije GHG, što je u suprotnosti s međunarodnim ciljevima (Pariški sporazum, Ciljevi Energetske zajednice do 2030. godine);
- ▶ S druge strane, intervencija nije ni ciljala na to da doprinese smanjenju emisije GHG ili pravednoj tranziciji u borbi protiv klimatskih promjena, što rezultira time da se i ne mjeri smanjenje emisije GHG.

Navedeno je rezultiralo ocjenom da je navedena intervencija **klimatski neutralna, odnosno granično klimatski značajna**: nije joj cilj borba protiv klimatskih promjena, ali moguće je da ima graničan klimatski značajan uticaj.

Odabrana intervencija, odnosno način raspodjele budžetskog novca putem ovog javnog poziva ocijenjena je “granično” značajnom uzimajući u obzir oba aspekta. Preporuke u smislu veće relevantnosti intervencija, odnosno veće efikasnosti budžetske potrošnje u cilju ispunjenja vladinih preuzetih obaveza, date su dalje u tekstu.

3.4.6 Preporuke u cilju donošenja rodno odgovornih i klimatski relevantnih budžetskih odluka u jedinici lokalne samouprave

Primjena Kontrolne liste, odnosno ocjena budžetskih programa (projekata, aktivnosti) podrazumijeva dubinsku analizu pojedinačne intervencije u odnosu na trenutno stanje i preuzete obaveze iz oblasti rodne ravnopravnosti i borbe protiv klimatskih promjena. U tom smislu potreban je zajednički angažman stručnjaka/inja iz oblasti u kojoj se interveniše, ali i stručnjaka/inja za rodnu ravnopravnost i borbu protiv klimatskih promjena, te finansijskih službenika/ca.

Što se tiče načina raspodjele sredstava, kao što je analizirani primjer Obavještenja, preporučuje se da se definišu osjetljiviji kriteriji koji će favorizovati način uzgoja i mjere koje doprinose borbi protiv klimatskih promjena. Evo nekih od mjera koje se primjenjuju:

- a. Poljoprivredno-okolišno-klimatske mjere pomoću kojih se farmeri mogu posvetiti klimatski prihvatljivim praksama i sistemima upravljanja kao što su agroekologija ili agrošumarstvo;
- b. Ulaganja u fizičku imovinu koja se može usmjeriti u skladišta đubriva koja smanjuju emisije amonijaka;
- c. Mjere podrške razvoju i upravljanju šumama koje povećavaju značaj šuma sekvestracijom ugljenika;
- d. Mjere upravljanja rizikom koje se mogu koristiti za podršku zajedničkim fondovima za klimatske promjene, mjere saradnje;
- e. Transfer znanja i savjetodavne usluge koje podržavaju znanje i inovacije u poljoprivrednim praksama vezanim za klimu.

Analizirani primjer subvencija u oblasti poljoprivrede mogao bi se unaprijediti sa aspekta rodne ravnopravnosti na način da se, pod istim ostalim formalnim uslovima, daje prednost ženama koje se prijavljuju, posebno u slučajevima kada su socijalni kriteriji već uključeni, kao što je primjer analiziranog obavještenja. Uvrštavanje rodno osjetljivih kriterija je uspostavljena praksa u programima podsticaja u poljoprivredi u oba entitetska ministarstva u BiH, ali kod ograniče-

nih kategorija subvencija. Provedba rodne analize u oblasti poljoprivrede dala bi jasniju sliku o postojanju rodni jazova i o potrebi rodno osjetljivih intervencija.

Kao što smo ranije naglasili, Strategija razvoja 2021–2027. i Akcioni plan energetske održivosti razvoja i klimatskih promjena (SECAP) predstavljaju osnovne strateške dokumente.

Ažuriranje SECAP-a i uključivanje komponente rodne ravnopravnosti mogu donijeti mnogo koristi s različitih aspekata, i to:

- a. **Inkluzivnost i pravednost:** Uključivanjem rodne ravnopravnosti u SECAP osigurava se da planiranje mjera za smanjenje emisija stakleničkih plinova i prilagodbu klimatskim promjenama uzima u obzir potrebe i perspektive svih članova/ica zajednice bez obzira na spol/rod.
- b. **Povećanje učinka mjera:** Različite perspektive i iskustva doprinose boljem razumijevanju potreba i problema zajednice. To može rezultirati boljim i efikasnijim mjerama za borbu protiv klimatskih promjena.
- c. **Usklađenost s politikama EU:** Evropska unija naglašava važnost rodne ravnopravnosti kao ključnog načela u svojim politikama. Integracija rodne ravnopravnosti u SECAP može pomoći lokalnim vlastima da budu usklađene s evropskim smjernicama i da bolje iskoriste dostupna sredstva i resurse.
- d. **Podizanje svijesti:** Rad na rodnoj ravnopravnosti u okviru SECAP-a može doprinijeti većoj svjesnosti lokalnog stanovništva o ovom pitanju.

Ukupno gledano, integracija rodne ravnopravnosti u SECAP može poboljšati efikasnost klimatskih mjera i doprinijeti pravednijoj i održivoj budućnosti.

3.5 Grad Lukavac

3.5.1 Uvod o jedinici lokalne samouprave

Lukavac je grad i istoimena općina u Bosni i Hercegovini. Nalazi se u srednjem toku rijeke Spreče u Tuzlanskom kantonu u Federaciji Bosne i Hercegovine. Prosječna nadmorska visina je 186 metara, dok je površina 341,42 km². Prema posljednjem popisu stanovništva iz 1991. godine, na području općine Lukavac živjelo je 57.070 stanovnika. Procjenjuje se da danas na području općine živi 55.416 stanovnika. Općina Lukavac jedna je od najznačajnijih tačaka na industrijskoj, rudarskoj i turističkoj karti Bosne i Hercegovine. Osnovne aktivnosti privrede vezane su za hemijsku industriju, rudarstvo i industriju nemetala i minerala (cement, kreč), za građevinarstvo i proizvodnju građevinsko-zanatskih materijala, prehrambenu, farmaceutsku i mašinsku industriju, proizvodnju opreme za plinovode, te za industriju tekstila i odjeće. Najuspješnije kompanije s prostora općine Lukavac su: GIKIL d.o.o. Lukavac, Sisecam Soda Lukavac, Fabrika cementa Lukavac, Junuzović Kopex, Baupartner, Boxmark Leather i FEN BH d.o.o. Lukavac. U oblasti poljoprivrede aktivnosti stanovništva vezane su za oblast ratarstva, voćarstva, povrtlarstva, mljekarstva, stočarstva i peradarstva.

3.5.2 Pregled osnovnih strateških dokumenata od značaja za Analizu

► **Strategija integrisanog razvoja Općine Lukavac 2018–2027. godina**

U toku analize Strategije utvrdili smo da je rodna ravnopravnost integrisana (2.2.2 Program podrške posebnim društvenim kategorijama, 2.2.2.1 Rodna ravnopravnost i jačanje uloge žene u razvoju lokalne zajednice za period 2019–2022.). Za period od tri godine izdvojeno je 15.000,00 KM iz različitih izvora finansiranja. Kao rezultat naglašeno je da je 2023. godine udio žena u većini MZ veći za 20% nego 2017. godine.

► **Grad Lukavac trenutno nema usvojen GAP na lokalnom nivou**

U prethodnom periodu pokrenuta je inicijativa da se usvoji Gender akcioni plan, ali samo u oblasti kulture i sporta, za period 2016–2018. godina. Trenutno je GAP za Grad Lukavac u izradi i rodno odgovorno budžetiranje zasigurno je jedan od strateških ciljeva Grada.

► **SECAP Lukavac za period do 2030. godine**

Izrađen je Akcioni plan održivog upravljanja energijom i prilagođavanja klimatskim promjenama Općine Lukavac (SECAP) za period do 2030. godine. Plan ne uzima u obzir aspekt rodne ravnopravnosti. SECAP Lukavac obuhvata vremenski period do 2030. godine. U okviru ovog Akcionog plana izrađen je kontrolni inventar emisija CO₂ za 2020. godinu u odnosu na baznu 2010. godinu, u svrhu utvrđivanja do sada postignutog smanjenja emisija i određivanja preostalih obaveza smanjenja emisija CO₂ u odnosu na cilj postavljen u ovom dokumentu za 2030. godinu. U SECAP Lukavac uključene su obje kategorije mjera – mjere za ublažavanje posljedica klimatskih promjena i mjere za prilagođavanje klimatskim promjenama, no razmatrane su samo mjere za smanjenje emisija CO₂.

Ciljevi postavljeni u ovom akcionim planu, koji trasi- raju put ka ostvarenju vizije i koji su usklađeni sa ostalim strateškim razvojnim ciljevima općine Lukavac, su sljedeći:

- i. Smanjenje emisija CO₂ za najmanje 40% do 2030. godine u odnosu na bazni inventar iz 2010. godine;

- ii. Smanjen uticaj opasnosti od posljedica klimatskih promjena do 2030. godine na najmanje 90% teritorija najugroženijih područja općine Lukavac;
- iii. Prema informacijama uposlenika Grada Lukavac, sistemsko praćenje i vrednovanje (monitoring i evaluacija) realizacije SECAP omogućavaju mjerenje ostvarenja postavljenih ciljeva te poduzimanje pravovremenih mjera radi eventualnih korekcija.

3.5.3 Pregled budžeta jedinice lokalne samouprave iz perspektive rodne ravnopravnosti i borbe protiv klimatskih promjena

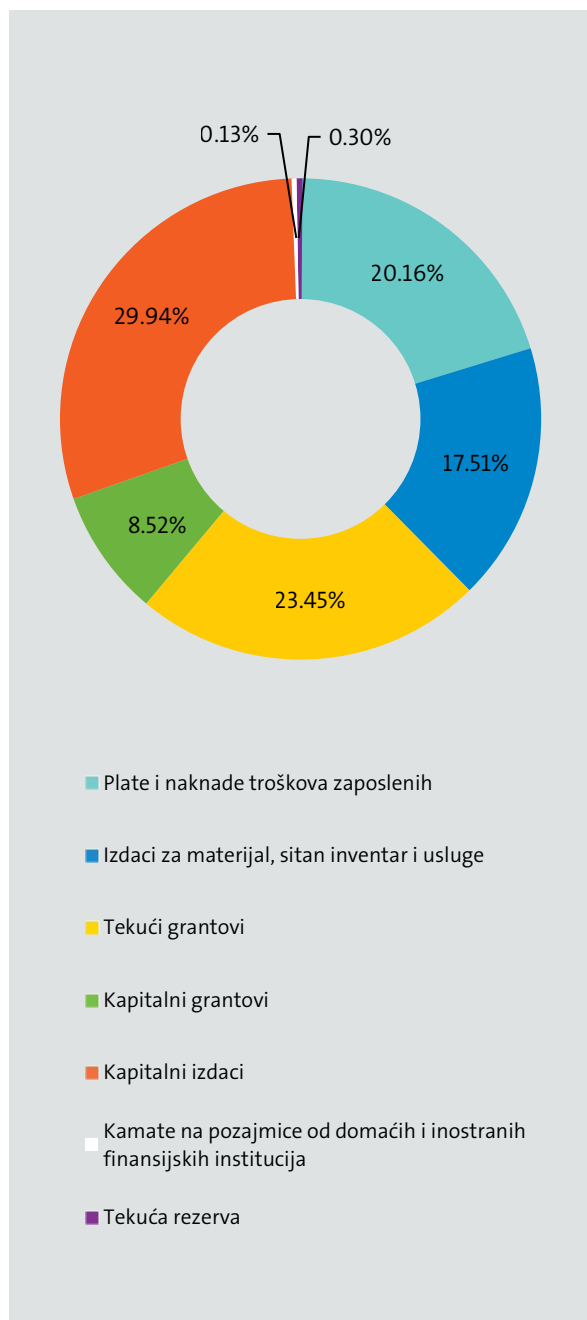
Budžet Grada Lukavca za 2022. godinu iznosio je 27.407.779 KM. Najviše novčanih sredstava bilo je raspoloživo za kapitalne izdatke – 29,94%, zatim za tekuće grantove 23,45%, a za plate i naknade troškova zaposlenih 20,16%. Dalje slijede izdaci za materijal, sitan inventar i usluge 17,51%, kapitalni grantovi sa 8,52% i izdaci za otplatu duga i tekuće rezerve oko 1% respektivno.¹³

Sa aspekta značaja za rodnu ravnopravnost i klimatske promjene bilo bi potrebno detaljnije analizirati prvenstveno pozicije tekućih i kapitalnih grantova, na koje se odnosi ukupno 31,97% budžeta Grada Lukavca. Zbog nemogućnosti praćenja posebnih izdvajanja po oblastima, odnosno budžetskih programa, naša analiza se nastavlja na nivou pojedinačnih javnih poziva putem kojih se plasiraju javna sredstva s ciljem provedbe konkretnih mjera.

Jedinica lokalne samouprave	Strategija razvoja	Trogodišnji plan – strategija razvoja	Plan za tekuću godinu – Strategija razvoja	Izvještaj Strategije razvoja	LEAP (Lokalni ekološki akcioni plan)	AP SEAP (Akcioni plan energetske održivosti razvoja)	SECAP (Akcioni plan energetske održivosti razvoja i klimatskih promjena)	Akcioni plan Zeleni grad	GAP (Gender akcioni plan)	Napomena
Grad Lukavac	2018-2027.						2021-2030.			

¹³ Podaci iz analize agencije UN Women za lokalni nivo.

SLIKA 6
Pregled budžeta Grada Lukavca za 2022. godinu

3.5.4 Analiza javne potrošnje iz rodne i klimatske perspektive: Primjena Kontrolne liste razvijene na osnovu metodologije iz 2021. godine na javne pozive lokalne jedinice samouprave

Javni poziv za podnošenje zahtjeva za dodjelu plaste-nika od 100 m² sa sadnim/sjemenskim materijalom, sistemom za navodnjavanje i dodatnom opremom¹⁴ odabran je kao primjer za ocjenu budžetske inter-ventivne s rodno i klimatskog aspekta.

Predmet podrške je dodjela 20 spomenutih plaste-nika, a korisnici/ce podrške su socijalno i materijalno ugrožena lica i mlade osobe s područja Grada Lukavca koje posjeduju vlastito poljoprivredno zemljište, ili je zemljište u vlasništvu članova/ica uže porodice po pravoj liniji (majka, otac, djed...), kao i zemljište ustupljeno na korištenje ili u zakup u neposrednoj blizini stambenog objekta lica odabranog za podršku. Kriteriji za dodjelu sredstava su dosta detaljni, od čega je značajno da lice mora biti registrovano za poljoprivrednu proizvodnju, da će sufinansirati 20% cijene plaste-nika, da će pohađati edukaciju o plaste-ničkoj proizvodnji, te da nije primilo sličnu podršku u zadnje tri godine, a da će plaste-nik zadržati najmanje tri godine.

Primjena Kontrolne liste rezultirala je sljedećim ocjenama za konkretnu budžetsku potrošnju:

- ▶ Nije specificirano da li postoje veze između pre-uzetih obaveza o rodnoj ravnopravnosti na među-narodnom, državnom ili lokalnom nivou;
- ▶ Podaci o korisnicima/ama su dostupni, ali nisu uobičajeno razvrstani po spolu;
- ▶ Posebne mjere su predviđene za uključivanje pod-zastupljenih grupa.
- ▶ Nisu rađene rodne analize iz ove oblasti, te time nisu ni mogle biti implementirane preporuke iz njih.

Navedeno je rezultiralo ocjenom da je intervencija **rodno neutralna**, odnosno „**granično**“ rodno osjetljiva zbog socijalnog aspekta.

¹⁴ Javni poziv za plaste-nike 2023 (lukavac.ba).

S aspekta klimatskih promjena rezultati su sljedeći:

- ▶ Cilj mjere/intervencije jeste usaglašen s međunarodnim opredjeljenjima za borbu protiv klimatskih promjena;
- ▶ Intervencija doprinosi prilagođavanju/rezilijentnosti na prirodne nepogode prouzrokovane klimatskim promjenama (ekstremne vremenske prilike: suše, poplave, obilne kiše), ali to joj nije glavni cilj;
- ▶ Intervencija ne doprinosi povećanju emisija GHG, što je u suprotnosti s međunarodnim ciljevima (Pariški sporazum, Ciljevi Energetske zajednice do 2030);
- ▶ Intervencija ne cilja na to da doprinese smanjenju emisija GHG ili pravednoj tranziciji u borbi protiv klimatskih promjena, što rezultira time da se i ne mjeri smanjenje emisije GHG.

Iz navedenog slijedi ocjena da je intervencija **klimatski značajna**.

Konsolidovano: odabrana intervencija, odnosno način raspodjele budžetskog novca putem ovog javnog poziva ocijenjena je relevantnom – klimatski značajnom i rodno neutralnom, ali i potencijalno rodno osjetljivom: korisnici/e podrške su socijalno i materijalno ugrožena lica i mlade osobe, te se, zbog uobičajeno većeg učešća žena u ovih kategorijama, uz dodatnu analizu može utvrditi uticaj na rodnu ravnopravnost i potreba definisanja i dodatnog kriterija u smislu pozitivnog uticaja na rodne jazove. Dodatne preporuke u smislu više relevantnosti intervencija, odnosno veće efikasnosti budžetske potrošnje u cilju ispunjenja vladinih preuzetih obaveza date su dalje u tekstu.

3.5.5 Preporuke u cilju donošenja rodno odgovornih i klimatski relevantnih budžetskih odluka u jedinici lokalne samouprave

Primjena Kontrolne liste, odnosno ocjena budžetskih programa (projekata, aktivnosti) podrazumijeva dubinsku analizu pojedinačne intervencije u odnosu na trenutno stanje i preuzete obaveze iz oblasti rodne ravnopravnosti i borbe protiv klimatskih promjena. U tom smislu potreban je zajednički angažman stručnjaka/inja iz oblasti u kojoj se interveniše, ali i struč-

njaka/inja za rodnu ravnopravnost i borbu protiv klimatskih promjena, te finansijskih službenika/ca.

Analizirani primjer subvencija u oblasti poljoprivrede mogao bi se unaprijediti sa aspekta rodne ravnopravnosti na način da se, pod istim ostalim formalnim uslovima, daje prednost ženama koje se prijavljuju, posebno u slučajevima gdje su socijalni kriteriji već uključeni, kao što je ovaj primjer. Uvrštavanje rodno osjetljivih kriterija je uspostavljena praksa u programima podsticaja u poljoprivredi kod oba entitetska ministarstva u BiH, ali kod ograničenih kategorija za subvencije. Provedba rodne analize u oblasti poljoprivrede dala bi jasniju sliku o postojanju rodni jazova i potrebi rodno osjetljivih intervencija.

Strategija razvoja 2021–2027. i SECAP predstavljaju osnovne strateške dokumente. Strategija razvoja 2021–2027. uključuje rodnu ravnopravnost; međutim, preporuka je da se ažuriranjem SECAP-a uključi komponenta rodne ravnopravnosti, koja može donijeti mnoge koristi s različitih aspekata, i to:

- a. Inkluzivnost i pravednost: Uključivanjem rodne ravnopravnosti u SECAP osigurava se da planiranje mjera za smanjenje emisija stakleničkih plinova i prilagodbu klimatskim promjenama uzima u obzir potrebu i perspektiva svih pripadnika/ca zajednice bez obzira na spol/rod.
- b. Povećanje učinka mjera: Različite perspektive i iskustva doprinose boljem razumijevanju potreba i izazova zajednice. To može rezultirati boljim i efikasnijim mjerama za borbu protiv klimatskih promjena.
- c. Usklađenost s politikama EU: Evropska unija naglašava važnost rodne ravnopravnosti kao ključnog načela u svojim politikama. Integracija rodne ravnopravnosti u SECAP može pomoći lokalnim vlastima da budu usklađene s evropskim smjernicama i da bolje iskoriste dostupna sredstva i resurse.
- d. Povećanje svijesti: Rad na rodnoj ravnopravnosti u okviru SECAP-a može među lokalnim stanovnicima doprinijeti podizanju svijesti o ovom pitanju.

Ukupno gledano, integracija rodne ravnopravnosti u SECAP može poboljšati efikasnost klimatskih mjera i doprinijeti pravednijoj i održivoj budućnosti.

3.6 Općina Tešanj

3.6.1 Uvod o jedinici lokalne samouprave

Općina Tešanj nalazi se na prostoru između srednje i sjeveroistočne Bosne i Hercegovine, a prema teritorijalnom ustrojstvu BiH ona pripada sjeverozapadnom dijelu entiteta Federacije BiH i jedna je od dvanaest općina Zeničko-dobojskog kantona kao općina na sjeverozapadu kantona.

U periodu od 1996. do 2016. godine broj stanovnika općine Tešanj opao je sa 54.047 na 43.063 stanovnika. Na području općine Tešanj se nalazi 13.426 domaćinstava, sa prosječnim brojem članova domaćinstva 3,21 člana. Od navedenih 13.426 domaćinstava, njih 6.098 bave se poljoprivrednom djelatnošću, dok ih 874 obavlja poljoprivrednu djelatnost i poljoprivredne proizvode prodaju na tržištu. Prema zvaničnim statističkim podacima, na području općine Tešanj krajem 2016. godine registrovano je ukupno 2.184 privrednih subjekata, od čega pravna lica čine 872 (40%), dijelovi pravnih lica 468 (21%), dok na području općine ima registrovanih 844 obrta (39%).

U strukturi pravnih lica dominira oblast trgovine na veliko i malo sa 28,3 % učešća u ukupnom broju pravnih lica, sa 17,6 % učestvuje prerađivačka industrija, 14,9 % čine ostale uslužne djelatnosti itd.

U strukturi dijelova pravnih lica registrovanih na području općine dominira oblast trgovine, koja čini 49,5% od ukupnog broja dijelova pravnih lica, ostale uslužne djelatnosti čine 8,6%, a finansijske usluge i osiguranje 8,2%. U strukturi obrta dominira takođe oblast trgovine sa 29,6% i prerađivačke industrije sa 16,1%

3.6.2 Pregled osnovnih strateških dokumenata od značaja za ovu analizu

- **Strategija razvoja Općine Tešanj za period 2018–2027.**
- **Strategija razvoja Općine Tešanj (revidirana i usklađena verzija) 2018–2027.**

Strategija razvoja predstavlja dokument zasnovan na ranijim strateškim dokumentima Općine Tešanj. Uspješnost razvoja Općine Tešanj će se mjeriti sposobnošću da se prevladaju uočene slabosti i prijetnje bržem rastu, ali takođe da se iskoriste razvojni potencijali koji nesumnjivo postoje. Polazeći od činjenice da je uspostavljena čvrsta saradnja i partnerstvo svih relevantnih aktera, strategija se odnosi na tri fokusa:

- **Strateški fokus 1.** Povećanje stope zaposlenosti bazirane na razvoju privrede i poljoprivrede kroz korištenje lokalnih resursa, izgradnju poslovnih zona, na tehnološkom jačanju i na povećanju angažmana obrazovanog i stručno osposobljenog radno aktivnog stanovništva.
- **Strateški fokus 2.** Dostupnost i kvalitet pružanja javnih usluga kroz unapređenje i izgradnju društvene infrastrukture, uz stalnu borbu protiv korupcije, diskriminacije i privilegija, kao i izgradnja zdrave porodice uz ravnomjeran razvoj urbanih i ruralnih područja općine Tešanj.
- **Strateški fokus 3.** Modernizacija postojeće i izgradnja nove javne infrastrukture, vodovoda, kanalizacije, zaštite voda i vodotoka, toplifikacije, zbrinjavanja čvrstog opada, zaštite okoliša, a sve u skladu sa konceptom dugoročno održivog razvoja.

U toku analize Strategije primijetili smo da rodna ravnopravnost nije integrisana u dokument.

► LGAP Općine Tešanj

U 2020. godini tim za izradu Gender akcionog plana (GAP) za Općinu Tešanj, koji predstavlja multidisciplinarnu grupu sastavljenu od 13 članova i članica tima – 11 žena i dva muškarca, koji su predstavnici/e različitih organa i ustanova te lica koja dolaze iz različitih segmenata društva, počeo je sa izradom GAP-a za Općinu Tešanj. Uz konsultantsku podršku Razvojnog programa Ujedinjenih nacija (UNDP), tokom jula 2020. godine izrađena je Analiza stanja ravnopravnosti spo-

lova u općini Tešanj, oslanjajući se na podatke Općine i zvanične podatke Federalnog zavoda za statistiku te drugih nadležnih institucija. Kasnije tokom 2020. godine, Analiza stanja ravnopravnosti spolova poslužila je kao osnova za izradu nacrtu lokalnog gender akcionog plana (LGAP) kroz koji su utvrđeni strateški ciljevi.

LGAP definiše četiri strateška cilja:

1. Povećati zastupljenost žena u organima vlasti na području općine Tešanj;
2. Povećati zaposlenost žena u općini Tešanj;
3. Uspostaviti mehanizme saradnje između institucija radi identifikacije i zaštite žrtava nasilja u porodici na području općine Tešanj;
4. Osigurati da se odluke u Općini donose u skladu s principima rodne ravnopravnosti.

U smislu relevantnosti za našu analizu, mogu se izdvojiti sljedeće mjere i aktivnosti iz LGAP-a:

2.1. Povećane su mogućnosti za zapošljavanje/samozapošljavanje žena;

2.1.3. Provesti programe edukacije o pokretanju, vođenju, procedurama i troškovima biznisa, naročito za žene sa sela;

4.1. Općinski propisi usklađeni su s principima rodne ravnopravnosti;

4.1.2. Integrisati pitanja rodne ravnopravnosti u Strategiju razvoja Općine Tešanj;

4.3. Poduzimaju se mjere za uvođenje rodno odgo-

vornog budžetiranja u Općini;

4.3.3. Sačiniti model rodno odgovornog budžeta Općine.

Ovaj dokument bitna je baza za uvođenje rodno odgovornog budžetiranja u procese Općine.

► **Akcionni plan održivog upravljanja energijom i prilagođavanja klimatskim promjenama Općine Tešanj (SECAP) za period do 2030. godine**

Odobren početkom 2021. godine, Akcionni plan održivog upravljanja energijom i prilagođavanja klimatskim promjenama (SECAP) ključni je dokument koji pokazuje na koji će način potpisnik Sporazuma gradonačelnika za klimu i energiju ostvariti svoje obaveze postavljene do 2030. godine. SECAP ne sadrži rodnu komponentu.

3.6.3 Pregled budžeta jedinice lokalne samouprave iz perspektive rodne ravnopravnosti i borbe protiv klimatskih promjena

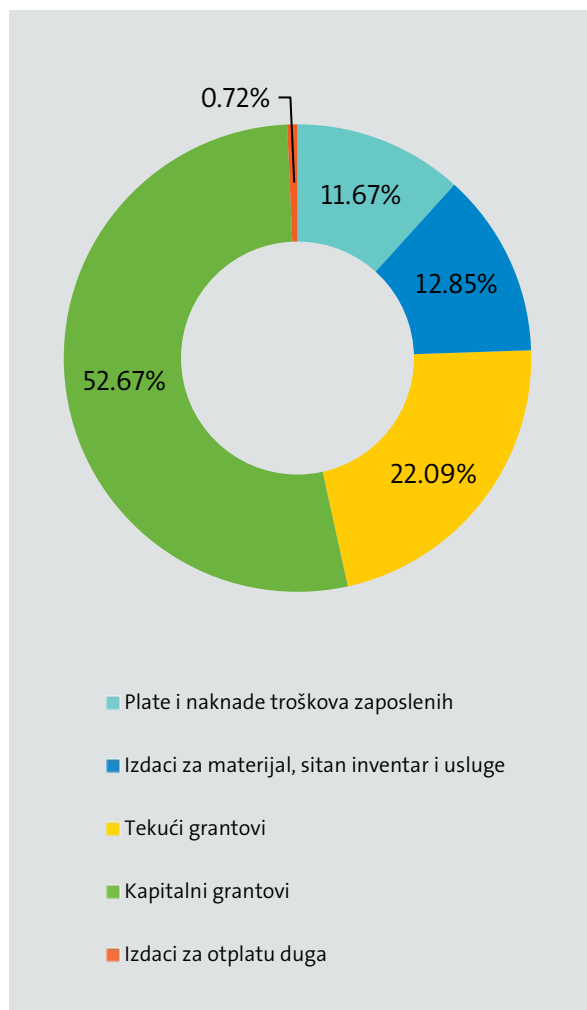
Budžet Općine Tešanj za 2022. godinu iznosio je 26.902.022,00 KM. Najviše novčanih sredstava iz budžeta bilo je raspoloživo za izdatke za kapitalne grantove – 52,67%, zatim za tekuće grantove 22,09%, te izdatke za materijal, sitni inventar i usluge 12,85%. Dalje slijede plaće i naknade za troškove zaposlenih sa 11,67%, kao i izdaci za otplatu duga i tekuće rezerve oko 0,7%.¹⁵

Jedinica lokalne samouprave	Strategija razvoja	Trogodišnji plan – strategija razvoja	Plan za tekuću godinu – Strategija razvoja	Izvještaj Strategije razvoja	LEAP (Lokalni ekološki akcioni plan)	AP SEAP (Akcionni plan energetske razvoja)	SECAP (Akcionni plan energetske razvoja i klimatskih promjena)	Akcionni plan Zeleni grad	GAP (Gender akcioni plan)	Napomena
Općina Tešanj	2018–2027. 2023–2027-			2019; 2020.			2021–2030.		2014–2016; 2020–2023.	

¹⁵ Podaci preuzeti iz analize UN Women za lokalni nivo.

SLIKA 7

Pregled budžeta Općine Tešanj za 2022. godinu

S aspekta značaja u vezi s rodnom ravnopravnošću i klimatskim promjenama, bilo bi potrebno detaljnije analizirati prvenstveno pozicije tekućih i kapitalnih grantova, na koje se odnosi ukupno 74,76% budžeta Općine Tešanj. Zbog nemogućnosti praćenja posebnih izdvajanja po oblastima, odnosno budžetskih programa, naša analiza se nastavlja na nivou pojedinačnih javnih poziva putem kojih se plasiraju javna sredstva s ciljem provedbe konkretnih mjera u odabranim sektorima.

3.6.4. Analiza javne potrošnje iz rodne i klimatske perspektive: Primjena Kontrolne liste razvijene na osnovu metodologije iz 2021. godine na javne pozive jedinice lokalne samouprave

Program novčanih podsticaja Općine Tešanj za unapređenje primarne poljoprivredne proizvodnje u 2022. godini uzet je kao primjer za primjenu kontrolne liste,¹⁶ u dijelu 3.1. koji se odnosi na proizvodnju u plastenicima/staklenicama za porodična poljoprivredna gazdinstva.

Kao korisnici/e podrške mogu se pojaviti pravna lica – porodična poljoprivredna gazdinstva, i fizička lica – obrtnici/e upisani u Registar poljoprivrednih gazdinstava i klijenata, a mladi (do 35 godina starosti), dugoročno nezaposleni (najmanje 5 godina neprekidno na evidenciji nezaposlenih), poljoprivrednici/e mogu dobiti dodatni podsticaj u visini od 30% na odobreni podsticaj.

Primjena kontrolne liste rezultirala je sljedećim ocjenama za konkretnu budžetsku potrošnju:

- ▶ Ne postoje jasne veze sa preuzetim obavezama o rodnoj ravnopravnosti na međunarodnom, državnom ili lokalnom nivou;
- ▶ Podaci o korisnicima/ama su dostupni, ali nisu razvrstani po spolu;
- ▶ Postoje indicije da će neke grupe koje su inače formalno ili faktički isključene i kojima je onemogućen ili otežan pristup dobrima i/ili uslugama biti obezbijeđene kroz ovaj projekat (mlade nezaposlene osobe);
- ▶ Nisu rađene rodne analize iz ove oblasti, te time nisu ni mogle biti implementirane preporuke u vezi s ovim.

Navedeni podaci rezultirali su ocjenom da je navedena intervencija **rodno neutralna**.¹⁷

¹⁶ Program-2022.pdf (opcina-tesanj.ba)

¹⁷ Ali potencijalno rodno osjetljiva, što bi zahtijevalo provedbu dodatne analize.

S aspekta klimatskog uticaja, rezultati su sljedeći:

- ▶ Cilj mjere/intervencije jeste usaglašen s međunarodnim opredjeljenjima za borbu protiv klimatskih promjena;
- ▶ Intervencija doprinosi prilagođavanju/rezilijentnosti na prirodne nepogode prouzrokovane klimatskim promjenama (ekstremne vremenske prilike: suše, poplave, obilne kiše), ali to joj nije glavni cilj;
- ▶ Intervencija ne doprinosi povećanju emisija GHG, što bi bilo u suprotnosti s međunarodnim ciljevima (Pariški sporazum, Ciljevi Energetske zajednice do 2030. godine);
- ▶ Intervencija nema za cilj da doprinese smanjenju emisija GHG ili pravednoj tranziciji u borbi protiv klimatskih promjena, što rezultira time da se i ne mjeri smanjenje emisije GHG.

Sve navedeno rezultiralo je ocjenom da je intervencija **klimatski značajna**.

Konsolidovano: odabrana intervencija, odnosno način raspodjele budžetskog novca putem ovog javnog poziva ocijenjena je relevantnom – klimatski značajnom, ali rodno neutralnom. Preporuke u smislu više relevantnosti intervencija, odnosno veće efikasnosti budžetske potrošnje radi ispunjenja vladinih preuzetih obaveza date su dalje u tekstu.

3.6.5. Preporuke u cilju donošenja rodno odgovornih i klimatski relevantnih budžetskih odluka u jedinici lokalne samouprave

Primjena Kontrolne liste, odnosno ocjena budžetskih programa (projekata, aktivnosti) podrazumijeva dubinsku analizu pojedinačne intervencije u odnosu na trenutno stanje i preuzete obaveze iz oblasti rodne ravnopravnosti i borbe protiv klimatskih promjena. U tom smislu potreban je zajednički angažman stručnjaka/inja iz oblasti u kojoj se interveniše, ali i stručnjaka/inja za rodnu ravnopravnost i borbu protiv klimatskih promjena, te finansijskih službenika/ca.

Analizirana budžetska intervencija mogla bi biti uz provedbu dodatne, rodne analize rodno pozitivna. Naime, među ranjivim kategorijama, kao što su u slu-

čaju ovog programa mlade nezaposlene osobe kojima se odobrava dodatni podsticaj u iznosu od 30% podsticaja, uobičajeno se nalazi više žena. Rezultati analize stanja u općini s aspekta zaposlenosti mladih, strukture poljoprivrednih proizvođača i sl., u odnosu na korisnike/ce podsticaja u oblasti poljoprivrede ukazali bi na postojanje rodno gaza i eventualnu potrebu definisanja dodatnih, rodno osjetljivih kriterija u raspodjeli sredstava podsticaja.

Evidentno je da Općina Tešanj ima visok nivo svijesti o klimatskim promjenama. Iz godišnjeg budžeta posljednjih nekoliko godina izdvajaju se finansijska sredstva za sufinansiranje obnove fasada stambenih zgrada. Jedna od inicijativa iz 2022.¹⁸ godine je udruživanje finansijskih sredstava sa vlasnicima/ama individualnih stambenih objekata, odnosno etažnim vlasnicima/ama u cilju obnove fasada, a na osnovu godišnjeg javnog poziva.

Da bi se javni pozivi mogli dodatno unaprijediti, potrebno je fokusirati se na :

- a. Povećanje usmjerenosti javnih poziva na klimatske promjene: Preporučujemo da Općina Tešanj dodatno usmjeri svoje godišnje javne pozive fokusiranjem na klimatske promjene. Ovo uključuje sufinansiranje projekata koji će poboljšati energetske efikasnost, smanjiti emisije stakleničkih plinova i doprinijeti zaštiti okoliša. Takođe, rodna perspektiva nije uvedena, a potrebno je da bude integrisana. Broj domaćinstava je jedinica mjere koja iz rodne perspektive mnogo sakriva a malo otkriva: koliko je među tim domaćinstvima jednoroditeljskih porodica, energetske i/ili ekonomske siromašnih žena i muškaraca kojima ova mjera neće pomoći da se izvuku iz energetske siromaštva... Zato je potrebno da se ova mjera udruži sa drugim ciljanim mjerama. Važno je da se domaćinstva broje po spolu nosioca/nositeljice domaćinstva, a da se rade dodatne ankete kojima se utvrđuju druge nezadovoljene potrebe u projektu sanacije zgrada.
- b. Uključivanje rodne ravnopravnosti u javne pozive: Preporučujemo da se uključi načelo rodne ravnopravnosti u javne pozive. To znači osigurati da projekti i inicijative podržane putem ovih poziva također promovišu učešće i korist za žene i muš-

¹⁸ opcina-tesanj.ba/wp-content/uploads/2022/07/javni-poziv-iskazivanje-interesa.pdf

karce podjednako. Ovo će doprinijeti stvaranju pravednijeg i inkluzivnijeg društva. Pri racionalizaciji potrošnje u javnim objektima važno je da se mjeri i zadovoljstvo korisnika i korisnica. Predloženi dodatni indikator predstavlja stepen zadovoljstva korisnika/korisnica (po spolu) nakon racionalizacije objekta.

- c. Edukacija i svijest o klimatskim promjenama i rodnoj ravnopravnosti: Preporučujemo da Općina Tešanj provodi programe edukacije i podizanja svijesti među lokalnim stanovništvom o klimatskim promjenama i o važnosti rodne ravnopravnosti u kontekstu tih promjena. Ovo će pomoći jačanju razumijevanja i podrške za ove teme u lokalnoj zajednici.
- d. Saradnja s relevantnim organizacijama i stručnjacima: Preporučujemo da Općina saraduje s relevantnim organizacijama, uključujući one koje se bave klimatskim promjenama i rodnom ravnopravnošću, kako bi dobila stručne savjete i podršku u implementaciji ovih preporuka.

Uvođenjem ovih preporuka Općina Tešanj može dodatno unaprijediti svoje napore u vezi s klimatskim promjenama i doprinijeti rodnoj ravnopravnosti u lokalnoj zajednici.

Kao što smo ranije naglasili, Strategija razvoja 2021–2027. i SECAP predstavljaju osnovne strateške dokumente.

Preporuka koja slijedi odnosi se na ažuriranje SECAP-a i uključivanje rodne komponente, a u konačnici može donijeti mnoge koristi s različitih aspekata:

- a. Inkluzivnost i pravednost: Uključivanjem rodne ravnopravnosti u SECAP osigurava se da planiranje mjera za smanjenje emisija stakleničkih plinova i prilagodbu klimatskim promjenama uzima u obzir potrebe i perspektive svih članova/ica zajednice bez obzira na spol.
- b. Povećanje učinka mjera: Različite perspektive i iskustva doprinose boljem razumijevanju potreba i problema zajednice. To može rezultirati boljim i učinkovitijim mjerama za borbu protiv klimatskih promjena.
- c. Usklađenost s politikama EU: Evropska unija naglašava važnost rodne ravnopravnosti kao ključnog načela u svojim politikama. Integracija rodne ravnopravnosti u SECAP može pomoći lokalnim vlastima da budu usklađene s evropskim smjer-

nicama i da bolje iskoriste dostupna sredstva i resurse.

- d. Povećanje svijesti: Rad na rodnoj ravnopravnosti u okviru SECAP-a može među lokalnim stanovništvom doprinijeti podizanju svijesti o ovom pitanju.

Kroz objavljene javne pozive donatora¹⁹ Općina Tešanj bila bi u mogućnosti da realizuje projekte u vezi s klimom koji su definisani u revidiranoj verziji strategije razvoja.

3.7 Grad Trebinje

3.7.1 Uvod o jedinici lokalne samouprave

Trebinje je grad i općina koja se nalazi u entitetu Republika Srpska u Bosni i Hercegovini. Najjužniji je grad u Bosni i Hercegovini i nalazi se na obalama rijeke Trebišnjice u regiji istočne Hercegovine. Teritorija grada zauzima prostor od 904 km. Prema podacima popisa stanovništva, na području Trebinja u 2013. godini živjelo je 28.239 stanovnika (9.394 domaćinstva), od čega 51% žena i 49% muškaraca. U urbanom dijelu grada, tj. u naselju Trebinje, živi 81% stanovništva. Na teritoriji grada nalaze se i tri granična prelaza: dva sa Crnom Gorom (prema Nikšiću i Herceg-Novom) i jedan sa Hrvatskom (prema Dubrovniku). Trend zapošljavanja na području grada pokazuje porast broja formalno zaposlenih u posljednje četiri godine, koji je u 2016. godini, uprkos smanjenju broja zaposlenih u periodu 2011–2013. godine, iznosio 8.223 lica, a to je za 127 zaposlenih više u odnosu na 2011. godinu. Od ukupnog broja zaposlenih 44% radne snage su žene. Povećanje broja zaposlenih uglavnom je rezultat zapošljavanja radnika u novootvorenim tržišnim centrima, kao i otvaranja nove linije konditorskih i drugih proizvoda Swisslion d.o.o. U proteklom periodu je bilo planirano otvaranje najmanje četiri nova hotela u

¹⁹ Javni poziv *EU4 Energy Transition*, Poziv za dostavljanje prijedloga projekata: Implementacija pilot-projekta u oblasti energije (energetska efikasnost i obnovljivi izvori energije), zaštite klime i saobraćaja za općine i gradove u Federaciji Bosne i Hercegovine. U kontekstu projekta jedna od ključnih aktivnosti je implementacija pilot-projekata u oblasti energije, zaštite klime i saobraćaja u općinama na Zapadnom Balkanu. Implementacija se obavlja kroz kancelariju GIZ.

Trebinju, što će svakako dodatno uticati na povećanje zaposlenosti.

Područje grada je veoma bogato prirodnim potencijalima (umjereni klima, voda, sunce, vjetar, ljekovite bilje i dr.), koji još uvijek nisu dovoljno iskorišteni. Privreda Trebinja najvećim dijelom se oslanja na elektroenergetski, a jednim dijelom i na prerađivački sektor. Međutim, u posljednje vrijeme prednost se daje razvoju poljoprivredno-prehrambene proizvodnje, turističkoj ponudi i poduzetništvu u turizmu, pošto u ovim sferama Trebinje ima značajne komparativne prednosti u odnosu na druga mjesta i nedovoljno iskorištene potencijale. Trebinje je i ekonomski, zdravstveni, obrazovni i sportski centar istočne Hercegovine. Ovdje se nalaze brojne obrazovne ustanove, škole, fakulteti, muzej, legati, galerije, likovne kolonije, amaterska pozorišta, kulturno-umjetnička i sportska društva. U Trebinju postoje tri visokoškolske ustanove: Akademija likovnih umjetnosti, Fakultet za proizvodnju i menadžment i Visoka škola za turizam i hotelijerstvo.

3.7.2 Pregled osnovnih strateških dokumenata od značaja za ovu analizu

- **Strategija razvoja Grada Trebinja 2018–2027.**
- **Trenutno Grad Trebinje nema važeći gender akcioni plan.**
- **Lokalni ekološki akcioni plan (LEAP) grada Trebinja za period 2018–2027.**

Jedinica lokalne samouprave	Strategija razvoja	Trogodišnji plan – strategija razvoja	Plan za tekuću godinu – Strategija razvoja	Izveštaj Strategije razvoja	LEAP (Lokalni ekološki akcioni plan)	AP SEAP (Akcioni plan energetske održivosti)	SECAP (Akcioni plan energetske održivosti razvoja i klimatskih promjena)	Akcioni plan Zeleni grad	GAP (Gender akcioni plan)	Napomena
Grad Trebinje	2018–2027.			2019, 2018.	2018–2027.					

Izrada LEAP-a je dio zakonske obaveze, ali i dokument koji će ukazati na aktuelne ekološke probleme.

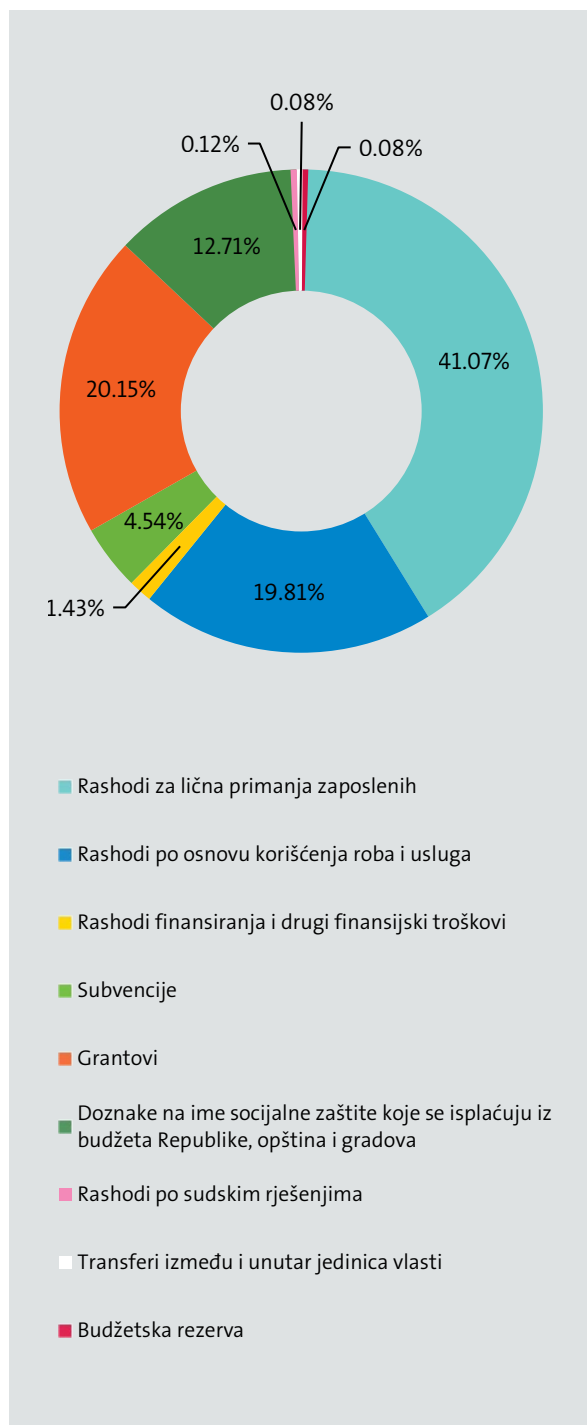
3.7.3 Pregled budžeta jedinice lokalne samouprave iz perspektive rodne ravnopravnosti i borbe protiv klimatskih promjena

Budžet Grada Trebinja za 2022. godinu iznosio je 24.427.160,00 KM. Najviše novčanih sredstava bilo je raspoloživo za lična primanja zaposlenih 41,07%, zatim za rashode po osnovu korištenja roba i usluga 19,81%, pa za grantove 20,15%, doznake na ime socijalne zaštite 12,71% i subvencije 4,54%.²⁰

Sa aspekta značaja za rodnu ravnopravnost i klimatske promjene, bilo bi potrebno detaljnije analizirati prvenstveno pozicije subvencija, grantova i doznaka na ime socijalne zaštite, na koje se odnosi ukupno 37,4% budžeta Grada Trebinja. Zbog nemogućnosti praćenja posebnih izdvajanja po oblastima, odnosno budžetskih programa, naša analiza nastavlja se na nivou pojedinačnih javnih poziva putem kojih se plasiraju javna sredstva s ciljem provedbe konkretnih mjera u odabranim sektorima.

²⁰ Podaci preuzeti iz analize agencije UN Women.

SLIKA 8
Pregled budžeta Grada Trebinja za 2022. godinu

3.7.4 Analiza javne potrošnje iz rodne i klimatske perspektive: Primjena Kontrolne liste razvijene na osnovu metodologije iz 2021. godine na javne pozive lokalne jedinice samouprave

Javni poziv za ostvarivanje prava na podršku investicijama u proizvodnji i preradi poljoprivrednih proizvoda²¹ uzet je kao primjer za primjenu Kontrolne liste. Predmet podrške su investicije za nabavku osnovnih sredstava i opreme (oprema i mašine za proizvodnju, preradu i čuvanje voća i povrća), a podršku koriste poljoprivredna gazdinstva koja se bave ili planiraju da pokrenu vlastitu proizvodnju ili preradu voća i povrća, te koja su upisana u bazu poljoprivrednih proizvođača i registar korisnika subvencija Agrarnog fonda.

Kriteriji za dodjelu sredstava po javnom konkursu su sljedeći:

- Ekonomsko-socijalni status gazdinstva;
- Kvalitet biznis plana;
- Prebivalište (ruralno/urbano);
- Pripadnost određenoj kategoriji (mladi, žene, nezaposleni, demobilisani borci, porodice poginulih boraca, RVI, osobe s posebnim potrebama, samohrani roditelji);
- Stepenn bavljenja poljoprivrednom proizvodnjom;
- Stepenn tržišnosti proizvodnje;
- Prethodna saradnja sa Agrarnim fondom.

Ovo je prvi primjer koji smo uzeli za analizu gdje se prepoznaje rod (žene) kao jedna od odrednica unutar ranjivih kategorija. Međutim, nije dostupan sistem bodovanja po kojem bismo ocijenili koliki je značaj svakog od kriterija u formiranju rang liste.

Primjena Kontrolne liste rezultirala je sljedećim ocjenama za konkretnu budžetsku potrošnju:

- ▶ Postoje jasne veze s preuzetim obavezama o rodnoj ravnopravnosti na međunarodnom, državnom ili lokalnom nivou;²²
- ▶ Podaci o korisnicima/ama su dostupni, ali nisu

²¹ [Javni-poziv-za-podnosenje-zahjeva-za-ostvarivanje-prava-na-podrsku-investicijama-u-proizvodnji-i-preradi.pdf \(agrarnifondtrebinje.com\).](#)

²² Npr. Član 15 ZORS.

- ▶ razvrstani po spolu;
- ▶ Postoje indicije da će neke grupe koje su inače formalno ili faktički isključene i kojima je onemogućen ili otežan pristup dobrima i/ili uslugama biti obezbijeđene kroz ovaj projekat;
- ▶ Nisu rađene rodne analize iz ove oblasti, te zato nisu ni mogle biti implementirane preporuke na tom osnovu.

Navedeno je rezultiralo ocjenom da je intervencija **rodno pozitivna**.

Sa aspekta klimatskog uticaja, rezultati su sljedeći:

- ▶ Nije poznato da li je cilj mjere/intervencije usaglašen s međunarodnim opredjeljenjima za borbu protiv klimatskih promjena;
- ▶ Cilj intervencije nije da doprinese prilagođavanju/rezilijentnosti na prirodne nepogode prouzrokovane klimatskim promjenama (ekstremne vremenske prilike: suše, poplave, obilne kiše);
- ▶ Intervencija ne doprinosi povećanju emisija GHG, što bi bilo u suprotnosti s međunarodnim ciljevima (Pariški sporazum, Ciljevi Energetske zajednice do 2030. godine);
- ▶ Intervencija nema cilj da doprinese smanjenju emisija GHG ili pravednoj tranziciji u borbi protiv klimatskih promjena, što rezultira time da se i ne mjeri smanjenje emisije GHG.

Navedeno je rezultiralo ocjenom da je navedena intervencija **klimatski neutralna**.

Konsolidovano: odabrana intervencija, odnosno način raspodjele budžetskog novca putem ovog javnog poziva ocijenjena je relevantnom – rodno pozitivnom, ali klimatski neutralnom. Preporuke u smislu više relevantnosti intervencija, odnosno veće efikasnosti budžetske potrošnje u cilju ispunjenja vladinih preuzetih obaveza date su dalje u tekstu.

3.7.5 Preporuke u cilju donošenja rodno odgovornih i klimatski relevantnih budžetskih odluka u jedinici lokalne samouprave

Primjena Kontrolne liste, odnosno ocjena budžetskih programa (projekata, aktivnosti) podrazumijeva dubinsku analizu pojedinačne intervencije u odnosu na trenutno stanje i preuzete obaveze iz oblasti rodne ravnopravnosti i borbe protiv klimatskih promjena. U tom smislu potreban je zajednički angažman stručnjaka/inja iz oblasti u kojoj se interveniše, ali i stručnjaka/inja za rodnu ravnopravnost i borbu protiv klimatskih promjena, te finansijskih službenika/ca.

Analizirana budžetska intervencija čini se rodno pozitivnom, ali zbog nepostojanja detaljnog sistema bodovanja nije moguće odrediti značaj kriterija kojim se prednost daje ranjivim kategorijama, uključujući žene. Više informacija o rezultatima i potrebi postojanja ovakvih kriterija dobili bismo provedbom dodatne, rodne analize, a koja uključuju i postojanje statističkih i administrativnih podataka razvrstanih po spolu.

Iako ima ažurirane Strateške dokumente, administracija Grada Trebinja malo pažnje posvećuje jačanju kapaciteta i edukaciji stanovništva o uticaju klimatskih promjena.

Realizacija mjera određenih u LEAP-u zahtijeva angažman kako unutrašnjih tako i vanjskih kapaciteta radi bolje i efikasnije implementacije ciljeva.

Donošenje javnih politika u vezi s klimom može biti ključno za bolju pripremu i reakciju na klimatske promjene, te za smanjenje negativnih uticaja na okoliš i zajednicu. Preporučuje se nekoliko koraka koje Grad Trebinje može slijediti kako bi donio politike o klimi:

1. Istraživanje i analiza: Prvi korak je provesti temeljitu analizu trenutnih klimatskih uslova. Ovo uključuje prikupljanje podataka o emisijama stakleničkih plinova, identifikaciju ranjivih područja i zajednica, te procjenu uticaja klimatskih promjena na infrastrukturu, ekonomiju i zdravlje stanovništva.
2. Savjetodavni odbor ili komisija: Grad može formirati savjetodavni odbor ili komisiju za klimatske politike. Ovo tijelo može uključivati stručnjake/inje, lokalne učesnike/ce i predstavnike/ce zajed-

nice koji bi pružili inpute i smjernice za razvoj tih politika.

3. Definisanje ciljeva: Grad Trebinje treba postaviti jasne i mjerljive ciljeve u vezi s klimatskim politikama. Ti ciljevi mogu biti smanjenje emisija stakleničkih plinova, povećanje energetske efikasnosti i zaštita prirodnih resursa.
4. Izrada akcionog plana: Na temelju analize i postavljenih ciljeva treba izraditi detaljan akcijski plan koji će identifikovati specifične mjere i inicijative za provedbu kako bi se postigli ciljevi. Ovaj plan SECAP treba biti realističan i izvodljiv i treba uzeti u obzir finansijske resurse. U SECAP je potrebno integrisati rodnu komponentu.
5. Javno savjetovanje: Uključiti lokalnu zajednicu u proces donošenja politika, uz organizovanje javnih konzultacija, sastanaka i provođenje anketa kako bi se prikupili mišljenja i prijedlozi građana. Ovo će pomoći da se osigura podrška politikama i poveća svijest o klimatskim promjenama.
6. Usklađenost s državnim i međunarodnim smjer-

nicama: Prilagoditi djelovanje sa postojećim državnim i međunarodnim smjernicama i sporazumima o klimatskim promjenama. Ovo može uključivati obavezu izvještavanja i učestvovanja u međunarodnim inicijativama.

7. Odobravanje i provedba politika: Nakon što se izradi klimatska politika, potrebno je da gradski vijećnici ili relevantni organi odobre te politike. Nakon odobrenja, provedba plana i redovno praćenje napretka su ključni.
8. Edukacija i svijest: Konstantna edukacija stanovništva o klimatskim promjenama i važnosti politika.

Donošenje politika o klimi je proces koji zahtijeva ozbiljan angažman, resurse i vrijeme, ali može biti izuzetno važan za dugoročnu održivost i prosperitet grada Trebinja.

4 ZAKLJUČCI I PREPORUKE

4.1 Stanje implementacije rodno odgovornog i klimatski značajnog budžetiranja u analiziranim jedinicama lokalne samouprave u Bosni i Hercegovini

Analizom je ustanovljeno da postoje segmenti potrošnje jedinica lokalne samouprave koji su rodno odgovorni i klimatski relevantni, ali uobičajeno se prate u samo jednoj od dvije kategorije – nije dovoljno razvijena svijest o povezanosti efekata i potencijala sinergijskog djelovanja u ove dvije oblasti.

Pošto ne postoje programski klasifikovani budžeti, analize budžeta jedinica lokalne samouprave provedene su na ukupnim budžetima, prema kategorijama

izdataka. Takođe, u analiziranom periodu okvir za rodno odgovorno budžetiranje nije postojao.²³

Sa aspekta značaja za rodnu ravnopravnost i klimatske promjene, u budžetima lokalnih jedinica samouprave bilo bi potrebno detaljnije analizirati sljedeće pozicije:

- Grad Banja Luka: pozicije subvencija, grantova i doznaka na ime socijalne zaštite, na koje se odnosi ukupno 38,12% budžeta Grada Banje Luke u 2022. godini;
- Općina Centar Sarajevo: pozicije tekućih i kapitalnih grantova, na koje se odnosi ukupno 39,8% budžeta;
- Općina Istočna Ilidža: pozicije subvencija, gran-

²³ Agencija UN Women je tokom 2023. godine podržala aktivnosti uvođenja rodno odgovornog budžetiranja u odabranim jedinicama lokalne samouprave.

tova i doznaka na ime socijalne zaštite, na koje se odnosi ukupno 21,46% budžeta u 2022. godini;

- Grad Lukavac: pozicije tekućih i kapitalnih grantova, na koje se odnosi ukupno 31,97% budžeta;
- Općina Tešanj: pozicije tekućih i kapitalnih grantova, na koje se odnosi ukupno 74,76% budžeta;
- Grad Trebinje: pozicije subvencija, grantova i doznaka na ime socijalne zaštite, na koje se odnosi ukupno 37,4% budžeta.

Zbog nemogućnosti praćenja posebnih izdvajanja po oblastima, odnosno budžetskim programima, Kontrolna lista primijenjena je u oblasti poljoprivrede i energije na oglase koje su lokalne vlasti objavile u analiziranom periodu, te su ovi rezultati predstavljeni na treninzima i u kasnijim konsultacijama s predstavnicima/cama ovih lokalnih zajednica.

Primjeri aktuelnih programa lokalnih zajednica o kojima se razgovaralo na radionicama:

- ▶ Sufinansiranje obnove zgrada u općini Tešanj;
- ▶ Podrška i sufinansiranje obnove stambenih zgrada kroz razvojne agencije (npr. SERDA) u općini Centar Sarajevo;
- ▶ Podrška Opštine Istočna Ilidža zajednicama etažnih vlasnika (ZEV), gdje je pružena pomoć građanima u ostvarivanju obaveza definisanih Zakonom o održavanju zgrada. Na ovaj način Opština osigurava veću primjenu energetske efikasnosti, te sprečava ili otklanja opasnost po život i zdravlje stanovništva.

Primjena Kontrolne liste, odnosno ocjena budžetskih programa (projekata, aktivnosti) podrazumijeva dubinsku analizu pojedinačne intervencije u odnosu na trenutno stanje (Koji problem rješavamo ovom intervencijom?) i preuzete obaveze iz oblasti rodne ravnopravnosti i borbe protiv klimatskih promjena. U tom smislu potreban je zajednički angažman stručnjaka/inja iz oblasti u kojoj se interveniše, ali i stručnjaka/inja za rodnu ravnopravnost i borbu protiv klimatskih promjena, te finansijskih službenika/ca.

4.2 Preporuke za adekvatnija rješenja u budućim intervencijama na lokalnom nivou

- ▶ Bolja povezanost strateškog planiranja i budžetiranja;
- ▶ Pojačana svijest o obavezama vlada u obje oblasti na međunarodnom i državnom nivou, te o konkretnim obavezama nivoa vlasti na kojem se pripremaju mjere/budžetske intervencije, odnosno njihova usklađenost s aktivnostima ostalih nivoa vlasti;
- ▶ Razvijanje aktuelne, detaljne statistike koja je i razvrstana po spolu u oblastima u kojima se prati napredak u rodnoj ravnopravnosti i borbi protiv klimatskih promjena;
- ▶ Provedba rodni analiza iz oblasti koje su bitne za postizanje rodne ravnopravnosti i borbu protiv klimatskih promjena;
- ▶ Informisanje građana/građanki, ali i privrednika-ca/poduzetnika-ca i svih zainteresovanih subjekata, posebno na lokalnom nivou, o konceptu, mogućnostima, prednostima i koristima od razvoja strategija i akcionih planova, mora biti u vrhu prioriteta, uporedo s razvojem i usklađivanjem pravnog okvira, kako bi se ostvario njihov puni efekat. Treba identifikovati najbolje načine informisanja, posebno uključujući digitalne platforme, društvene mreže, ali i druge kreativne pristupe kako bi svi dobili pristup potrebnim informacijama, koracima za uključivanje i realizaciju planova, te finansijskim troškovima/koristima za svakoga ko se uključi;
- ▶ Za one općine koje to nisu učinile u predviđenim rokovima, neophodno je imati integrisane energetske i klimatske planove sa nivoa BiH i entitetskog nivoa kojima bi se pružila podrška za ostvarenje zacrtanih energetske i klimatske ciljeva;
- ▶ Neophodno bi bilo napraviti ambicioznije planove za smanjenje emisija koje doprinose globalnom zatopljanju, te ubrzati tranziciju u smjeru ekološki prihvatljivog i samoodrživog razvoja, ali i konkretizovati te planove kroz programe, projekte i aktivnosti;
- ▶ Provesti periodičnu evaluaciju dinamike implementacije ciljeva definisanih u akcionim planovima, te utvrditi stepen provedbe planiranih mjera;

- ▶ Ažuriranje akcionih planova s rodnom komponentom je proces koji uključuje integraciju rodne perspektive u planiranje i implementaciju projekata ili politika. Ovaj pristup pomaže u identifikaciji i upućivanju na specifične potrebe i interese različitih rodova, kao i u promociji rodne ravnopravnosti. Integracija rodne komponente u akcijske planove može doprinijeti ostvarivanju održivog razvoja, rodne ravnopravnosti i socijalne pravde, i stoga je važan korak ka postizanju širih društvenih ciljeva.
- ▶ Primjena Kontrolne liste kako bi se osigurala primjena rodne osjetljivosti u borbi protiv klimatskih promjena. U oba sektora postoji veliki potencijal za sinergiju rodno odgovornih i klimatski značajnih intervencija koje bi imale transformativan efekt. Mjere podrške za prilagođavanje klimatskim promjenama u poljoprivredi mogu pomoći jačanje poljoprivrednih gazdinstava koja su u vlasništvu žena, kao i poboljšanje položaja i šansi mladih žena i muškaraca te višestruko ranjivih grupa (romske populacije, osoba s invaliditetom, starijih žena koje žive na selu). Mjere podrške ovim grupama ne treba da budu smještene samo u oblast socijalne zaštite, nego treba da prožimaju i sektorske politike i mjere. Takođe, dekarbonizacija energetskog sektora će imati značajan uticaj na troškove života koji će velikim dijelom obuhvatiti i žene i muškarce iz ranjivih grupa (po kriterijima pristupa redovnim prihodima, zdravstvenoj situaciji, pristupu resursima i odlučivanju). Uzimajući u obzir da postojeći mehanizmi podrške za energetske sanacije kuća najvjerovatnije neće biti dostupne svima kojima su potrebne (zbog nemogućnosti da finansiraju svoje učešće ili zbog neriješenog pravnog statusa imovine), potrebno je razvijati nove mehanizme za smanjenje energetskog siromaštva.

VODIČ ZA PRAĆENJE RODNO ODGOVORNOG I KLIMATSKOG FINANSIRANJA ZA BOSNU I HERCEGOVINU I REPUBLIKU SRBIJU

Sa Kontrolnom listom za utvrđivanje
rodnog/klimatskog značaja budžetskih
programa/projekata/ciljeva i pokazatelja

VODIČ ZA PRAĆENJE RODNO ODGOVORNOG I KLIMATSKOG FINANSIRANJA ZA BOSNU I HERCEGOVINU I REPUBLIKU SRBIJU

Sa Kontrolnom listom za utvrđivanje
rodnog/klimatskog značaja budžetskih
programa/projekata/ciljeva i pokazatelja

Januar 2023.

SADRŽAJ

1 UVOD	4
2 SVRHA VODIČA I KONTROLNE LISTE ZA PRAĆENJE RODNO I KLIMATSKI ODGOVORNOG FINANSIRANJA	5
3 CILJNI SEKTORI I OPŠTI PREDUSLOVI ZA KLIMATSKI I RODNO ODGOVORNO PLANIRANJE	6
4 KONTROLNA LISTA	8
5 VODIČ PO KORACIMA	10
KORAK 1 Brza ex ante procjena rodnog uticaja budžeta	10
KORAK 2 Bodovanje rodne odgovornosti planiranih izdvajanja	17
KORAK 3 Brza ex ante procjena klimatskog uticaja budžeta	17
KORAK 4 Bodovanje klimatske odgovornosti planiranih izdvajanja	25
KORAK 5 Zbirno bodovanje rodne i klimatske odgovornosti	25
KORAK 6 Davanje prioriteta rodnom i klimatskom finansiranju sa pozitivnim uticajem	26

SKRAĆENICE

BiH	Bosna i Hercegovina
KP	Klimatske promjene
CO₂	Ugljen dioksid
EED	Direktiva EU o energetskej efikasnosti
GHG	Staklenički plinovi
ROB	Rodno odgovorno budžetiranje
N/A	Nije primjenjivo
RGBA	Brza rodna analiza budžeta
VAW	Nasilje nad ženama

1 UVOD

U cilju jačanja rezultata ostvarenih u protekle dvije decenije, njihove nadogradnje kroz nove inicijative te osiguravanja održivosti intervencija usmjerenih na rodno odgovorno budžetiranje (ROB), ured UN Women je pokrenuo regionalni program pod nazivom „Transformativno finansiranje za rodnu ravnopravnost - ka transparentnijem, inkluzivnijem i odgovornijem upravljanju na Zapadnom Balkanu“ (2020–2024.) u kojem učestvuju Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo*, Srbija i Sjeverna Makedonija. Glavni pristup u ovom programu se zasniva na transformativnom finansiranju kao osnovi za donošenje mjera javne politike i finansijskih mjera koje imaju za cilj brže ispunjavanje postojećih domaćih i međunarodnih obaveza u području rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena na Zapadnom Balkanu.

Aktivnosti usmjerene ka ublažavanju klimatskih promjena se smatraju značajnim potencijalnim katalizatorom rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena pošto predstavljaju priliku za sistematičnije uključivanje žena u planiranje, realizaciju i praćenje mjera za očuvanje klime. Pored toga, sve je više dokaza da rodna ravnopravnost predstavlja i) katalizator i ekološke održivosti i klimatskih mjera te da ii) pažnja koja se poklanja očuvanju klime nudi nove prilike za unapređenje rodne ravnopravnosti i ekonomskog osnaživanja pa je stoga važno pažljivo definirati prioriteta područja za ostvarivanje sinergije između aktivnosti u oblasti očuvanja klime i aktivnosti u oblasti rodne ravnopravnosti.

Jedan od značajnih načina definiranja tih područja jeste istovremeno praćenje finansijskih tokova usmjerenih na rješavanje rodnih i klimatskih pitanja. To se u praktičnom smislu može postići kombinacijom metodologija praćenja i ciljanja sa obje strane jednako, odnosno praćenja ROB i klimatskog finansiranja. Ured UN Women je u toku 2021. godine izradio metodologiju za istovremeno praćenje ROB i klimatskog finansiranja, proveo Analizu stanja¹ i testirao praćenje

finansijskih tokova usmjerenih na rješavanje rodnih i klimatskih pitanja u odabranim ministarstvima² u Bosni i Hercegovini i Srbiji. U okviru ove pilot studije analizirani su budžeti za energetiku i poljoprivredu na državnom/entitetskom nivou i potvrđena je njihova primjenjivost u obje zemlje.

Ured UN Women je u 2022. godini pokrenuo aktivnosti sa ciljem unapređenja kapaciteta različitih aktera za primjenu razvijene metodologije za istovremeno praćenje ROB i klimatskog finansiranja, kao i unapređenja kapaciteta partnera za izradu novih inicijativa ili testiranje inovativnih rješenja za istovremeno praćenje ROB i klimatskog finansiranja na lokalnom nivou.

* Sve reference na Kosovo trebaju se razumjeti u kontekstu Rezolucije 1244 (1999) Vijeća sigurnosti UN-a.

1 Analiza stanja u oblasti rodno i klimatski odgovornog finansiranja: Pregled ključnih termina, politika i program-

skih opcija (dostupna u okviru dokumentacije za Poziv za dostavljanje ponuda).

2 U Srbiji: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede i Ministarstvo rudarstva i energetike. U BiH: ministarstva/organi nadležni za poljoprivredu, vodoprivredu, šumarstvo, poduzetništvo na nivou BiH, FBiH i RS.

2 SVRHA VODIČA I KONTROLNE LISTE ZA PRAĆENJE RODNO I KLIMATSKI ODGOVORNOG FINANSIRANJA

Analiza stanja u oblasti rodno i klimatski relevantnog finansiranja u Bosni i Hercegovini i Srbiji planirana je i realizirana po metodologiji ekspertske procjene i praćenja. Prednost ovakvih metodologija je u tome što imaju tendenciju da budu sveobuhvatne, vremenski nezahtjevne i omogućavaju maksimizaciju uticaja i relevantnosti nalaza i za klimatsko praćenje i za unapređenje rodne ravnopravnosti. Eksperti se angažiraju da vode ili provedu procjenu za određenu instituciju koja ne raspolaže vremenom, resursima ili stručnim znanjem za određenu problematiku koja je predmet procjene. Vanjska ekspertiza također potencijalno doprinosi distanciranju rezultata od namjere i na taj način objektivizira nalaze, a u konačnici pomaže u smanjivanju pristrasnosti koja potiče od opštih pretpostavki koje timovi zaduženi za analizu obično ugrađuju u sam postupak.

Negativan aspekt (vanjske) ekspertske procjene je to što ona zavisi od modaliteta angažiranja vanjskih saradnika, odnosno što to nije uvijek moguće, te se stoga koristi ad hoc, a ne redovno, i vremenom gubi na uticaju pošto nije sastavni dio svakodnevnog razmišljanja i rada institucije.

Iz tog razloga osmišljena je metodologija za praćenje ex-ante procjene uticaja finansiranja na klimu i rodnu ravnopravnost koja je ustupljena osoblju ciljnih institucija koje možda ne raspolaže stručnim znanjima u oblasti ROB, klimatskog finansiranja i/ili provođenja procjena. Metodologija je pripremljena za potrebe dva sektora: energetika i poljoprivrede, ali se, uz manje izmjene, može koristiti i u drugim sektorima.

Vodič i Kontrolna lista za utvrđivanje rodnog/klimatskog značaja budžetskih programa/projekata/ciljeva i pokazatelja namijenjeni su timovima zaduženim za planiranje i izradu budžeta. U Kontrolnoj listi je dat pregled stavki koje treba uzeti u obzir dok se u Vodiču

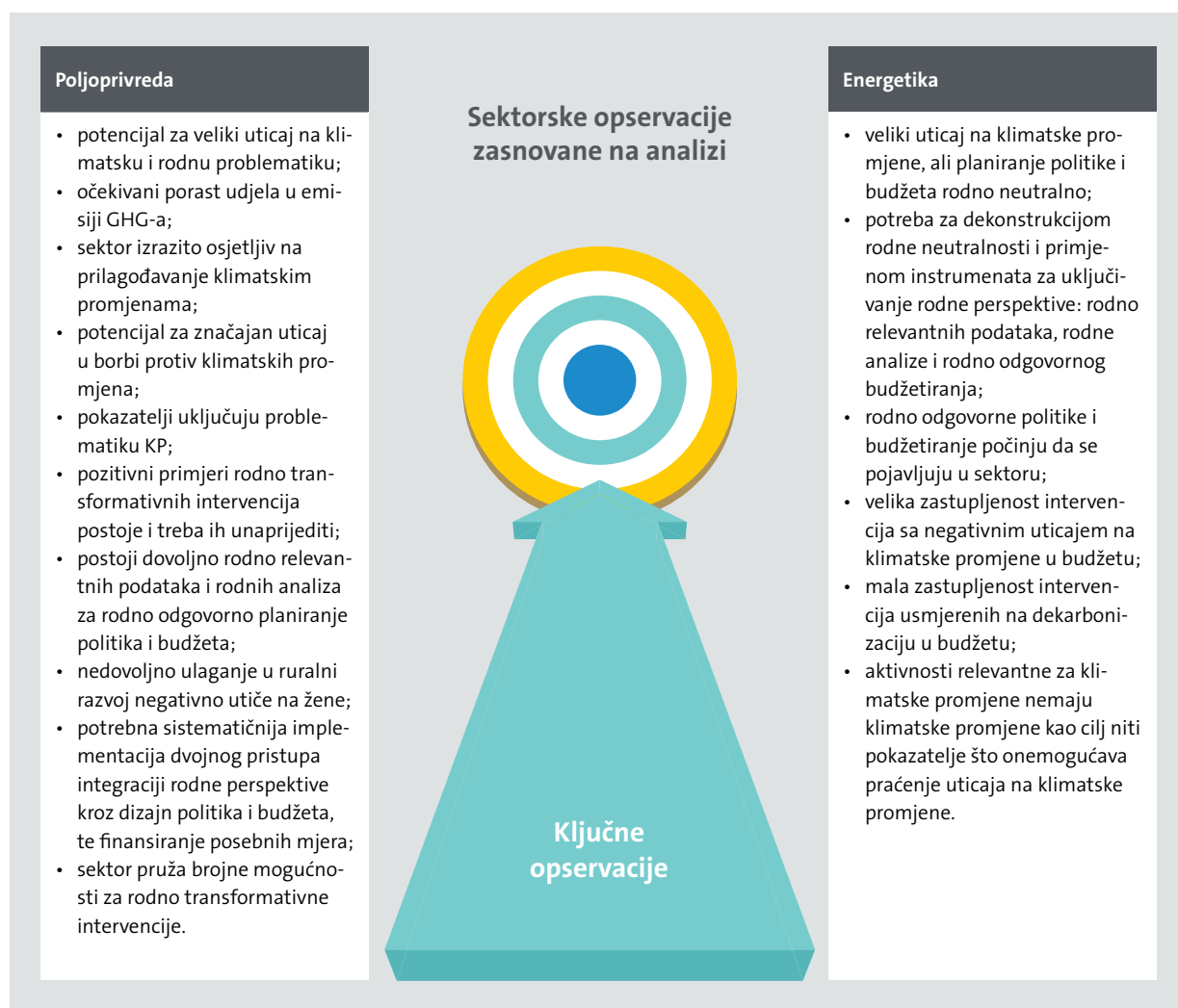
razrađuju konkretni koraci i daju detaljnije informacije o praktičnoj primjeni.

Ipak treba napomenuti sljedeće: svrha ovog vodiča je da pomogne u primjeni i korištenju metodologije. Primarna svrha metodologije je da doprinese unapređenju rodne ravnopravnosti i ublažavanju i prilagođavanju klimatskim promjenama. Radi se o složenim područjima koja iziskuju značajan stepen stručnosti i premda Kontrolna lista pojednostavljuje postupak, ipak se može ispostaviti da je institucijama neophodna stručna pomoć u deblokiranju postupka procjene koji se nađe u slijepoj ulici. U takvim slučajevima treba tražiti stručnu pomoć.

3 CILJNI SEKTORI I OPŠTI PREDUSLOVI ZA KLIMATSKI I RODNO ODGOVORNO PLANIRANJE

Treba imati na umu da je ovo samo jedan od velikog broja raspoloživih instrumenata koji se koriste kao pomoć u postupku rodno i klimatski odgovornog planiranja, realizacije, praćenja i izvještavanja. Bit će potrebno dodatno raditi na dekonstrukciji normi i ponašanja koja stoje na putu našem rodno i klimatski odgovornom razmišljanju i odlučivanju.

U grafikonima u nastavku dat je kratak pregled sektorskih opservacija i preduslova koje treba uzeti u obzir u postupku rodno i klimatski odgovornog planiranja.

Pet preduslova za rodno i klimatski odgovorno planiranje

POLITIKE NISU DOVOLJNE

1

ULAGANJE U RODNO OSJETLJIVE PODATKE

Planirati vrijeme i resurse u narednim godinama za uključivanje rodne perspektive u sve instrumente za prikupljanje podataka, baze podataka i registre.

2

ULAGANJE U UKLJUČIVANJE RODNE PERSPEKTIVE U STRATEGIJE I POLITIKE

Uključiti rodnu perspektivu u sve strategije i politike i stalno revidirati strategiju/politiku.

3

ULAGANJE U INKLUZIJU I PRISTUP

Identificirati nedostatke u uslugama i/ili ograničenja u pristupu i raditi na njihovom rješavanju.

4

ULAGANJE U KLIMATSKI I RODNO ODGOVORNE MJERE I AKTIVNOSTI

Realizirati Akcioni plan pripremljen na osnovu Analize stanja.

5

ULAGANJE U RAZVOJ KOMPETENTNOSTI U OBLASTI RODNE RAVNOPRAVNOSTI I KLIMATSKIH PROMJENA

Osigurati prilike za razvoj kapaciteta državnih službenika u ciljnim javnim tijelima i saradivati sa nositeljima kompetentnosti u oblasti rodne ravnopravnosti i klimatskih promjena.

4 KONTROLNA LISTA

TABELA 1

Kontrolna lista

Kontrolna lista		
Rodna odgovornost		
Br.	Glavno pitanje i proces	Odgovor
1.	Da li postoje poveznice sa međunarodnim, nacionalnim ili lokalnim obavezama u oblasti rodne ravnopravnosti?	Da
		Ne
		Ne znam
2.	Ko su korisnici dobara i/ili usluga koje pruža predlagač budžeta, a konkretno u okviru budžetskog programa, programske aktivnosti ili projekta? Podaci se dobijaju na osnovu: a. Srednjoročnih prioriteta za finansiranje i podataka o korisnicima iz posljednjeg godišnjeg izvještaja o izvršenju. b. Uvida u rodnu analizu/analizu uticaja za politiku ili mjeru koja se finansira, ako postoji. c. Predloženih ciljnih vrijednosti za pokazatelje koji se odnose na korisnike postojećeg prijedloga finansiranja (razvrstano po spolu).	Nema podataka o korisnicima
		Podaci o korisnicima postoje, ali nisu razvrstani po spolu
		Postoje podaci o ranijim korisnicima razvrstani po spolu
		Postoje podaci o rodnom uticaju
3.	Da li na osnovu raspoloživih informacija postoje dokazi o grupama stanovništva koje su formalno ili faktički isključene iz pristupa dobrima i/ili uslugama koje će se pružati u okviru budžetskog programa, programske aktivnosti ili projekta?	Da
		Postoje posebne mjere za uključivanje nedovoljno zastupljenih grupa
		Ne
		Ne znamo
4.	Da li su uključene i finansirane preporuke iz raspoloživih rodni analiza?	Da
		Ne
		Ne znamo; analiza dokumentacije je u toku
		Ne postoje rodne analize

Klima		
Br.	Glavno pitanje i proces	Odgovor
1.	Da li je cilj mjere usklađen sa međunarodnim obavezama u oblasti klimatskih promjena (Pariški sporazum, Akcioni plan Zelene agende, ciljevi Energetske zajednice do 2030)?	Da
		Ne
		Ne znam
2.	Da li intervencija doprinosi prilagođavanju/otpornosti na elementarne nepogode uzrokovane klimatskim promjenama (ekstremni vremenski uslovi: suše, poplave, obilne kiše)?	Da, i to je njen glavni cilj (tj. ne bi postojala da nema klimatskih promjena).
		Da, ali to nije njen glavni cilj. Doprinos prilagođavanju klimatskim promjenama je dominantan u ukupnom budžetskom izdvajanju.
		Da, ali doprinos prilagođavanju nije dominantan ili nema podataka.
		Nema uticaja
3.	Da li intervencija doprinosi povećanju emisija stakleničkih plinova u suprotnosti sa međunarodnim obavezama (Pariški sporazum, ciljevi Energetske zajednice do 2030)?	Da
		Ne
4.	<p>Primjenjuje se samo ako je odgovor na pitanje br. 3 „Ne“.</p> <p>Da li intervencija sadrži komponente koje doprinose smanjenju emisija stakleničkih plinova?</p> <p>(Konkretno, poboljšanje energetske efikasnosti, ulaganje u obnovljive izvore energije, smanjenje emisija iz biorazgradivog otpada, prelazak sa fosilnih goriva na obnovljive izvore, povećanje upijanja ugljenika kroz pošumljavanje itd.)?</p>	Da, i glavni cilj aktivnosti je smanjenje emisija stakleničkih plinova (tj. ne bi postojala da nema klimatskih promjena).
		Da
5.	<p>Primjenjuje se samo ako je odgovor na pitanje br. 3 „Ne“.</p> <p>Da li se mjeri doprinos smanjenju emisije stakleničkih plinova?</p>	Da
		Ne
6.	<p>Primjenjuje se samo ako je odgovor na pitanje br. 3 „Ne“.</p> <p>Da li je komponenta koja doprinosi smanjenju emisija stakleničkih plinova dominantna u odnosu na ukupno izdvajanje?</p>	Da
		Ne ili nema podataka

5 VODIČ PO KORACIMA

Postupak se sastoji od sljedećih koraka:

- **KORAK 1** Brza *ex ante* procjena rodno uticaja budžeta
- **KORAK 2** Bodovanje rodne odgovornosti planiranih izdvajanja
- **KORAK 3** Brza *ex ante* procjena klimatskog uticaja budžeta
- **KORAK 4** Bodovanje klimatske odgovornosti planiranih izdvajanja
- **KORAK 5** Zbirno bodovanje rodne i klimatske odgovornosti
- **KORAK 6** Davanje prioriteta rodnom i klimatskom finansiranju sa pozitivnim uticajem

U okviru svakog koraka dodijeljene su uloge različitim funkcijama u instituciji. Pregled uloga po koracima dat je u tabeli u nastavku što omogućava lak uvid samo u dijelove koji vas direktno zanimaju ili upoznavanje sa logikom kompletnog postupka čitanjem ovog vodiča po koracima.

TABELA 2

Pregled koraka i uloga, rodno/klimatski odgovorno praćenje

Pregled koraka i uloga, rodno/klimatski odgovorno praćenje			
Korak br.	Naziv koraka	Osoblje zaduženo za programiranje	Osoblje zaduženo za budžet
KORAK 1	Brza <i>ex ante</i> procjena rodno uticaja budžeta	Analiza srednjoročnih prioriteta za finansiranje i podataka o korisnicima iz prošlog izvještaja o izvršenju. Analiza predloženih ciljnih vrijednosti za pokazatelje koji se odnose na korisnike postojećeg prijedloga finansiranja.	Analiza prethodnih budžetskih planova i izvještaja o izvršenju.
KORAK 2	Bodovanje rodne odgovornosti planiranih izdvajanja.	Bodovanje.	Analiza bodovanja iz perspektive budžeta.
KORAK 3	Brza <i>ex ante</i> procjena klimatskog uticaja budžeta.	Analiza srednjoročnih prioriteta za finansiranje i podataka o korisnicima iz prošlog izvještaja o izvršenju. Analiza predloženih ciljnih vrijednosti za pokazatelje koji se odnose na korisnike postojećeg prijedloga finansiranja.	Analiza prethodnih budžetskih planova i izvještaja o izvršenju.
KORAK 4	Bodovanje klimatske odgovornosti planiranih izdvajanja.	Bodovanje.	Analiza bodovanja iz perspektive budžeta.

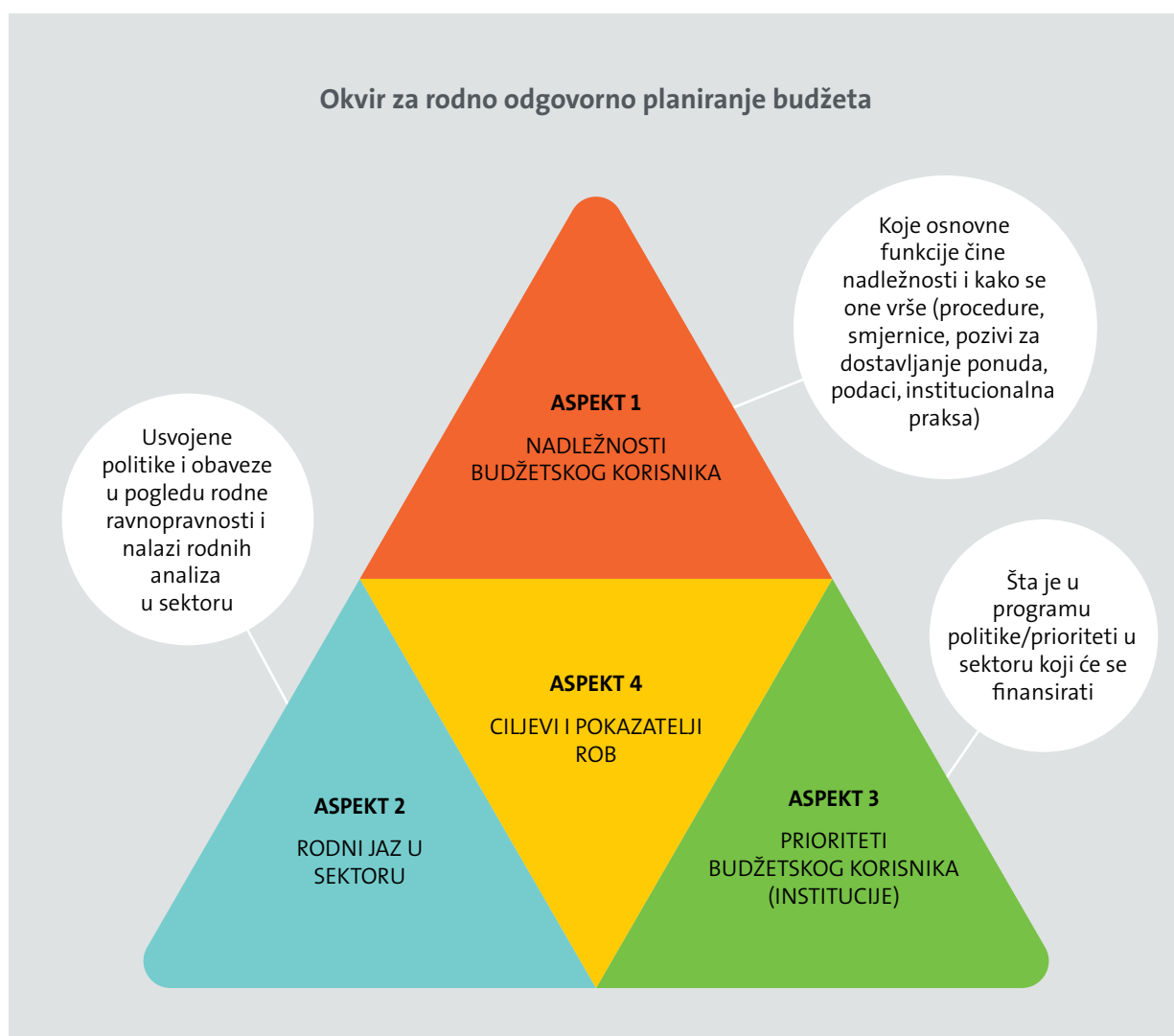
KORAK 5	Zbirno bodovanje rodne i klimatske odgovornosti.	Prijedlog zbirnog bodovanja.	Analiza zbirnog bodovanja iz perspektive budžeta.
KORAK 6	Davanje prioriteta rodnom i klimatskom finansiranju sa pozitivnim uticajem.	Prijedlog modifikacija.	Analiza modifikacija iz perspektive budžeta.

KORAK 1 Brza *ex ante* procjena rodnog uticaja budžeta

Svrha ovog koraka je da se utvrde dvije stvari: 1) da li su uzete u obzir potrebe žena i muškaraca, djevojčica i dječaka i 2) da li su prioriteta rodne ravnopravnosti u sektoru uzeti u obzir pri planiranju budžeta.

Brza rodna analiza budžeta (RBGA) pruža informacije o raspoloživosti podataka o ranijim korisnicima sredstava, kao i o različitim potrebama, kapacitetima i strategijama prevazilaženja problema žena, muškaraca, dječaka i djevojčica na osnovu analize postojećih dokumenata.

Prikaz okvira za analizu je dat na grafikonu.

U okviru ovog šireg okvira rodno odgovornog planiranja predlagači budžeta moraju verificirati sljedeće aspekte.

TABELA 3

Verifikacija rodne odgovornosti u planiranju

Verifikacija rodne odgovornosti u planiranju			
Br.	Glavno pitanje i proces	Odgovor	Bodovi
1.	Da li postoje poveznice sa međunarodnim, nacionalnim ili lokalnim obavezama u oblasti rodne ravnopravnosti? <i>Konsultirati strategiju rodne ravnopravnosti i akcioni plan, stručnjake za pitanja rodne ravnopravnosti i sektorske rodne analize.</i>	Da	5 bodova
		Ne	-1 bod
		Ne znam	0 bodova
Primjer			
<i>Obrazložite konkretne obaveze koje su obuhvaćene i navedite izvor obaveza.</i>			
2.	Ko su korisnici dobara i/ili usluga koje pruža predlagač budžeta, a konkretno u okviru budžetskog programa, programske aktivnosti ili projekta? Podaci se dobijaju na osnovu: d. Srednjoročnih prioriteta za finansiranje i podataka o korisnicima iz posljednjeg godišnjeg izvještaja o izvršenju. e. Uvida u rodnu analizu/analizu uticaja za politiku ili mjeru koja se finansira, ako postoji. f. Predloženih ciljnih vrijednosti za pokazatelje koji se odnose na korisnike postojećeg prijedloga finansiranja (razvrstano po spolu).	Nema podataka o korisnicima	-1 bod
		Podaci o korisnicima postoje, ali nisu razvrstani po spolu.	0 bodova
		Postoje podaci o ranijim korisnicima razvrstani po spolu.	3 boda
		Postoje podaci o rodnom uticaju.	2 boda
Primjer			
<i>Obrazložite odgovor.</i> <i>Maksimalan broj bodova za ovo pitanje je 5 u slučaju da su ispunjeni i uslovi pod c i uslovi pod d, tj. da postoje podaci o ranijim korisnicima razvrstani po spolu, kao i podaci o ciljnim korisnicima i/ili očekivanom uticaju finansiranja na rodnu ravnopravnost.</i>			

3.	Da li na osnovu raspoloživih informacija postoje dokazi o grupama stanovništva koje su formalno ili faktički isključene iz pristupa dobrima i/ili uslugama koje će se pružati u okviru budžetskog programa, programske aktivnosti ili projekta?	Da	3 boda
		Postoje posebne mjere za uključivanje nedovoljno zastupljenih grupa.	5 bodova
		Ne	0 bodova
		Ne znamo	-1 bod
Primjer			
<p><i>Obrazložite odgovor.</i></p> <p><i>Treba imati na umu da izdvajanja vrlo rijetko obuhvataju cjelokupno stanovništvo. U zavisnosti od iznosa i kriterija za dodjelu, neke grupe mogu biti isključene, bilo namjerno ili nenamjerno. Važno je da se zna ko je uključen, a ko neće dobiti pružane usluge ili druge pogodnosti. To se posebno odnosi na isključenost ugroženih grupa definiranih u Zakonu o ravnopravnosti spolova i Zakonu o zabrani diskriminacije. Premda bi bilo idealno da se sredstva i investicije ciljano usmjeravaju na otklanjanje prepreka za inkluziju, jednako je važno znati ko od onih koji su vjerovatno isključeni iz opštih javnih/finansiranih dobara i/ili usluga će imati koristi od toga.</i></p> <p><i>Ako je vaš odgovor „Da“, navedite ko i gdje se mogu naći dokazi.</i></p>			
4.	Da li su uključene i finansirane preporuke iz raspoloživih rodni analiza?	Da	5 bodova
		Ne	-1 bod
		Ne znamo; analiza dokumentacije je u toku.	-1 bod
		Ne postoje rodne analize.	0 bodova
Primjer			
<p><i>Ako ste izabrali odgovor pod 1 „Da“, navedite konkretne preporuke.</i></p>			
<p><i>Ukupan rezultat: zbir bodova za pitanja 1+1a+2+3+4 podijeljen sa 4 pitanja.</i></p> <p><i>Za ukupan rezultat ispod 0, konačna ocjena je -1</i></p> <p>Vaš rezultat:</p>			

TABELA 4

Verifikacija rodne odgovornosti u planiranju

Primjer: Subvencije za poljoprivredu u Federaciji Bosne i Hercegovine – model ruralnog razvoja			
Br.	Glavno pitanje i proces	Odgovor	Bodovi
1.	Da li postoje poveznice sa međunarodnim, nacionalnim ili lokalnim obavezama u oblasti rodne ravnopravnosti? <i>Konsultirati strategiju rodne ravnopravnosti i akcioni plan, stručnjake za pitanja rodne ravnopravnosti i sektorske rodne analize.</i>	Da	5 bodova
		Ne	-1 bod
		Ne znam	0 bodova
Primjer			
<p><i>Obrazložite konkretne obaveze koje su obuhvaćene i navedite izvor obaveza.</i></p> <p><i>Zakon o ravnopravnosti spolova, član 15(2).</i></p>			
2.	Ko su korisnici dobara i/ili usluga koje pruža predlagač budžeta, a konkretno u okviru budžetskog programa, programske aktivnosti ili projekta? Podaci se dobijaju na osnovu: a. Srednjoročnih prioriteta za finansiranje i podataka o korisnicima iz posljednjeg godišnjeg izvještaja o izvršenju. b. Uvida u rodnu analizu/analizu uticaja za politiku ili mjeru koja se finansira, ako postoji. c. Predloženih ciljnih vrijednosti za pokazatelje koji se odnose na korisnike postojećeg prijedloga finansiranja (razvrstano po spolu).	Nema podataka o korisnicima.	-1 bod
		Podaci o korisnicima postoje, ali nisu razvrstani po spolu.	0 bodova
		Postoje podaci o ranijim korisnicima razvrstani po spolu.	3 boda
		Postoje podaci o rodnom uticaju.	2 bodova
Primjer			
<p><i>Obrazložite odgovor.</i></p> <p><i>Maksimalan broj bodova za ovo pitanje je 5 u slučaju da su ispunjeni i uslovi pod c i uslovi pod d, tj. da postoje podaci o ranijim korisnicima razvrstani po spolu, kao i podaci o ciljnim korisnicima i/ili očekivanom uticaju finansiranja na rodnu ravnopravnost.</i></p> <p>Postoje podaci o korisnicima subvencija za prethodni period, ministarstvo obavještava Gender centar o realizaciji rodno odgovornih mjera u poljoprivrednim programima.</p> <p>Nije provedena <i>ex ante</i> procjena rodno uticaja.</p>			

3.	Da li na osnovu raspoloživih informacija postoje dokazi o grupama stanovništva koje su formalno ili faktički isključene iz pristupa dobrima i/ili uslugama koje će se pružati u okviru budžetskog programa, programске aktivnosti ili projekta?	Da	3 boda
		Postoje posebne mjere za uključivanje nedovoljno zastupljenih grupa.	5 bodova
		Ne	0 bodova
		Ne znamo	-1 bod
Primjer			
<p><i>Obrazložite odgovor.</i></p> <p><i>Treba imati na umu da izdvajanja vrlo rijetko obuhvataju cjelokupno stanovništvo. U zavisnosti od iznosa i kriterija za dodjelu, neke grupe mogu biti isključene, bilo namjerno ili nenamjerno. Važno je da se zna ko je uključen, a ko neće dobiti pružane usluge ili druge pogodnosti. To se posebno odnosi na isključenost ugroženih grupa definiranih u Zakonu o ravnopravnosti spolova i Zakonu o zabrani diskriminacije. Premda bi bilo idealno da se sredstva i investicije ciljano usmjeravaju na otklanjanje prepreka za inkluziju, jednako je važno znati ko od onih koji su vjerovatno isključeni iz opštih javnih/finansiranih dobara i/ili usluga će imati koristi od toga.</i></p> <p><i>Ako je vaš odgovor „Da“, navedite ko i gdje su dostupni dokazi.</i></p> <p>Žene su uglavnom bile isključene iz pristupa poljoprivrednim subvencijama zbog kriterija prema kojima se samo registrirani vlasnici poljoprivrednog zemljišta ili vlasnici poljoprivrednih gazdinstava mogu prijaviti. Registrirani vlasnici zemljišta su tradicionalno bili isključivo muškarci i to je uglavnom i sada tako.</p> <p>Ovim programima, kojima se nastoji prevazići ovaj rodni jaz, predviđena je dodjela većih iznosa sredstava (5%) prijavljenim ženama u odnosu na muškarce. Takva politika bi trebala uticati na postepeno povećanje broja žena koje su vlasnice poljoprivrednog zemljišta te samim tim i na bolji pristup sredstvima i veću sigurnost prihoda od poljoprivrednih djelatnosti.</p>			
4.	Da li su uključene i finansirane preporuke iz raspoloživih rodni analiza?	Da	5 bodova
		Ne	-1 bod
		Ne znamo (npr. analiza dokumentacije je u toku).	-1 bod
		Ne postoje rodne analize.	0 bodova
Primjer			
<p><i>Ako ste izabrali odgovor pod 1 „Da“, navedite konkretne preporuke.</i></p> <p>Provjeriti u ministarstvu da li su ovakve mjere bile planirane na osnovu nekih ranijih analiza – izgleda da analize iz 2020. nisu rezultirale novim preporukama.</p>			
<p><i>Ukupan rezultat: zbir bodova za pitanja 1+(1a)+2+3+4 podijeljen sa 4 pitanja.</i></p> <p><i>Za ukupan rezultat ispod 0, konačna ocjena je -1</i></p> <p>Vaš rezultat:</p>			3 boda

TABELA 5

Verifikacija rodne odgovornosti u planiranju

Primjer: Program 0102, Zaštita, uređenje, korištenje i upravljanje poljoprivrednim zemljištem, Budžet AP Vojvodine, Pokrajinski sekretarijat za poljoprivredu, vodoprivredu i šumarstvo.

Cilj ROB-a: Subvencije za intenzivnije korištenje poljoprivrednog zemljišta od strane žena kao poljoprivrednih proizvođača.

Br.	Glavno pitanje i proces	Odgovor	Bodovi
1.	Da li postoje poveznice sa međunarodnim, nacionalnim ili lokalnim obavezama u oblasti rodne ravnopravnosti? <i>Konsultirati strategiju rodne ravnopravnosti i akcioni plan, stručnjake za pitanja rodne ravnopravnosti i sektorske rodne analize.</i>	Da	5 bodova
		Ne	-1 bod
		Ne znam	0 bodova
Primjer			
<p>Objasnite konkretne obaveze koje su obuhvaćene i navedite izvor obaveza.</p> <p>a. Mjera 4.4., Unaprijeđeni kapaciteti za kreiranje rodno odgovornih resornih javnih politika, analizu i praćenje efekata javnih politika na ostvarivanje rodne ravnopravnosti, Strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2021. do 2030. godine: 103/2021-4. b. Komitet za eliminaciju diskriminacije žena, Zaključni komentari na četvrti periodični izvještaj Srbije, 36c. (2019). c. 72. zasjedanje Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena, skraćeni zapisnik sa 1.676. sjednice (2017).</p>			
2.	Ko su korisnici dobara i/ili usluga koje pruža predlagač budžeta, a konkretno u okviru budžetskog programa, programske aktivnosti ili projekta? Podaci se dobijaju na osnovu: d. Srednjoročnih prioriteta za finansiranje i podataka o korisnicima iz posljednjeg godišnjeg izvještaja o izvršenju. e. Uvida u rodnu analizu/analizu uticaja za politiku ili mjeru koja se finansira, ako postoji. f. Predloženih ciljnih vrijednosti za pokazatelje koji se odnose na korisnike postojećeg prijedloga finansiranja (razvrstano po spolu).	Nema podataka o korisnicima	-1 bod
		Podaci o korisnicima postoje, ali nisu razvrstani po spolu.	0 bodova
		Postoje podaci o ranijim korisnicima razvrstani po spolu.	3 boda
		Postoje podaci o rodnom uticaju.	2 boda
Primjer			
Korisnici sredstava su 367 žena upisanih u registar poljoprivrednih gazdinstava koje pristupaju nabavci opreme za navodnjavanje, konstrukcija i opreme za proizvodnju u zaštićenom prostoru i za zaštitu od vremenskih nepogoda.			
Objasnite odgovor.			
Maksimalan broj bodova za ovo pitanje je 5 u slučaju da su ispunjeni i uslovi pod c i uslovi pod d, tj. da postoje podaci o ranijim korisnicima razvrstani po spolu, kao i podaci o ciljnim korisnicima i/ili očekivanom uticaju finansiranja na rodnu ravnopravnost.			

3.	Da li na osnovu raspoloživih informacija postoje dokazi o grupama stanovništva koje su formalno ili faktički isključene iz pristupa dobrima i/ili uslugama koje će se pružati u okviru budžetskog programa, programске aktivnosti ili projekta?	Da	3 boda
		Postoje posebne mjere za uključivanje nedovoljno zastupljenih grupa.	5 bodova
		Ne	0 bodova
		Ne znamo	-1 bod
Primjer			
<p><i>Obrazložite odgovor.</i></p> <p><i>Nema podataka o ukupnom broju žena koje ispunjavaju uslove i teško je zaključiti da li je mjera dovoljna da zadovolji potrebe. Štaviše, ne postoje interseksijski podaci, na primjer, o Romkinjama koje žive u ruralnim područjima. Pošto nemaju pristup zemljištu, one su isključene iz ove mjere te treba razmišljati o alternativnim načinima kojima bi se garantirala dostupnost predviđenih beneficija Romkinjama. Isto tako, žene žrtve nasilja nad ženama su mogle biti ciljane posebnom mjerom kako bi se kompenzirala činjenica da neke od njih nemaju pristup zemljištu.</i></p>			
4.	Da li su uključene i finansirane preporuke iz raspoloživih rodniх analiza?	Da	5 bodova
		Ne	-1 bod
		Ne znamo; analiza dokumentacije je u toku.	- 1 bod
		Ne postoje rodne analize.	0 bodova
Primjer			
<p><i>Ako ste izabrali odgovor pod 1 „Da“, navedite konkretne preporuke.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> Prijedlog rodno odgovornih mjera i aktivnosti za smanjenje rodnoг jaza i unapređenje kvaliteta života na selu kroz sinhronizovanu primjenu rodno odgovornog budžetiranja na nacionalnom nivou i na nivou APV, Nikolin S., Vladislavljević A., Milenković Bukumirović A, Vujović M., UN Women (2021). Uticaj pandemije COVID-19 i mjere za sprečavanje njenog uticaja na socio-ekonomski položaj žena koje žive u ruralnim područjima s fokusom na poljoprivredu, SeConS, (2020). Evaluacija strategije rodne ravnopravnosti, specifični cilj 3.1. Izveštaj o položaju žena na selu u Srbiji, Alternativni izvještaj Komitetu za eliminaciju svih vidova diskriminacije žena u vezi sa četvrtim izvještajnim ciklusom Srbije (2017). 			
<p><i>Ukupan rezultat: zbir bodova za pitanja 1+1a+2+3+4 podijeljen sa 4 pitanja.</i></p> <p><i>Za ukupan rezultat ispod 0, konačna ocjena je -1.</i></p> <p>Vaš rezultat:</p>			4

Nalazi su prikazani u tabeli gore koja se nalazi u prilogu prijedloga budžeta.

KORAK 2 Bodovanje rodne odgovornosti planiranih izdvajanja

Nakon brze procjene rodno uticaja budžeta predla- gač budžeta treba naći rezultat u tabeli koji ukazuje na važnost predloženog izdvajanja za rodnu rav- nopravnost. Svrha ovog koraka je da se utvrdi potenci- jalni uticaj ovog izdvajanja na žene, muškarce, djevoj- čice i dječake u slučaju njegove realizacije.

Rezultat dobijen u prethodnom koraku se provjerava prema ključu prikazanom u tabeli. U slučaju rodno negativnog (-1) i rodno neutralnog uticaja (-1 za Srbiju)

i - 0 za BiH (ove razlike odražavaju razlike u pravnim i operativnim okvirima između dvije zemlje, ali dovode do istog ishoda), savjetuje se da se razmisli o tome da se dati budžetski program, programska aktivnost pro- jekta ne finansira u postojećem predloženom obliku. Ako rezultat nije zadovoljavajući, preporučuje se vra- ćanje na Korak 1 i povećanje rodne odgovornosti kroz garantiranje ispunjavanja pojedinačnih kriterija za viši rezultat što će uticati i na viši ukupni rezultat. Ako, na primjer, podaci razvrstani po spolu nisu trenutno raspoloživi, možda se mogu dobiti dodatnom anali- zom.

Rodni uticaj	Rodno negativan	Rodno neutralan	Rodno pozitivan	Rodno transformativan
Obrazloženje				
Oznaka u boji				
Odgovarajući bodovi	-1	-1/0	2-4	5
Predložena mjera				

KORAK 3 Brza ex ante procjena klimatskog uticaja budžeta

Svrha ovog koraka je da se utvrdi da li budžetska izdva- janja doprinose ublažavanju klimatskih promjena. Taj doprinos se može ogledati u smanjenju emisija sta- kljeničkih plinova (GHG) (ublažavanje) ili u podršci pri- lagođavanju klimatskim promjenama.

Bodovanje je zasnovano na Priručniku OECD DAC o pokazateljima iz Rija za klimu.³ Primjena pokazatelja iz Rija prikazana je na grafikonu u nastavku.

³ www.oecd.org/dac/environment-development/Revised%20climate%20marker%20handbook_FINAL.pdf

Praćenje finansiranja klimatskih mjera – Pokazatelji iz Rija

Pristup u ovom priručniku je prilagođen potrebama ove metodologije u smislu navođenja najčešćih intervencija u kontrolnoj listi (čime se izbjegava pretraživanje Priručnika) i uvođenja osjetljivijeg sistema ocjenjivanja od -1 do 5.

Sistem ocjenjivanja je zasnovan na tri nivoa uticaja:

- negativan klimatski uticaj – ocjena 1
- nema klimatskog uticaja – ocjena 0
- značajan klimatski uticaj - ocjene 2-4
- primarni klimatski uticaj – ocjena 5

U Tabeli 4 data su pitanja/smjernice za utvrđivanje klimatskog uticaja budžetskih intervencija.

TABELA 6

Verifikacija klimatske odgovornosti u planiranju

Verifikacija klimatske odgovornosti u planiranju			
Br.	Glavno pitanje i proces	Odgovor	Bodovi
1.	Da li je cilj mjere usklađen sa međunarodnim obavezama u oblasti klimatskih promjena (Pariški sporazum, Akcioni plan Zelene agende, ciljevi Energetske zajednice do 2030)? <i>Konsultirati sektorske strategije i stručnjake za klimatska pitanja.</i>	Da	5 bodova
		Ne	-1 bod
		Ne znam	0 bodova
<p>Primjer</p> <p>Doprinos ostvarivanju ciljane emisije GHG, uštede energije ili ciljanog udjela obnovljive energije.</p> <p><i>Obrazložiti usklađenost.</i></p>			
2.	Da li intervencija doprinosi prilagođavanju/otpornosti na elementarne nepogode uzrokovane klimatskim promjenama (ekstremni vremenski uslovi: suše, poplave, obilne kiše)?	Da, i to je njen glavni cilj (tj. ne bi postojala da nema klimatskih promjena).	5 bodova
		Da, ali to nije njen glavni cilj. Doprinos prilagođavanju klimatskim promjenama je dominantan u ukupnom budžetskom izdvajanju.	4 boda
		Da, ali doprinos prilagođavanju nije dominantan ili nema podataka.	2 boda
		Nema uticaja	0
<p>Primjer</p> <p>Ulaganja u sisteme za navodnjavanje, sisteme za zaštitu od poplava, osiguranje usjeva itd.</p> <p><i>Obrazložite ako ste izabrali odgovor pod 1 „Da“.</i></p>			
3.	Da li intervencija doprinosi povećanju emisija stakleničkih plinova u suprotnosti sa međunarodnim obavezama (Pariški sporazum, ciljevi Energetske zajednice do 2030)?	Da	-1 bod
		Ne	5 bodova

Primjer: Finansiranje eksploatacije uglja, ulaganja u nove elektrane na fosilna goriva.			
Obrazložite ako ste izabrali odgovor pod 1 „Da“			
4.	Primjenjuje se samo ako je odgovor na pitanje br. 3 „Ne“. Da li intervencija sadrži komponente koje doprinose smanjenju emisija stakleničkih plinova (npr. poboljšanje energetske efikasnosti, ulaganje u obnovljive izvore energije, smanjenje emisija iz biorazgradivog otpada, prelazak sa fosilnih goriva na obnovljive izvore, povećanje upijača ugljenika kroz pošumljavanje itd.)?	Da, i glavni cilj aktivnosti je smanjenje emisija stakleničkih plinova (tj. ne bi postojala da nema klimatskih promjena).	5 bodova
		Da	4 boda
Primjer: Finansiranje novih elektrana na obnovljive izvore energije kao mjera za dekarbonizaciju energetskog sektora ima za glavni cilj ublažavanje klimatskih promjena. S druge strane, ulaganja u upravljanje čvrstim otpadom mogu dovesti do uštede emisije stakleničkih plinova zbog smanjenja deponiranih količina biorazgradivog otpada, ali klimatske promjene nisu glavni cilj.			
5.	Primjenjuje se samo ako je odgovor na pitanje br. 3 „Ne“. Da li se mjeri doprinos smanjenju emisije stakleničkih plinova?	Da	5 bodova
		Ne	3 boda
Primjer: Predviđena količina uštedenog ekvivalenta tCO ₂ (ili ušteda energije u %) u odnosu na početno stanje je definirana i predviđeno je praćenje njenog ostvarivanja.			
6.	Primjenjuje se samo ako je odgovor na pitanje br. 3 „Ne“. Da li je komponenta koja doprinosi smanjenju emisija stakleničkih plinova dominantna u odnosu na ukupno izdvajanje?	Da	5 bodova
		Ne ili nema podataka.	3 boda
Primjer: Budžetsko izdvajanje predviđa podršku za nekoliko mjera od kojih samo neke doprinose smanjenju emisija GHG. Ako postoje podaci, utvrditi da li je predviđeno izdvajanje za te mjere dominantno u ukupnom izdvajanju. Podrška za povećanje konkurentnosti, na primjer, može obuhvatati modernizaciju opreme koja doprinosi uštedi energije te samim tim i ublažavanju klimatskih promjena, ali nije dominantna u ukupnom izdvajanju.			
Obrazložite odgovor.			
Ukupan rezultat: zbir bodova za pitanja podijeljen sa brojem pitanja za koja je bodovanje predviđeno. Za ukupan rezultat ispod 0, konačna ocjena je -1, decimalni brojevi se zaokružuju.			
Vaš rezultat:			

TABELA 7

Verifikacija klimatske odgovornosti u planiranju

Primjer: Subvencije za poljoprivredu u Federaciji Bosne i Hercegovine – model ruralnog razvoja			
Br.	Glavno pitanje i proces	Odgovor	Bodovi
1.	Da li je cilj mjere usklađen sa međunarodnim obavezama u oblasti klimatskih promjena (Pariški sporazum, Akcioni plan Zelene agende, ciljevi Energetske zajednice do 2030)? <i>Konsultirati sektorske strategije i stručnjake za klimatska pitanja.</i>	Da	5 bodova
		Ne	-1 bod
		Ne znam	0 bodova
<p>Primjer</p> <p>Doprinos ostvarivanju ciljane emisije GHG, uštede energije ili ciljanog udjela obnovljive energije.</p> <p><i>Obrazložiti usklađenost.</i></p> <p><i>Ne postoji referenca ili poveznica sa bilo kakvim međunarodnim obavezama u oblasti klimatskih promjena.</i></p>			
2.	Da li intervencija doprinosi prilagođavanju/otpornosti na elementarne nepogode uzrokovane klimatskim promjenama (ekstremni vremenski uslovi: suše, poplave, obilne kiše)?	Da, i to je njen glavni cilj (tj. ne bi postojala da nema klimatskih promjena).	5 bodova
		Da, ali to nije njen glavni cilj. Doprinos prilagođavanju klimatskim promjenama je dominantan u ukupnom budžetskom izdvajanju.	4 boda
		Da, ali doprinos prilagođavanju nije dominantan ili nema podataka.	2 boda
		Nema uticaja.	0
<p>Primjer</p> <p>Ulaganja u sisteme za navodnjavanje, sisteme za zaštitu od poplava, osiguranje usjeva itd.</p> <p><i>Obrazložite ako ste izabrali odgovor pod 1 „Da“.</i></p> <p>Program uključuje podršku mjerama koje doprinose prilagođavanju klimatskim promjenama, kao što je kupovina nove opreme uključujući opremu za navodnjavanje, kao i subvencije za osiguranje usjeva, ali ove intervencije nisu dominantne.</p>			
3.	Da li intervencija doprinosi povećanju emisija stakleničkih plinova u suprotnosti sa međunarodnim obavezama (Pariški sporazum, ciljevi Energetske zajednice do 2030)?	Da	-1 bod
		Ne	5 bodova
<p>Primjer: Finansiranje eksploatacije uglja, ulaganja u nove elektrane na fosilna goriva</p> <p><i>Obrazložite ako ste izabrali odgovor pod 1 „Da“.</i></p>			

4.	Primjenjuje se samo ako je odgovor na pitanje br. 3 „Ne“. Da li intervencija sadrži komponente koje doprinose smanjenju emisija stakleničkih plinova (npr. poboljšanje energetske efikasnosti, ulaganje u obnovljive izvore energije, smanjenje emisija iz biorazgradivog otpada, prelazak sa fosilnih goriva na obnovljive izvore, povećanje upijača ugljenika kroz pošumljavanje itd.)?	Da, i glavni cilj aktivnosti je smanjenje emisija stakleničkih plinova (tj. ne bi postojala da nema klimatskih promjena).	5 bodova
		Da	4 boda
<p>Primjer: Finansiranje novih elektrana na obnovljive izvore energije kao mjera za dekarbonizaciju energetskog sektora ima za glavni cilj ublažavanje klimatskih promjena. S druge strane, ulaganja u upravljanje čvrstim otpadom mogu doprinijeti uštedi emisije stakleničkih plinova zbog smanjenja deponiranih količina biorazgradivog otpada, ali klimatske promjene nisu glavni cilj.</p> <p>Program uključuje subvencije za korištenje obnovljivih izvora energije ili izbjegavanje emisija iz biorazgradivog otpada, ali smanjenje GHG nije njegov glavni cilj.</p>			
5.	Primjenjuje se samo ako je odgovor na pitanje br. 3 „Ne“. Da li se mjeri doprinos smanjenju emisije stakleničkih plinova?	Da	5 bodova
		Ne	3 boda
<p>Primjer: Predviđena količina uštedenog ekvivalenta tCO₂ (ili ušteda energije u %) u odnosu na početno stanje je definirana i predviđeno je praćenje njenog ostvarivanja.</p> <p>Prema raspoloživim informacijama nema mjerenja izbjegnutih emisija GHG.</p>			
6.	Primjenjuje se samo ako je odgovor na pitanje br. 3 „Ne“. Da li je komponenta koja doprinosi smanjenju emisija stakleničkih plinova dominantna u odnosu na ukupno izdvajanje?	Da	5 bodova
		Ne ili nema podataka.	3 boda
<p>Primjer: Budžetsko izdvajanje predviđa podršku za nekoliko mjera od kojih samo neke doprinose smanjenju emisija GHG. Ako postoje podaci, utvrditi da li je predviđeno izdvajanje za te mjere dominantno u ukupnom izdvajanju. Podrška za povećanje konkurentnosti, na primjer, može obuhvatati modernizaciju opreme koja doprinosi uštedi energije te samim tim i ublažavanju klimatskih promjena, ali nije dominantna u ukupnom izdvajanju.</p>			
<p>Obrazložite odgovor.</p>			
<p>Ukupan rezultat: zbir bodova za pitanja podijeljen sa brojem pitanja za koja je bodovanje predviđeno.</p> <p>Za ukupan rezultat ispod 0, konačna ocjena je -1, decimalni brojevi se zaokružuju.</p> <p>Vaš rezultat: $(-1+2+5+4+3+3)/6=3$</p>			3

TABELA 8

Verifikacija klimatske odgovornosti u planiranju

Primjer: Energetska efikasnost zgrada na centralnom nivou – Ministarstvo rudarstva i energetike, Srbija.			
Br.	Glavno pitanje i proces	Odgovor	Bodovi
1.	Da li je cilj mjere usklađen sa međunarodnim obavezama u oblasti klimatskih promjena (Pariški sporazum, Akcioni plan Zelene agende, ciljevi Energetske zajednice do 2030)? <i>Konsultirati sektorske strategije i stručnjake za klimatska pitanja.</i>	Da	5 bodova
		Ne	-1 bod
		Ne znam	0 bodova
<p>Primjer</p> <p>Doprinos ostvarivanju ciljane emisije GHG, uštede energije ili ciljanog udjela obnovljive energije.</p> <p><i>Obrazložiti usklađenost.</i></p> <p><i>Renoviranje javnih zgrada na centralnom nivou je planirano u okviru primjene člana 5. i Direktive EU o energetskej efikasnosti. EED je jedan od ključnih instrumenata za ostvarivanje klimatskih ciljeva EU.</i></p>			
2.	Da li intervencija doprinosi prilagođavanju/otpornosti na elementarne nepogode uzrokovane klimatskim promjenama (ekstremni vremenski uslovi: suše, poplave, obilne kiše)?	Da, i to je njen glavni cilj (tj. ne bi postojala da nema klimatskih promjena).	5 bodova
		Da, ali to nije njen glavni cilj. Doprinos prilagođavanju klimatskim promjenama je dominantan u ukupnom budžet-skom izdvajanju.	4 boda
		Da, ali doprinos prilagođavanju nije dominantan ili nema podataka.	2 boda
		Nema uticaja	0
<p>Primjer</p> <p>Ulaganja u sisteme za navodnjavanje, sisteme za zaštitu od poplava, osiguranje usjeva itd.</p> <p><i>Obrazložite ako ste izabrali odgovor pod 1 „Da“.</i></p>			
3.	Da li intervencija doprinosi povećanju emisija stakleničkih plinova u suprotnosti sa međunarodnim obavezama (Pariški sporazum, ciljevi Energetske zajednice do 2030)?	Da	-1 bod
		Ne	5 bodova
<p>Primjer: Finansiranje eksploatacije uglja, ulaganja u nove elektrane na fosilna goriva.</p>			

<p>Obrazložite ako ste izabrali odgovor pod 1 „Da“.</p>			
4.	<p>Primjenjuje se samo ako je odgovor na pitanje br. 3 „Ne“.</p> <p>Da li intervencija sadrži komponente koje doprinose smanjenju emisija stakleničkih plinova (npr. poboljšanje energetske efikasnosti, ulaganje u obnovljive izvore energije, smanjenje emisija iz biorazgradivog otpada, prelazak sa fosilnih goriva na obnovljive izvore, povećanje upijanja ugljenika kroz pošumljavanje itd.)?</p>	<p>Da, i glavni cilj aktivnosti je smanjenje emisija stakleničkih plinova (tj. ne bi postojala da nema klimatskih promjena).</p>	5 bodova
		Da	4 boda
		Ne	N/A
<p>Primjer: Finansiranje novih elektrana na obnovljive izvore energije kao mjera za dekarbonizaciju energetskog sektora ima za glavni cilj ublažavanje klimatskih promjena. S druge strane, ulaganja u upravljanje čvrstim otpadom mogu doprinijeti uštedi emisije stakleničkih plinova zbog smanjenja deponiranih količina biorazgradivog otpada, ali klimatske promjene nisu glavni cilj.</p>			
<p>Iako su mjere predviđene članom 5. EED motivirane ublažavanjem klimatskih promjena, renoviranje javnih zgrada se finansira i iz drugih razloga, kao što je veći komfor, smanjenje operativnih troškova, poboljšanje sigurnosti objekata, unapređenje usluga koje se pružaju građanima itd.</p>			
5.	<p>Primjenjuje se samo ako je odgovor na pitanje br. 3 „Ne“.</p> <p>Da li se mjeri doprinos smanjenju emisije stakleničkih plinova?</p>	Da	5 bodova
		Ne	3 boda
<p>Primjer: Predviđena količina uštedenog ekvivalenta tCO₂ (ili ušteda energije u %) u odnosu na početno stanje je definirana i predviđeno je praćenje njenog ostvarivanja.</p>			
<p>Da, potrošnja energije javnih zgrada prije i nakon ulaganja se mjeri i dostupna je u ekvivalentu tCO₂.</p>			
6.	<p>Primjenjuje se samo ako je odgovor na pitanje br. 3 „Ne“.</p> <p>Da li je komponenta koja doprinosi smanjenju emisija stakleničkih plinova dominantna u odnosu na ukupno izdvajanje?</p>	Da	5 bodova
		Ne ili nema podataka.	3 boda
<p>Primjer: Budžetsko izdvajanje predviđa podršku za nekoliko mjera od kojih samo neke doprinose smanjenju emisija GHG. Ako postoje podaci, utvrditi da li je predviđeno izdvajanje za te mjere dominantno u ukupnom izdvajanju. Podrška za povećanje konkurentnosti, na primjer, može obuhvatati modernizaciju opreme koja doprinosi uštedi energije te samim tim i ublažavanju klimatskih promjena, ali nije dominantna u ukupnom izdvajanju.</p>			
<p>Obrazložite odgovor.</p> <p>Budžetsko izdvajanje je dominantno predviđeno za energetska rekonstrukciju javnih zgrada na centralnom nivou.</p>			
<p>Ukupan rezultat: zbir bodova za pitanja podijeljen sa brojem pitanja za koja je bodovanje predviđeno.</p> <p>Za ukupan rezultat ispod 0, konačna ocjena je -1, decimalni brojevi se zaokružuju.</p> <p>Vaš rezultat: (5+0+5+5+5+5)/6=4</p>			
			4

KORAK 4 Bodovanje klimatske odgovornosti planiranih izdvajanja

Klimatski uticaj	Negativan klimatski uticaj	Nema klimatskog uticaja	Značajan klimatski uticaj	Primarni klimatski uticaj
Obrazloženje				
Oznaka u boji				
Odgovarajući bodovi	-1	0	2-4	5
Predložena mjera				

KORAK 5 Zbirno bodovanje rodne i klimatske odgovornosti

U ovom koraku se rezultati za rodni uticaj (Korak 2) i za klimatski uticaj (Korak 4) zbrajaju u zbirni rezultat. Zbirni rezultat se izračunava na osnovu bodovne matrice predstavljene u tabeli.

Napominjemo da rezultat uvijek ostaje negativan ako bilo koji element (rodna ravnopravnost ili klima) ima negativan rezultat.

Uticaj na rodnu ravnopravnost/ klimatske promjene	Rodno negativan	Rodno neutralan	Rodno odgovoran do rodno pozitivan	Rodno transformativan
Negativan klimatski uticaj	-1	-1	-1	-1
Nema klimatskog uticaja	-1	0	1-2	2
Značajan klimatski uticaj	-1	1-3	2-4	2-4
Primarni klimatski uticaj	-1	2	2-4	5

Zasnovano na najboljoj praksi UN Women u procjeni uticaja ciljeva/pokazatelja ROB-a na rodnu ravnopravnost.

Skala ocjena od -1 do 5 omogućava veću osjetljivost instrumenta. Pojedinačne ocjene se zbrajaju sabiranjem rezultata i dijeljenjem sa dva. Međutim, ako je bilo koja ocjena negativna, zbirni rezultat je negativan zbog principa nenanošenja štete.

KORAK 6 Davanje prioriteta rodnom i klimatskom finansiranju sa pozitivnim uticajem

Ex ante metodologija se primjenjuje kako bi se povećao udio budžeta koji doprinosi rodnoj ravnopravnosti i ublažavanju i prilagođavanju klimatskim promjenama u analiziranim sektorima te se ne radi o čisto analitičkom instrumentu već potencijalno instrumentu za upravljanje kojim se nastoji objediniti podrška rodno i klimatski relevantnim budžetskim programima, programskim aktivnostima i projektima/intervencijama.

Po završetku bodovanja različitih budžetskih programa/programskih aktivnosti/projekata, prioritet treba dati onima koji imaju ocjenu 5 i koji su označeni zelenom bojom. Budžetski programi/programske aktivnosti/projekti koji su označeni žutom bojom se također mogu uzeti u obzir za finansiranje, dok one označene crvenom bojom ne bi trebalo finansirati. Umjesto toga treba provesti dodatnu analizu koja bi trebala rezultirati većim rodnim/klimatskim uticajem u konsultaciji sa stručnjacima za rodna/klimatska pitanja ako potrebna stručna znanja nisu interno dostupna. Ova preporuka se posebno odnosi na postojeće budžetske programe/programske aktivnosti/projekte kod kojih postoji mala vjerovatnoća da će oni koji imaju nisku ocjenu po bilo kojoj dimenziji biti odmah ukinuti, ali podizanje svijesti o njihovim uticajima kroz analizu i usvajanje rješenja koja povećavaju njihovu relevantnost za rodnu ravnopravnost i klimatske promjene može dati veliki doprinos.

**UN WOMEN JE AGENCIJA UJEDINJENIH NACIJA POSVEĆENA RODNOJ
RAVNOPRAVNOSTI I OSNAŽIVANJU ŽENA. KAO VODEĆA AGENCIJA U
OBLASTI ZAGOVARANJA ZA ŽENE I DJEVOJČICE, UN WOMEN JE
USPOSTAVLJEN KAKO BI SE UBRZAO NAPREDAK ZA ISPUNJAVANJE NJIHOVIH
POTREBA ŠIROM SVIJETA.**

UN Women podržava zemlje članice UN-a u postavljanju globalnih standarda za rodnu ravnopravnost, i radi sa vladama i civilnim društvom na kreiranju zakona, politika, programa i usluga potrebnih za osiguravanje efektivnog implementiranja standarda koji će istinski koristiti ženama i djevojčicama širom svijeta. UN Women radi na svjetskom nivou da viziju Ciljeva održivog razvoja učini stvarnošću za žene i djevojčice i zagovara jednako učešće žena u svim aspektima života, fokusirajući se na četiri strateška prioriteta: Žene vode, učestvuju i imaju jednaku korist od sistema vlasti; Žene imaju prihod, sigurnost, pristojnu radnu i ekonomsku neovisnost; Sve žene i djevojčice žive život oslobođen od svih oblika nasilja; Žene i djevojčice doprinose i imaju veći utjecaj u izgradnji održivog mira i otpornosti, i imaju jednake koristi od sprečavanja prirodnih katastrofa i konflikata, kao i od humanitarnih akcija. UN Women također koordinira i promovira rad UN sistema u unapređenju rodne ravnopravnosti.

Zmaja od Bosne bb
71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina
www.unwomen.org
www.facebook.com/unwomenbih
www.x.com/unwomenbih
www.instagram.com/unwomenbih